1988. № 9 (21)
SEPTEMBRIS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA DZEJA PUBLICISTIKA KRITIKA

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1988.09

Latvijas ĻKJS Centrālas Komitejas un Latvijas PSR rakstnieku savienības literāri mākslinieciskS un sabiedriski politisks 2urnals jaunatnei. Iznāk kops 1987. g. reizi mēnesī. Izdod Latvijas KP CK Izdevniecība Rīga.

failu izveidojis Imants Ločmelis imantslochmelis@inbox.lv

Redakcijas Kolēģija:

Aivars Kļāvis (Galvenais Redaktors), **Edgars Bans, Vilnis Bīriņs** (Atbildīgais Sekretārs), **Ilmārs Blumbergs, Guntars Godiņs** (Nodaļas Redaktors), **Vladimirs Kaņivecs** (Galvenā Redaktora Vietnieks), **Staņislava Marsone, Miervaldis Mozers, Māris Oga, Jānis Peters, Jānis Rokpelnis, Baiba Sta5āne, Ādolfs 5apiro, Pavils Visnevskis, Imants Zemzaris, Rosti Slāvs Zubkovs.**

Redaktori: Tatjana Fasta, Rudīte Kalpina, Andrejs Ļevkins, Oļegs Mihaļevics, Normunds Naumanis, Eva Rubene.

Korektore Iveta Ikase. Tulkotāja Tamāra Ringa. Mākslinieciskā Redaktore Sarmīte Maliņa. Tehniskā Redaktore Ināra Jurjane.

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

Литературно-художественный и общественно-политический журнал для молодежи «авотс» («родник») на латышском и русском языках. Издание цк лксм латвии и союза писателей латвийской сср. Издательство цк кп латвии, рига. Адрес редакции: рига, баласта дам бис, 3. Отпечатано в типографии издательства цк кп латвии, 226081, г. Рига, баласта дамбис, 3. Издается с 1987 года раз в месяц.

Nodots sdlikšanai 06.07.88. Parakstīts iespiešanai 15.08.88 jt 00127. Formāts 60x9018. Ofseta papīrs nr. 1., 2. Ofseta tehnika. 10+0,5 uzsk. Iespiedi., 21,5 uzsk. Krasu novilk., 16,2 izdevn. L. Metiens 140000 (latviešu valodā — 110 000, krievu valoda — 30 000). Pasot. Nr. 604. Maksa 50 кар. Redakcijas adrese: pasta indekss 226081, rīga, balasta dambī 3. Abonementa kastīte 35. Telefoni: 461190, 465478. Iespiests lkp ck izdevniecības tipogrāfija, 226081, rīgā, balasta dambī 3.

- ○ UGUNSZĪME
- EDVARDS VIRZA
  - ○ MĀRA ZĀLĪTE
- KA MUS

- SUŅA SIRDS
- notes
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7
  - 8
  - 9
  - 10
  - 11
  - 12
  - 13
  - 14
  - 15
  - 16
  - 17
  - 18
  - 19
  - 20
  - 21
  - 22
  - 23
  - 24
  - 25
  - 26
  - 27
  - 28
  - 29
  - 30

Avots 1988.09

RAKSTNIECĪBA

Gundega Repše, «Ugunszīme» (1. Ipp.)

Eva Rubene, «Sapnīši» (5. Ipp.)

Juris Kronbergs, dzeja (10. Ipp.)

Edvards Virza, dzeja (12. Ipp.)

Māra Zālīte, «Lāčplēsis» (16. lpp.) Johans Georgs Kols, «Par latviešu dzeju un dziedāšanu» (26. Ipp.)

KULTŪRA

Juris Strenga, «Mans ceļojums uz Austrumzemi» (32. Ipp.) Garegins Zakojans, «Kā mīts» (44. Ipp.) V Benedikts Kalnačs,

«Nevajadzīgo izrāviens» (48. Ipp.)
LAIKABIEDRA PIEZĪMES
Arnis Šablovskis, «Bija, ir un būs» (52. Ipp.) Vello Remmerts, «Lielvārdes pilsdrupas — tautas eposa «Lāčplēsis» prototips» (56. Ipp.) Manfrēds Šneps, «Ekonomists Kārlis Balodis (1864—1931) un viņa «Nākotnes valsts»» (60. Ipp.) Vilnis Zariņš, «Laupītāju filozofija» (66. Ipp.) Ilmārs Latkovskis, «Viss plūst un (ne)mainās: pagātnes domu un faktu rekonstrukcija» (70. Ipp.) «Vēstules no Sibīrijas» (72. Ipp.)
RAKSTNIECĪBA
Mihails Bulgakovs «Suņa sirds» (76. Ipp.)
RAKSTNIECĪBA
GUNDEGA REPŠE

UGUNSZĪME

ROMĀNS

(Nobeigums)

— Nu ko tu? — es piegāju viņai klāt un noglāstīju galvu.

Karlīna noslaucīja asaru un piecēlās.ˆ Atvērusi drēbju skapi, izvilka no veļas plaukta divesmit piecus rubļus.

— Se, ņem. Vairāk man nav.

— Ko tu bēdājies? It kā es brauktu uz Ameriku. Es taču tāpat nākšu pie tevis un mammas, — neērti juzdamās, taisnojos.

— Kur tu tur dzīvosi? Vika saka, ka viena istaba vien esot. Netraucēsi?

— Redzēs, — teicu un turpināju krāmēties.

Vēlāk ienāca Magda. Man likās, ka rokas viņa žņaudza pārāk neīsti.

— Manis tev nemaz nav žēl?

— Tev taču ir Eižens.

— Ja tev kādreiz būs meita, nenovēlu, lai tu piedzīvotu tādu brīdi, — Magda asaraini čukstēja, bet mani neatstāja sajūta, ka viņa to dara aiz pienākuma, ka grib nospēlēt lomu līdz galam. •

— Izbeidz raudināties! Esmu pieaudzis cilvēks.

— Pieaudzis? — Magda izsmējīgi novaikstījās. — Tu vēl kapeiku sev neesi nopelnījusi.

— Ak, par to? Esmu bijusi tev uz kakta un pateicības nekādas, ja? Cik tūkstošus esmu parādā? — runāju tīši nežēlīgi, lai valdītu satraukumu.

— Miljonus! — Magda man uzkliedza.

Tai brīdī es auksti secināju, ka māte ir novecojusi. Mīkstie, pūkainie' vaigi bija nedaudz nošļukuši un mutes kaktiņos savilkušās ieapaļas krokas.

— Tikai? Tad zini — tas ir par manu rumpi, bet par ši-to, — teicu, iesizdama sev pa deniņiem, — tu mūžam neaizmaksāsi.

Magdas pleci raustījās.

— Par ko? — viņa elsoja.

Arī es neizturēju un sāku raudāt. Tai brīdī ienāca Eižens.

— Kas te notiek?

C LKP CK IZDEVNIECĪBA, «AVOTS», 1988.

— Vācies laukā, šī ir mana istaba! — es uzbrēcu un metos ar dūrēm viņam virsū. Eižens sāpīgi sagrāba manas rokas.

— Ērika, beidz! — nobažījusies čukstēja Magda.

Karlīna sēdēja krēslā pie loga un klusēdama šūpoja

galvu.

Eižena tvēriens bija stingrs un valdonīgs. Jutu viņa satraukto elpu sitamies pret manām krūtīm.

— Laid vaļā, — beidzot teicu.

— Aiziešu pēc takša, — viņš sacīja, mani atlaizdams.

Paņēmusi mantas, nesu tās lejā uz ielas. Ilgāk kavēties nebija jēgas. **Viss** *pateikts. Bet, kad logā ieraudzīju vīdam Karlīnas sirmo galvu, kaklā sakāpa kamols. Muļķīgi patētiska prātā ienāca doma, ka īstenībā viņa ir manas dzīvības devēja.*

Tomēr mana aiziešana pārāk līdzinājās melodrāmai. Vai tad es aizceļoju uz neatgriešanos? Es taču tikai atvieglošu šim pārītim laulības dzīvi. Magda to pelnījusi. Galu galā, es nepacietīgi ilgojos, lai māte apprecas un ir laimīga. Bet Eižens kā smags un salijis putns uzgūla manām vārajām iedomām par to, kāds būs šis vīrietis, kurš aizvedīs māti sev līdzi, un es nevarēju sev neko padarīt. Jutos bezspēcīga un tizla. Katrs Eižena pieskāriens manī radīja dīvainu pazemojuma un baudas sajaukumu. It kā jutos viņam pateicīga, ka Magda nav viena, bet reizē kāda netīra un patoloģiska ēna gumzījās mūsu starpā. Netiku to pamanījusi tad, kad mēs toreiz dejojām.

Piebrauca taksis. Eižens palīdzēja iekravāties.

— Nepārdomāsi? — viņš piesmacis vaicāja.

Noraidoši papurināju galvu.

— Biju domājis, ka mēs sapratīsimies. Atceries, cik saderīgi dejojām.

— Neatceros, — sausi atbildēju.

Netiku gudra — vai viņš izliekas, vai patiesi grib, lai palieku. Tātad varbūt vienīgi Magdai es traucēju?

— Bez tevis būs daudz grūtāk. Nejutīšos vairs kā mājās, — Eižens sacīja un pazuda durvīs.

Vilcinājos. Tukšuma sajāta grābstījās ap sirdi.

— Pagaidiet! — uzsaucu šoferim un lēkšiem uzdrāzos pie mātes.

— Atā, mammu! Piedod! Es atnākšu, — apskāvusi Magdas mīkstos plecus sacīju un kaunīgi nobučoju uz vaiga.

***

Andrē Moruā «Vēstules Nepazīstamajai» izdevniecība tomēr nepieņēma. Kādas Milzarājas tulkojums esot precīzāks, taču par izdošanu vēl neesot pat runas.

Lēnā solī Dagmāra vilkās mājup. Ziemas gaiss knaibīja degunu un vaigus. Sen viņa gribēja iegādāties jaunu ziemas mēteli — šis bija nejēdzīgi novēlies un īsiņš, taču atlika no reizes uz reizi svarīgāku izdošanu dēļ. Skatlogu stiklā viņa ievēroja, cik neizteiksmīga un sīka palikusi. Loki zem acīm tumši un dziļi, kakls saņurcīts kā papīra tūta un tievais viduklis kā bezkaunīgs atgādinājums tam, cik ātri viss paiet un zūd. Ienāca prātā kādreiz sen atpakaļ Šubina teiktie vārdi, ka sieviete ir tikai vienreiz ziedošs augs, pēc tam tikai stāds, kas prasa vairāk kopšanas nekā dod krāšņuma.

Par Kārļa rūpēm un «kopšanu» Dagmāra nevarēja sūdzēties. Viņš bija izvērties par ideālu saimnieku un mājas sargātāju. Pirka produktus, pat gatavoja ar labpatiku, uzminēja vai katru viņas vēlēšanos. Neizturamas bija vienīgi garās grēksūdzes, sirdsapziņas saēstās atzīšanās kopš Magdas iebrukuma. Kārlis bija it kā atjēdzies, nometis rūgtās, izaicinošās ādas un ieraudzījis sievu vēlreiz. Taču Dagmāru tas nogurdināja, viņa nespēja vēlreiz plivināt spārniņus un celties līdzi jau rudenīgajās, pārbriedušajās debesīs. Vientulīgi viņa dzēra. Kārlis to nepārmeta, taču uz veikalu nebija aizsūtāms. Nācās iet pašai.

Dzīvoklī valdīja sākotnējā kārtība — Kārlis gulēja jaun-uzbūvētajā skabūzī virtuvē, bet Dagmāra naktīs strādāja istabā. Dienas bija par īsu. Bet žņaudzošās sāpes krūtīs kļuva aizvien biežākas. īpaši ap diviem trim naktī. Kādreiz uzmācās tādas bailes, ka Dagmāra bija gatava modināt vīru, taču sagaidāmās pašpārmetumu žēlabas, kas sekotu pēc pasniegtās zāļu devas, atturēja. Jau tā Kārlis skraidīja apkārt kā ķēkša — ar netīro veļu, ar labojamām kurpēm, ar pakām no ķīmiskās tīrītavas, ar Vikas pasūtījumiem un sazin ko vēl.

Šodien Dagmāra iegriezās kafejnīcā «Jaunība», lai izdzertu tasi kafijas. Smaržoja kanēļmaizītes un skābēti gurķi, klikšķināja skaitāmkauliņi. Apsēdusies stūrī pie loga, Dagmāra vēroja cilvēkus. Jauni, veci, resni, tievi, katrs ar savu raudamo un smejamo. Visi Botičelli eņģeļi noveco un aug jauni. Cits māna sevi un cenšas iestāstīt, ka laiks neiet uz priekšu, ka vēl vakar ir bijis žilbinošs mīlētājs un tikai šodien tāds īgnāks garastāvoklis, ka nekas neizdodas. Cits tramīgs un rijīgs metas sakampt vēl pēdējo kancīti, lai neaizietu no dzīves tukšā. Un nepiepildītās cerības kā kupols pār cilvēku stāviem — telpa, kurā meklēs nākošie, aiz tiem vēl un vēl.

Kāda jēga Francijai šai mazajā, siltajā kafejnīcā? Vai kāds zina, kas bijis Verlēns, kas bija Zids? Un kāpēc tas visiem jāzina? Dzīvē no tā nekas nemainās. Beidzot Dagmāra to saprata. Vienīgi nepiepildīto cerību kupols kļūst augstāks un cilvēks vēl vientuļāks. Francija iznēsāta kā bērns, Francijas dēļ katorga. Bet Kārlis uzgleznoja Ekziperī karogotā tribīnē un valsts to nopirka. Pēkšņi, pēc gadiem ilgas halturēša-nas viņš to uzgleznoja. Dagmāra nereaģēja, bet jutās mazliet apmānīta, ka Kārlis iebrucis viņas pasaulē, kura nevienam nebija vajadzīga. Kāda jēga tulkojumiem? Tik maz kas dzīvē iztulkojams. **Viss** *mīklu mīklām aizšifrēts un slēpts. Tu ej kā nomaldījies bērns caur biezu, šņācošu mežu un meklē ceļu uz mājām. Visi koki vienādi, tu apjūc, cik viss ir vienāds, jo pazīsti tikai to lielo, līko pie sava nama, to atšķirīgo. Kāpēc jāiet mežā, ja pietiek ar vienu savējo? Vai lai pasaule kļūtu tavas mājas? Ha! Tā nedrīkstot.*

Piepeši Dagmāra ievēroja, ka uz viņu skatās. Gadus sešdesmit sešdesmit piecus vecs vīrietis pižikā, ar sirmām ūsām pār iesārtiem, plankumainiem vaigiem. Kas viņš bija? Nepatīkama, saldeni šķebīga garša sakāpa mutē un salēcās sirds. Kāpēc viņš tā skatās? Vīrietis dzēra kafiju un

nesteidzīgi drupināja biezpienmaizīti. Garlaikoti nopētīja rindu pie letes, tad atkal atgriezās pie Dagmāras sejas. It kā pazīdams, bet vienlaikus neatminēdamies, kur viņu redzējis. Pag! Sirdsveidīgā augšlūpa ar uzbriedušo knubi, lielās plaukstas ar vienāda garuma pirkstiem. Skaistais Freimanis! Tas bija viņš. Ka tad! Gaiši zilās, gandrīz caurspīdīgās acis ar tievajām, it kā vertikālajām zīlītēm un mazliet izbrīnītās, augšupskre-jošās uzacis. Spēji atgrūdusi krēslu, Dagmāra izmetās uz ielas. Ātrāk! Viņš var pagūt! Naglotie zābaki un garās, ieplestās kājas. Ātrāk! Vai tie jau nav viņa uzvarošie, baudkārie, bet spocīgi klusie smiekli?

Ietikusi dzīvoklī, Dagmāra bija bez elpas. Noslīgusi koridorā uz krēsla, viņa smagi elpoja. Arī krūtīs žņaudza.

— Kas ir? — no virtuves iznāca Kārlis ar veselu joni ceptas gaļas aromāta.

— Skaistais Freimanis! — Dagmāra uztraukti sacīja.

— Iedod, lūdzu, zāles, slikti.

Kārtis izsteidzās ar nitroglicerīnu.

— Tev jāiet pie ārsta.

— Es kāju no mājas vairs nesperšu laukā, — Dagmāra dvesa, noraudama šalli no kakla.

— Nomierinies. Ej, atgulies. Drīz būs jāēd.

— Moruā neizdos, — Dagmāra piebilda, ieiedama istabā.

— Nevar būt! — Kārtis sekoja.

— Tā ir. Nekas nav mainījies. Un nemainīsies. Freimaņi staigā pa zemes virsu un aprij gaisu, ko elpot. Tāpēc trūkst, trūkst! — Dagmāra izmisusi sauca un atvēra skapīti, kur glabāja dzērienus.

— Tagad gan tu nedrīksti, — Kārlis brīdinoši sacīja.

— Liecies mierā! — Dagmāra nikni nošņāca.

Kad pēc pusstundas es piezvanīju, jau ārdurvē bija dzirdama Marseljēza. Atpakaļceļa man šoreiz nebija. Tēvs. stāvēja uz sliekšņa, apjozies ar dzeltenu priekšautu, un, ne varda neteikdams, ievilka mani virtuvē. Pēc brīža tur ienāca Dagmāra un zemā, drūmā balsī teica:

— Ja Freimanis būtu izdarījis, ko solīja, varbūt arī man būtu meita. Tad varbūt vēl varēja.

Kad Kārlis sievu apguldīja, mēs ilgi sēdējām virtuvē pie ceptas gaļas un piparmētru tējas. Mēs bijām kopā.

***

Pusgadu līdz skolas beigšanai es cītīgi ņēmos Kārļa vadībā — zīmēju Dagmāru un tēvu, pētīju albumus un man šķita, ka sāku kaut ko saprast no gleznošanas.

Pēc izlaiduma tēvs mani aizveda uz Maskavu. Puškina muzejā bija izstādīta «Mona Liza». Taču Leonardo šedevrs mani nesajūsmināja. Arī leģendas par portretēto personu, arī jaunatklātais grieķu smaids un sešdesmit gleznas viltojumi uz mani neatstāja nekādu iespaidu. Es visu laiku domāju par Dagmāras stāstīto, ka šī meistardarba nozagšanā ticis

apvainots Apolinērs un Pikaso. Apolinērs pat ietupināts cietumā. Man bija jādomā par to, ar ko atšķirtos Dagmāras dzīve no esošās, ja viņa būtu apvainota šādā noziegumā. Dagmāra kļūtu slavena. Vēlreiz, jo bijušo visi aizmirsuši. Toreiz skaļā sensācija tika dekorēta ar jaunas un noslēpumainas sievietes valdzinājumu, bet šobrīd nebija nekā. Nevajadzīga, lieka pagrīdes ģenialitāte. Es redzēju, kā Dagmāra strādā — vārdnīcas gulēja uz galda neaizskartas, tikai drošības sajūtai. Roka lidoja pār papīru slaidiem, straujiem vēzieniem. Ak, ja sievietes mācētu tā staigāt, kā viņa rakstīja. Galvu viegli pieliekusi, mazliet izbrīnītu izteiksmi — it kā nodotos kādai nezināmai spēlei.

— Vai viņa tic, ka ir liels cilvēks, ja spēj tik cītīgi strādāt? — ievaicājos tēvam.

— Grūti teikt. Van Gogs uzskatīja, ka ir liels gleznotājs, bet nevarēja paredzēt to, ka piecdesmit gadus pēc savas nāves būs slavenāks par Rafaēlu Japānā. Arī Sezāns ticēja, ka viņa audekli nonāks Luvrā, bet neparedzēja, ka to reprodukcijas izplatīsies pa visu pasauli, — Kārlis daudznozīmīgi atbildēja.

Biju laimīga, ka tēvs ir kopā ar mani. Mēs staigājām pa vecajo Maskavu, saķērušies elkoņos kā pārītis, iejukām kafejnīcu un veikalu haosā, meklējot Dagmārai dāvanas, un es jutu, ka arī Kārlim ir labi. Soļojot pa platajiem trotuāriem, ievēroju, ka daudzi nodomā, cik viņam jauna sieva. Cik reizes šo banālo sajūtu es ar skaudību biju zagusi no romāniem! Es biju atkarojusi tēvu. Atkarojusi ne jau Dagmārai. Magdai.

Māte pret mani izturējās atturīgi. Eižena klātbūtnē deva padomus, ko rīvēt uz deniņiem, tai neizskatītos tik atbaidoša. Bet vienatnē ar mani sūkstījās par vīriešiem. Abstrakti, bet zinoši — kā brīdinādama. īstenībā es turp gāju Karlīnas dēļ, kura mocījās ar reimatismu un pamestību. Cepu viņai vafeles ar brūnu krēmu un sīki apstāstīju savu dzīvi pie tēva. Kārli vecā sieviete tā arī nekad neredzēs.

Kad mēs pārradāmies no Maskavas ar apelsīniem un melniem, gariem ādas cimdiem Dagmārai, viņa gulēja gultā. Istabā asi dvakoja pēc zālēm un uz grīdas mētājās savan-dīti manuskripti. Viņa nebija cēlusies divas dienas.

— Jāsauc ārsts! — Kārlis pavēlēja.

— Bija. Lietiski uzjautrināja mani. Esot jādomā gaišas domas un jāēd bietes, — Dagmāra moži sacīja.

Sakopusi istabu, es pagatavoju vakariņas. Kārlis ar Dagmāru par kaut ko sačukstējās. Kad es iegāju, tēvs skūpstīja viņas rokas. Jutos neveikli, taču Dagmāra neļāva aiziet. Lūdza palasīt priekšā Dostojevski. Viņa nebija krāsojusies, un briljantzaļais riebīgi ēnoja spožās, nogurušās acis. Tovakar mēs aizrunājāmies ilgi. Kārlis virtuvē jau šņāca, kad es nodzēsu gaismu.

— Ar labu nakti!

— Saldus sapņus, — Dagmāra atbildēja.

Taču pēc neilga brīža viņa no jauna ierunājās — skaļi, uztraukti.

— Mēs esam nolādēti. Un šis lāsts, šī sīkpilsonība kā sods velkas tev

visur līdzi. Sākumā tu tici. Vienalga, kam, tu tici. Un esi priecīgs, ka vari kam ticēt. Bet tad šī ticība sāk zust. Tu ieraugi, ka sēdi būrī. Un tu vari kliegt, kliegt, cik vien jaudā tava balss. Bet nekad tu nevarēsi izkliegt tik stipri, tai to dzirdētu citi. Tu vari mesties pret būra sienām. Tu vari savus spārnus nodrāzt asiņainus, dzirdi, līdz kaulam asiņainus, bet tu ārā netiksi, jo esi nolādēts. Un šai krātiņā mums ir jānomirst. Jo tikmēr, kamēr būsim stipri, mēs no tā ārā netiksim. Bet, tiklīdz sāksim gurt un nogursim tik tālu, ka viss kļūs vienaldzīgs un būsim spējīgi vairs tikai pieliekties, līst un izlīst, lūk, — tad mēs tiksim brīvībā! Bet tā būs mūsu nāve.

Tikpat spēji kā ierunājusies, Dagmāra apklusa. Nezināju, atbildēt vai izlikties, ka guļu. Siltais vasaras vējš spokaini plivināja aizkarus, un man bija karsti. Atmetusi segu, gulēju vaļā acīm un raudzījos griestos.

Acu priekšā joņoja zirgi — palsas krēpes plandot. Šiliņš drebošiem vaigiem, skaistā Freimaņa ķermenis, sviedriem noplūdis, dakterīte sašķobītu ģīmi, aulekšiem, aulekšiem! Degošā Līgupes baznīca bruka uz viena sāna, un tēvs atpogāja Magdas gaišo halātiņu, palēkdamies skrēja Uģis un Jušmane, kā taustīdamās, brilles pazaudējusi, Eižens laizīja manus deniņus, kas lāsoja resnām asins pilēm, no pretējās puses klupdami krizdami trencās tūkstošiem mazu, dzeltenīgu vīriņu, ratos vedot Viķu un Karlīni, un lauka malā uz kartupeļu kastes pliks nostājās Subins. Dusmās piecirta kāju,

nodrebinot sasārtušās miesas, un mirkli iestājās klusums.

1

Pamodos nosalusi. Bāla, priecīga vasaras ausma dzidrina-ja nakts sodrēju pienesto istabu, un virtuvē bija dzirdams, kā Kārlis šķindina traukus.

Izlīdusi no gultas, es Klusītēm pielavījos pie Dagmāras. Viņa gulēja plaši ieplestām rokām un neelpoja.

*

Tēvu savāca Haralds un vecais Šiliņš. Viķa meklēja saimnieces un katkulēja produktu pirkšanu, bet es izmazgāju un izgludināju Dagmāras melno zīda kleitu.

Diena bija tveicīga. Tēvs, uzģērbis savu vienīgo, netīri zilgano uzvalku, laiku pa laikam ar kabatlakatu slaucīja pieri. Kapličas zvans klaudzēja sekli un apnicīgi. Izvadītāja — piecdesmitgadīga mamma — sajauca biogrāfijas un izteica līdzjūtību paliekošajam dēlam — sērdienim. Viķa tā raudāja, ka man nācās veco «sibīrieti» apsēdināt uz soliņa. Es ievēroju, ka nebiju pratusi Dagmārai nokrāsot acis, kā viņa to darīja.

Tad melnā, kroplā kaste iešļuka bedrē, mēs svaidījām aukstās smiltis, un sieviete kaut ko ievaimanājās par dzimtenes mālu, māmuļas zemi, dzīvības raugu.

Ļaudis plūda desmitiem un varbūt pat simtiem. Dagmāras studenti — nodurtām, bālām, sazvērnieciskām sejām, mākslinieki un daudzi nepazīstami cilvēki. Džokondas apskate, ienāca prātā. Piepeši ieraudzīju

Šubinu melnā uzvalkā ar sarkanām rozēm rokās. Meklēju viņa patuklajā sejā kaut nožēlas, līdzcietības atblāzmu, taču ieraudzīju vien augstsirdīgu lepnumu. Viņš ir ieradies! Ieradies, tai apstiprinātu pats sev, ka viņa vīrišķās niecības un nevarības lieciniece ir mirusi.

Eižens pienāca un iztrūcināja mani, noskūpstīdams uz vaiga. Māti nekur nemanīju.

Šiliņš raudāja kā bērns, skaļiem īdieniem, un bija iekrampējies Klāras rokassomiņā.

Haralds tā arī nepacēla acis uz zārka pusi. Stāvēja nodurtu, plāna matu vainadziņa apjoztu galvu, ar vienu roku apskāvis mani.

Es neraudāju. Viņas dzeltenīgi sārtajai miesai nebija nekāda sakara ar to gaišo, mirdzošo dzīslu, kas dzīva drebēja manās atmiņās un staroja tālāk savu ejamo ceļu.

Mielastā Šiliņš uzspēlēja ermoņikas, bet Haralds ar tēvu pārdzērās. Es viņus apguldīju Dagmāras gultā. Vika gribēja, lai nakšņoju pie viņas, bet es atteicos. Baidījos, ka Haralds tēvam visu izstāstīs. Arī par Šubinu.

Ap trijiem naktī pie durvīm zvanīja Magda un meklēja Eiženu. Klusēdamas mēs šķīrāmies.

***

Kopš Dagmāras bērēm man aizvien biežāk sāpēja galva. Reizēm tik stipri, ka es vēmu. Tēvs dzēra, un māja bieži bija pilna ar salašņām — spekulantiem un izlaidīgiem jaunekļiem. Kad es centos pēc uzdzīves dzīvokli sakopt, Kārlis manī glūnēja naidīgām, tukšām acīm.

Reiz pēc spēcīgas migrēnas Viķa mani aizveda pie sevis un izsauca ārstu. Ģimenes padome mātes, Karlīnas, Eižena un Viķas personā nolēma mani sūtīt uz laukiem, lai tur atkoptos. Eižens sarunāja kāda paziņas mašīnu un pats mani aizveda.

Sāpēja galva. Kā ar āmuru dobji sita pa deniņiem. Jutu, ka tūliņ viss nāks laukā tepat mašīnā.

— Pieturi! — uzsaucu Eiženam. Aizstājusies aiz koka, rīstījos, taču veltīgi. Šķita, ka sajukšu prātā vai sadauzīšu galvu pret kaut ko cietu, lai tikai sāpes rimtos. Eižens brauca lēnām, laiku pa laikam bažīgi mani uzmanīdams. Pie Līgupes baznīcas es ierunājos:

— Nu, Eižen, vai mans ķeburs ir līdzīgs šim namam! Bet torni jau tu droši vien neesi redzējis. Pēc maniem deniņiem to varbūt kādreiz restaurēs.

Viņš pagrozīja galvu, bet neatbildēja.

Vilis ar Annu sagaidīja mūs ar gavilēm. Annai patika Eižens, tādēļ viņa knosījās darbīgi kā skudra. Mēs bijām pasvešas. Es īstenībā vienmēr braucu pie Viļa. Man patika viņa lēkšķainā, iezaļganā bārda un neizdibināmais tālums, kādā mita lielā vīra dvēsele — te, starp stādiem, mēsliem, mežiem, jūru un sveķiem.

Jūras gaiss reibināja. Viļņi sitās krastā šļūcošām, slapjām nopūtām, un gaiss bija pilns vēlas, nobriedušas vasaras. Kamēr Anna klāja galdu, es ar Eiženu klumzāju pa liedagu. Tik sen te nebija iets! Rupjā smilts spraucās

pirkstu starpās un vēsi kņudināja. Dzeltenajā, blīvajā saules gaismā vižņi dzēla acīs kā bites.

— Tu uz mani joprojām ļaunojies? — atkal ierunājās Eižens. Tikai tad atskārtu, ka viņš iet līdzās. Iztapīgi kā vainīgs suns.

— Nē taču! Par ko? — apnikusi novaidējos.

— Esmu tev pretīgs?

— Ko tu mani tincini? — dusmīgi pārtraucu viņa žēlabas. — Ejam labāk nopeldēties.

Pārrāvusi kleitu pāri galvai, metos ūdenī. Tas bija spirgts un durstīja miesu saldām adatām. Jūrā mani allaž pārņem brīvības sajūta. It kā brīvam būt nozīmētu ļauties. Saplūst ar milzīgo ūdens klaidu un šūpoties, šūpoties līdzi trīspadsmit gadus, kamēr šis jūras ūdens pilnībā apmainās ar okeāna, nirt cauri Ziemeļjūrai un atgriezties šai krastā jaunai, no dzīves neko nezinošai un bez atmiņas.

Mani sakampa Eižena valdonīgās, uztrauktās rokas. Iztrūkusies aizrijos un ieķēros viņa plecā.

— Kas tad nu?

— Es vairāk nevaru, — Eižens elsoja, tvarstīdams manu augumu. Galva kā ola, mati pielipuši pierei un acīs zvēra mērķtiecība.

— Tu esi pilnā vai jucis? — es šņācu, raudamās laukā no viņa tvēriena, un atkal aizrijos. Klepodama izbridusi krastā, iespruku kleitā un metos skriet.

— Ērika! — Eižens sauca, steigā stīvēdams kājas uzvalka biksēs, taču es neapstājos.

Bijām aizklīduši no «Saulēm» krietnu gabalu. Sisināja sienāži, un no pļavām atplūda norūpējušies govju mūvieni. Bet riebums kā glumas medūzas ķerstījās gar kājām un krūtīm. Īstenais tēvs! Ko viņš grib? Lai tagad es mīlu? Piesūcinājis Magdu ar trīskāršo odekolonu un nu ies pie nākamās kolbas? Jā, dzīve viņam tiešām turas uz dažiem likumiem, bet citi neeksistē. Tomēr sirdī jutu jocīgu lepnumu. Mazliet atriebīgu.

Brīdi gājusi, izdzirdu skaļas vīriešu balsis un mašīnas rūkoņu. Iegriezusies likumā, redzēju balti krāsotu māju ar spoži stiklotiem logiem. Nepazīstami cilvēki no kravas kastes izcēla mēbeles. Ielavījos mežā un bridu cauri brikšņiem vasarnīcai tuvāk no otras puses. Izrakņāta zeme, būvgruži, tikko izveidotas dobes. Jaunbagātnieki, jā! Tā jau stāsta. Tad ieraudzīju Subinu sarkanā treniņtērpā iznākam pagalmā.Un tā, raibo lakatu apsējusī, tā taču bija Beta, kura uzmanīja, lai krāvēji nenobrāž mēbeles.

Cauri brikšņiem metos atpakaļ uz «Saulēm». Asaras tumsa acīs, un kuņģis raustījās. Atspiedusies pret kūts stūri, vēmu. Anna izkliboja pagalmā un vaimanāja:

— Galīgi slims tas bērns pataisīts! Tā jau iet tiem uguns-zīmes lādētajiem. Nāc iekšā, bērniņ, padzersim vīgriežu tēju.

Vilis nobēdājies un satraukts sēdēja pie manas gultas un braucīja

bārdu:

— Viss būs labi, Erickiņ!

Eižens paēda pusdienas un, man ne vārda neteicis, aizbrauca. Anna nopakaļus aizstiepa maisu ar gurķiem un tomātiem, ko aizvest Magdai.

***

Pēc vairākām dienām vēlreiz aizkātoju līdz Subinu villai. Ziņkāre un naids dzina tuvāk un tuvāk. Logiem piekārti sārti aizkari, ceļš uz māju rūpīgi nobērts ar granti, bet paši laikam aizbraukuši. Manu uzmanību piesaistīja divi milzīgi akmeņi mājpnekšā. Piegājusi tuvāk, redzēju, ka tie ir tie paši, kas gulēja pie jūras iepretim «Saulēm». Annas akmeņi. Manas mātes brāļa akmeņi. Nogājusi līdz ūdenim, sapratu. Liedags bija ekskavatora riteņu saārdīts un tukšs. Iepretim māsu mājām rēgojās divas dziļas, ar ūdeni piepildījušās bedres . . .

Raudādama metos pie Viļa un Annas:

— Kas te notiek? Kā jūs ļāvāt akmeņus aizvest?

Vilis, palūrējis Annā, mierīgi teica:

— Subina kungs gribēja. Dārza dekoram vai kā to sauc. Priekšsēdētājs viņam labs draugs.

— Un jūs neko? Kalpi Vairogi kungiem neko?

Anna nopūtās un samierinoši piebilda:

— Ies nu akmeņu dēļ plēsties. Priekšsēdētājs tik daudz mums palīdzējis. Un vai tad tie ir mani privātie?

— Un to saki tu? Akmeņu dēļ māju paņēmi, tā kā kapsēta sākumā bija, un nu ...

— Akmens patiek akmens. Vai tu zini, kāda kapsēta, kāda māja? Paaugsies, zināsi. Un vai nav vienalga? Šubins ir liels

vīrs, braukās ciemiņi, visi apskatīs. Gandrīz kā piemineklis.

— Ka tikai uz tava pieminekļa nedauza glāzes un negriež šašlikus, — nikni sacīju.

Vilis, braucīdams bārdu, sēdēja pie loga un mūsos neklausījās.

Uzkāpusi bēniņos, iekritu gultā. Krakšķēdamas pa smadzenēm plīsa stikla lodes, un šķembas grauza pelēko putru. Sasistās pasaules maisījās viena caur otru, zobus šņirksti-not, izmētādamas asas, graizīgas drumslas.

Saplīsis garais romāns. Par velti būs rakstīts. Lapas kļuvušas pelēcīgi brūnas, izmirkušas, čākst kā veca, atskretusi bērzlape. Nu tas reiz beidzies.

Kad iebiezēja zilgana, mākoņos sašūpojusies krēsla, izlavījos pagalmā. Izvilku no Viļa automašīnas benzīna kannu un, sabāzusi pilnas kabatas ar lupatām un sērkociņiem, devos uz Subinu villu.

Mēness skopā šautrā mirguļoja ceļu, un metās baisi. Aukstas garpirkstu tirpas skraidīja pakrūtē, un es apstājos. Šķita, ka kāds ir tepat līdzās. Dagmāras ziepju smarža! Un soļi! Nē, sienāži čirkstēja kā sātanu koris. Laikam kāds dzīvnieks klejo pa mežu. Gaisma vietumis noraustījās kā cilvēka vaigs miegā. Kā vaigs tas bija? Vai aiz tevis kāds nāk? Maldinādams, varbūt brīdinādams un saukdams? Nāvīte spir-dzīgi

lecošiem solīšiem? Jeb dzīve, klumzādama kā liela baļļa, ūdeni žļakstinot? Noskurinājos.

Nams tumsā stāvēja paēdis, apkopts un kluss. Lielie akmeņi ēnainām mutēm elpoja nakts gaisu. Izvilkusi lupatas no Kabatām, ņemos tās rūpīgi samitrināt. Benzins oda riebīgi glumi. Pa smadzenēm, uzmācīgi Urkšķēdams, staigāja ķirmis. Kā Šiliņa protēze, kad viņš domā. Laikam jāizsit logi, ienāca prātā, citādi nekādas jēgas nebūs. Sagrūdusi lupatas pakškos un notikusi pa tvērienam koka gabalu, mēģināju uzraut sērkociņus. Nakts bija rasas pietempusies, un tie negribēja uzšvirkstēt.

Piepeši mani ķēra zilibalts gaismas kūlis, un es iekliedzos. Dažus soļus no manis stāvēja Vilis ar bateriju rokās. Pienācis klāt, viņš man sāpīgi iebelza. Aizelsies un sakumpis, garajā brezenta mētelī vectēvs raudzījās manā pārbiedētajā sejā, un viņa krunkainajos acu kaktiņos sūrstēja asaras.

***

Ar ko lai beidzu? Ar to, ka tūkstoš deviņi simti astoņdesmit septītā gada vasarā, dzīvodama «Saulēs», pārlasu pirms trīspadsmit gadiem uzrakstīto? Bet ar ko šis gads tā īpaši atšķirsies no citiem? Vai kāds to atcerēsies. Un vai tas maz vajadzīgs?

Galva vairs tik bieži nesāp, un es brīnos, ka manis rakstītais ir tik satraukts un paštaisns. Tagad rit gluži citāda dzīve.

Man ir uzmanīgs vīrs, trīsgadīgs puisītis un liktenis, kas vēl nodzīvojams. Kad lūkojos savā dēlā, ar bažām domāju, cik gara un aizgruvusi būs viņa atmiņu eja, jo arī viņš jau pirms dzimšanas dzīvojis līdzi to cilvēku mūžus, kuri veidos viņējo.

Ko citi? Tēvs ārstējas Straupē. Viktora Igo portretu, ko Kārlis uzsāka pēc Dagmāras bērēm, nepabeidza. Kāda mākslas vēsturniece tramda mani, lai uzzinātu, kur atrodami tēva darbi. Saku, ka tas viss velti, lai liek viņam mieru, bet viņa neatlaižas. Esot paredzēta izstāde.

Dagmāras manuskriptus pirms dažiem gadiem pievāca Literatūras muzejs, un es varēju nopirkt ziemas mēteli un zābakus.

Magda audzina vēl vienu meitu un kliedz, kad Eižens atgriežas tikai rīta agrumā.

Vecais Sitiņš, Karlīna un Vika ir miruši.

Subins ar savu personālizstādi ir Parīzē. To man pastāstīja Austra — mūsu sovhoza veterinäre. Šovasar viņa man atnesa izlasīt Knuta Hamsuna Kopotos rakstus, ko Subins līdz ar citām mazvērtīgām grāmatām pārveda uz vasarnīcu.

Es strādāju ciema bibliotēkā un citu dzīvē nemaisos. Sai darbā labāk kā jebkur citur varu pārliecināties, ka laiks nav arguments. Pagaidām man ar to pietiek.

1987

Ceturksni pirms vieniem Edvards iznāca no restorāna «Mežvīns». Kā allaž šai stundā, beidzamais autobuss bija aizgājis. Kā allaž viņš nolēma kājot pa šoseju, līdz iztālēm sadzirdēs mašīnas skaņu. Garās darbdienas

nokausēts, Edvards gāja lēnīgi. Šoseja ilgi klusēja. Edvards pamazām saīga. Beidzot, kad gaidīto dūkoņu varēja skaidri saklausīt, viņa nervi jau bija cieši nostiegroti. Edvards pacēla roku uz labu laimi; spuldzes lēja spožu gaismu sejā, apžilbinot acis, patiesībā viņš redzēja tikai šo gaismu, mašīna bija zaudējusi krāsu un apveidus, saplūzdama ar tumsu. Nošvīkstēja bremzes, un kāds atvēra aizmugurējās durvis.

EVA RUBENE

SAPNIŠI

STĀSTS

Līdzko Edvards ierausās mašīnā, tūdaļ sajuta pazīstamo dvaku, no kuras nule bija izkļuvis, ar ko bija izaudzis, saaudzis, bez kā nespēja priekšstatu dzīvi un — no kā kaismi vēlējās atsvabināties.

— Līdz Pirtniekiem braucat? — viņš noprasīja, slāpēdams balsi īgnumu.

Stūresvīrs mēmi pamāja ar galvu. Viņam blakus sēdēja puisietis ar tējasglāzi un konjaka blašķi rokās. Aizmugurē zvilnēja divas jaunas meitenes, kuras, Edvardam iekāpjot, sasēdās ciešāk. Puisis ielēja dzērienu, un meitenes to, savstarpēji sadalot, naski izmeta.

— Esi tik laipns, ielej māsu jaunajam biedram ari, — viena no viņām uzrunāja jaunekli.

— Baigi dāsnā esi kļuvusi!

«īstie kadri patrāpījušies, tikai nereizē,» Edvards nodomāja. Pirmajā brīdī gribēja lūgt, lai aptur mašīnu. Tad sacīja sev: nesteidzies, padomā.

«Varbūt tiešām iedzert? Simt gramus. Tikai simt. Tie ir sveši cilvēki. Tie nav bīstami. Kamēr lēni izdzeršu, Pirtnieki būs klāt. Kāpšu ārā, iešu mājās. Nevar tak svešiem teikt: ziniet, es braukšu jums līdzi, man gribas vēl. Tikai simt gramus. Jo vienīgi pirmais noreibums ir skaists.»

Edvards pašķielēja uz pudeli: apmēram puse.

«Vairāk viņi man nepiedāvās. Viena mēriņa būtu par maz, lai es kļūtu agresīvs un pieprasītu otru.» Bet vienam mēriņam ir mazuma piegarša — to viņš zināja. Un atcerējās, cik patiesi ir paša daudzkārt apgalvotie vārdi: tiklīdz es iedzeru pirmo glāziti, man visa diena brīva.

Nakts būtu brīva. Un brīva vesela nedēļa — šonakt viņš bija beidzis maiņu.

«Es sākšu tā vai tā. Labāk tagad, nekā darba nedēļas vidū. No diviem ļaunumiem ir loģiskāk izvēlēties mazāko.»

Blakus meitenes. Pavieglas, redzams, Edvards sprieda. Bet tieši tādas viņam šobrīd bija pa prātam. Mašīnas salonā labu smaržu un laba konjaka aromāts. Meitenes pirkstos cigarete. Vāra dāmu vītnīte kūpēja viņam tieši sejā. Edvards pievēra acis. Meitenes plecs skāra viņa plecu. Te bija viss, pēc kā viņš ilgojies garus, garus, nervozus, nelaimīgus mēnešus; šai nakti pats dievs atsūtījis dāvanu — lāsta apveidā.

— Es labāk saliešu dāmām, — Edvards ierunājās, lai novilcinātu laiku, un pameta tramīgu skatienu pa logu: vai drīz Pirtnieki? «Pacieties vēl

mazlietiņ,» viņš domās sev sacīja.

Tas bija smalks konjaks. Divdesmit astoņi astoņdesmit,

Edvards nekļūdīgi noteica cenu. Lejot glāzē, viņš gandrīz fiziski sajuta, kā dzēriens ielīst viņā, kā iepūš dzīvības dvašu, atraisa piemigušos jutekļus, atsvabina dvēseli un tā atkal top dzīva.

Sniegdams tuvāksēdošajai meitenei glāzi, Edvards piekodināja: — Dzeriet lēnām.

«Kaut viņas nepaspētu iztukšot līdz brīdim, kad kāpšu ārā. Bet laikam gan veltīgi cerēt, šitās izskatās pēc metējām.»

Dzērājus Edvards izsenis dalīja divās grupās: sūcējos un metējos. Pirmie bija alkohola baudītāji, kas sūca dzērienu lēnītiņām, visa vakara garumā izdzerdami labi ja simt gramus. Pēdējie savukārt dzēra pīereibšanas nolūkā, mezdami strauji, ar rāvienu, galvas atpakaļ atgāzuši, vienu glāzi, otru, trešo . . . astoto.

Bet Edvardam rokā bija pudele.

«Varbūt tomēr? Ak dievs, cik ļoti gribas! Es taču varu ieraut no pudeles! Nu, saņemies,» viņš mudināja sevi darīt to, ko visvairāk baidījās darīt. «Saņemies,» viņš sacīja, jūtot, ka balss skan drebstelīgi pat domās. Roka, kas turēja pudeli, bija nosvīdusi slapja. Sirds sitās strauji un dimdēja krūtīs kā trauksmes zvans. Edvards dziļi ieelpoja. Kļuva bail no sevis.

Glābiņš uzradās nevilšus, nez no kādām dzīlēm, negribēts un reizē gaidīts un pietiekami stiprs: acu priekšā, gluži kā fotogrāfijā, viņš ieraudzīja aizgājušās dienas rītu savās mājās. Virtuvē stāvēja Lelde un turēja rokās Lauriņu. Agrā pavasara saule apmirdzēja viņas abas — sievu un meitiņu. Edvards atcerējās, kā bija skatījies bērnā un sazīmējis viņa sejiņā paša glītos vaibstus. Sī atmiņa nāca maiga un sasildīja Edvardu; viņš smaidīja, pats to nejuzdams.

Beidzot Pirtnieki bija klāt. Edvards atdeva pudeli puisim, uzsauca paldies un izmetās no mašīnas gluži kā no tīģera rīkles. Izglābies, dzīvs. Plaukstas nosvīdušas, piere norasojusi, sirds blaugājās kā paģirās. Viņš noskurinājās kā suns. Tad šķērsoja šoseju, nogriezās pa meža ceļu un kājoja mājup.

Nakts saņēma viņu laipni. Pilns, bāls mēness spīdēja pie debesjuma. Sākumā, kamēr vēl abejpus ceļam nebeidzās lauki, tas veltīja gājējam savu gaismu, bet tālāk, kur sākās mežs, mēnesstari vairs nesniedzās. Nakts bija klusum klusa.

Edvards gāja slīdēdams un klupdams. Četri kilometri no šosejas līdz Sapnīšiem, viņa mājai meža ielokā, aumež bijis nopietns pārbaudījums Edvardam. Ikreiz — kā pēc dīvainas pavēles — šai gājumā prāts atbrīvojās no jel kādām noteiktām domām par ģimeni, naudu vai darbu un viņš jutās spiests netraucēti gremdēties sevi.

Bija apritējis vesels gads un vienpadsmit dienas kopš beidzamās postīgās reizes. Edvards nespēja noticēt savam varoņdarbam.

«Vai tiešām es esmu glābts?»

Nekad dzīvē viņš nebija tik drausmīgi ilgi izturējis. Edvarda dzīvi gan vēl nevarēja saukt par ļoti garu — ritēja trīsdesmitais gads. Pusmūžs, viņš pats rēķināja. Droši vien pat vairāk — arvien biežāk Edvards sliecās domāt, ka dzīve tomēr pāri viduslīnijai.

«Tādi kā es aiziet agri, ap četrdesmit. Un mirst viegli, apskaužami viegli, pēkšņi, vienā rītā no sirds nepietiekamības.»

Edvards cerēja uz tādu nāvi. Varbūt pēdīgā stundā Dievs aplaimos viņu, dāvājot vieglu aiziešanu, ja reiz lēmis tik mokošu dzīvi.

«Tādiem kā man vispirms nolietojas sirds. Līdz aknu cirozei es nemaz netikšu,» viņš rāmi prātuļoja.

Sai aptuvīenē, Pirtniekos un citos miestos, vīri ilgi neturējās. Tie, kas dzēra. Bet citādu gandrīz nebija. Jā gan, dzīvoja Pirtniekos tāds spoks — Ludis Kociņš, viens no dižākajiem žūpām pagājībā. Būs jau septiņi gadi, kopš atmetis, kā pats domāja — uz mūžu mūžiem. Lai viņam veicas, vēlēja Edvards. Dažbrīd viņš apskauda Ludi, taču ne mirkli nedomāja, ka Kociņš visus šos gadus jūtas kā septītajās debesis. Atturība draisko un mutīgo viru bija pārvērtusi līdz nejēdzībai. Otru tik drūmu, nīgru un skarbu cilvēku Edvards nezināja nedz tuvīnā, nedz tālīnā apkārtnē. Vienīgi pats sevi juta vēršamies bīstami līdzīgu Kociņam. Jo vairāk skaidrā pavadītu mēnešu viņš vilka, jo precīzāk sevi sazīmēja Luda vaibstus.

«Vai no tiesas es esmu glābts? Un, ja esmu — kam no tā labums? Leldei? Nepavisam tā neizskatās.» Sī, jau pasenā atskārsme Edvardu mulsināja un biedēja. Pirmos mēnešus tā viegli ļodzīja, bet nupat jau spēcīgi dragāja viņa apņemšanos.

«Vai man pašam vajadzīga šī nožēlojamā dzīvā miroņa eksistence? Cik labi būtu, ja es varētu dzīvot kā cilvēks. Iedzert kā cilvēks. Nevis kā lops. Simt gramus, labi, divsimt, nu, kaut visu pudeli, bet nāc mājās un miers un bērziņš. Izgulies un otrā dienā ej uz darbu. Tā Lelde agrāk teica. Tagad Lelde ir izaugusi. Es esmu viņu izskolojis.»

Domas par sievu viņam šobrīd spēkus nedeva, vien raisīja siltas pateicības jūtas. Viņš domāja ari par meitām, ka gribētu būt labs tēvs viņām, taču bezspēcībā apzinājās, ka laikam vienīgais, ko īsteni varēs bērniem iemācīt, būs līdzcietība un žēlums pret sevi.

Edvards jau bija pieveicis prāvu ceļa gabalu. Labajā pusē mežs beidzās un atkal aizsākās lauki. Viņu sagaidīja skaista, naksnīga ainava. Gadu gadiem vēlās stundās Edvards bija to vērojis, un ikreiz tā rotājās viņa priekšā citāda.

Apsnigušie, vizuļojošie lauki tālienē saplūda ar mežu, un šis skats radīja lielisko plašuma izjūtu, kuru viņš tā mīlēja. Egļu silueti vijīgajā līnijā iezīmējās pret zilganpelēkajām debesīm. Viņš apstājās. Kā svētbildē Edvards bijīgi vērās ainavā. Klusums. Mēnesgaismas veldze. Uz mirkli viņš sajuta sevi stipru kā lielu egli. Un, kā vienmēr šādos apskaidrotos brīžos, nodomāja: «Cik dzīve tomēr ir skaista. Varbūt tāpēc vien ir vērts dzīvot pasaulē, lai redzētu zvaigznes debesīs, mēness apaļumu virs mežu galiem

un stirnu nopēdoto sniegu.» Miers pārņēma Edvarda ķermeni, prātu un dvēseli. Tas tikai īslaicīgs miers, viņš to zināja, bet šie mazie laimes brītiņi jaunoja spēkus. Cilvēki nespēja palīdzēt, un viņš pats nemācēja palīdzēt sev nekā citādi kā vien klusā naktī stāvot un izbaudot dabas esamību. «Pat tad, ja nav citādas laimes, paliek taču šī — skatīt zemi un debesis savām acīm un klausīties, kā tikko dzirdami kokos šalc vēja pūtums. Redzēt savu elpu dzidrajā gaisā.»

Nakts burvības saviļņots, Edvards, pat īsti neapzinādams, ko dara, nometās ceļos, salika plaukstas kā lūgšanā, pavērsa seju pret debesīm un izmisīgi čukstēja: — Mīļais dievs, palīdzi man, palīdzi, ja tu esi! Atpestī mani no šī posta, palīdzi, ja tu tiešām esi. . . — Viņš nolieca galvu pie krūtīm un lūpas vēl mēmi kustējās: — Mīļais dievs, es būšu stiprs, es būšu labs, palīdzi.. .

Viņš atģidās, kad sāka salt ceļgali. Žigli pielēca kājās, nokaunējies par sentimenta uzplūdu. Ar pāris kustībām notrausa sniegu no biksēm un naigi soļoja uz priekšu, domās atkārtodams: es būšu stiprs, es būšu stiprs, stiprs . . .

Pēcgalā šie vārdi viņu nokaitināja, jo Edvards zināja, ka vājuma viņā ir vairāk nekā spēka. Viņš tuvojās Sapnī-šiem, jau notālēm redzēdams gaismiņu virtuves logā.

— Es tevi gaidīju, — klusi sacīja Lelde, tiklīdz viņš pārkāpa slieksni.

Edvards skopi pasmaidīja. Lelde palīdzēja novilkt mēteli un pakāra to uz vadža.

— Es uzvārīju tēju. Tu gribi?

— Pats nezinu, ko es gribu.

Viņi strēba tēju klusēdami.

— Kā tev šodien gāja? — Lelde beidzot ieprasījās.

— Smagi.

Lelde saprata, par ko Edvards runā. Tādēļ neko nevaicāja. Par to drīkstēja runāt tikai tad, ja Edvards pats uzsāka, pretējā gadījumā šīs valodas viņu tracināja.

Lelde uzlika savu roku uz vīra rokas un viņas acis mierinoši sacīja: būs labi . . .

— Vai dimedrols mums vēl ir?

— Varbūt pietaupīt kādai citai reizei? — Lelde atjautāja un tūdaļ pašai gribējās mēlē iekost.

— Bet varbūt cita reize nemaz nepienāks? — viņš nikni pacēla balsi un kārtējoreiz nodomāja: «Tātad tomēr viņa man netic.»

— Lai nu dievs dod, — Lelde atbildēja un sameklēja lielajā zāļu skapī ripiņu, kas solīja drīzu ieiešanu miera pasaulē.

īsajās nomoda minūtēs viņš vēl mēģināja sevi pierunāt palūgt Leldei piedošanu, bet nespēja. Sevi lādēdams, Edvards iemiga.

II

Viņš lūkoja skapī tīru kreklu un lūdza sievu izgludināt jaunā uzvalka

bikses.

— Tad tomēr iesi? — viņa pārjautāja.

— Dabīgi.

Gaidot iesilstam gludekli, Lelde kavējās dīkā, skumji skatīdamās uz vīra biksēm. «Pēc tam šo uzvalku varēs tikai izmest ārā,» viņa bezspēkā nodomāja.

— Varbūt labāk velc vecās bikses un brūno kamzoli?

— Nu ko tu! Nevar taču iet ciemos ar mājas drēbēm!

— Domā, ka tur visi būs tik glauni?

— Man uzspļaut uz citiem, man jābūt solīdam.

— Tas jau tevi neglābs, — viņa tikko dzirdami bilda un nosmīnēja.

— Kas?

— Jaunais uzvalks.

— No kā neglābs? — viņš izlikās nesaprotam.

— Tu Labi zini, par ko es runāju.

— Tad kādēļ tu to dari? Man vieglāk nekļūst, gluži otrādi!

— Kāpēc tu visu laiku kliedz uz mani?

— Tāpēc, ka es esmu nervozs! — Edvards iesaucās un, smagi atslīdzis dīvānā, nokāra galvu. — Piedod, viņš izdabūja. Un ilgi klusēja, kā divas bumbiņas prātā mētādams vārdus: iet, neiet, iet, neiet. . .

Lelde piesēda ieblakus.

— Varbūt tomēr paliec mājās? Aiziesim vakarā uz kalnu, jūs ar Martu pabrauksit ar ragaviņām. Tu redzēsi, kļūs labāk.

Edvards papurināja galvu.

— Vai tad Guntars tevi maz aicinājis?

— Uz vārddienu var iet tāpat, kā tu varbūt būsi dzirdējusi. Saproti, ja vēl vienu gadu nekur neiešu, es pazaudēšu visus draugus. Faktiski jau esmu pazaudējis ...

— Tie tak nav nekādi draugi, bet pudeles brāļi.

— Kur ta lai citus rauj?

— Nezinu, — Lelde paraustīja plecus.

— Man vienreiz jāsāk iet cilvēkos un jāiemācās pavadīt laiku arī bez tā . .. Lūdzu, izgludini bikses.

Lelde to darīja. Edvards visu salika kārtīgi uz krēsla — žaketi, kreklu, kaklasaiti. Nomazgājās, gludi noskuvās. Iesmaržojās ar odekolonu. Vēl nekad viņš nebija tik rūpīgi gatavojies viesībām.

Šī apziņa Edvardu priecēja: lūk, viņš, izbijušais alkoholiķis, ies ciemos spodrs un solīds kā flīģelis, atturīgi paciemosies un uzvarētāja labsajūtā atstās pieļurbājušos kompāniju. Tāda bija pirmā doma, kas skāra sakarsušās smadzenes, un viņš ātri aptvēra, cik gan tā bērnišķi nenopiet-

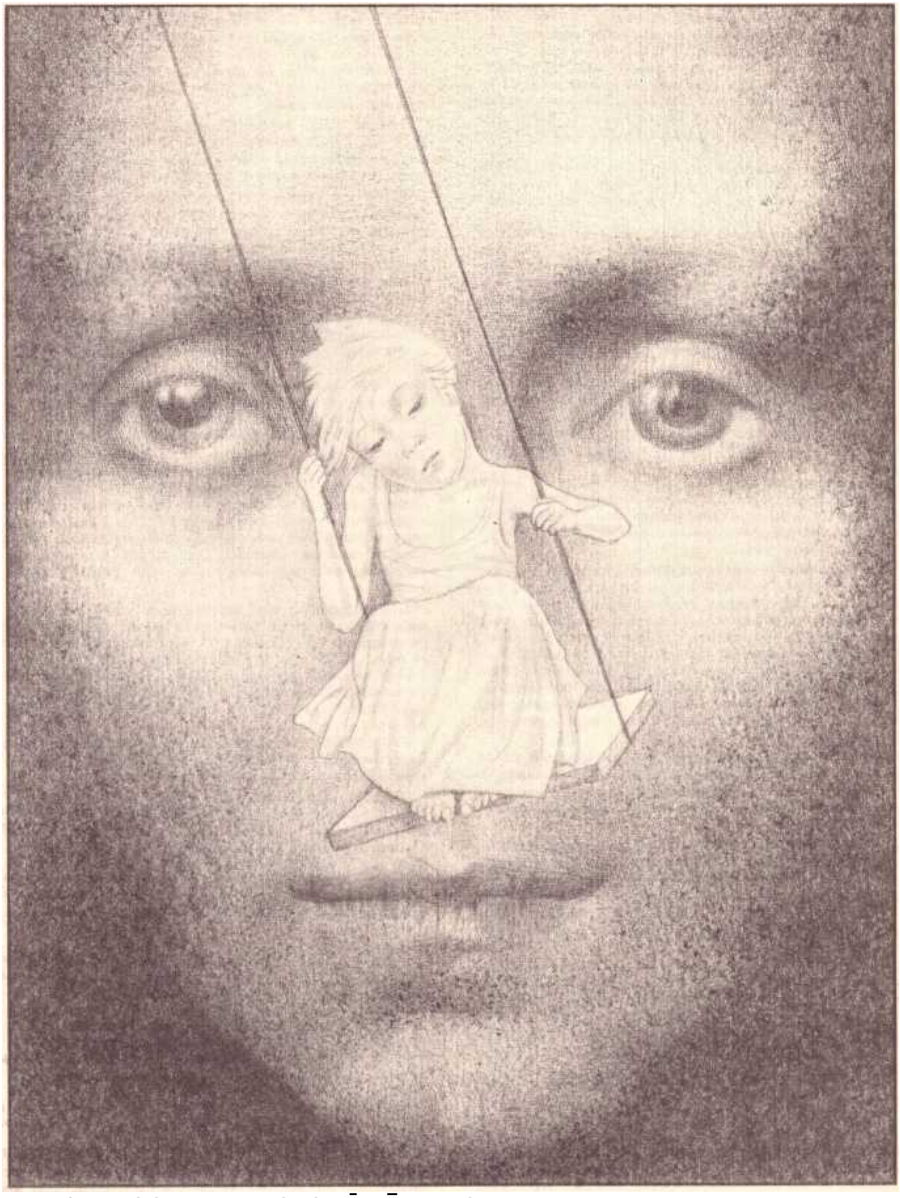

ANITAS KREITUSES ZĪMĒJUMS

na. Un tomēr — gribējās ticēt. Viņš pūlējās sev iestāstīt: nē, nedzeršu, nedzeršu, nedzeršu . . . Tik ilgi, kamēr šis vārds zaudēja jēgu un nozīmi, pārtapdams vienīgi par tukšu trīs-zilbju salikumu. Iepretī cēlās kāda cita balss, viņa paša visdabiskākajā tembrā čukstēdama: dzeršu, dzeršu gan. Un pašos dvēseles dziļumos šūpojās daudzkārt pārcilātā doma — doma, kurai viņš stīvējās pretī, nespēdams to pieņemt kā realitāti un negribēdams ļaut tai valdīt. Jau naktī uz ceļa tā pazibēja, bet tagad draudīgi pieņēmās svarā: «Ja es piedzeršos, Lelde būs drīzāk priecīga nekā dusmīga vai

nelaimīga.»

Lelde gludināja gaišās bikses un tīri vai raudāt gribēja. Viņa nešaubījās, ka šoreiz Edvards klups un kritīs — zināja pavisam noteikti jau tad, kad Edvards vēl pats svārstījās.

Gluži kā pirms slimības — visas zīmes to rādīja. Beidzamie četri pieci mēneši bija nepanesami i Leldei, i bērniem,

i Edvardam pašam — pašam gan visgrūtākie. Viņš acumirklī spēja uzsprāgt un liesmot pēkšņās dusmās no tā vien, ja pilnā autobusā kāds uzmina uz kājas. Ja dakšiņa pie pusdiengalda nebija pietiekami tīra, viņš aurēja uz sievu, bet viņa pacieta pacietīgi, zinādama, ka Edvards, vairs nejaudādams pats sevi izturēt, kliedz arī uz sevi, tikai tas izskan pret Leldi.

Šobrīd viņa sprieda, ka veltīgi vīru atrunāt. Lelde tikai gribēja, lai viņš vilktu vecās drēbes, nojauzdama, ka ar jauno uzvalku Edvards vismazāk sēdēs pie galda, bet visvairāk gulēs sniegā, netīrās migās, uz putekļainām grīdām un kur visur ne — to Edvards pats nekad iepriekš nezināja.

Viņš iegāja mazajā istabiņā, kur dienasvidu gulēja Laura. Neilgi uzkavējās, noglāstīja bērna pleciņus un klusītēm kāpās atpakaļ — tie bija atvadīšanās soļi. Vienubrīd vēl nosvārstījās: varbūt tomēr neiet? .. . Tad ātri aizvēra durvis, lai ilgāk nemocītu sevi.

Edvards ģērbās apņēmīgs un mundrs, taču vaigs palika drūms. Viņa sirds jau bija devusi atļauju, bet prāts — muļķis tāds — vēl spārdījās pretī. «Nomierinies, esi pavisam mierīgs,» viņš sev teica. Un paslepen no Leldes paņēma simtnieku. Ja kas, viņš nodomāja. Edvards jau vilka mēteli, tomēr aizvien ik mazākā kustība pauda nervozitāti un neizšķiršanos. Lelde nolūkojās vīrā, klusi lūgdama: «Kaut nu ar nedēļu tiktu cauri, lai darbā atkal nenāktos locīties.» Edvards domāja: «Lelde man netic.» Vienubrīd abu acis sastapās, un viņi mulsdami kavējās šai zīmīgajā skatienā, nerunājot neko.

Edvards neizturēja pirmais. Piegāja pie spoguļa, uzlika žokejmici un mākslotā apmierinātībā nopētīja savu attēlu. Tad nobučoja sievu uz abiem vaigiem.

— Ap cikiem tu būsi? — Lelde prasīja, zinot, ka loģiskāk būtu: pēc cik dienām būsi?

— Domājams, ap pusnakti, — Edvards nedroši atbildēja.

Tiklīdz viņš izgāja uz lielā ceļa, dvēsele atkal atbrīvojās

no visa liekā un viņš prātoja tikai par savu nelaimi. Nē, pavisam noteikti vēl nebija izlēmis. Bez šaubām, viņš ieies veikalā, bet tāpat vien, lai apskatītos. Nevilšus ienāca prātā Leldes pārliecības pilnās acis un viņu sagrāba jauns dusmu vilnis.

Spēka bija atlicis pavisam maz. Edvardu pārņēma žēlums pret sevi — bija žēl lielā darba. Garā gada laikā viņš bija radījis veselu aizsardzības sistēmu, kā pats to dēvēja. Ik stundu, ik minūti nācās būt modram, dzīvot izslietu galvu, saspicētām ausīm: no kuras puses naidnieks uzglūnēs?

Visbiežāk tas nāca kā tiešs kārdinājums — kā viņnakt mašīnā. Bet tas

nebija visgrūtāk pārvaramais šķērslis. Daudz nežēlīgāk mocīja sapņi, īpaši beidzamajos mēnešos. Naktīs viņš gulēja nemierīgi, redzēdams sevi piedzērušu — tik laimīgu, tik laimīgu. Un atmodās skaistākajā brīdī, kad dzeršana sita visaugstāko vilni, kad likās — viņa priekšā atdarās visi vārti un viss kļūst iespējams. Bet rīts iesvieda realitātē, nežēlīgi, kā ledainā dīķī; Edvards atskurba, mirklī apjēgdams, ka tas kārtējoreiz ir tikai sapnis, un viņu tūdaļ pārņēma zvērisks niknums. Visupirmā doma šajos rītos: iedzert, uz karstām pēdām iedzert. Gausi atgūdamies, viņš nomierinājās. Un mazpamazām iemācījās neļauties šo grīno rītu spējajiem lēmumiem. Iemācījās domāt par kaut ko tīkamu, skaidrāk par skaidru zinādams, ka nav un nekad nebūs nekā tīkamāka par alkoholu. Tad viņš veicīgi leca no gultas un gāja skriet, skrēja veselu stundu tempā un enerģiski vingroja, lai gan vienos vajadzēja sākt darbu un turpināt to līdz pusnaktij. Taču fiziskais pārgurums viņu ilgu laiku glāba.

ti

Bet arī sapņi nebija tik bendējoši. Nāvējošākās lodes šāva citi. Citi — Edvards sacīja, nevis draugi vai paziņas, kā bija teicis agrāk. Citi bija kļuvuši naidnieki, kaut Edvards ar viņiem tīšuprāt nenīdās. Citi bija pret viņu.

Kolēģi arī smīnēja: redzēs, redzēs, cik ilgi tu izturēsi. Iesākumā šie smīni cementēja paša ticību — ticību, ko viņš pamatos mūrēja no spīts: es pierādīšu viņiem! Visai pasaulei pierādīšu! Ar laiku spītība sāka mocīt viņu, radot pastāvīgu spriegumu, kas nepārgāja, pat rītos skrienot, kaut Edvards centās sev iestāstīt, ka skriešanas laikā jādomā tikai un vienīgi par kāju un roku kustībām.

It neviens no draugiem, ar kuriem Edvards senāk tika plītējis nojumē pie autobusa pieturas, ezera krastā, mežā, lauka malā, garāžās, dzīvokļos un klētīs, kā par brīnumu, roku nespieda, uz pleca neklapēja. Iespējams, citos radās skaudība: lūk, Edvards var, mēs nevaram. Iespējams, viņos runāja dīvains nicinājums: priekšzīmīgais tāds. Arī Edvards vecos pudeles brāļus apskauda, domādams: cik gan viņi ir laimīgi, un reizē nicināja: nožēlojamie bezrakstura tārpi.

Kad pēc beidzamā varenā plosta Edvards pateica: viss, vairs nekad, — drīz vien sajuta sevī dzimstam augstprātību; tā viņu mocīja, jo priekšzīmīgā varoņa loma likās neierasti sveša. Taču augstprātība bija arī viņa vairogs. Ar muļķīgo sajūtu, ka ir pārāks par citiem, Edvards radīja šo plaisu, lai gan ļoti gribēja pavadīt laiku ar draugiem, arī nedzerot. Diemžēl neprata. Protams, viņš zināja, ka neviens roku nespiedīs, un tomēr kāroja kaut reizi izdzirdēt: malacis, vecais.

Iedams pa ceļu, viņš apsvēra šādu iespēju: paciemošos, iedzeršu vienu divas glāzītes, un sveiki. Ja būs, nopirkšu labu konjaku un lēni sūkšu. O, kāpēc ne, patiešām, šovakar es būšu sūcējs, nesteidzīgais baudītājs. Ak, cik lieliski, es, kreklā ar šlipsi, jaunajā uzvalkā, sēdēšu pavisam mierīgi un baudīšu dārgu dzērienu. Varbūt šoreiz man tiešām izdosies? Varbūt es

pratīšu sev pateikt nežēlīgo un tik saldi pārkāpjamo — pietiek.

Tūdaļ gan Edvarda atmiņa atgādināja tās reizes, kad viņš, līdzīgu nodomu vadīts, krogā sāka ar viskiju un beidza ar zobu eliksīru sveša dzīvokļa vannas istabā.

Un tikai tagad viņš īsti aptvēra, cik bezgala komisks savā uzvalkā izskatīsies starp allaž nobļuzgātajiem ciema vīriem. Tie sēdēs eļļainās biksēs, noplīsušos kamzoļos, neskūtiem vaigiem. «Ak dievs, kāds kauns! Kāpēc neklausīju Leldi? Nē, tomēr labi, ka neklausīju, jaunais uzvalks mani atturēs. Uzvalks būs manas bruņas.»

Kārdinājums pieauga. Taču viņš vēl nebija samīdījis visas cerības. Vēl nejutās zaudējis cīņā ar to nelabo, kas jau ligzdoja viņā.

«Atceries, cik lieliski ir sevis pārvarēšanas brīži, kādu saldu gandarījumu sniedz uzvara pār sevi. Bet pagājusi nakts? Jā, atkal sevi pārvarēju, bet vai šis mirklis bija salds? Tikai īgnums pieauga.»

Pārcilājot atmiņā aizgājušo gadu, viņš vilies secināja, ka sākotnējā varonības apziņa beidzamajos mēnešos bija pavisam saplakusi. «Labi, esmu sev pierādījis, ka varu nedzert. Es varu. Tātad tas nozīmē, ka drīkstu atkal iedzert.» — Drīkst, tu dzirdi, vecais, — viņš skaļi sacīja, jo, balsī izteikti, šie vārdi skanēja pārliecinošāk. Viņš jau grasījās sev dot atļauju, tomēr nolēma vēl pakavēties un rūpīgi visu izsvērt.

— Tātad nedzeru, — viņš atsāka sarunu, — bet ko es daru? Vienkārši nedzeru. Vai tad tā ir dzīve? Veselu gadu justies, kā uz naglām guļot — nekādi nevar iegrozīties tā, lai neviena nagla nedurtu. Vai gan tā ir dzīve?

Viņš gāja ātri un noteikti — tik žigli cilvēks iet uz noteiktu mērķi. Beidzot bija atguvis ritmu, saskanīgus soļus, kurus neļodzīja nervozums.

Caur priedēm vidēja saulsstari, un pašas priedes auga neredzami un rimti. Atkal Edvards apskauda savu labāko kaimiņu mežu ar visiem tā iedzīvotājiem. «Kādēļ šai pasaules daļai nav tādu nolādētu kaislību kā cilvēkiem?» viņš domāja. «Koki zina savu ceļu uz debesīm, tikai cilvēki maldās.» Ak, jau cik reižu viņš bija nožēlojis, ka nav piedzimis par alni, lielu spēcīgu alni, kas apmierinās ar ikdienišķo.

Daba. Viņa pēdējais glābiņš. Edvards apstājās. Patiesībā negribīgi piespieda sevi apstāties un vērties apkārt. Bet kas tad tas? Si banālā ainava — apsnigušie pakalniņi, saule, dzidri zila debess. «Kāda salkanība, kā Ziemassvētku bildītēs, vēl tikai zaķīša trūkst zem eglītes,» viņš saviebies secināja.

«Kas man vēl tāds ir? Kas vēl, pie kā pieķerties? viņš satraukts rakņājās atmiņā. Ir taču bērni, mazulīša kustības zem Leldes sirds. Nē, par mājām labāk nedomāt. Mājas es neņemšu līdzi.»

Nu viņš bija pārcilājis visu un nebija uzgājis it neko, kas būtu spēcīgāks par seno dziņu. Edvards nomierinājās, jo beidzot bija loģiski pierādījis pats sev, ka noteikti jāiedzer.

«Es taču jūtu, ka nervozums kāpj ar katru minūti, un zinu, ka ir tikai viens vienīgs ceļš, kā no tā atsvabināties. Nevar tak tagad sākt skriet,

piemēram. Desot uzvalkā! Ha! Tātad, gluži dabiski, neatliek nekas cits kā alkohols. Vai es to gribu vai negribu. Un — pats svarīgākais attaisnojums — es to esmu nopelnījis. Tā būs balva. Visu šo gadu esmu bijis labs. Nu, mazliet nesavaldīgs, bet to var saprast, jo es nedzēru. Tātad kopumā paliekam pie tā, ka esmu bijis labs. Kārtīgi gājis uz darbu, palīdzējis Leldei, bieži iznēsājis avīzes viņas vietā, vedis Martu uz skolu. Uzliku šķūnītim jaunu jumtu, sazāģēju un saskaldīju malku . . . Kādi vēl bijuši mani labie darbi? Aha, esmu rūpējies par savu veselību, skrējis, vingrojis, atturējies no kafijas un cigaretēm. Vai tad pēc tik askētiski pavadīta gada neesmu pelnījis dāvanu? Dāvanu, kas reizē būs arī sods. Kā tad, pēc tam pār mani nāks arī sods. Un nemaz no tā nebaidos (lai gan tieši no soda baidos visvairāk).»

Kādus milzīgus soļus Edvards spēra! Priekšā vīdēja apsolītā zeme, kas allaž viņam dāvājusi to neaptverami plašo izjūtu gammu, bez kuras, nīkstot divpadsmit mēnešus, viņa dvēsele bija izsusējusi, izkaltusi, kļuvusi šauriņa un plakana un pašam neinteresanta. Šī zeme solīja arī neciešamas mocības — fiziskas un dvēseliskas, to viņš zināja, neko nebija aizmirsis, atmiņa glabāja visšausminošākos paģiru murgus, un tomēr — viņš gāja uz šo mērķi, izjuzdams fantastisku saldmi.

Edvards varēja brīvi ļauties patīkamajām gaidām, nodoties tām ar īstu baudu — viņu vairs nevajāja šaubas, ne-tracināja pārdomas, «šis ir visskaistākais brīdis, Edvards sacīja, viss pārējais būs briesmīgi.» Un viņam šķita, ka atliek tikai dziļāk ievilkt elpu, lai paceltos gaisā — brīvs un laimīgs.

III

Ar spriganu vērienu Edvards atvēra mazās bodītes durvis. Starp citu galvām snaikstīja savējo uz pudeļu pusi: kas šodien atvests? Šņabis un divu šķirņu konjaki.

— Man to visdārgāko, Edīt, — viņš draiski sacīja.

— Kur tad atturība — dzīves norma? — viņa pavīpsnāja- ɹ .

— Reiz pa simt gadiem iešu ciemos.

— Uz Guntariem?

— Mhm.

Edīte ietina pudeli zaļganā papīrā, ko Edvards, iznākdams no veikala, tūdaļ ielidināja pie durvīm noliktajā spainī.

Iestūķējis konjaku mēteļa kabatā, viņš nolēma jonīti pastaigāt pa meža taciņu.

«Kā lai skaidrā prātā iet? Man ir kauns. Turklāt vēl šī stulbā kloze, no kuras tikpat neērti kā no savas augstprātības. Pavisam neērti, ka citiem tomēr izrādījusies taisnība, — es ilgi neizturēšu. Nu jau pavisam skaidri redzams, ka nekas cits neatliek. Tikai iedzert.»

Edvards spēji apstājās un nervoziem, neveikliem pirkstiem atknibināja vāciņu. Iebāzis degunu gandrīz vai pudeles kakliņā, dziļi ieelpoja dzēriena smaržu.

«Ko es daru? Ko es daru? . .. Bet.. . par vēlu, pudele jau vaļā. Kur tad tādu likšu? Ciemos nevar nest.» Viņš kavējās. Acu skatiens sastinga, šķita — stingst arī sirds. «Tu esi galīgi degradējies no savas nedzeršanas,» — viņš atcerējās Guntara nicīgi teiktos vārdus. Edvards ātri izdzēra lielu malku. Garšīgs. Garšīgs gan. Pirmais noreibums, visskaistākais.

Edvards atslīga pret priedes stumbru. Kājas grima sniegā, sniegs grima zābakos — nu un? «Kas gan tagad sniegs aiz zābaku stulmiem, salīdzinot ar neprātīgo soli? Visi pūliņi vējā. Cik brīnumaini, cik drausmīgi — vienā mirklī iznīcināt vesela gada darbu. Bet nebija citas izejas ...»

Gribējās pinkšķēt no mazdūšības. Edvards elsoja smagi un neatlaidīgi, taču asaru nebija.

«Žigli jāierauj vēl. Tā, kārtībnieks. Tagad vēl vienu šļuku. Jādara kā vienmēr, uzreiz pamatīgi jānoreibst, lai atkāpjas realitāte. Lai atkāpjas nožēla, lai izgaist pašpārmetumi, lai zūd sajēga, vispār jelkāda saprašana. Saņemies, Edi, vecais muļķi!»

īsā laikā puspudele bija tukša. Viņš tempa, īsti nespēdams norīt, pūzdams, šņākdams, aizrīdamies. Tad iekārtojās ērtāk pie priedes sāniem. Atgāza galvu un skatījās saulē.

— Saule, saule, spīdi, cik tu gribi, palīdzēt tu man nevari, tātad no tevis nav lietas jēgas. Neviens man nevar palīdzēt, neviens. Skaidrs? Uz to jāiemet, — viņš runāja pats ar sevi.— Tā, kājas arī slapjas, johaidī. Jūs abas esat vainīgas, jūs mani uz saviem pleciem atnesāt līdz bodei. Ko es te muldu, kājām taču nav plecu.

Viņš neskatījās vis uz kājām, bet pētīja debesis, kā cerēdams tur kādu ieraudzīt.

— Riebīgais dievs, kāpēc tu man nepalīdzēji, es taču tevi vakar lūdzu. Kur tu šodien skatījies, stulbeni?

Edvards pacēla pudeli augstu gaisā un noteica līmeni. Gandrīz tukša. «Tādu tak nevar Guntaram dāvināt.» Izdzēris pēdējo kluncienu, Edvards aizkulšēja līdz veikalam un nopirka vēl vienu pudeli. Edīte iznīcinoši nosmīnēja. To ievērodams, Edvards atcerējās augstprātību, ar kādu viņš bija slājis garām pudeles brāļiem, kad tie žūpoja krūmājā. Un šo kaunu viena konjaka pudele vēl nebija aizskalojusi.

Aizsteberējis aiz veikala, Edvards smagi atkrita uz koka kastes. «Tiešām, būtu labāk vilcis vecās bikses.» Lelde! — vārds izskrēja cauri smadzenēm un satracināja viņu. «Viņa visu paredzēja, zināja, ka es dzeršu. Lelde to gribēja, tātad viņa vainīga. Dievs mans liecinieks, es negribēju. Ārprāts, pēc kā es izskatos šai uzvalkā! Pēc atturības biedrības priekšnieka. Es varētu būt biedrības «Sirdij līksmi bez viskija» priekšnieks, ko? Ir tāda biedrība, es lasīju. Baigi gribētos paskatīties uz viņu līksmību bez viskija. Ha, ha, bez viskija tikai asaras birst. Pēc kā vēl es izskatos šai klozē? Pēc augstskolas teicamnieka vai komjauniešu līdera, pēc . . . kādi vēl tizleņi ir pasaulē? Nezinu, vienīgais tizlenis esmu es. Kāds kauns, kāds uzvalks, kāda Lelde riebīga, viņa gribēja .. . nē, nedrīkst domāt par mājām, par

bērniem, lai nemostas sirdsapziņa, to vajag iemidzināt. Konjaks — labākās miegazāles un labākais modinātājpulkstenis. Tas zvanīs vēlāk, tagad pulkstenis tikai uzvilkts. Ko es te filozofēju, sūdi būs pēc tam, tad arī mocīsimies. Vēl vienu šļuku, cienītais. Tā, labi, un vēl vienu. Malacis, vecais. Kas par ellīgu ķirsi. Tikai nedrīkst te nolūzt. Labākais vēl priekšā. Jāslienas augšā, jāiet pie Guntara. Johaidī, slīd kājas. Rauj viņu kociņš, to pavasari! Sāk jau kust, dievs nemaz nedomā par mums, žūpām, jau tā grūti un vēl kājiņas slīd. Tā vietā, lai parūpētos par mūžīgo vasaru dzērājiem, viņš sēž un kūko, idiots, ka metīšu tev ar sniega piku, tad tu redzēsi! Dievs, es tev vairs neticu, skaidrs? Tu maz apjēdz, cik tas ir sādīgi? Man arī neviens netic.»

(Turpinājums sekos)

JURIS KRONBERGS

(Zviedrija)
Reizēm, mājupceļā no skolas,
pēkšņi apstājos
un triecu kāju pret zemi
vai kādā peļķē:
pārliecināties,
ka tās tiešām pastāv
Vai arī jautāju kādam zviedru draugam: kāda ir sajūta dzīvot paša zemē, runāt paša valodā
Man šķita, ja to uzzināšu, viss mainīsies
Un es nesapratu, kā viņš var nesaprast
Un pēkšņi man sanāca dusmas par to, ka Zviedrija nav Latvija
(RĪGA)
So pilsētu manī veido citu atmiņas un dzejnieku vīzijas:
manu vecāku jaunības sapņi, sakropļoti pēdējā karā, ceļā no Nacionālā teātra uz Svarca kafejnīcu
Ormanī garām pabrauc Caks No tālienes viņa galva izskatās kā ābols, kuru grasās noplūkt jaunkundze ar suni, lielu kā kalēja dūre, ar kājām trīcošām kā želē
Kādā Vecrīgas ieliņā pagātne grib patērzēt
Bet visi laikmeti runā reizē To disharmoniskais kreščendo izklausās kā **finale** kādā modernā kora darbā kur **visi** dzied līdz
Vienīgi tagadne klusē
(VECTĒVS)
Viņš brida pa sniegu stindzinošajā piektā gada ziemā Revolūcijas liesma dega pie apvāršņa tīra
Visu zemi aptverošs ugunsgrēks iekšējā versme rītausma cara naktī

Vectēvs bija viens burts vēstures nepabeigtajā teikumā

Viņš stāvēja sardzē pie tilta: ar brauniņu paslēptu jakā, viņa papiross kvēloja tumsā kā nepieveikta sirdsapziņa sprostā

Viņa domas bija putni vēsturiskās īpatnības norobežotajā telpā

Viņa smēdē dzirksteles šķīda kā patiesības lietus, saskaroties ar cara zemi tās dzisa

Un brīžos

kad kaislība uzmācās

tikpat spēji kā naids

kad viņš savienojās ar savu sievieti

cerība dzīvoja stipra

Revolūcija uzvarēja, bet tikai šeit, Latvijā,

Melnas slotas no zemes virsas aizmēza visu sarkano, visu balto Vectēvu aizdzina trimdā

Pēc četriem gadiem ģimene atgriezās ar savu pirmdzimto uz savu smēdi savā zemē

Piedzima otrais dēls

un drīz pirmais pasaules karš

pārvēlās viņu mājām

Viņš pacēla veseri augstu pār galvu un trieca pret laktu

Ar milzīgu spēku viņš izkala Patstāvību

Viņa divi dēli spēlējās pludmalē skraidīja baltajās smiltīs un jūra bija mierīga pie ostas pilsētas Liepājas, Kurzemes novadā jaundibinātajā valstī Latvijā

Pirmo reizi

viņi nebija pakļauti cara patvaļai, baronu alkatībai, krievu un vācu valodai Viņa dēli varēja to, kas viņiem bija liegts: iet skolā vairāk par četriem gadiem Kamēr viņš strādāja smēdē pienāca 1934, gads un demokrātija iznīcināta vienā naktī

Un tad sākās Otrais pasaules karš:

Atkal viņš pacēla veseri augstu pār galvu Ar milzīgu spēku to trieca pret nokaitēto dzelzi — Nākotni. Bet izsita tikai caurumu smagajos vakara mākoņos

Asinssārtais saulriets

iztecēja caur viņa pirkstiem

ar savām zvaigznēm, planētām un Laiku

Vienu brīdi viņam šķita,

ka viņš ielaidis iekšā visu izplatījuma aukstumu, ka tas tagad tiecas iznīcināt viņa ķermeni, viņa sapņus . . .

Viss attīstās apbrīnojami

likumsakarīgi: revolucionāra pirmdzimtais dēls, dzimis izsūtījumā, beidza dzīvi izsūtījumā. Viņu aizveda uz Sibīriju lopu vagonā pārpildītā cilvēkiem Viņu vienīgais noziegums bija apmaldīšanās Visuvarenajās Osās

Viņa otrais dēls aizbēga zvejnieka laivā uz Zviedriju. Augstu pār jūru lidoja viņa liktenis februāra vētrās

Bet vectēvs palika, gaidīja Atgriešanos

Aprūpēja savu smēdi

un savu sievu

Man viņš bija nostāsti

un fotogrāfijas ko turēja rokās

Ik pa laikam pienāca vēstules,

rokraksts arvien trīcošāks,

līdz tas izplūda kā sarkana tinte

uz smadzeņu pelēkā papīra

Atceros

kad pienāca telegramma tēvs izgāja mežā, meklēja taku, kas vestu atpakaļ

Es paceļu iedomātu veseri augstu pār galvu un triecu pret iedomātu laktu

Es redzu jūrā, vienaldzīgajā jūrā, laivu pilnu cilvēkiem Mazu laiviņu, baiļu dzītu

Ir Otrā pasaules kara beigas

Acis, dvēseles spoguļi, tumsā, degošas

Tad:

atutošana, zviedru kroņa segas un jaunas

drēbes

Domas pie palicējiem, domas par drīzu atgriešanos

Bet tiem, kas jau sapratuši, visgrūtāk

Otrā pusē:

kara kuģi patrulē gar krastu, turp un atpakaļ kā lūši ap laupījumu

Ģeniālais Konstruktors ceļ Jauno Ēku ķieģeļi savienoti asinīm

Trimda:

dusmas tik bieži vēršas iekšup, trāpa visjutīgākajā vietā — spraugā starp bēdām un mīlestību

Trimda:

uzgaidāmā telpa slimnīcā, dēvētā Brīvība

Es piedzimu trimdā Vai esmu trimdā?

Eju pa Eiropas ceļu nr. 4 ar pārtikas saini katrā rokā:

vienā ir rietumu dzeja,

otrā — latviešu tautasdziesmas

Bet kādā valodā tu sapņo!

Es sapņoju tēlos

LATVIEŠU NODAĻA STOKHOLMAS MEŽA KAPOS

Vienoti no gribas pārdzīvot Kopā šai vietā dēļ izklīšanas

Viņu visaugstākā vēlme — dusēt brīvas Latvijas zemē

Viņu vislielākās bēdas — atgriezties tik anonīmi

LATVISKĀ VIRTUVE

(JŪRMALA)

Apļu kustības, tavas kustības — iekšienē, ārpusē

ArT tad, kad mēs noliedzam vai mūs mums vistuvākais

noli

Mana mēle ir flauta, kas mācās senos toņus, manas rokas ir darbarīki, kas rok tuneli cauri laikiem

Kādu dienu varbūt būšu iemācījies izrunāt tavu vārdu: Latvija Bet vai arī uzdrīkstēšos teikt: mana tauta?

Es vingrinos klusībā pie sevis, vienatnē, jo kad reiz sacīšu to skaļi, tam jāskan īsti

. . , visu dienu pie jūras, domāju par tiem, kas noslīkuši šajos vārdos, par ilgām, kas te izlietas, bet gājušas prom tikpat slapjas

Mare Balticum,

Baltijas jūra, Miera jūra — rokasgranātas, nevis medūzas, izskalojas tavos krastos Tu, noslēgtā mēslu tvertne, atslēgas ieslēgtas tevī,

un tu pati ieslēgta atmiņās

par visu valdnieku dziņu redzēt savus attēlus atspīdam tavos ūdeņos

Kas tas ir, kas izslējās no jūras, pēc formas dūre, pēc satura smilts —

o, tas ir tikai

stāstiņi par mums

Tur Stāstītājs reiz nogrima, tagad kustas tikai smilšu lūpas,

ar smilšu pilnām plaušām viņš dzīvo

savi ikdienā,

neviena neredzēts,

kādas tautas atmiņas mests

caur laiku

Viņa mīlestības dziesma noslāpst klepus lēkmē, tad smilšu strūklas aizsedz sauli

JURIS KRONBERGS

Smilts, kas bija akmens, klints

Novērošanas vieta, kur, kā vēstī teika, kāds redzējis nākotni, atgriezies mājās pastāstīt savējiem

Visām tautām bijuši tādi ziņneši, tikai daži nonāca galā

Es eju pa ielu Stokholmā Es eju pa ielu Rīgā

Es eju pa ielu kas nav mana

No mutēm plūst valodas neviena nav mana neviena nav tava

Spīd zvaigzne mirdz karaļa tronis Nekas nav mans
Visu mūžu pa to pašu ielu Nekas
Nekas. Pierodu pie tā Nekā. Tas mans
politiķis ienāca virtuvē mazgāt veļu
administrators ienāca virtuvē pārkārtot
audzinātāja ienāca virtuvē uzspiest gribu
lauzējs ienāca virtuvē pārlauzt ribu
šņore ienāca virtuvē piesieties
milicis ienāca virtuvē pārbaudīt mezglu
traukplēsis ienāca virtuvē cīnīties
ciniķis ienāca virtuvē brīnīties
pods ienāca virtuvē izgāzties
govs ienāca virtuvē dot pienu
latvija ienāca virtuvē dot zemi
rasa ienāca virtuvē mirdzēt
saule ienāca virtuvē spīdēt
zelts ienāca virtuvē smirdēt
zāģis ienāca virzuvē skaid-roties
dūre ienāca virtuvē vicināt
fanātiķis ienāca virtuvē spridzināt
mikrofons ienāca virtuvē noklausīties
sega ienāca virtuvē nosegt
cenzūra ienāca virtuvē svītrot
cezūra ienāca virtuvē atvilkt elpu
laulība ienāca virtuvē izšķirties
dinozaurs ienāca virtuvē izmirt
balons ienāca virtuvē uzpūsties
mīlestība ienāca virtuvē dot augļus
aizspriedumi ienāca virtuvē nosodīt
brāļu tautas ienāca virtuvē klupt kaklā
kāļi ienāca virtuvē kalpot
kaips ienāca virtuvē sacelties
pasaule ienāca virtUvē pasauļoties
0

REĀLISMS RĪGĀ

Vecajā viesnīcā, kas senāk dēvēta
tā «visi ceļi ved uz . . .» vārdā,
tās pusjaunā bārā
kur pulcējas jaunie dzejnieki
un interesenti,
turpat, pie pudelēm apklāta galda

kāds priekšzīmīgi enerģisks jauneklis
man jautā:
— Vai jums tur ārzemēs latvietība nav tikai tāds hobijs? —
Es saku:
— Es rakstu dzeju latviešu valodā, lasu grāmatas, runājos ar sievu un bērniem latviešu valodā,
un ja satieku kādu latvieti uz ielas Losandželosā,
Vladivostokā, Stokholmā vai Rīgā, runāju ar viņu latviski,
bet ar latvietību tiešām nenodarbojos —
un hobijs, mans vienīgais hobijs ir Dzīve,
tādā nozīmē, ka nodarbojos ar to turpat vai katru dienu,
kaut neviens man par to nemaksā — «saki, vecīt,
vai tavas nieres, plaušas, kuņģis, pēdas
nav tikai tāds
hobijs?»
Un šīs sarunas laikā
Rīga kļuva vēl mazliet sirmāka, koki
mazliet slapjāki (bija
reti lietaina vasara)

EDVARDS VIRZA

(īST. V. EDVARDS LIEKNIS,
1883.27.12. — 1940.1.03.)

Staļiniskās ideoloģijas adepti visiem iespējamiem līdzekļiem ir mēģinājuši izveidot selektīvo, cenzēto tautas atmiņu. Par labu un atceres vērtu tika atzits tikai tas, kas noderīgs Staļina despotijas varas pamatu stiprināšanai. Arī literatūrā, kā rakstīja Kārlis Krauliņš, «kāda darba mākslinieciskā vērtība ir tieši atkarīga no šī darba politiskās vērtības un nav ārpus tās. Kas ir politiski kaitīgs, tas ir ari mākslinieciski kaitīgs un nevērtīgs.» (K. Krauliņš. Marksistiskās kritikas pamati. «Literatūra un Māksla», 1947., 7.03., 3. Ipp.)

Taču, kamēr kaut viens mūsu tautas piederīgais dzīvs, nevar izsvītrot no vēsturiskās atmiņas Raini, Aspaziju un nevar izsvītrot ari Edvardu Virzu. Raiņa nākotnes valsts ideāls daudzos punktos bija tuvs sociālisma valsts teorētiski formulētajam ideālam. Cita lieta, ka Rainis nevarēja būt tuvs tai sociālisma praksei, kāda bija izveidojusies Staļina varas gados. Taču laikam jau staļiniskās literatūras repertuāra sastādītāji un vadītāji pēc 1940. gada apzinājās, ka, apejot Raini, paliktu milzīgi tukšs lauks. Tāpēc attiecīgi sašaurinātā, mākslīgi socioloģizētā traktējumā Raiņa daiļrade pēckara gadu jaunajiem skolās un augstskolās funkcionēja kā sociālisma pārlikums dzejas valodā.

Savukārt Edvarda Virzas valstiskais, sabiedriskais ideāls kardināli atšķīrās no Raiņa iecerētā (īpaši sākot ar divdesmito gadu otro pusi) un bija staļiniskajam vienvaldības, autoritārisma principam tipoloģiski daudz tuvāks. Ne velti trīsdesmito gadu sākumā, ceļojot pa vienām un tām pašām vietām PSRS, E. Virza (autokrātisma piekritējs) un K. Skalbe (tāpat kā Rainis — republikānisko ideju piekritējs) redz it kā pilnīgi dažādas debess puses. Kārlis Skalbe: «Visa Maskava pirmās maija dienās atgādina nervozu skudru pūli. Pār namiem staruveidīgi izsvaidītas sarkanu karogu straumes, Ļeņina un Staļina portrejas desmitstāvu mājas augstumā. Raibas ugunis, ekspresīvi žesti, kliedzoši plakāti. Viss, kas apmulsina acis un notrulina prātu. Tā tiek iejūgtas ļaužu masas» (K. Skalbe. Jaunā Krievija. Kopoti raksti, 8. sēj., R.,

1939., 341. Ipp.). Turpretī E. Virza vispirms redz stipru saimnieka roku, plašo celtniecības vērienu (E. Virza. Pieredzējumi Padomju Krievijā. Krāj. «Zem karoga», R., 1935., 276.—287. Ipp.). Ja Skalbēm pakļaušanās viena cilvēka autoritātei, varai nozīmē personīgās brīvības, izvēles iespējas ignoranci un nav pieņemama, tad Virzām tā vispārējos vilcienos saskan ar viņa valstisko ideālu šai

laikposmā. «Bet krāšņu dzīvi mēs un krāšņu garu gūtu/ Tik tad, ja sai-minieks īsts mūsu zemē būtu,/ Kad dotu vienību, ko iespējams nav lauzt.» Vai arī vēl skaidrāk un noteiktāk: «Kas tautas griba ir? Tā liela vīra griba.» (E. Virza. Tautas uzdevums. Krāj. «Dzejas un poēmas», R., 1933.)

Tas, ka E. Virzas ideāls divdesmito gadu beigās un trīsdesmitajos ir vienvaldība, padomju laikā tika patvaļīgi traktēts tā, it kā viņš līdz ar to būtu bijis fašistiska režima piekritējs. Tā nav taisnība, un, lai to redzētu, nepieciešams kaut nedaudz atskatīties uz franču 17.—18. gs. klasicisma literatūru, par kuru tik ļoti jūsmoja dzejnieks, kā art uz šīs literatūras priekšstatiem par pareizām un nepareizām valsts formām. Franču domātājs Monteskjē (1689—1755) bija izstrādājis sekojošu shēmu:

PAREIZA VARA, KAS BAL-STAS UZ LIKUMIEM UN CILVĒKU SAPRATU:

1. Monarhija

2. Republika

NEPAREIZA, KAS BALSTĀS UZ PATVAĻU, JŪTAM, IEGRIBĀM:

1. Despoti ja

2. Anarhija

Republikas princips — visu brīvība, ko ierobežo likumi. Anarhija ir republikas karikatūra — visu vara, ko neierobežo nekādi likumi un savstarpējie pienākumi. Tomēr galvenais, aktuālākais pareizas varas variants franču klasicisma literatūras laikos bija monarhija — viena cilvēka vara, kas stingri pakļauta likumu ievērošanai. Ja valdnieks, ieņēmis valstī augstāko vietu, savā darbībā rīkojas nevis atbilstoši saprātam un likumam, bet patvaļīgi, viņš kļūst par despotu un viņa valsts — par despotiju.

Un tas, ka E. Virza poēmu «Karāts Nameitis» iesāk ar rindām: «Ne demokrātijai, ne arī laikam šim —/Šo dziesmu dziedāt tīk man tevim — karalim», ir nevis vēršanās pret demokrātiju ideālā (republiku), bet gan pret demokrātijas izpausmi tālaika Latvijā, bīstami pietuvojušos anarhijai. Taču netaisni un pat negodīgi tāpēc būtu teikt, ka dzejnieks ir par fašistisku iekārtu. Fašisms ir despotija, kuras valdīšanas ierocis — patvaļa. Virzas ideāls, sekojot Monteskjē un franču klasicisma laiku uzskatiem, — vienvaldība, kas balstīta likumā un saprātā. Šādas valdīšanas ideāls E. Virzām ir hercogs Jēkabs, karalis Nameitis, Francijas Saules karalis Ludvigs XIV. Sajā klasicisma priekšstatu sistēmā pilnībā veidota, piemēram, Virzas poēma «Hercogs Jēkabs». Kamēr hercogs balstās uz likumiem un klausa saprāta balsij, viņš veiksmīgi vada savu hercogisti, ierobežo baronu patvaļu, palīdz zemniekiem: «Un slazdus izlika viņš baigiem baroniem,/ Un ļaudis līksmoja un cerēja, ka tiem/ Tiks vaļā vērti

reiz uz brīvi visi vāki,/ Un dzirnas priekšnamos rūkt sāka priecīgāki.» Taču, līdzko hercogs iekļūst jūtu valgos — iemīlas sava ienaidnieka viltīgajā meitā —, viņa hercogistes pamati sāk šķobīties. Ja viņu neizglābtu zemnieki — šīs vienvaldības varas pamatslā-nis —, hercogam būtu jāiet bojā. Poēmas nobeigums rāda saprāta un klasicisma sistēmā pareizas valstiskas iekārtas uzvaru.

Tā kā E. Virza savā daiļradē noteikti iestājas par autokrātisku valsti, pēc Ulmaņa apvērsuma viņš tiek pietuvināts «augšām», kas devis iemestu nosaukt viņu par galma dzejnieku. Vēl jo vairāk tāpēc, ka 1935. g. iznāk E. Virzas uzrakstīta jūsmīga apcere par K. Ulmani. Vai dzejnieks mūža otrajā pusē būtu atkāpies no saprāta balss, par kuru viņš tik ļoti iestājās savā daiļradē? Pagaidām nevaru atbildēt ar noteiktu jā vai nē, jo diemžēl priekšstats gan par Ulmaņa laiku, gan par vienvaldnieku pašu pēckara paaudzēm ir ļoti trūcīgs. Konkrētas informācijas par Ulmani kā par cilvēku un valsts vadītāju praktiski nav. Tomēr, izejot no klasicistiskās ievirzes dzejnieka daiļradē trīsdesmitajos gados, liekas, ka taisnība ir tiem, kas rakstījuši, ka Virza ne tik daudz tēlojis reālo Ulmani, cik iecerēto ideālo autoritāras valsts vadītāju. Drīz, kā varam pārliecināties no Elzas Stērstes atmiņām, E. Virza diezgan sāpīgi dabū izjust atšķirību starp paša tēloto un reālo Ulmani.

Virza bija autoritāra, bet nekādā ziņā ne despotiska režima piekritējs. Un es neticu (lai gan, protams, neapgalvoju), ka pēckara periodā Virza būtu varējis pārceļot no viena galma otrā kā, piemēram, V. Zonbergs (Sauleskalns). Starp Ulmaņa, vēl jo vairāk Staļina, valsti un Virzas autoritāras valsts ideālu bija liela, otrā gadījumā — nepārejama — plaisa. Mēs varam pieņemt vai nepieņemt Virzas ideālas valsts modeli, bet noliegt, ka šī autoritāras valsts ideja trīsdesmitajos gados virmoja gaisā gan Eiropā, gan visā pasaulē, būtu nevēsturiski. Cita lieta, ka šī ideja lielākajā daļā gadījumu praksē realizējās despotijas un rupjas patvaļas variantā. Un šis variants bija svešs, nepieņemams arī E. Virzām.

Otra tēma, ko dzejnieks pastiprināti pārdomā trīsdesmitajos gados, — nacionālas tradīcijas, latviska savdabīguma (nejaukt ar nacionālo pašizolēšanos!) kopšana. Pēckara gados, kad nacionālais kļuva par lamu vārdu un politisku denunciāciju neatņemamu sastāvdaļu, tas ļāva dzejnieku ierakstīt buržuāziskajos nacionālistos un budzisma ideju sludinātājos. Par nacionālistiem vai viņu atbalstītājiem tika nosaukti pat tādi cilvēki kā A. Kirhenšteins, J. Endzelīns, K. Egle u. c. (sk. A. Pelšes rakstu «Cīņa pret buržuāzisko nacionālismu — republikas partijas organizācijas kaujas uzdevums». «Cīņa», 1950., 8.09.). Pec A. Pelšes domām, Endzelīna vaina ir tā, ka «. . akadēmiķis Endzelīns un visa viņa «skola» sludina reakcionāru buržuāziski-nacionālistisku koncepciju valodniecībā.

Pretēji marksisma-ļeņinisma prasībai atbalstīt visu, kas palīdz nivelēt nacionālās atšķirības un padara sakarus starp tautībām arvien ciešākus, Endzelīna «skola» dara visu, lai pastiprinātu nacionālās atšķirības un vājinātu sakarus starp latviešu un krievu tautu.» Komentāri te lieki. Jāpiebilst, ka šāda līnija ieturēta ne tikai A. Pel-šes rakstā, tā bija rūpīgi pārdomāta, rūpīgi izsvērta staļinisma nacionālā politika. Šodien nav jāstāsta, kur tā novedusi. Un tāpēc daudznacionālo PSRS tautu atgriešanās savā pagātnē — pie staļinisma gados nosodītajiem, apkaunotajiem rakstniekiem, māksliniekiem, kultūras darbiniekiem ar dzīvu savas nācijas pašapziņu (ne pārākuma apziņu, kā tas bieži izkropļoti traktēts!) — ir likumsakarīga. Edvards Virza (un ne tikai viņš) savā daiļradē ir kultūr-tradīciju kontinuitātes kopējs. Ja mēs negribam pārvērsties par bezsakņu masu, agrāk vai vēlāk mums pie tradīciju pārmantojamības būs jāatgriežas. Tāpat kā pie elementāras prasmes sabiedrības attīstību, literatūru vērtēt ne no šodienas aktualitāšu torņiem, bet vēsturiski. To, ka vergturu vai feodālās iekārtas mākslā nevarēja parādīties sociālistiski lozungi vai komunistiska atribūtika, mēs kaut kā, ar grūtībām, bet esam pieņēmuši. Toties par buržuāzisku valsti kā vienu no pakāpēm garajā cilvēces attīstības vēsturē nekādi nevaram runāt mierīgi. īpaši par laikā un vietā tuvāko — Latvijas republiku un ar to saistīto atribūtiku. Izskatās, ka mums ir paniskas bailes izrunāt, atcerēties kaut jel vienu dzejoli, kur minēts sarkanbaltsarkanais karogs. Tas, ka republika bija solis uz priekšu, salīdzinot ar carisko iekārtu, vai tas būtu jāpierāda? Leons Paegle savā grāmatā «Введение в историю» (Рига, 1921) *tā arī raksta:* «18 ноября 1918 года случилось то, о чем раньше и думать не смели, а именно: Латвия была объявлена самостоятельной республикой.

(122. 1pp.).» *Ne tikai L. Paegle, bet arī Rainis, E. Virza un bezgala daudzi citi to uztvēra kā soli uz priekšu. Un nav viņu vaina, ka starp to, kas bija iecerēts, un to, kas reāli notika, praksē izveidojās diezgan liela nesaderība.*

Mums — dzejas lasītājiem un vērtētājiem — vēsturiskuma kritēriju atjaunošanu varbūt vajadzētu sākt ar pieticīgu uzdevumu — atdot kultūrapritei tos mākslinieciski spēcīgos 1920.—1940. gadā rakstītos dzejoļus, kas varbūt nav ideoloģiski saskanīgi ar šodienu, bet ir raksturīgi tam laikam un rāda tālaika noskaņas. Domāju, ka tikai kultūras funkcionārs vai pavisam naivs lasītājs dzejoli ar sarkanbaltsarkana karoga minēšanu varētu uztvert kā signālu buržuāziskās Latvijas atjaunošanai. Tad jau darbi ar viduslaiku karogu attēlojumu vai cariskās Krievijas atribūtikas pieminējumu arī metami no literatūras mantojuma laukā. Tā vērtējot mākslu, mēs riskējam palikt aci pret aci ar šīsdienas dzeju vien, kuras

semantiskās nostādnes pareizība vai nepareizība rīt atkal var izlikties citāda.

Sai E. Virzas dzejoļu kopā ievietojam arī viņa mākslinieciski spēcīgo balādi «Pulkveža atgriešanās» (no krāj. «Laikmets un lira», 1923.). Sajā dzejolī cita vidū minēts sarkanbaltsarkanais karogs, kam, kā zināms, pamatā bija 13. gs. «Atskaņu hronikā» minētās senlatviešu cilšu karogu krāsas: «Kad kara ziņu dzirdēja, Viens brālis simts vīru atveda./ Tie nāca braši, diženi;/ Sīs kopas karogs sarkans bij,/ Turklāt ar baltu svītru tas/ Pēc cēsinieku parašas.» (Atskaņu hronika. R., 1936., 230. tpp.) Par to, cik tālu mēs savās paniskajās bailēs no parādībām, kas tieši nesaistās ar sociālismu, esam aizgājuši, spilgti liecina arī tas, ka septiņdesmito gadu dzejas antoloģijā no Ausekļa dzejoļa «Gaismas pils» izmests priekšpēdējais pants: «Zilā gaisā plivinātos/ Sarkanbalti karogi,/ Dobji, dobji atskanētu/ Sirmo garu daiņojums.»

Ilgu laiku nezinājām arī, ko iesākt ar Virzas slaveno dzejoli «Baiga vasara». Uzrakstīts 1939. g. pavasarī, tas atsaucās tautas sirdīs 1941. g. un 1949. g. nelikumīgo deportāciju laikā. Vācu okupācijas laika presē parādījās doma, ka dzejnieks šajā dzejolī pravietiski paredzējis Latvijas likteni 1940.—1941. gadā. Kritiķis Ilgonis Bērsons, balstoties uz E. Virzas dzīvesbiedres E. Stērstes liecībām, izskatījis vairākas versijas par šī dzejoļa rašanās vēsturi (sk. «Atbalss», 1984., nr. I). Galvenās: 1) Dzejolis sacerēts pēc rūgtas vilšanās mīlestībā; 2) pēc vilšanās Ulmanī un viņa režīmā; 3) tuvās nāves priekšnojautās; 4) kā vieds nākotnes redzējums. Otrā un ceturtā versija mazāk ticamas. Bet ne par to ir runa. Dzejolis pēc rakstnieka nāves sāk dzīvot no autora nodomiem neatkarīgu dzīvi, dažreiz iegūstot pavisam negaidītu semantisko skanējumu. Tā tas — neatkarīgi no E. Virzas gribas un iecerēm — noticis arī ar viņa dzejoli «Baiga vasara». Tas kļuvis par tautas varmācīgas izvešanas, iznīcināšanas dienu simbolu dzejā.

Varbūt kāds cits zina labāku un drošāku ceļu, kā izkļūt no krīzes situācijas garīgajā un materiālajā jomā. Man liekas, ka vispirms nepieciešams pavērst skatu atpakaļ, un nevis augstmanīgi, augstprātīgi, bet godīgi pārvērtēt pagātnes saimniecisko un kultūrmanto-jumu. Edvarda Virzas uzrakstītais tur guļ kā smags, neizkustināms laukakmens, kuru nevar nepamanīt. «Tagadējā laikā, kur mūsu pašu vai citu apstākļu dēļ visi dzīves pamati drūp un sadalās, arvien biežāk der izdarīt svētceļojumu pie vecajiem avotiem, no kuriem līdz šim mēs esam ņēmuši savus spēkus un dzīves saprašanu.» (E. Virza. «Laikmeta dokumenti», R., 1930., 319. tpp.)

JANĪNA KURSITE

BAIGA VASARA

LAIKS ŠOVASAR VAIRS NEIES VECĀS SLIEDĒS, BUS PUĶES

SKUMJAS, BIŠU MEDUS RŪGTS.
UZ TĀLIEM CIEMIEM KUMEĻŠ NETIKS JOGTS,
UN JASMĪNS ZARAINS MAIJA NEUZZIEDĒS.
PAR VELTI SAULE DIENU TUMSU KLIEDĒS, PRIEKS JANU NAKTI NEATNĀKS PAT LŪGTS,
UN ROKĀ SAVĪTIS ZIEDS TIKKO PLŪKTS,
BUS KLAJUMS BAIGS, AIZ KATRA KRŪMA BIEDĒS.
VĒJŠ MIGLU SARKANU PAR LAUKIEM DZIS,
BEZ LAIKA KOKIEM AUGĻI NOKRITIS,
PAR NASTU BUS, KAS IR, UN TAS, KA NAVA.
PATS ZEMES DZIĻUMS TAUJĀTS PALIKS KLUSS,
JO PĀRVĒRTUSI ŪDENS AVOTUS
PAR VĒRMELĒM BŪS NODEVĪBA TAVA.

JURA KRIEVIŅA fotoreprodukcija

ATSTATA MĀJA

Caur biezokņiem tik var šai mājā kļūt, Kur vecos kroņos, pakārtos gar sienu, Un istabās, un vāzēs vēl arvienu,
Sen senu dienu rožu smaržu jūt.

Bet šinīs istabās vairs nesajūt Bez ēnu kustēšanās it nevienu:

Tie saiminieki vecie kādu dienu Ir tālos ciemos devušies, varbūt.

Snauž viņu rijas, laidari un klētis,

Un istaba, pār kuru zarus plētis Koks salapojis, daudzu dienu draugs.

Tik jasmīns smaržo saules staros baisos Un tālāk pārpilns zāļu čukstiem lauks, Un cīruļi un padebeši gaisos.

EDVARDS VIRZA

kapsēta

VALTA KLEINA FOTOREPRODUKCIJAS

Šo kapsētu vēl apmeklē tik rets.
Ar savu vienatni, kas ļaudis moka,
Un smilšvalni, ko cēla rupja roka,
To gadu simtiem ceļa malā redz.
Še stingri spiests pie zemes katram plecs. Zem krustiem, kas no akmeņa vai koka,
Guļ vīri stipri, ko tik nāve loka,
Un saiminieks, un kalps, un jauns, un vecs.
Pār kapiem koki izpleš ēnu zaļu,
Klus zvans, bet atver vara rīkli skaļu,
Kad kādam pīšļos sabrucis ir mūžs,
Lai stipris nejustos, kas stipri stāvējs,
Pret dvašu stindzinošo, kuru pūš Caur telpu cilvēku un zvaigžņu Pļāvējs.
LATVIEŠU ZEMNIEKIEM
Kā arkla dziesma skan — nav skanēj'se neviena No dziesmām mūžigām, kamēr tiek arts un sēts.
Ar lauku garu top ik likums apzīmēts
Tais valstīs varenās, kam tautās svars un ciena.
No jūsu uzvaru un darbu stāstījiena Nak, latvju zemnieki, ar' cēlums neredzēts:
Jūs' majas glabājas tas saules spožums svēts,
No kura uzleca mums rītausa un diena.
Kaut jūsu padoms var kādreizi likties lieks,
Bet nogāzts — valdnieks īsts ir tomēr valdlnieks:
Nāk no tā cerības, lai atkal uz to Ietu.
Stāv stipri tas, kas jūt ar zemi sevi sietu.
Bet kas no viņas bēg un skrien uz svešām tālēm — Krīt, sagrūst, aizmirsts tiek un apaug lauku zālēm.
MEŽĀ
Šur tur vēl trieca karavīri, kas Starp kokiem izklīduši teltīs mita,
Uz kurām saules apspīdētas krita Jau rudens bērzu ēnas dzeltenas.
Un mieru apkārt netrauca nekas,
Tik lapas čaukstēdamas zemē krita Un dzenis vienmulīgi kokā sita,
Bet drīz pavisam noklusa ir tas.
Es mežā raibā ilgi nomaldījos Un gāju turpu, kurp sirds mani nes, Un liela miera priekšā neizbijos.
Man likās — dabas acis esmu es Un, pāri lapām nobirušām ejot,
Es biju laimīgs, neko *nemīlējot.*
ZEMNIEKIEM

Kad beigtām cerībām un rudens lapām klāta Tik klusēt tauta spēj pa pusei sadragāta,

Kad katrs siržu spars mirst varas zobiem kosts Un sēru zvaņas skan no baznīcām un posts Un bads tver pilsētas ar nagiem kaulainajiem, —

Es domīgs aizeju uz mūsu lauku klajiem,

Kur zelta pavardi pa novakariem kūp,

Kur govis maurodamas laukos iet, kur drūp

Zem arkliem zeme vēl, caur kuras smagiem tvaikiem

Redz ainas miglainas iz senpagāj'šiem laikiem,

Un dabas harmonija dzīva vēl arvien.

Un kamēr trakodami citi pakaļ skrien Pa ceļiem tumšsarkanām ārprātības flagām,

Es skatos arājos, kas mierīgi pa vagām Iet pakaļ saviem arkliem, mašīnām, kas prot Ir prieku, veselību, laimi tautai dot.

To lielo brīnumu, kas jaunu vārdu sacīs,

Še redzu iemirdzamies tautas dziļās acīs.

Lai citi acmirklīgos māņus satvert iet —

It kā no tāluma jūs laukos vērojiet Ar atturību to, ko dzīve jūsos lika,

Ir to, ko māksla teic jeb vēsta politika.

Un kamēr tie, kas naida laktās kaļ,

Pie siles saplēstās nāk atkal atpakaļ —

Jūs redzat mākoņus, ko pēkšņi pāršķeļ stari,

Kas vēsta nebijušu latvjiem pavasari.

Tie jūsu nodomi, kas, maldiem zūdot, iet Pa priekšu visai tautai, ko jūs veidojiet Tāpat kā savu zemi, klusos lauku klajos Sev mūžam uzticīgi laikos mainīgajos.

NAKTS PARĀDE

VAI MODĪSIES?

Par purvu, no kura bēg cilvēks, kur reti tik iemaldās vilks —

Šai naktī liels putenis griezās un diezin cik ilgi tas ilgs.

Un vēju un negaisu gari svilpj, gaudo un gaudo pat sniegs Un griežās pa gaisiem un zemi, ko skāvuši bailes un miegs.

Un putenī baisīgā šajā, kas, liekās, no aizlaikiem vird,

Dzird dvašas no elsošām krūtīm un komandas saucienus dzird.

Pēc pulka nāk pulks. Vai no zemes, jeb mākoņiem ārā tie nirst? Vējš gaudo tiem tukšajās acīs un svilpojošs sniegs viņās birst.

Kurp doties šaī vilkača nakti, kad bailēs ir paslēpies viss,

Ar granātām, ložmetiem, flintēm grib karaspēks drausmīgais šis?

Un priekšgalā viņam uz zirga ir redzams kāds Pulkvedis

jauns. Tam asiņains pierē glūn caurums, kur šāviens to trāpījis | auns.

Un adjutantu viņš atsauc un pačukst pie auss viņam: «Eit Un raugiet, vai astoņi pulki pēc pavēles atrodās šeit.»

Un adjutants aizdrāž uz zirga pa klajumu, viesuls kur vaid'

Un atgriezies atpakaļ saka: «Tie, Pulkvedi, še ir un gaid!»

Māj Pulkvedis lēni ar roku un visi tad tālāki šļūd.

Ar granātām, ložmetiem, flintēm, tie sniegā un negaisā zūd.

Kā sniegi top aizpūsti klajā un redzami nava nekur.

Kas ir gan šis vadons, kas naktī un putenī parādi tur'?

Pār purvu, no kura bēg cilvēks, kur reti tik iemaldās vilks —

Šaī naktī liels putenis griežās un diezin cik ilgi tas ilgs!

Tas dvēseļu putenis gaisā, kad Ziemsvētki, ceļās viņš tad,

Pār Latviju gaudo un griežās un nenobeigs gaudot nekad.

KAS CILVĒCĪGO NEMIRSTĪBU BALSTĪS?

Kas cilvēcīgo nemirstību balstīs?

Drūp drupās marmors, gleznās krāsas dēd,

Bez miega ķirmis kremtas stiprās valstīs,

Uz piļu drupām pūce naktīs sēd.

Kur savai mūžībai lai rodam ķīlas?

Kur darbiem pamatu? kas sacīt var?

Viss nāk un iet, bet tā kā senāk mīlas,

Un dēsta vīnkokus un zemi ar.

PULKVEŽA ATGRIEŠANĀS

Stāv ļaužu pulks atsegtām galvām, gods atdots no kareivjiem tiek. Viens otris pie nodurtām acīm sev roku trīcošu liek.

Un komanda atskan, rīb zalves un spēlēt mūzika sāk,

Jo nobeidzis uzvaras savas uz mājāni nu Pulkvedis nāk.

Caur pilsētu trokšņainu, skaļu, kur ļaužu uz laukumiem daudz, Viņš lēnajos triumfa ratos pa prospektu svinīgu brauc.

Raud, Pulkvedi, kareivji Tavi. Ak neļauji taurēm vairs pūst Un piecelies, runā uz tautu, lai klusums par gavilēm kļūst.

Bet neatbild Pulkvedis vairāk ne kareivjiem, tautai, nekam:

Sedz karogs sarkanbaltsarkans ir seju, ir augumu tam.

Jel noņemiet apsegu svēto, lai vadons ver acis un redz Ir sauli uz kareivju pierēm, ir to, kura noriet un lec.

Viņš klus. Tik ar Latvijas zemi vēl sajaukties nesās tam prāts:

Šis karogs sarkanbaltsarkans pār kritušu Pulkvedi klāts.

Vai modīsies? svešs ceļnieks tevi jautā.

Ej garām, ceļiniek! Ir visam gals.

Tie sapņi, kurus otrreiz neiekais Vairs akmenī — gaist manā sejā grautā.

Un sauciens, kuru gaisā tumsas skautā No torņa naktī izmet mana balss:

Ak mostaties! pie vārtiem Hanibāls!
Tas nerod atbalšu vairs manā tautā.
Pār manu nākotni tiek atklāts tirgs Un vergu bars ar smaidu nicinošu Stāv gaidīdams, kas nāks un mani pirks.
Un velti jātnieks mans ar gaitu drošu No augstuma, kur uznesis to zirgs,
Vērš visam pretī roku pavēlošu.
CILVĒKS
Še nu es stāvu ciets un līdzīgs stipram varam,
Tās tāles vērodams, kur dziest kā pēdējs stars,
Šo trīssimts sešdesmit un piecu dienu bars,
Kas it kā nikni zirgi aizdrāzās man garām.
Nāks citi, kuri skries līdz savam novakaram,
Bet viņu dimdoņa pat mani neaizsniegs:
Ar izmisumu sist var dabu laika spars,
Bet izmisumā krist lemts nava manam garam.
Kā pērkons koku šķeļ — mans miesas grausts tiks šķelts, Bet alkstot pilnību es galu galā gūšu,
Lai manā priekšā vērts tiek jauna ceļa zelts.
Pa kuru staigādams es, laika valdnieks, kļūšu Kā karogs atjaunots uz jaunas ēkas celts,
Jo esmu bijis es un esmu es un būšu.
LŪDZAMĀ DIENA
To ejam redzēja ar saviem mācekļiem Pa jūdu ielejām un viņu pakalniem.
Ne daudz tam ēdamā, ne dzeramā bij traukos,
Viņš bij kā lilija, kas krāšņi uzzied laukos.
Kad māca izsalkums to kviešos zeltainos,
Viņš graudus izberza un baudīja tad tos.
Viņš dusēja, kad nakts jau miegā zarus loka,
Uz sava mēteļa, zem kupla viģes koka.
Ar debess gudrību, kas tālās zvaigznēs mirdz,
Tais brīžos pildījās ir galva tam, ir sirds.
Tā vārdi dvēselēs, vai cietas tās vai vārgas,
Uz mūžu iespiedās kā drēbēs smaržas dārgas.
Kāds par to jāizcieš tam izmisums bij baiss To Ģetmanzemē teic vēl olīvs bālganais.
Caur savu pilsētu, kas bija Viņam tuva,
Krusts Viņam jānes bij, pie kā Viņš piekalts kļuva. Kas priekšā cilvēcei nu iet kā uguns stabs —
To neuzvarēja ne nāve, ne ar kaps:
Bet redzējs māceklis, kad dus vēl lauku zeļa,
To rita$_v$agrumā uz Emausas ceļa.
Kaut vēsmas dažādas pār pasauli nu iet,

Bet dienā lūdzamā Tā mokas pieminiet!

Jūs, kuri pūlaties un savus laukus ariet Jeb valsti sargājiet un viņas darbus dariet,

Jūs, dziesminieki, kas par daili sapņojiet,

U,n zinātnieki, kam prāts mūžu dzelmēs iet,

Jel lūdziet Augstāko, lai Viņa gars mūs skautu Un atjaunotu mūs', un glābtu mūsu tautu!

MĀRA ZĀLĪTE

LIBRETS ROKOPERAI
PĒC ANDREJA PUMPURA EPOSA
«LĀČPLĒSIS»
GALVENĀS DARBOJOŠĀS PERSONAS
TEICĒJS
LĀČPLĒSIS
LAIMDOTA
KANGARS
KOKNESIS
LIELVĀRDIS
STABURADZE
ZIEMELMEITA
AIZKRAUKLES MEITENES
STABURADZES MEITIŅAS
DĪTERIHS
DĪTERIHA ZIŅOTĀJI
LĪKCEPURE
VELNI
TREJGALVU JODS SEŠGALVU JODS DEVIŅGALVU JODS TUMŠAIS BRUŅINIEKS LĀČPLĒŠA KARAVĪRI, VIRSAIŠI KRUSTNESU SVĪTA JODI, SUMPURŅI

Bez tam uzvedumā paredzēts iesaistīt korus, etnogrāfiskos ansambļus, baletu, pantomīmu u. c., veidojot vērienīgu, sinkrētisku uzvedumu, tieši *masu* skatiem uzticot radīt episkā pirmavota spēka un daudzslāņainības atmosfēru.

I DAĻA

BALSS A *CAPELLA.*

Gauži raud saulīte Ābelu dārzā.
Ābelei nokrita Zeltābolītis.
Neraudi, saulīte.
Dievs dara citu.
No vara, no zelta No sudrabiņa.

♦ * ♦

Ieskanas Laika motīvs. Tas ir mitoloģiskais, vienmēr *esošais Laiks. Notiks tas, kas* nekad nav *noticis, bet vienmēr notiek. Laika plūdums* — tas ir arī *Daugavas tecējums.*

KORIS.

Tas nav ūdens, kas Daugavā plūst.
Tas ir Laiks.
Tā nav asins, kas dzīslās tev tek.
Tas ir Laiks.
Tas nav vilnis, kas apskalo mūs.
Tas ir Laiks.
Tas nav atvars, kas gredzenu griež. Tas ir Laiks.
Tas nav ūdens, kas Daugavā plūst. Tas ir Laiks.
♦ ♦ ♦

Skatuve *ir prāmis* Laika *(Daugavas) straumē. Pārcēlājs (arī Teicējs, arī Likteņvecis, arī Dzejnieks) cel mūs pāri Laika upei.*

TEICEJS.
Sensenos laikos, Baltijas zemē.
Kur teka Daugava līčotiem krastiem,
Kur miežu līdumi liesmoti dega.
Dzīvoja laimīga latvieSu tauta.
Daugavas malā, Ķeguma galā,
Kur Rumbas upīte, Daugavā krītot,
Caur klintīm izgrauza dzfjajas gravas,
Stāvēja slaveno Lielvārdu pile.

♦ ♦ ♦

Lielvārdes pils. Lielvārdis, Lāčplēsis, Kangars. Lielvārdis izvada ce|ā savu *dēlu un viņa bērnības draugu.*

LIELVĀRDIS.
Nav tevim darba vairs Lielvārdes pusē.
Zemi šo tīrījis esi no ļauna.
Iegūdams pelnīti varoņa slavu.
Tālāk tev ejams uz Burtnieku pili.
Likteņa rakstus tev jāmācās lasīt,
Mūžības likumus jāmācās saprast,
Apbruņot garu un dvēseli briedēt.
Jo krustcelēs mazs bērniņi rotaļājas.
Zem ratu riteņiem, zem pakaviem,
Zem dzelžu pēdām.
Mazs bērniņi krustcelēs.
Kā laiks tam smiltis Tek caur pirkstiem.
Tā mūsu dzīvība.
Tā mūsu brīvība.
Uz krustcelēm mazs bērniņš.
Sirds mana droia, jo Kangars — tuvs draugs,
Tā kā līdz iim, būs vienmēr tev blakus.

Lielvārdis atvadās no Lāčplēša un Kangara. Viņi dodas ceļā. *Tajā pašā laikā savu ce/u sāk Lāčplēša pretspēki. Visu izrādes laiku viņi katrs no savas puses* tuvosies viens *otram, lai* beigās satiktos *izšķirošajā cīņā.*

LĀČPLĒSIS.

Kangar, mans draugs,
Es dzirdu, es dzircui.
Es savu tēvzemi dzirdu.
Šķindina smilga sudraba ziedus.
Nopūšas zvaigzne, dziestot no rīta.
Migla smeldz maigi,
Sačukstas puķes,
Upe elpo, silta un mikla.
Iedziedas vēji. ieskanas meži.
Atbalso saule bezgala skaņā.
Varenu spēku ieplūstam jūtu.
Es savu tēvzemi dzirdu.
Es savu tēvzemi tagadnē dzirdu.

♦ ♦ ♦

TEICĒJS.

Tajā pat laikā, vētrainā naktī,

Iedzina vēji Daugavas grīvā Sveizemju kuģi. Tas nogrima sadragāts. Izglāba sveinīekus mūsējie ļaudis, Daudzus no savējiem atstājot dzelmē. Izglāba svešniekus latvieiu ļaudis, Nejaušot tobrīd, ka glābj sevim kungus. Svešnieku vadonis Dīterihs bija.

Godāja sevi par priesteri dižu.
Ticību nesot viņš vienīgo, īsteno.
Dzīvi jaunu šai tautai un laimīgu.

♦ ♦ ♦

Dīterihs ar *ziņotājiem* un krustnešu svītu. Krustnešu *deja.*

KRUSTNESU KORIS.

Mēs šo zemi kā tabaku iešņauksim.
Mēs to ar siksnu kā vēderu jozīsim.
Mēs šo zemi kā kumeļu grožosim.
Mēs tai īsteno ticību iedosim.
Mēs šo zemi un pasauli valdīsim.
Ja viņi pretosies, mēs viņus izkausim.
Mēs šo zemi kā sprunguli lauzīsim.

Tautu kā suni saitē sev turēsim.
DĪTERIHS.
Neba nu mūžīgi spēku mēs lietosim.
Vadoņus pakļausim. Varoņus izkausim.
Nebūs tiem varoņu — viņi būs bars.
Baru mēs aplokā — ganāmā pulkā.
Zobens tad vajadzīgs nebūs, tik vica!
Sāksim ar vadoņiem. Atrodiet. Izpētiet.
Stāvokli apziniet. Strādājiet. Ziņojiet.

Četri *Dīteriha ziņotāji* dodas *uz četrām* debesu pusēm. Krustnešu *deja turpinās. Atgriežas ziņotāji.*

1. ZIŅOTĀJS.
Kaupo — liels virsaitis.
Drosmīgs, bet dēkainis.
Ietekme — milzīga.
Pieeja — zināma.
2. ZIŅOTĀJS.
Burtnieks. Jau vecis.
Bet sarežģīts gadījums.
Jāpēta papildus.
Tur ir kāds noslēpums.
3. ZIŅOTĀJS.
Kangars — jauns varonis.
Spēcīgs, bet godkāris.
Padoma ir pret viņu Jau līdzeklis.
4. ZIŅOTĀJS.
Bēdīga vests.
Viņiem ir Lāčplēsis.
Neredzu spraugu,
Kur nazi bāzt, atvāžot.
DĪTERIHS.
Lāčplēsis. Lāčplēsis.
Tas man vairs nepatīk.
Kas tad šis ir!
Ko tad šis paveicis!
4. ZIŅOTĀJS.
Zemi no plēsoņām tīrījis.
Velnus un mošķus padzinis.
Trejgalvu pūķi nokāvis ...
DĪTERIHS.
Pietiek.
4. ZIŅOTĀJS.
Bet tas vēl nav viss.
DĪTERIHS.

Pietiek, es saku.
Gan jau i viņam būs vārīga vieta,
Ziņas par Lāčplēsi ievāciet!
Strādājiet! Strādājiet!
Ziņotāji aizskrien. Pēc *brīža viņi atgriežas.*
1. ZIŅOTĀJS.
Zina vien zeme,
Bet slēpj viņa būtību.
Zina vien debess,
Bet slēpj viņa sūtību.
2. ZIŅOTĀJS.
Šobrīd viņš ceļa.
Mums laimējies.
Nav vēl Burtniekos Mācījies.
DĪTERIHS.
Nokaut šo gribu!
Paņēmiens pārbaudīts — lelīp cukurā muša Un sīc!
VISI.
lelīp cukura muša Un sīc!
DĪTERIHS.
Vel kas ir zināms!
3. ZIŅOTĀJS.
Visi to zina.
Bet slēpj viņa sūtību.
Visi te zina,
Bet neatklāj būtību.
4. ZIŅOTĀJS.
Grūtības lielas —
Draugam vien atveras.
Pretnieks pret viņu Kā akmenī atsitas.
DĪTERIHS.
Draugam vien atveras!
Lieliski! Lieliski!
Ha! Ha! Ha! Ha!
Meklējiet draugu!
Meklējiet draugu!

♦ ♦ ♦

Lāčplēsis un Kangars ce|ā. *Abi tuvojas Aizkraukles pilij.*
LĀČPLĒSIS.
Vai šovakar nokļūsim!
KANOARS.

Šovakar nē.
Pa nakti būs jāpaliek Aizkrauklē.
LĀČPLĒSIS.
Ieteica tevs bez naktsmājam jat.
KANGARS.
Zirgus tak vajag pūtināt.
LAČPLtSIS.
Kraukļu ligzda Aizkraukle gatava.
KANGARS.
Tas tikai veču padomā.
♦ ♦ +

Aizkraukles pils — krogs. Te liela jautrība, mūzika, dejas, *daudz / aužu. Meitenes.*

1. MEITENE.
Meitas, nāk divi _puisīši!_
Kangars ar Lielvārdes Lāčplēsi!
2. MEITENE.
Auguma, tiesa, nekādi knauķi.
Toties citādi — galīgi lauki! '
J. MEITENE.
Nav nemaz modigi.
4. MEITENE.
Briesmīgi godīgi.
5. MEITENE.
Kradziņi balti, ko neteiksi!
Zobeni viņiem ir vareni.
1. MEITENE. ’
Vai jūs zināt par Lāčplēsi!
Lielam varonim paredzēts būt.
2. MEITENE.
To arī jūt.
3. MEITENE.
Ko tur jut!
Te tādu varoņu daudz!
Kas zina, kā katru sauc!
4. MEITENE.
Tūliņ kā muša tu kritīsi,
Peldēsi spožuma biķerī.
5. MEITENE.
Slavas spilvenos mīkstajos dusēsi!
Būs tev ērti un labi. Tu klusēsi.
Tas tev nav uzvarēt raganas šļauganas,
Jodeļus sīkus un vilkačus klibus.
Būsi tu mūsu ballīšu varonis.

Kautiņu veicējs, krodziņu zibens!
VISAS.
Kautiņu veicējs, krodziņu zibens!

Vakars Aizkraukles *pilī.* Lāčplēsis un Kangars *dzīrotāju vidū. Tikai sākumā abi ir bikli un kautrīgi, pavisam drīz viņi iesilst. Vide pakāpeniski pārvēršas — pils — krogs —, līdz kļūst skaidrs, ka te ir elle. Kangaru aizrauj velni. Lāčplēsis viens* savu apjūsmotāju vidū.

MEITEŅU KORIS.
Nemiedz acis no spožuma, varoni.
Spožums varonim pieklājās, pierodi.
Nemulsti, nemulsti, mīļais, no greznuma,
Greznums varonim piedienas, pierodi.
Nevērsies projām, bet uzklausi, uzklausi.
Dzirdi, kā slavu mēs dziedam tev, varoni.
Ap Lāčplēsi dejo un dzied visi dzīrotāji.
VISI.
Vareni, vareni, varoni, varoni.
Ordeni, ordeni, saņem nu ordeni.
Vareni, varoni, vareni, varoni.
Lāčplēsim tiek piesprausts milzīgs spožs ordenis.
MEITEŅU KORIS.
Ordeņi, apģērbi, zirgi un vairogi,
Zelta trauki — varoni, pierodi.
Zīdā un zeltā but varonim pieklājas.
Spīdēt un mirdzēt un spožumā staroties.
Dzer no kausa vīnu vissaldāko.
Varonim tiesības ņemt pašu labāko.
Lāčplēsis pateicas, ir aizkustināts, dzer vīnu, kļūst *miegains.*
LĀČPLĒSIS.
Miesu galdi . . .
Jutekļu trauki. ..
Saldam sajūtām pildīts kauss . . .
MEITEŅU KORIS.
Bažam to bluķī.
Atvarā metam'!

♦ ♦ ♦

Spīdzināšanas kambaris ellē (Aizkraukles pilī). Trīs velni spīdzina Kangaru. Ceturtais «protokolē». Ritmiski sitieni.

1. VELNS.
Apņemies pilnīgi Pērkonu aizliegt.
KANGARS.

Nē.

2. VELNS.

Apņemies svešu ticību ieviest!

KANGARS.

Nē.

3. VELNS.

Apņemies tautas nodevejs palikt.

KANGARS.

Nē.

1. VELNS.

Palīdzēt tautas varoņus samaitāt.

KANGARS.

Nē.

2. VELNS.

Kaut un dedzināt tos, kas ir pretī.

KANGARS.

Nē.

3. VELNS.

Beidzot še pilnīgu verdzību ievest.

KANGARS.

Nē.

VISI TRĪS VELNI.

Apņemies tautas nodevejs palikt!

Apņemies tautas varoņus samaitāt!

KANGARS.

Nē.

Kangars nav dzimis nodevējs. Viņa nodevībai būs citas saknes. Patlaban šādi formulētiem priekšlikumiem viņš nespēj piekrist. Nāk Līkcepure.

LĪKCEPURE.

Izbeidziet, mullas, salašņas sīkie!

Nagus maukt mākat un okšķerēt tikai.

Nav_ vairs tie laiki,

Pazūdiet visi!

Kangaram.

Atvaino, Kangar, tas pārpratums tikai.

Zemi tie amata, izkalpot vēlas.

Aizmirsti, Kangar, ko viņi tev teica.

Neprasām tādas lietas no tevis.

Parunāt gribu ar tevi no sirds.

Paklausies, Kangar, kā gan tas nākas —

Vienmēr ir Lāčplēsis labāks par tevi,

Vienmer tu vājāks, vienmēr tu dumjāks,

Vienmer mīl Lāčplēsi vairāk par tevi.

Vienmēr viņš visas uzvaras paņem,
Kaut gan ir tavi nopelni lielāki'.
Smīn viņš par tevi, nicina tevi.
Dzirdējis esmu — par kājslauķi dēvē.
Kangar, tu pats esi gudrs un drosmīgs.
Kangar, tu pats esi varonis tautai.
Kā gan tu paciet šo pamesla lomu!
KANGARS.
Lāčplēsis dzīvību izglāba man.
Mežā, mums staigājot, uzbruka lācis.
Metas_ man virsū ar atvērtu rīkli.
Lāčplēsis lāci kā kazlēnu kādu Pārplēsa pušu. Viņš izglāba mani.
Raudāja pats, jo žēl tam bij lāča.
LĪKCEPURE.
Nepiešķir lietai šai nozīmi tādu.
Glābās viņš pats, ne tevi viņš glāba.
Lāci tu pats būtu pārplēsis viegli.
Tā viņš tev mūžuaien pamanās priekšā.

Simtkārt tu vērtāks par Lāčplēsi esi.
Kangar, tu pats esi varonis tautai.
Kangar, tu gudrs, padomā, Kangar.
Kādēļ tev jānonīkst Lačpleša ēnā*
Padomā, Kangar, nesteidzies atbildēt.

Līkcepure pavada *Kangaru uz izeju. Kangars aiziet* domīgs. *Sēkla ir sēta.*

TEICĒJS (arī Pārcēlājs, arī Likteņvecis, arī Dzejnieks).
Sēdēja, vērpdama miglu,
Staburadze naktī uz klints.
Jau spole pietinās pilna Un gaiļu laiks nebija tālu,
Kad redzēja raganas divas Atvarā nometam bluķi.
Gribēja Staburadze zināt,
Kādēļ gan viņas tā dara.
Ielaidās atvarā iekšā Un ievilka bluķi pie sevis.
Bet kā nu brīnījās, redzot Tur skaistu jaunekli guļam.
Izvilka jaunekli ārā Un vēlējās jaunekli izglābt.

Staburadzes pils. Staburadze. Staburadzes meitiņas. Daugavas dzelme. Staburadzes meitiņas dejo ap Lāčplēsi. Viņu vizuālais un muzikālais tēls krasi atšķiras no Aizkraukles meiteņu rakstura.

STABURADZES MEITIŅAS.
Auksta šalts tev no Daugavas seja.
Tev vel talu, Lāčplēsi, ejams.
Caur trejām nāvēm —
Uz dzīvību.
Caur nebrīvēm trejām —
Uz brīvību!
LĀČPLĒSIS *atceroties.*
Miesu galdi...
Jutekļu trauki . . .
Saldam sajūtām pildīts kauss ...
STABURADZES MEITIŅAS.
Tā tava pirmā nāve.
LĀČPLĒSIS.
Vai esmu miris!
STABURADZES MEITIŅAS.
Kamēr atceries.
Tikmēr tu dzīvs.
STABURADZE.
Dzīvs tu esi, ja atmiņa dzīva.
Asa un dzeļoša tevī'kā dadzis.
Atceries pilis, kas grimušas.
Atceries raudošo Staburadzi.
Atceries ezerus lidojošus.
Atceries sirdis, kas pilnas kā vadzis.
Dzīvs tu esi, ja atmiņa dzīva.
Atceries raudošo Staburadzi.
Ņem šo spoguli virmojošo.
Tajā viss, kas nedrīkst vēl sadzīt.
Skaties spogulī, skaties sev acīs.
Atceries raudošo Staburadzi.

Staburadze dod Lāčplēsim vairogu — spoguli.

Staburadzes meitiņas pavada Lāčplēsi virszemē. *Starp viņām ir arī Laimdota. Pārceltuve — jauns* posms *Lāčplēša gaitās. Jaunekļu koris. Starp viņiem vēlāk izdalās Koknesis.*

STABURADZES MEITIŅAS.
Atceries, Lāčplēsi, kas tu esi.
Lielvārdes lielo vārdu tu nes.
Ilgi tu esi pa pilienam vākts.
Tu neesi vienīgi pats.
JAUNEKĻU KORIS.
Tu esi izdvests ar musu dvašam.
Tu esi atsaukts ar mūsu mutēm.
Visas musu matēs ir tevi auklējušas.
No mūsu augumiem tu esi tēsts.
No mūsu dvēselēm tu esi riests.
Visas mūsu mātes ir tevi auklējušas.
STABURADZES MEITIŅAS.
Atceries, Lāčplēsi, kas tu esi. Lielvārdes lielo vārdu tu nes.
Ilgi tu esi pa pilienam vākts.
Tu neesi vienīgi pats.
VISI.
Visas mūsu mātes ir tevi auklējušas.

♦ ♦ ♦

KOKNESIS.
Ozols man tevs,
Liepa man māte.
Pīlādža dvēsele man.
Kadiķa sīkstumā,
Ievas maigumā
Lai mūsu dzimtene skan.
Par baļķi es nogulšos.
Par spāri es izsliešos.
Par slieksni es palikšos.
Pīlādža dvēsele man.
Bērza baltumā.
Oša lepnumā
Lai mūsu dzimtene skan.
Cel dzimteni mums!
Es tev nesīšu kokus.
Lai mums ir viena sirds!
Lai mums ir tūkstoš roku!

KORIS.
Cel dzimteni_ mums!
Mēs tev nesīsim kokus.
Lai mums ir viena sirds!
Lai mums ir tūkstoš roku!

♦ ♦ ♦

Burtnieku pils. Te ir tautas garīgā mantojuma krātuve. Vecā — nogrimusī pils — aizmirstās vērtības, zudusī *vēsturiskā atmiņa. Laimdotas motīvs. Nepieciešams parādīt, ka pēc skaistās Laimdotas tiecas visi trīs jaunekli — Lāčplēsis,* Kangars, *Koknesis. Kad mīlestība dzimst starp Laimdotu un Lāčplēsi, Kangars iedegas greizsirdībā, bet Koknesis atkāpjas, upurēdams savu mīlu* drauga *labā.*

«Lasītava» Burtnieku pilī. Visi jaunieši šķirsta un lasa rakstus. Laimdotas un Lāčplēša duets skan it kā domās, *tiecoties* vienam pēc *otra.*

LĀČPLĒSIS.
Luk, krēsla maigi nošalc man gar seju.
Vai nebiji tā tu!
Lūk, tumša nakte zaļiem smiekliem smēja.
Vai nebiji tā tu!
Lūk, sudrabrasu menesnīca lēja.
Vai nebiji tātu!
Lūk, zvaigznīte man logā iespīdēja.
Vai nebiji tā tu!
LAIMDOTA.
Lūk, maigi pērkons tāle nodunēja.
Vai nebiji tas tu!
Lūk, nodrebēja dvēsele no vēja.
Vai nebiji tas tu!
Lūk, cerība man krūtis uzziedēja.
Vai nebiji tas tu!
Lūk, zvaigznīte man logā iespīdēja.
Vai nebiji tas tu!

Burtnieku pils scēniski atrisināma kā muzikāla kolāža. Te skan viss — sienas, sijas, jumts, visi stūri, visi kakti. Pamatnē — rečitatīvs — teika. Tautasdziesmas *no senākajiem slāņiem. Mītiska, varena gaisotne, spēks.*

NEREDZAMAS BALSIS.
Dievs nu beidzot cilvēku radīja —
Vienu aci un ausi, divām rokām Un kājām, teikdams:
Tev būs redzēt tik labu.
Dzirdēt tik labu
Un staigāt tikai pa labajiem ceļiem.

Būsi līdzīgs tu dieviem.
Cēlies iz mūžīga dievības gara.
Bet atnāca velns, un, cilvēkam guļot,
Taisīja otru aci un ausi, sacīdams:
Ļaunu tev redzēt, ļaunu tev dzirdēt,
Un staigāt tev tikai pa ļaunajiem ceļiem.
Nokaudams, maitādams visu,
Uz zemes radīsi niknāko pekli.

♦ ♦ ♦

DIVI SIRMI KUMELIŅI Uz akmeņa auzas eda.
Abiem bija zelta segli,
Sidrabiņa iemauktiņi.
Pie sedliem saule lēca,
Pie iemauktu mēnestiņš.
Pavadiņas galiņā|i)
Rīta zvaigzne ritināja.
Kam tie tādi kumeliņi Pie saulītes namu duru!
Dieva dēlu kumeliņi.
Saules meitas vedamie.
Tie zināja zemei galu.
Tie jūriņas dibeniņu.
Dienu tēka zaļas birzis.
Naktī jūras ūdentiņu.

♦ ♦ ♦

SAULES MEITAS CEĻU SLAUKA Ar sudraba slotiņām.
Dieva deli lūkojās Caur magoņu lapiņām.
Auseklītis agri lēca Saules meitu gribēdamis.
Lec, saulīte, pati agri,
Nedod meitas Ausekļam.
Saule kūla mēnestiņu Ar sudraba čakārnīti.
Saule sēja rožu dārzu.
Mēnestiņš nosaldēja.
Trīs dieniņas, trīs naksniņas Dievs ar Sauli ienaidā.
Saule laida mēnešam Ar sudraba akmentiņu.

♦ ♦ ♦

Lai bij vārdi, kam bij vārdi.
Man pašam stipri vardi.
Daugaviņu noturēju.
Mietu dūru vidiņā.
Sita mani, dūra mani Kā ozola bluķēniņu.
Neiesita, neiedūra Kā tērauda gabalā.
Visi miežu guni dega,
Visi ceļi atslēgām.
Ar Dieviņa paTīdziņu Visam gribu cauri tikt.

*** ♦ ♦**

Motīvi tikai ieskanas, *slāņojas viens otram virsū, salejoties* polifoniskā skanējumā. *Laimdotas tēma.*

LAIMDOTA.
Teci, saulīt, bet neatstāj mani,
Pavēnī neatstāj.
Dod maniem mīļajiem speķu.
Atņem vājumu.
Dod maniem mīļajiem Mīlošas acis.
Dod viņiem dvēseles tīras.
Ieliec, saulīt, gaismu sievās,
Ieliec karstumu vīros.
Dod maniem mīļajiem Lepnumu.
Dod viņiem drošu smaidu.
Dod viņiem, saulīt, naidu,
Dod ari naidu.
Teci, saulīt, bet neatstāj mani,
Neatstāj visus mūs.
Dod mums ticību, dod mums cerību,
Mīla mums pašiem būs.
LĀČPLĒSIS.
Laimdota, mīļā,
Caur tevi vēl dziļāk Es savu tēvzemi dzirdu.
Asara noskan pār bārenes vaigu.
Saktas uz krūtīm sasaucas šķindot.
Pērkons Daugavā Saskalda tiltu.
Šņāc melna čūska, lādēdama.
Dobji dun āmurs Uz Likteņa laktas.
Tērauda dvēseli izkaldams.
Pildās man krūtis ar varenu spēku.
Es savu tēvzemi dzirdu.
Es savu tēvzemi pagātnē dzirdu.

♦ ♦ ♦

Burtnieku pils skanēšana.

\+ ♦ *

LĀČPLĒSIS.
Grimusi pils, tev jāceļas augšā!
Tautai staigat pa istabām tavām.
Tautai kāpt tavos augstajos torņos.
Grimusī pils, tev jāceļas augšā!
Celsies ar tevi tevzeme visa!

No visām pusēm Lāčplēsim uzbrūk velni, *jodi, Dīteriha karavīri, ziņotāji, sumpurņi:*

— Kas grimis, tas nogrimis!
— Kas zudis, tas pazudis!
— Nav tavai tautai nekādas pagātnes!
— Blēņu dziesmas un blēņu stāstiņi!
— Nav tavai tautai nekādas pagātnes!

Lāčplēsis cīnās ar pārspēku, kas cenšas saplēst, izvazat grāmatas, ru)lus un *rakstus, līdz Lāčplēsis izdzenā, uzveic* visus. *Tas nebūtu izdarāms bez Staburadzes dotā* spoguļa — *vairoga. Nogrimusī pils* ceļas *augšā. Gaviles,* domājams, kā tautasdziesmas *tēma.*

TEICĒJS.
Tas, kurš uzcēlis grimušo pili.
Atdodams tautas dvēselei mājas,
Pelnījis bija dvēseli pašu —
Laimdotu skaisto un viņas sirdi.
Derības slēdza un posās nu kāzām.
Vienojās divas slavenas ciltis,
Kam apsargāt, apgaismot latviešu tautu!
KORIS.
Apsargāt, apgaismot latviešu tautu!

* ♦ ♦

Kangars un Laimdota.
KANGARS.
Laimdota, esi ar mani!
Es redzu, kā nāve Melniem krustadūrieniem šuj.
Kad viņas sega
Būs lielāka par šo zemi,

Nāve to ietīs un aiznesīs tumsā.
Pretoties velti.
Esi ar mani —
Stiprākā aizvējā, varenā paēnā Mēs glābsimies abi.
LAIMDOTA.
Kur Lāčplēsis! Kur ir Lāčplēsis!
KANGARS.
Tu būsi! Tev jābūt manai.
Tavas lūpas man sola saldmi.
Tavā klēpī es aprakšu savas alkas!
LAIMDOTA.
Kur Lāčplēsis! Kur ir Lāčplēsis!
KANGARS.
Viņš kritis, bet es būšu dzīvs!
Netikle, nāc! Es ņemšu tevi ar varu!
Tu esi zeme, un ēs tevi aršu!
Tu esi zeme, un es tevi sēšu!
Tu esi zeme, un es novākšu tavus augļus!
LAIMDOTA.
Kur Lāčplēsis! Kur ir Lāčplēsis!
KANGARS.
Un tu mīlēsi mani!
Un tu skūpstīsi mani!
Un tavā klēpī es aprakšu savas alkas!
LAIMDOTA.
Kur Lāčplēsis! Kur ir Lāčplēsis!
KANGARS.
Un es dalīšos tevī ar katru, kas naks.
Kangars *nolaupa Laimdotu. Tumšo spēku gaviles, uzvaras dejas.*

II DAĻA

Rīga. *Laimdota it kā aizvesta. Kangars «mierina» Lāčplēsi.*

KANGARS.
Saņemies, Lāčplēsi, saņemies divkārt.
Aizkavēt nespēju, aizbrauca abi —
Mīlnieki kvēlie.
Laimdota tava un Koknesis tavs.
Sen jau tie mīlējās, krāpdami tevi.
Nespēju pateikt tev, draugam, to nespeju.
Tā tevi muļķoja Koknesis labiņais.
Tā tevi pievīla Laimdota mīļotā.
LĀČPLĒSIS.
Laimdota mīļotā . . .
KANGARS.
Savu ticību citur nu vērs.

Savu cerību apkārt griez.
Savu mīlu kā lupatu izskalo.
Viņa nav tevis cienīga!
Lūk, man kabatās sēklas.
Nezinu, kas tās iebēris.
O! Neziņa . .. Necere . . .
Noliegums . . . Nicīgums . . .
Dubļu pikas ... Tas noderēs.
Nezālēs viņa ieaugs!
Nāks laiks,
Kad visi no Laimdotas kaunēsies.
Kas viņu mīlēs, to nicinās. _
Kas viņu aizliegs, to slavinās.
O! Neziņa ... Necere . . .
Noliegums ... Nicīgums ...
Kangars izsēj sēklas.

♦ ♦ ♦

KORIS.
Rīga, cik tu izlējusi Mūsu brāļu asinis!
Rīga, cik tu izspiedusi Vaimanas un asaras!
Rīga, cik tu apēdusi Mūsu maizes tīrajas!
Rīga, cik tu izdzērusi Mūsu miežu miestiņa!
Rīga, cik tu paņēmusi Mūsu brāļiem brīvības!
Rīga, saki, ko vēl vairāk Varētu tev kāroties!
DĪTERIHS.
Vēl jums acis nava sausas.
Vēl jums daudz par Rīgu raudāt.
Vēl jums asinu ir diezgan,
Vēl tās daudz par Rīgu liesiet!
Kad jūs Rīgu nobarosiet.
Tad jūs Rīga pašus aprīs.
JOsu stundu pēdīgaju Dziedās Rīgas zelta gaiļi.
Un, kad jūs te Rīgā būsiet Sīka sauja svešnieku.
Tad būs tas, ko mūsu Rīga Varētu vēl kāroties!
Lāčplēsis aizbrauc kuģī. Daugavas, *Laika* motīvs.

Lāčplēsis *pie* Ziemeļmeitas.
LĀČPLĒSIS.
Lūk, kur vējš manu kuģi ir atdzinis,
Ziemeļu meita, pie tevis.
Dod man sevi, lepnā un skaistā,

Tā kā tev es atdodu sevi.
Rīta zvaigzne uz pieres tev spīd.
Acis tev staro kā kāvi.
Es tev savu dzīvību atdodu.
Es tev atdodu savu nāvi.
Bruņas, ko kalējs kalis, lai pušu sprāgst,
Sircfs lai mana krīt tavā klēpī.
Ziemeļu meita, sapni glābjošais,
Slēp mani sevī, slēp!
ZIEMEĻMEITA.
Nevis vējš tavu kuģi šurp atdzinis,
Bet gan sirdssāpes saltas.
Bruņas no spīta un lepnuma tev.
Nevis kalēja kaltas.
Kur lai lieku tevi, tik vīlušos.
Kur lai lieku tevi, tik mīlošu.
Esmu vienīgi blāzmojums stīgojošs,
Ziemeļu sapnis, uz ūdena līgojošs.
LĀČPLĒSIS.
Ziemeļu meita, sapni glābjošais.
Slēp mani sevī, slēp.
ZIEMEĻMEITA.
Tā tava otra nāve.
LĀČPLĒSIS.
Vai esmu miris!
ZIEMEĻMEITA.
Tu esi miris,
Ja netici vairs.
Tavas kājas ir Latvijas ozoli.
Tavi pleci ir Latvijas kalni.
Un par visu, ko zaudēji, desmitkārt Sudrabā samaksās Latvijas salnas.
Tavās dzīslās Daugava tek.
Tava Laimdota — fiktens un balva.
Viņas klēpī galva tev iāieliek.
Latvijas klēpī tev jānoliek galva.
Esmu vienīgi blāzmojums stīgojošs.
Ziemeļu sapnis, uz ūdena līgojošs.
Kur lai lieku tevi, tik vīlušos.
Kur lai lieku tevi, tik mīlošu . ..

Ziemelmeita izgaist, paliek vien «blāzmojums stīgojošs». Ieskanas motīvs *«Es savu tēvzemi dzirdu».*

Ziemelmeita ir atmodinājusi Lāčplēsī ilgas pēc dzimtenes, pēc savas tautas. Viņš vēlas atkal atgriezties.

LĀČPLĒSIS.
Es eju! Es ticu! Es atceros!
Es būšu atkal, Laimdota, tavs!
Priekšā izlekdams, ceļu aizšķērso *Trejgalvu* jods — *sumpurnis. Kopā ar viņu vēl citi sīkāki* jodi *un sumpurņi.*
TREJGALVU JODS.
Kur tu iesi!
Kas tev ļaus!
LĀČPLĒSIS.'
Kur tads ļaunums!
Kas to devis!
TREJGALVU JODS.
Pats no sevis!
Pats no sevis!
LĀČPLĒSIS.
Neceri uz žēlastību!
Es pie savas tautas gribu!
Nocērt jodam *vienu galvu.*
TREJGALVU JODS.
Vienu nocērt, divas paliek!
Lāčplēsis nocērt jodam *otru galvu.*
TREJGALVU JODS.
Divas nocērt, vel man paliek!
Lāčplēsis nocērt jodam *trešo* galvu. *Sīko jodu* dancis un *ālēšanās ap Lāčplēsi. Priekšā* nāk *Sešgalvu* jods.
LĀČPLĒSIS.
Kur tads spīvums!
Kur to ravi!
SEŠGALVU JODS.
To man deva pati nave.
LĀČPLĒSIS.
Kur tads riebums!
Kur to ķēri!
SEŠGALVU JODS.
Salā, sāpēs, bada, merī.
LĀČPLĒSIS.
Kur tads nekrietns tu tapi!
SEŠGALVU JODS.
Pateikšu, kad būsi kapā.
LĀČPLĒSIS.
Neceri uz žēlastību!
Es pie savas tautas gribu!
Lāčplēsis nocērt jodam *vienu galvu.*
SEŠGALVU JODS.

Vienu nocērt, piecas paliek!
Lāčplēsis nocērt otru galvu.
SEŠGALVU JODS.
Divas nocērt, četras paliek!
Lāčplēsis nocērt jodam trešo galvu.
LĀČPLĒSIS.
Skaitīt māki.
Cik vēl paliek!
SEŠGALVU JODS.
Trejas nocērt, trejas paliek.
Lāčplēsis nocērt ceturto galvu.
SEŠGALVU JODS.
Četras nocērt, divas paliek!
Piecas nocērt, vēl man paliek!
Lāčplēsis nocērt *pēdējo galvu. Galvu ciršanu pavada sīko jodu kaukšana, smilkstēšana, kūlenošana.* Parādās *Devinaalvu* jods.
DEVIŅGALVU JODS.
Cert, cik gribi!
Ļaunums paliek.
LĀČPLĒSIS.
Kur tads ienaids!
Kur tas ceļas!
DEVIŅGALVU JODS.
Tas no laika dzīlēm veļas. LĀČPLĒSIS.
Kur tāds nelietigums rodas! DEVIŅGALVU JODS UN JODU KORIS.
Priekā nokaut!
Priekā nodot!
Priekā samīt!
Priekā plosīt!
Priekā pakļaut!
Prieka nosist!
LĀČPLĒSIS.
Neceri uz žēlastību!
Es pie savas tautas gribu!
Lāčplēsis nocērt jodam vienu galvu. **DEVIŅGALVU JODS.**
Vienu nocērt, daudz vēl paliek!
Lāčplēsis nocērt otru galvu.
DEVIŅGALVU JODS.
Divas nocērt, daudz vel paliek!
Lāčplēsis nocērt trešo galvu.
DEVIŅGALVU JODS.
Cērt, cik gribi, ļaunums paliek!
Kad jodam palikusi tikai viena galva, viņš *maina taktiku. To pašu*

dara *sīkie* jodi — *lien, pīkst, lūdzas.*

DEVIŅGALVU JODS.

Atstāj manu galvu dumo.
Es tev teikšu noslēpumu.
Re, kur akmeņi visapkārt.
Tie nav akmeņi, bet ļaudis, v Tie ar varu šurpu vesti.
Apburti uz mūža guļu.
Tu tos visus atburt vari.
Ja tev došu burvju spieķi.
Tā jau arī tava tauta.
Ta jau arī tava tauta.

Lāčplēsis ņem burvju spieķi un atlaiž jodu. Atkāpjoties tas tomēr ņirdz pakaļ.

DEVIŅGALVU JODS.

Cert, cik gribi, ļaunums paliek!

Lāčplēsis modina *akmeņos pārvērstos cilvēkus.*

LĀČPLĒSIS.

Celies, sastingusi alka!
Mosties, cerība, no miega!
Putiet, neticības pelni!
Tīries, atmiņa no sārņiem!
Raisies, apziņa no varas!
Aunies, domā, baltas kājas!
Atver, mīla, savas acis!
Celieties, svešumā stingušie ļaudis!
Lobieties ārā no akmeņu čaulām!
Topiet par miesu, siltu'un dzīvu!
Pielīpi atpakaļ, atgrieztais riecien!

Ceļas *apburtie* ļaudis.

KORIS.

Atgriešanas! Atgriešanas!

♦ ♦ ♦

Dīterihs un ziņotāji.

1. ZIŅOTĀJS.

Lāčplēsis atgriezies!

2. **ZIŅOTĀJS.**

Laimdotu atradis!

3. ZIŅOTĀJS.

Laužu pulkus uz cīnu sacēlis!

4. ZIŅOTĀJS.

Labākos jodus nokāvis!

DĪTERIHS.
Nolādēts! .
Tauta jau aplokā gāja kā avis.
Vārtiņi vien vēl nebija aizvērti.
Lielākās pilis jau bija ieņemtas.
Desmitā tiesa jau tika saņemta.
Dziesmas un vietejā valoda izskausta. *
Nolādēts!
Kamēr_ būs Lāčplēsis latviešu tautai, •
Sprūdīs šī zeme kā kumoss mums kaklā.
Palīdzēt var mums vienīgi Kangars.
Meklējiet Kangaru!
ZIŅOTĀJI.
Kur lai to meklējam!
DĪTERIHS.
Meklējiet Kangaru latviešu tautā!

♦ ♦ +

Burtnieku pils tuvumā. Līkcepure *atradis brīdi, kad* Koknesis ir viens. *Turpat arī* Dīteriha *ziņotāji.*

LIKCEPURE.
Palīdzi Lāčplēsim kaitēt,
Mes dosim tev visu —
Slavu, mantu, sargātu dzīvi,
Laimdotu skaisto, no rūpestiem brīvi.
Cieņu, ko rādīs tev gribot vai negribot,
Valdnieku vēlību.
Vietnieku apbrīnu,
Vel, vēl un vel —
Pavisam trīsdesmit lietas.
Koknesis nicīgi smejas, aiztriekdams Līkcepuri ar zobenu.
KOKNESIS.
Es savu zemi nepārdodu!
Kad taure asinslietū sauks,
Savam zobenam pieskaiti manu.
Jo es esmu tavs, Lāčplēsi, draugs.
Es savu zemi nepārdodu!
Kad dzīve zelta ratos brauks.
Savai laimei pieskaiti manu,
Jo es esmu tavs, Lāčplēsi, draugs.
Es savu zemi nepārdodu!
Kad melnikraukli nāvi krauks.

Savai dzīvībai pieskaiti manu,
Jo es esmu tavs, Lāčplēsi, draugs.

+ + +

Lāčplēsis un Laimdota.
LĀČPLĒSIS.
Tu, Laimdota, raudi!
Ak, nevajag tā.
LAIMDOTA.
LĀCPLEs1smiefā' **netīrā Laimdota.-Ak, nevajag tā.**
Tu mana vienīgā, mīļotā.
LAIMDOTA.
Es piesmietā, netīrā Laimdota.
LĀČPLĒSIS.
Mana elpā tu šķīstīsies.
Manās asarās mazgāsies.
Manās rokās tu atgūsies.
Manā mīla tu atdzimsi.
LAIMDOTA.
Tu, Lāčplēsi, raudi!
Ak, nevajag vis.
LĀČPLĒSIS.
Bez tevis es biju pazudis.
LAIMDOTA.
Manās sāpēs tu rūdīsies.
Manās asarās šķīstīsies.
Manās ilgās tu remdēsies.
Mana mīlā tu atdzimsi.
LĀČPLĒSIS.
Tu, Laimdota, raudi!
Ak, nevajag tā ...
LAIMDOTA.
Es tava vienīgā, mīļotā.
Tu, Lāčplēsi, raudi!'
Ak, nevajag vis.
LĀČPLĒSIS.
Es esmu no jauna piedzimis.

♦ ♦ *

Laimdotas un Lāčplēša kāzas. Scēniski iespējami varianti — attēlot

tas *etnogrāfiski precīzi vai arī nosacīti — piemēram, kāzu rituāls tiek rādīts kustības, bet skan tikai viena dziesma.*

KORIS.
Pieliecos, nodzēros Straujupītes maliņā.
Pieskrien zaļa līdaciņa,
Norauj manu vainadziņu.
Aiznes manu vainadziņu,
Burbulīšus mētādama.'
Ņem, bāliņ, oša laivu.
Brauc pēc mana vainadziņa.
— Oša laiva, smaga laiva,
Tā nogrima dibenā. —
Ņem, bāliņ, liepas laivu,
Brauc pēc mana vainadziņa.
— Liepas laiva, viegla laiva,
Vējš izpūta maliņā. —
Ņem, brālīti, ziedu laivu ...
utt.
JAUNEKĻU KORIS.
Dej eglīte, lec eglīte Mūs' bāliņa precībās.
Mūs' brāļami veco tiesu Sovakari piedziedam.
Nu ardievu, vecā tiesa.
Nu ar godu, jaunā tiesa.
MEITEŅU KORIS.
Dej eglīte, lec eglītē Mūs' māsiņas precībās.
Mūs' māsai veco tiesu Šovakari piedziedam.
Nu ardievu, vecā tiesa.
Nu ar godu, jaunā tiesa.
Virsū slāņojas Teicēja balss.
TEICĒJS.
Beidzot Laimdota un Lāčplēs's Savas kāzas svinēja.
Tomēr vecais Lietvārds beidza Kāzu dzīres agrāki,
Nekā citkārt ierasts bija,
Miers kad zemē valdīja.
Jaunais pāris nedabūja Ilgi kopā priecāties.
Vīriem vajadzēja posties Tēvu zemi aizstāvēt.
LIELVĀRDIS.
Latvju zeme vaļā stāv.
Tā kā dzīsla, pušu rauta.
Iztek asins, iztek spēks.
Latvju zeme va|ā stāv.
Vēji staigā iekšā, ārā.
Izplēš sēklu, izrauj saknes.
Latvju zeme vaļā stāv.

Krustaceļiem pienaglota. Krustavējiem caurvējota.
Latvju zeme vaļā stāv.
KORIS.
Uz krustceļiem mazs bērniņš.
Tā mūsu brīvība.
Tā mūsu dzīvība.
Uz krustceļiem mazs bērninš. LIELVĀRDIS.
Latvju zeme vaļā stāv!
LĀČPLĒSIS.
Virsaiši viedie,
Es dzirdu, es dzirdu.
Es savu tēvzemi dzirdu.
Gavilē mīla, pretspēkā augot.
Skaņa top dziesma, spītība dzimstot.
Čukst mana zeme Vērmeļu muti —
Tik, cik tu stiprs, tik stipra es būšu.
Ganiņš uz akmens.
Cīrulis debesīs.
Mūžīgas cerības sudraba balss.
Pušu plīst krūtis no varena spēka.
Es savu tēvzemi dzirdu.
Es savu tēvzemi nākotnē dzirdu.

♦ ♦ *

Dīterihs, viņa ziņotāji un Kangars. Kangars ir valdījis šai zemē, *kamēr Lāčplēsis bija prom, tādē/ viņa tērpā atzīmējama kada nebūt valdnieciska atribūtika.*

KANGARS.
Ausis ir vina spēks.
DTTERIHS.
Ko! Ko!
ZIŅOTĀJI.
Ko! Ko!
KANOĀRS.
Ausīs ir viņa spēks, es saku.
Viņi savu tēvzemi dzird, es saku.
Jūt' katru kustību.
Ik elpas vilcienu.
Mums vajag panākt Lāčplēia kurlumu.
DĪTERIHS.
Kurlumu!
ZIŅOTĀJI.

Kurlumu!
KANGARS.
Kurlumu. Kurlumu.
Tad, kad viņi tēvzemi nedzirdēs,
Savalgot varēs Gan rokas, gan garu.
Kurls pret tēvzemi,
Nejūtīgs, nezinois.
Nemīlošs, neticois —
Uzvarams Lāčplēsis būs, es jums saku!
Ak dievs, ko es saku!
Ak dievs, ko es saku!
DĪTERIHS.
Lieliski, Kangar! Tas labi, tas labi,
Ka palīdzi Pērkonu pilnīgi aizliegt,
Ka apņemies mūsu ticību ieviest,
Ka palīdzi tautas varoņus samaitāt.
Kaut un dedzināt tos, kas ir pretī.
Ka esi ar mieru nodevējs palikt.
KANGARS.
Nē, nē, ne, nē.
Es Latviju mīlu!
DĪTERIHS.
Ha, ha, ha, ha.
Ko es teicu — meklējiet draugu!
ZIŅOTĀJI.
Ha, ha, ha, ha!

Kangars ir izpildījis Dīteriham vajadzīgo «misiju». Viņš tiek pazemots, noraujot viņam valdnieka zīmes.

♦ ♦ ♦

TEICĒJS.
Lāčplēsis ar saviem pulkiem Tikmēr zemi tīrīja.
Bruņiniekus, viņu kalpus Tie iz pilīm padzina.
Kamēr viņi itin visi
Rīgas mūros paglābās. -
Drīz pēc vācu lūguma Viņus pilī pieņēma,
Jo nu gribēja tie laipni Uzsākt miera sarunas.
Saņēma tos it kā viesus,
Visa goda cienīgus.
Abu puiu karavīriem Sarīkoja sacīkstes,
Kur tie cīņās draudzīgās Saviem spēkiem mērojās.

♦ ♦ ♦

Lāčplēša un Dīteriha karavīru sacīkstes. «Zobenu deja». Lāčplēsis un Dīterihs tikai vēro.

DĪTERIHS.
Lai nāk Lāčplēsis!
ZIŅOTĀJI.
Lai nāk Lāčplēsis!
LĀČPLĒŠA ĻAUDIS.
Nav viņam šeitan Pretnieka cienīga!
DĪTERIHS.
Šis viņu pievārēs!
ZIŅOTĀJI.
Lai tik nak!
Lāčplēsis nobijies!
Slinkumā palaidies!
Nobijies! Nobijies!
Dīteriha ļaudis *pašķiras un Lāčplēsis ierauga Tumšo bruņinieku.*
LĀČPLĒSIS.
Kas tu esi!
Bez acu, bez ausu, bez valodas!
Tavs tuvums ir melna migla,
Kurā es sabrienu savu dvēseli.
Tava elpa ir melni vēji,
Kas manām cerībām vainagus norauj.
Tavām kājām ir tūkstoš pēdu,
Kas manas Jāņzāles sabradā.
Kas tu esi!
Bez acu, bez ausu, bez valodas!
Tavs klātums ir melna straume.
Kas izskalo manus pamatus.
Tava būtne dveš melnu svelmi.
Kas manu atmiņu vītina,
Un visus tu dari līdzīgus sev —
Bez acu, bez ausu, bez valodas!
Lāčplēsis un Tumšais bruņinieks sāk cīņu, un tūlīt redzams, ka tā būs cīņa uz dzīvību un nāvi. Tumšais bruņinieks nocērt Lāčplēsim vienu ausi.
LĀČPLĒSIS.
Lūst Austraskoks,
Un ceļš jau skujām svaidīts.
Sedz acis, Laimdota!
Bet krustcelēs mazs bērniņš rotaļājas —
Zem ratu riteņiem, zem pakaviem,
Zem dzelžu pēdām.

Mazs bērniņi krustcelēs —
Kā Laiks tam smiltis Tek caur pirkstiem.
Tā mūsu dzīvība.
Tā mūsu brīvība.
Sauc mani skaļāk, bērniņ, sauc!
Es dzirdu vēl!
Man vēl ir valoda un vārds!
Sauc mani, bērniņ!
Sauciet mani skaļāk!
KORIS.
Lāčplēsi! Lāčplēsi!
LĀČPLĒSIS.
Es dzirdu vēl!
Bet sauciet mani skaļāk!
KORIS.
Lāčplēsi! Lāčplēsi!

Tumšais bruņinieks nocērt Lāčplēsim otru ausi. Abi saķeras, krīt Daugavā — laikā, mūžībā. Laika motīvs, *kas sākumā.*

TEICĒJS.
Laik' no laika laivnieki,
Braukdami pa Daugavu,
Pusnaktī redz divus vīrus Stāvā krastā cīkstoties.
Tas ir Lāčplēs's, kas še cīkstās Vēl ar sveio naidnieku.
Un ar reizi nāks tas brīdis,
Kad viņš savu pretnieku Vienu pašu lejā grūdīs,
Noslīcinās atvarā —
Tad zels tautai jauni laiki.
Tad būs viņa svabada!

♦ ♦ ♦

Pārcēlājs iras atpakaļ, *no kurienes atīries — laikā, mūžībā, nemirstībā.*

BALSS A *CAPELLA.*
Gauži raud saulīte Ābeļu dārzā,
Ābelei nokrita Zeltābolītis.
Neraudi, saulīte.
Dievs dara citu.
No vara, no zelta,
No sudrabiņa.

ūsu priekšā ir Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības korespondētājlocekļa vācu literāta un ģeogrāfa Johana Georga KOLA *(Johann Georg Kohl, 1808—1878)* **plašā darba «Baltijas vācu-**

krievu provinces jeb Dabas un tautu dzīve Kurzemē, Vidzemē un Igaunijā» *(Die deutschrussischen Ostseeprovinzen oder Naturund Völkerleben in Kur-, Liv-und Estland. Erster und zweiter Theil. Dresden und Leipzig, 1841)* **fragmenti. Apceļojot Eiropu, J. G. Kols iepazīstas arī ar Baltiju, — tai laikā viņam ir ap 30 gadu. Minētajā darbā citas mentalitātes pārstāvja skatījumā aplūkota latviešu tautas dzīve vai visās tās izpausmēs. Grāmatas ievadā autors īsi aplūko Baltijas provinču vēsturi, izsaka nožēlu par to, ka vāciešiem šīs zemes pazīstamas tikai virspusīgi, un pauž sava darba nolūku — pēc Kurzemes, Vidzemes un Igaunijas apceļošanas un visu iespējamo ziņu ievākšanas no draugiem un paziņām, no žurnāliem un grāmatām — sniegt saviem tautiešiem pēc iespējas plašāku ieskatu šo tautu dzīvē. Starp citu, autors saka: «Ar īpašām sāpēm mums jādomā par tiem tūkstošiem latviešu un igauņu dziesmu, kas apslēptas dažu šīs zemes mācītāju privātkolekcijās, un ne bez kautrības jānoraugās uz nedaudzajiem dzejolīšiem, kas nonākuši mūsu īpašumā un ir pamatā mūsu piezīmēm par šo tautu dzejasmākslu.»**

Darba sākumā autors stāsta par jūrasbraucienu no Lībekas uz Liepāju un tālāko ceļojumu uz Grobiņu un Cīravu. Viņž apbrīno muižnieku viesmīlību, spilgti tos raksturo un sniedz netiešu liecību par kontrastu starp muižnieku un zemnieku dzīvesveidu: «Lai cilvēks būtu sabiedrisks un viesmīlīgs, vispirms nepieciešams brīvs laiks un omulība. — Pie mums brīva laika nav nevienam. Pat bagātnieki ir mūžam aizņemti darījumos un savu laiku sver zelta svaros. (. .) Vidzemē un Kurzemē — kam tad tur rūp laiks! Darījumus nokārto muižkungs, advokāts un tirgotājs. Pulkstenī tur skatās tikai tadeļ, lai uzzinātu, vai drīz būs pusdienas laiks, vai tējas galds jau klāts, un kalendārā ielūkojas vienīgi, lai uzzinātu, cik ilgi vēl līdz Ziemassvētkiem, kad iekrīt Lieldienas, cik nedēļu vēl līdz peldu sezonai un vai rītā varbūt nav kāda dzimšanas diena. (. .) Pēc ziemeļnieku paražas saimnieka pienākums ir no agra rīta līdz vēlam vakaram rūpēties par viesa izklaidēšanu, kaut arī tas paliktu pie viņa vai ceturtdaļgadu, un ir tīrais brīnums, ar kādu pacietību un prieku viņš veic šo smago pienākumu. (. .) Viņš rīko medības, braucienus ar ragavām, pastaigas, vai arī risina ar viesiem sarunas.» (S. 33—40.)

M

Autors apraksta iespaidus, kas radušies Dundagā, Aizputē, Kuldīgā, Alsungā, Cēsīs, Jelgavā. īpaši plaša nodaļa veltīta Rīgai. Tur aplūkota pilsētas vēsture, tās dibinātāji, pirmie bīskapi, Ordeņa valdīšanas laiks, Daugava, Vecpilsēta, priekšpilsētas,

iedzīvotāju paražas, pilsētas ievērojamākās vietas (baznīcas, pils, Melngalvju nams, «Muse», Citadele, Arsenāls, Valsts bibliotēka, dārzi, tilti), kuģniecība, tirdzniecība, dažādi svētki u. c. Par Melngalvjiem lasām: «Melngalvji bija jauno, neprecēto Rīgas pilsoņu bruņinieku biedrība, kas izveidojās viduslaikos un sīkumos zināmā mērā atdarināja Zobenbrāļu ordeni. Tā bija ieroču brālība pilsētas un tās interešu aizstāvēšanai, kura vienlaikus, līdzīgi visām šādām brālībām, arī mierīgos laikos izmantoja savu varu pret līdzpilsoņiem un kurai iekšējas rūgšanas un brāļu nesaskaņu periodos aizvien bija visai nozīmīga loma. šādas «Melngalvju brālības» radās arī visās citās Vidzemes pilsētās (. .): Valmierā, Tērbatā, Rēvelē un Narvā. (. .) Pašlaik šī biedrība, protams, pilnīgi zaudējusi savu agrāko nozīmību un nav vairs nekas vairāk kā dižciltīgāko un bagātāko jauno tirgotāju dzeršanas un mielasta klubs. Jaunu biedru uzņemšanā viņi ir ļoti izvēlīgi. (. .) Par savu patronu Melngalvji izvēlējas Sv. Maurī-ciju, kas vienmēr tiek attēlots kā moris. No turienes arī nosaukums. (..) Vēl tagad pie Melngalvju nama abpus ieejai redzamas divas moru sejas. Nama dārgumi esot visai interesanti un saturot dažas senas grāmatas, sudrablietas, ieročus, īpatnus portretus u. c.» (S. 151 — 154.)

Par Rīgas dārziem: «Galveno aleju, kas apvij pilsētu, deve par Esplanādi. Par to Rīgas pilsēta ir pateicību parādā vienam no saviem izcilākajiem gubernatoriem, marķīzam Pauluči, kas izveidoja šo Esplanādi tur, kur agrāk bijis pilsētas visneglītākais, netīrākais un neomulīgākais apvidus.» (S. 157.)

«Umurkumurs *(Hungerkummer)* augustā. Tam iemeslu devis smags ielenkums, ko pilsēta pārcietusi kādā karā (. .), ciezdama trūkumu un badu. Pieminot šī ielenkuma un bada laimīgo pārcieša-nu, tagad katrā atbrīvošanas gadadienā uz pilsētas rēķina tiek pabaroti un apdāvināti tie, kas cieš badu un trūkumu. Brīvdabas laukumā pilsētas tuvumā tiek uzklāts galds, pie kura var mieloties ļikviens, kam ir vēlēšanās. Tiem, kam ir ne vien ēstgriba, bet arī nauda, tiek ierīkoti vēl arī cita veida ēdienu nami un teltis.» (S. 181.)

Grāmatas 1. daļā tālāk aplūkota Roņu sala, ce|š no Rīgas uz Jērbatu (iekļaujot Krimuldas, Turaidas un Siguldas pilis un

Valmieru), Tērbata, Pērnava, Hāpsala, Rēvele, Narva. Raksturota Baltijas daba, klasificēti iedzīvotāji: senākie iedzīvotāji, kārtu atšķirības viņu vidū, «pusvācieši», «mazvācieši», vācieši, vācu pilsoņi, muižniecība, bruņniecība, provinciālās atšķirības, zviedri, ebreji, Baltijas krievi, pilsētnieki krievi. Dotas statistikas ziņas par iedzīvotāju sastāvu.

J. G. Kola grāmatas 2. daļa veltīta latviešiem un igauņiem.

Iepazīstam autora redzējumu attiecībā uz latviešu izcelsmi: «Noslēpumains veidojums ir interesantā, kaut gan Eiropā šobrīd visai aizmirstā lietuviešu un latviešu tautu cilts. Tā nu viņi tur mīt, vientuļi, bez jebkādiem radiniekiem, ieķīlēti starp plaši sazarotām ģermāņu, slāvu un somu tautu saimēm, ierobežoti niecīgā telpā, nedaudz vairāk par diviem miljoniem dvēseļu, kas apdzīvo vienīgi Kurzemes pussalu un Nemunas upes apvidu, vienreizīgi savā veidā, nebūdami tuvos rados ne ar vienu no Eiropas ciltīm, savus asinsbrā-ļus atpazīdami tikai vistālākajos austrumos pie Gangas, Davalahiri pakājē un seno sanskrita rakstnieku grāmatās. *«Esmi»,* es esmu, saka lietuvietis, *«asmi»,* es esmu, teic Himalaju iedzīvotājs; *«eimi»,* es staigāju, skan pie Baltijas jūras, *«aimi»,* es eju, dzirdam Indijā; *«Diwas»,* Dievs, atskan pie Nemunas, *«Daiwas»,* Dievs, atbalso pie Gangas. Daži jaunāki valodas pētījumi šķiet mums skaidri un neapgāžami pierādām, ka lietuvieši un latvieši daudz tiešāk nekā jebkura cita Eiropas tauta ieradušies no šiem cilvēku dzimuma mūžsenajiem mājokļiem. No sanskrita nav jāsaprot vairāk kā tas, cik var iemācīties no Rikerta[1] dzejoļiem, un tad, dzirdot runājam lietuvieti vai latvieti, jūs tūdaļ jutīsities bezgala pārsteigti par indiešu ieskaņām viņu runā un par skaņu un to saistījumu brīnumaino līdzību. Visa latviešu-lietuviešu valodas uzbūve ir sanskri-tiska, abās valodās ir līdzīgi vietniekvārdi, apstākļa un skaitļa vārdi, sanskritā un lietuviešu valodā ir līdzīgi visparastāko augu un dzīvnieku, radniecības pakāpju, cilvēka ķermeņa daļu utt. nosaukumi; jā, var pat salikt veselus teikumus sanskritā, kuru Nemunas apvidus iedzīvotājs izdzirdējis bez pūlēm saprot kā brāļu valodu.

Tātad būtu pilnīgi skaidrs, ka šī cilts reiz sakņojusies pie Himalajiem, taču neviena hronika mums neizpauž, kādi plūdi izrāvuši šo koku no dzimtās zemes un aiznesuši uz rietumiem.» (S. 3—6.)

Aizraujoši aprakstīta latviešu attieksme pret dabu, sakamvardu bagātība. īpaša nodaļa veltīta latviešu valodas ietekmei uz vācu valodu, kā rezultātā Baltijas vāciešu runā parādās «tt*vaih Gottchen,* wie sind Sie böse!», «Mach die Türe *fest»,* «Ein *durcher* Sack» utt., intonācijas un izrunas izmaiņas.**

Sīki raksturoti latviešu un igauņu mājokļi, mitoloģija (Pērkons, Trimpus, Pīkols, Laima, Saule, mājas gari u. c.), nacionalais raksturs, apģērbs, kāzu, bēru u. c. ieražas utt. Nobeigumā — plašs vēsturisks Baltijas apskats, reliģijas, valodas un arheoloģijas jautājumu iztirzājums.

Grāmata ir lielisks līdzeklis vēstures zināšanu papildināšanai. Šeit iespējams sniegt tikai J. G. Kola darba 2. daļas 17. nodaļas — «Par latviešu dzeju un dziedāšanu» —

saīsinātu tulkojumu. Lasot šo nodaļu, var nepiekrist daudziem autora apgalvojumiem, dziesmu klasifikācijai, tomēr šķiet, ka, pateicoties J. G. Kola savdabīgajam un ieinteresētajam skatījumam, arī mums pašiem atklāsies kāda jauna nianse tautas garamantu izpratnē. Turklāt gribētos cerēt, ka reiz redzēsim pārtulkotu visu J. G. Kola grāmatu vai vismaz tās daļu, kas veltīta latviešu tautai.

J. G. Kola vācu valodā pārtulkoto tautasdziesmu oriģināli meklēti sekojošos izdevumos:

LD — Latvju dainas K. Barona kopojuma, I—V sēj-, Pēterburga, 1894—1915,

L'TD — Latvju tautas dainas. Red. proj.]. Endzeltns, sast. R. Klaustiņš. I—XII sēj., R., 1928—1936,

LTdz—Latviešu tautasdziesmas. Izlase, I—III sej.. R.. LPSR ZA izdevniecība, 1955—1957,

LT — Latviešu tautasdziesmas, I—Vi, R., Zinātne, 1979—1986, B — G. F. Bitners. Latviešu laužu dziesmas un ziņģes. Jelgava, 1844,

Bg — G. Bergmann. Erste Sammlung lettischer Sinn- oder Stegreifsgedichte wörtlich übersetzt von dem Sammler Gustav Bergmann für Herrn Robert Jamieson. ln: H. Biezais. Die erste Sammlung der lettischen Volks lieder von Gustav Bergmann. Uppsala, 1961.

SILVIJA BRICE

Jau vecais prozaiķis Kelhs[2] piezīmē, ka «latviešiem ir loti stipra nosliece uz dzejošanu», un jau tas, ko (darba iepriekšējās nodaļās. — **S. B.)** minējām par latviešu sakāmvārdiem, parādīja, cik ļoti dzejiska ir šīs tautas daba. Pat parastā sarunā ar latvieti allaž saskatāmas viņa dzejnieka dāvanas, aizvien, pat pārrunājot visikdienišķākās lietas, viņš tiecas pēc dzejiskām gleznām, vai drīzāk — tās pašas no sevis bagātīgi plūst uz runātāju. Viņu dotās pamācības, piezīmes par debesim, vēju un laiku, sūrošanās par postu, stāsti par mežiem un laukiem (..), — visam piemīt tāda krāsu bagātība, it kā tas būtu ņemts no kādas Zālamana Augstās dziesmas nodaļas.

JOHANS GEORGS KOLS

Par latviešu dzeju un dziedašanu

Patiesi, Eiropā šobrīd grūti nāktos atrast tautu, kura tik ļoti būtu pelnījusi dzejnieku tautas vārdu, un zemi, kura tik ļoti būtu pelnījusi dzejas zemes vārdu kā latviešu tautiņa un latviešu zeme. (. .) Daudzos šīs zemes apvidos vāciešu vidū aizvien bijusi mode nicināt latviešus par itin visu, tātad arī par viņu dzeju. Ja kāds svešinieks vaicā, ko tie ļaudis tur dzied, tad vēl tagad bieži atskan: «Vai es zinu, — muļķības; par kūtsmēsliem, par cirvjiem, par slavu kungiem.» Reti kādam ienāk

prātā meklēt tajā augstāku nozīmi, sensenu cilmi vai dzejisku vērtību.

Ar dažiem izņēmumiem (Mācītājs Bergmanis un Tērba-tas profesors Ulmanis sakrājuši daudz latviešu dziesmu. Kādam Kurzemes mācītājam to ir 2000.) vācieši, kuri juta sevī dzejiskas dotības, drīzāk gan tīkoja latviešu dzeju iznīcināt, nevis pagodināt ar ievērību; jo, apgalvodami, ka tas viss esot zemnieciski, ar vācu dziesmu tulkojumiem un paši ar saviem tautas garā sadzejotajiem ražojumiem, ko laida darbā īsteno tautisko dziesmu vietā, viņi lūkoja, kā paši izteicās, «uzlabot zemnieku gaumi». (. .)

Pirmām kārtām mēs atzīmējam, ka latviešu dzeja ir patiesa un īstena tautas poēzija, dzeja, ko pati tauta sacerējusi un vēl ik dienas sacer, kas iet no mutes mutē un brīnumainā kārtā gadsimtiem ilgi saglabā savu tradīciju, nekad nebūdama literāri pierakstīta. Visā Vācijā, cik man zināms, šai nozimē tikpat ka nav vairs samanamas nekādās pēdas no tautas dzejas. Lielākajā tiesā apvidu mūsu tauta ir tik mēma un bez dziesmām, ka nākas ticēt — mūsu dzejiskie austrumu kaimiņi tieši tāpēc, turklāt pamatoti, devuši mums titulu *Njemtzai* (mēmie). (. .) Latviešu dzejas kā tautas dzejas visraksturīgākā iezīme ir tā, ka to nekādā ziņā neuztur un neattīsta atsevišķi talanti, bet gan visa tauta kopumā. Katrs latvietis ir dzimis dzejnieks, katrs sacer pantus un dziesmas, katrs zina tos nodziedāt. Dziesma plūst viņiem no mutes kā cīruļiem. (. .) Viņi nesadomā dziesmas, neliekuļo sajūsmu. Ja sajūsma atnāk, ja rodas izdevība, tad arī vārdi un domas viņu mutē apvienojas pantā. (. .) Jā, vēl vairāk — viņu vidū pat plānprātiņi ir atjautīgi un asprātīgi un bieži atrod ainas un mājienus, kuru dēļ mūsu dzejasmākslas korifeji varētu viņus apskaust. Pie mums tikai vietumis dažiem ir dzejiska ādere; latviešiem dzejiskas asinis ir visiem bez izņēmuma. (. .)

Latviešu dzejnieki nodarbojas ar savu mākslu gluži tāpat kā Ādams ar morāli, pirms bija ēdis no atzīšanas koka. Paši viņi nemaz īsti neapzinās, kas ir vai nav skaists, tomēr aiz dabiskas, dievišķas dziņas izvēlas skaisto un visskaistāko. Paši viņi ir raupji un neizglītoti, un tomēr no viņu lūpām plūst visjaukākie teicieni, pēc kuriem būtu jāsecina par vissmalkāko iekšējo izglītību. Viņi veido dziesmas kā gliemežnīca pērli, un, proti, ar tādu noteiktību un precizitāti kā bites savas medus šūnas, un starp tām ir tik pilnīgas, ka to para-frāzēšana un skaistās uzbūves izkopšana sagādātu pūles pat visvērīgākajam kritiķim. (. .) Pati svētā, brīnumainā Daba un mīļais Dievs ir tie, kas runā ar viņu muti. Kas aptvers šo brīnumu! Viņi piešķir sev vismazāk nopelnu, jā, liekas pat, ka parasti noniecina savus sacerējumus, kurus itin nemaz nespēj izbaudīt vai vismaz cienīt, tāpat kā puķe pati nav spējīga priecāties par savu skaisto ziedu. Taču prieku viņiem sagādā pati sacerēšana, un bez tās viņi spēj iztikt tikpat maz kā koks bez ziedēšanas.

Tāpēc ikvienam, kas sajutis viņu mūzas brīnumaino dvesmu un prasa pēc dzejojumiem, viņi parasti atbild: «Kungs, tās tak ir vientiesīgas, dumjas zemnieku p|āpas, jums tās nederēs.» Tomēr tas sakāms vienīgi par gadījumiem, kad tiek prasīts, lai dziesma no sava tumšā meža šūpuļa iznāk vācu saules spožajā gaismā. Ja pats nonāc viņu vidū, tad viņi tev šķiet izcili lietpratēji. Ja iekvēlojusies dzejas uguns, ja akmeņi salikti burvju aplī, tad neviena viņu zilbe vairs nav maināma, un veltīgs būtu mēģinājums pavedināt viņus kaut mazliet grozīt kādu vārdu. «Tā jābūt,» skan atbilde, «tā, kā mēs teicām, ir labāk, jo,» cita pamatojuma tiešām arī nav, «tā nu reiz skan skaistāk un ir daudz jaukāk.» (. .)

Latviešu dzejas gars, tās mūzas ģēnijs ir visnotaļ lirisks un, proti, liriski idillisks, tāpat kā ģēnijs, kas piemīt pašai mierīgajai, rāmajai tautai, kura izsenis nav nodarbojusies ne ar ko citu kā vien kopusi zemi, bites, lopus un zirgus, kura garīgo dotumu un no tiem izrietošās vēstures dēļ aizvien mitusi nelielā platībā, aizvien tikusi svešu tautību nomākta un apspiesta un no šīs šaurās apkaimes pastāvīgi bēgusi uz brīvo poēzijas burvju zemi, bez tiräniem un robežām. (. .)

Latviešu zeme atrodas viņpus pilīm un dārziem, ko pie viņiem iekopuši vācieši, nomaļus no aizsprostiem un lielceļiem, ko ierīkojuši svešinieki, un tā iesākas tur, kur zemes ceji nomanāmi tikai pēc vieglas ratu sliedes uz sūnekļa, kur sākas meži un purvi. Pār šo zemi velvējas apaļš, noslēgts debessjums, kurā šurpu turpu staigā Saule, Mēness un daudzas zvaigznes, kas dāvā zemei svētību un pārticību. Gadalaikiem, kuri dej cauri šai zemei, piemīt jaukumi, kas, nepazīstot citas zemes, šķiet neizsmeļami. (. .) Šīs zemes cilvēki dzīvo vientu|ās, mazās sētās, kas izkaisītas pa mežiem, tīrumiem un gar upju krastiem un bieži atrodas ļoti skaistās vietās. (. .)

Paši cilvēki nebūt nav no neglītajiem, un īpaši sievietes nereti sasniedz lielu skaistumu. Taču viņi dzīvo |oti apspiesti, un zināma melanholija piešķir skumīgu nokrāsu par viņu prieka brīžiem. Tomēr viņi ir arī laipni un maigi un, pat sūdzoties par saviem apspiedējiem, neraugoties uz aizturēto atriebības kāri, ir vairāk dzejiski un asprātīgi nekā dzēlīgi un drūmi. (. .) Viņu ģimenes dzīve ir jo sirsnīgāka, jo sadrum-stalotāk viņi dzīvo, tāpēc jo sāpīgāka ir katra šķiršanās, pie kuras novedusi kungu līdzdalība vai citi apstākli — apprecēšanās, iesaukšana zaldātos utt. (. .)

Šīs dzejiskās latviešu zemes vidū iemitinājušies sveši ļaudis, vācieši, kas mīt lepnās pilīs un brīnumu pilnās pilsētās un aizvien dzīvo greznībā un priekos. Bieži iejaukdamies latviešu dzejiskajā dzīvē ar nežēlīgu prozu, viņi tomēr neiznīcina sapņa poēziju, drīzāk kāpina to, un latvieši vairak un vairāk bēg no rupjās īstenības atpakaļ poētiskas burvju zemes dzi|umos, gluži tāpat, kā zināmu slimību izraisītās sāpes līdzīgā kārtā paaugstina fantāzijas dzīvīgumu. Ja

latvieši reiz kļūtu pilnīgi brīvi un patstāvīgi un, līdzīgi mūsu zemniekiem, līdz ar rūpēm un trūkumu iegūtu patstavīgu ļaužu sparu un plānveidīgi veicamus darījumus, tad, jadomā, samazinātos viņu dzejiskais spars un fantāzija vairs nebūtu tik auglīga kā šai bernišķiguma un aizgādnības stāvokli, kādā viņi tiek turēti šobrīd. Brīvība, prātīgums, kristigās reliģijas gaisma iznīcina šīs latviešu mūzas, kuras rada un auž puskrēslā.

I. Dziesmu saturs

Kopumā ņemo't un salīdzinot ar citu tautu literatūru, latviešu dziesmu saturs ir mazāk bagāts un daudzveidīgs. Latviešiem nav bijis slavenas senatnes un nav varenas tagadnes. Ne viņu apkārtējā daba ir lieliska, ne politiskais stāvoklis nozīmīgs, ne rakstura idilliskais noskaņojums īpaši piemērots diženā uztveršanai. Viss, kas var iepriecināt vai apbēdināt ganu vai arāju, viss, kas spēj nomākt, satraukt vai uzmundrināt jaunu meiteni vai bērnu, attiecas uz viņu dzejas jomu. Tāpēc arī diženais, vīrišķīgais, himna, epopeja, dititrambs, karaļdziesma, varoņdzeja, drāma un visas citas vīrišķīgākas un nobriedušākas mūzas izpausmes ir izslēgtas, vai ari šis tēmas, vietumis ieskanēdamās, vismaz ir tērptas idilliskā ģērbā, un pat eposs šķiet nevis kā pilna orķestra atskaņots, bet gan kā uz ganiņa stabules nospēlēts.

Tikai nedaudzas vēsturisku notikumu pēdas — dažas paliekas no tautas senās mitoloģijas — loti daudz mīlas un raudu dziesmu — reliģiozas jūtas — dabas atspoguļojumi un asprātības un domu spēles — lūk, kas latviešu dzeja pastāvīgi atkārtojas un ap ko griežas visas

viņu dziesmas. Tādējādi mēs varam tās iedalīt sekojošās nedaudzās šķirās, proti:

— vēsturiskas dziesmas un dziedājumi,
— mitoloģiski dzejojumi,
— pavasara, rudens un vasaras dziesmas,
— mīlas un kāzu dziesmas,
— raudu un bēru dziesmas,
— reliģiski dzejojumi un
— epigrammas un satīriski dzejo|i.

Vēsturiskās dziesmas

Izņemot lapus, Eiropā nav varbūt nevienas tautas, kam būtu trūcīgāka vēsture nekā latviešiem. Tāpēc agrāku vēsturisku notikumu pēdas viņu dzejojumos ir gluži nenozīmīgas, kaut gan dažas to atskaņas tomēr ir samanāmas. Tā, piemēram, vietumis dzirdamas dziesmas, kurās tiek apraudāta un meklēta mī|otā, ko notvēruši un pār jūru aizveduši laupītāji. Domājams, ka šādas dziesmas, kuras tātad stāsta par notikumiem, kas šai zemē vairs nav atgadījušies kopš ilgiem gadsimtiem, ir loti senas un cēlušās vēl tajā laikā, kad latvieši baudījuši zināmu neatkarību un cīnījušies ar jūras laupītājiem, kas naidojuši ar šī krasta ļaudīm. Šādās kvazives-turiskās dziesmās brāļi tad lec zirgā, lai meklētu māsu. Tomēr viņi, kaut parasti deviņi pēc skaita, šādās reizes lielākoties iztiek ar žēlabām un jautājumiem pēc «zelta māsiņas», nevis veikli rīkojas. Taču citādi netiek apdziedāti itin nekādi varoņdarbi, nekādi agrākie vadoņi vai karaļi, nekāda veida karagājieni, un, kas, protams, ir ārkārtīgi savādi, latviešiem nekādas karadziesmas nav atstājusi pat pirms 400 gadiem pabeigtā ciņa pret vācu iekarotājiem. Nevienā paša dziesmā nav atrodams kāds mājiens par kaujām ar vāciešiem, kāds bruņās tērpta vācu bruņinieka apraksts, kuriem taču bija jābūt augstākā mērā neparastām parādībām latviešu acis, kam pat pie ieročiem, nerunājot nemaz par apģērbu, bija tikai niecīgs daudzums dzelzs. Nešķiet ari, ka p[e viņiem kādreiz būtu pastāvējušas šādas dziesmas, jo kādēļ tad izzudušas būtu tieši šis, kamēr gluži neskarti saglabājušies vēl daudzi senāki dzejojumi. Latvieši ir vismiermīlīgākā tauta pasaulē, un, tāpat kā viņiem nesagādā prieku laušanās, cīņas, derības un risks, ari viņu mūzai nebija tieksmes izskaistināt šādas tēmas, (. .) citādi pat kā latviešu vistuvākajiem brāļiem, lietuviešiem, kuri savos dzejojumos tomēr vēl bieži atminas agrākos karagājienus uz poļu, vācu un krievu zemēm. Tās latviešu dziesmas, kurās vēl tagad tiek pieminēts karš, nemaz nepieder pie šīs šķiras. Tās ir raudu dziesmas par rekrūšos aizvestajiem brāļiem, kurās arvien sastopami skumji un baismi kara šausmu apraksti, bet nekad ne drosmes apliecinājumi, kas paustu viņu rosīgo sparu un darbošanās alkas.

Mitoloģiskas dziesmas

Citādi nekā slāviem, gotiem, frankiem utt. latviešiem kristīgo ticibu ar varu un pēc iekarošanas uzspieda tiem pilnīgi sveša tautība; dabiski, ka šādā kārtā senā tautas pagāniskā mitoloģija palika viņiem ne mazāk dārga.

Tāpēc pie viņiem dzīvi saglabājušies ārkārtīgi daudzi mitoloģiski dzejojumi. (. .) Saglabājušās jo sevišķi ir tādas dziesmas, kas radušās, godinot lielos dabas spēkus, un veltītas Saulei, gaisa, jūras un meža dieviem. Ļoti bieži parādās Meža māte, Jūras māte, Vēja māte, vēl ari Dieva zirgi, Dieva vērši, Dieva putni, Saules meitas, un šādas dziesmas latvieši dzied īpaši labprāt. Pirmām kārtām, viņi, protams, daudz vērības velti Saulei, Mēnesim un zvaigznēm, kas pie debesim saimnieko un apietas cits ar citu gluži tāpat kā latvieši zemes virsū. Saule vēl arvien, tāpat kā pagāniskajos laikos, ir precējusies ar Mēnesi. Mēness vēl tagad nakti lakstojas ar zvaigznēm, par ko Saule viņu soda:

Saule cirta Mēnestiņu Ar aso zobentiņu.
Kam atņēma Ausek|am Saderētu līgaviņu. (LT 10 488)

(. .) Ziema Saule brauc kamanas tāpat ka pārejās sievietes, un dažkārt ari viņai, tapat ka citiem ļaudīm, gadās, ka, gribēdama apbraukt kalnu, viņa apgažas un iekrīt sniegā, un tad visu dienu neradās, tāpēc debesis pārklāj tumši un druini miglas auti. Latviešu dzejnieks runa ar Sauli ka sev līdzīgu un vaicā, piemeram, kāpēc tā vilcinoties aiz kalniem. «Ak,» Saule droši vien atoild, «aiz kalna sed nabaga skumstoša bārenīte. Jus viņu neredzat, bet man janožave viņas asaras.» Saules meitas ir viena zvaigžņu daļa (varbūt planētas?), Dieva deli—otra (stavzvaigznes?). (. .)

Ka jau tas medz atgadīties svaiņu starpa, ari Saulei un mīļajam Dievam meži rodas lemesis strīdam:

Trīs naksniņas, trīs dieniņas Saul' ar Dievu lamājās:
Dieva dēli apgāzuši .
Saules meitas kamaniņas. (LT 10 356)

(. .) Dažkārt šis «Saules meitas» un «Dieva dēli» jau ari nav nekas vairāk kā dzejiski cildināti cilvēkbērni un nozīmē «skaistas meičas» un «skaistus puišus». Kā dievi sākotnēji tika padarīti līdzīgi cilvēkiem, tā vēlāk cilvēki atkal tika padarīti līdzīgi dieviem.

No visām latviešu dievībām dziesmās tūliņ pēc Saules visbiežāk, liekas, sastopama Laimas māmiņa (Laimes māte) un pēc tās — Pērkons, pērkongrāvējs. Līgo, prieka dievs, saglabājies vairs tikai pavasara dziedājumos, tomēr viņa piesaukšana katras pavasara dziesmas beigas: «Līgo! Līgo!», sĶiet, vairak ir tikai beznozimes gaviļu sauciens, nevis apostrofa dievam. Laimas laimi vai nelaimi vēstošo balsi latvietis dzird vel visur un nereti. (. .) Ari Zemes mate, kā jau minējām iepriekš, vēl arvien bauda augstu cieņu. (. .)

Ārkārtīgi īpatnējs un ievērības cienīgs sensena mītiska laika pārpalikums ir skaitļa 9 biežais lietojums un svētums. (. .) Varbūt šī

skaitļa 9 tik savādā godāšana būtu viens no nedaudzajiem pieturas punktiem, uz kuriem balstoties, valodas un vēstures pētnieki varētu atklāt latviešu-lietuviešu tautības nezināmo izcelsmi. Būtu jānosauc tauta Indijā, kura varbūt tur skaitli 9 tikpat svētu.

Jāatzlst, ka visas šādas dziesmas par Dieva dēliem, par Saules meitām un dabas mātēm latvieši dzied sevišķi labprāt. Tās dziedot, viņu fantāzija arvien ir sevišķi rosīga, un šķiet, ka dziedot viņus skartu dvesma no senās austrumu tēvzemes.

Pavasara, rudens un vasaras dziesmas

Ja latvietim kaut kas patīk, tad tā ir noslēpumainā un klusā dabas dzīve, kas tik pilnigi atbilst viņa raksturam, visai viņa garīgajai virzībai un viņa šiszemes apstākļiem un kuras dziļumu un daudzveidīgo nozīmi viņš prot uztvert ar apbrīnas cienīgu nojautas spēju. Ne vien viņa dabiskā tieclba, bet ari tikumi un politiskie apstākļi pastāvīgi pievērš viņu dabai un izvelk no virpuļa, no cilvēku rosīgās darbošanās noplicinošā un prozaiskā loka. Latvieši nav dibinājuši nedz valstis, nedz pilsētas; viņi nestrādā manufaktūrās un fabrikās; viņi pat nedzīvo kopīgos ciemos. Kā lauka putni atsevišķos mazos ligzdotāju pulciņos viņi mitinās šur un tur, izkaisīti pa visu zemi. Viņu būdiņas un dārziņi pazūd purvu, mežu un citu dabas veidojumu daudzumā, kas tos ieskauj, un ap sevi viņi ir radījuši tik maz mākslīgā un kultivētā, ka patiesībā atrodas vistiešākajā saskarsmē ar dabu. Nevis augļukoki, kurus kopis cilvēks, bet gan ozoli, bērzi un kļavas, kā tos radījis Dievs, apēno viņu būdiņas. Meža vilki un lāči atklīst līdz pat viņu žogam; alnis un stirnas ganīdamies iejūk starp viņu lopiem; vāveres spēlējas viņu dārza kokos, un medņi un rubeņi ligzdo viņu laukos. Gulbji un citi savvaļas putni apdzīvo ezeru, kura krastā ir viņu dzimtene. Tāpēc latvietis jo labi pazīst visas šis būtnes (. .) un prot pareizi uztvert un skaisti attēlot to raksturu un savdabību, kas runā no katra koka, pat no katras puķes.

Ja vien varētu izcelt gaismā to dabas vērojumu bagātību, ko uztvēris un savā garamantu krātuvē ielicis latviskais ģēnijs, tad nav nekādu šaubu, ka, pateicoties tai, dabaszinātnes būtiski bagātinātos. (. .)

Latviešu dziesmas piedāvā mums ne jau tikai vispārīgus mežu un lauku augu dzīves, dīgšanas, augšanas un dzieto-šanas atainojumus, ne jau tikai tādus vairāk uz ārieni vērstus salīdzinājumus, kādi sastopami visās dziesmās, piemēram, jaunas meitenes augums un slaikā egle, vīra spēks un druknais ozols, varenais patvērums un liepas ēnainā lapotne utt., — tajās rodami arī visas cilvēka būtības salīdzinājumi ar koka būtību un pat pēdas no indiešu priekšstatiem līdzīgas ticības dvēseļu pārceļošanai un tam, ka mirušu cilvēku dvēseles piešķir garīgumu augiem. Tā, ne vien mīļotā bieži tiek salīdzināta ar puķi, bet ari puķe skatīta gluži kā pati mīļotā: (. .)

Ar puķi laiviņ' iru Pretī savai līgaviņ',
Lai nāk mana līgaviņ'
Kā puķīte ziedēdama. (Bg 3)

Koki un puķes latviešiem ir tik dzīvi, ka dalās cilvēku un dzīvnieku bēdās un priekos. Augi viņu dziesmās raud un nopūšas kā citām tautām augstie dievi; (. .)

Es, karāi aiziedams,
Cirvi cirtu ozolā:
Ja nebija, kas raudāja.
Lai *raud* zaļis *ozoliņš. (LT '22 334.1) (. .)*

Un tade| skumjas un bēdas viņi ari apkampj puĶes un ludz tam mierinājumu. (. .) Bārabērnu vidu si ideja kļuvusi pa-siaviga. (. .) Slavinājums dabai tiek dziedāts neskanamas dziesmās, turklāt gandrīz visi salīdzinājumi ņemti no cilvēku dzīves. (. .)

Ne vakar tā dieniņa,
Kad Saulīte brūte bij;
Tad Saulīte brūte bij.
Kad zemīte rādījās. (LD 33 869) (. .)
Izdzirdu cīruli,
Negoda putnu,
Izdevu kažoku,
Tik nenosalu. (LT II 116,1) (. .)

Tā kā augos viņi saskata vairāk dvēseles nekā mēs, tad viņu salīdzinājumi mums bieži šķiet nedaudz pārdroši:

Kas tam deva salapot,
Pura malas bērziņam?
Kas tai deva vieglu dienu,
Sīku bērnu māmiņai? (LD 2003) o
Es uzaugu bāliņos Kā sarkana brūklenīte,
Kad aizgāju tautiņās,
Ka lapiņa nobālēju. (B 661) (. .)

Visi apkārtējie dabas notikumi latviešiem k|ūst simboliski un liekas nozīmes pilni un ar dziļu jēgu attiecībā uz viņu pašu rīcību un dzīvi. Jau tādēļ vien var paredzēt, ka viņi ar panākumiem būs iegājuši un darbojušies arī fabulas jomā. Starp latviešu dzejojumiem patiešām ir daudz lielisku un ārkārtīgi saturīgu fabulu. (. .)

Kā jau sacīts, pret mēmajiem dzīvniekiem latvieši izjūt ne mazākas simpātijas. (. .) Arī šeit viņus visvairāk saista sīkais un gleznais, tāpēc vāverītēm viņi pievēršas biežāk nekā alnim, bet kukaiņiem — vairāk nekā visiem pārējiem dzīvniekiem. Loti bieži viņi apdzied taureņus un sīkos putnus, bet pirmām kārtām — savas iemī| otās bites, ko vienmēr lielā daudzumā kopj un baro gan mežā, gan savos dārzos: (. .) Bitīt' diža, bitīt' maza,

Bitīt' šūnu šuvējiņa.

Māsiņ' diža, māsiņ' maza,
Māsiņ' tautu malējiņa. (B 1099)

(. .) Dažās dziesmās parādās visi meža un lauka dzīvnieki reizē, rīko viesības un kāzas, sarunājas un uzjautrinās par šo un to. (. .)

Tāpat kā karadziesmu, latviešu tautas dzejā itin nemaz nav arī medību dziesmu. Šķiet, viņu dabai ir pilnīgi pretīga jebkura asinsizliešana. Un, ja vāciešu vadībā viņi arī bieži top par kaislīgiem medniekiem, tad šo dzīvnieku slepkavošanu tomēr necildina dziesmās. (. .) Arī nedzīvo dabu, kalnus, klintis, strautus, vējus, jūras vi|ņus latvieši pastāvīgi izmanto skaistiem tēliem un salīdzinājumiem ar dvēseles stāvokļiem un jūtu izpausmēm:

Vidū jūras pie akmeņa Griežas putu gabaliņis:
Vidū tautu pie bāliņa
Stāv māsiņa raudādama. (B 1634) (. .)

Mīlas un kāzu dziesmas

(. .) Mīlestība latviešiem ir visskaistākās un visskaidrākās jūtas, viņu mīlas dievs, kāds tas parādās dziesmās, ir tik tikla un maiga būtne, ka grūti pat izšķirties un nosaukt to par Amoru vai Venēru. (. .)

Savās mīlas dziesmās viņi nekad neapdzied neko erotisku grieķu izpratnē. Tajās nekad nenonāk ij līdz skūpstam vai pat «kvēlam skūpstam», kā mūsu dzejniekiem. «Rokasspiediens», «acu skats», pasniegts puķu pušķis ir viss, izteic visu. Latviešu Amors nekad netēmē un nešauj asiņojošā sirdī. Latviešu mī|otajai «asiņojoša sirds» liktos pretīgi baiss un pārspīlēts tēls. Drīzāk tad sastopama salauzta vai smeldzoša, sāpju pilna sirds. No latviešu dziesmas ir izraidīta jebkura kaisle, jebkurš mīlas neprāts. Tomēr vēlmes ir ne mazāk stipras, sirsnība liela, ilgas varenas, sāpes dzijas. Mī|otā līdzīgi baltai puķei peld uz ūdens; mīļotais atiras lapu laivā ar puķēm airu vietā, lai noplūktu balto ziedu. (. .) Tikpat bieži kā mīļotās salīdzinājumi ar puķēm ir mājieni uz augļiem un jo sevišķi ogām, kas šai zemē tik bieži sastopamas, piemēram:

Salda, salda brūklenīte,
Vēl saldāka zemenīte;
Mīļa, mīļa man māsiņa,
Vēl mīļāka tautu meita. (LD 11 421)

Pēc mīļotās viņi ilgojas tik dzejiski kā pēc dzejoļa:

Pateicat man dziesmiņu Jele vienu nezināmu.

Parādat man meitiņu Jele vienu neredzamu. (B 826), vai, augstākais, kā pēc māsai līdzīgas draudzenes un dzīvesbiedres:

Bērīts mans kumeliņš,
Kokļu stīgu iemauktiņi;
Es aizgāju koklēdams Prūšos ņemt līgaviņu.
Prūšu meitas skaistas, daiļas,
Sēd kā rozes, magonītes. (LD 13 248,2) .

(J. G. Kolam tautasdziesma turpināta šādi: «Jaunekli, tu, kas dzīvo vientuļš,/ kam bēdas un raizes vien,/ jaunekli, ņem sev draudzeni,/ tad tev būs dzīves prieks.» — S. B.) (. .)

Latviešu dziedātāji parasti ir būtiskā pretstatā rrfūsu minnezengeriem, kuri gandrīz vienmēr dzied vairāk par savu mīlestību nekā par savām mīļotajām un vairāk rāda paši savas, nevis savu iemīļoto svētlaimīgi sāpīgās mīlas jūtas. Latvietis, dzejiskas sajūsmas zeltainajā mirdzumā mazāk ievērodams savu «es», nekad nerunā par paša sirdi, par paša dvēseli. Var dot simtu pret vienu, ka visas tās dziesmas, kurās sastopamas tādas rindas kā «mana sirds, kamdēļ tik sēra?» vai «tu mīļā dvēsle, tu dziļās skumjās», nav latviešu tautasdziesmas. Uz savām sāpēm latvietis norāda daudz netiešāk, daudz dzejiskāk, savu sirdi viņš nemaz nejauc iekšā un atstāj mierā arī dvēseli tās noslēpumainajā mājoklī. Ja viņš ir noskumis, tad nekad nevaicā pats sev, kāpēc ir noskumis; skumīgā noskaņojuma dēļ bēdīgas viņam liekas puķes, putni, un tāpēc viņš vaicā tiem pēc to skumju cēloņa.

Daudzās no mūsu dziesmām mīlētāji nereti izlej tik daudz asaru, ka taisni brīnums, un turklāt tās parasti ir «verdoši karstas un neizsīkdamas plūst no abām acu asaru akām». Es gan labprāt reiz pieminētu šādu asaru aku kādā latviešu dziesmā; tad latviešu dzejnieki, manuprāt, sabāztu galvas kopā un ne mazumu brīnītos. Latviešu mīlētājs, sāpes ciezdams, gan arī lej asaras, taču arvien ar mēru, un parasti to neredz neviens, to zina tikai viņa piedurkne, kurā viņš noslauka asaras:

Neviens mani nezināja,
Kur es gauži noraudāju,
Gan zināja piedurknīte,
Kur slaucīju asariņas. (B 2602) (. .)

Mīlas dziesmās iekļaujas kāzu dziesmas, un tās parasti ir raudu dziesmas, jo latviešiem pieņemts, ka nevienā dienā meitene nelej vairāk asaru kā savā kāzu dienā: «Kaut ar skaista jaunība ir manas dienas,/ kaut vēl moža un viegla mana jaunā sirds,/ tomēr man žēl šo dienu,/ šodien beidzas mana jaunība. —/ Meitene iet pār zaļo pagalmu/ līgavas vainagu baltajās rokās./ —Ak, mans vainags, manu košo vainadziņ,/ tālu no šejienes tu iesi man līdzi!/ Paliec nu sveika, mīļā māmuliņa,/ paliec nu sveiks, tēvs, mīļais tētiņ!/ Palieciet nu sveiki, mīļie brāļi,/ palieciet sveikas, mīļotās māsas!» Šādu žēlabu pilnu kāzu dziesmu, kas raud par sāpēm, šķiroties no dzimtenes un visiem iemīļotajiem cilvēkiem un lietām, kas paliek tajā, ir daudz vairāk nekā gaviļ-pilno mīlas dziesmu. Mājas, kurās meitene uzaugusi, ir viņas dzimtene, un cita sēta, uz kuru viņa tiek aizprecēta, viņai jau ir svešums. Tāpēc nabaga līgava izjūt ne mazumu šausmu, kad viņas draudzenes sāk dziedāt:

Suņi rej, viesi nāk,
Bēdz, meitiņa, kambarī,
Sukā savus daiļus matus,
Liec kronīti galviņā. (Bg 52) (. .)

Visam vēl pievienojas ļoti noteiktās un ne tik dzejiskās bailes no jaunās un svešās vīramātes: (. .)

Laba būšu, vīramāte,
Ja tu vien laba būsi:
Ja tu mani meitu sauksi,
Saukšu tevi māmuliņu. (LTdz 5773) o
Atmīsim, dēlu māte,
Ko vakar samijām.
Es atdošu tavu dēlu,
Atdod manu vainadziņu. (B 187)

Raudu dziesmas

Latviešu un lietuviešu valodā *«eine Klage»* ir «rauda» (no «raudāt»); arī raudu dziesmu īsāk sauc par «raudu». Stingri ņemot, par «raudām» sauc vienīgi tās dziesmas, ko dzied pie kapa un kas pauž ilgas pēc mīļotiem mirušiem cilvēkiem. Taču, paplašinot šo sākotnējo nozīmi, mēs varam šeit iekļaut arī visas tās dziesmas, kas vispār satur jel kādu sāpju un jel kādu skumju izjūtu dzejisku izpausmi. Tātad kā sākotnējā, tā paplašinātā nozīmē raudas pilnīgi atbilst grieķu elēģijām.

Visai latviešu un lietuviešu mūzikai un dzejai piemīt kaut kas bezgala melanholisks. Jau par kāzu dziesmām mēs atzīmējām, ka šo priecīgo svētku skumjās stīgas tajās ieskanas vairāk nekā iepriecinošās. Šķiet, ka pat latviešu gaviļu dziesmām netrūkst melanholiskas nokrāsas. Liekas, dziļi tautas dvēselē sakņojas melanholisks ģēnijs, un iespējams, ka jau senajos brīvības laikos viņi vairāk raudājuši nekā gavilējuši.

Nospiedošie apstākļi, kuros viņi dzīvo tagad, protams, iespējuši šo melanholiju vienīgi padziļināt; neskaitāmos gadījumos vienīgo mierinājumu viņi rod dzejiska savu žēlabu izpaudumā. Tautas visnežēlīgākās verdzības laikos latviešu elēģiju avoti visādā ziņā plūduši vēl bagātīgāk. Jau tas apstāklis vien, ka kungs bez ceremonijām varēja nedot mīlas pārim atļauju laulāties, spēja radīt daudzas un garas raudu dziesmas. Tikai ķeizara Aleksandra laikos tapa darīts gals šādai patvaļai un reizē ari vienam no galvenajiem elēģiski dzejisķu izpaudumu cēloņiem. Tomēr viņu elēģijas joma vēl arvien ir plaša, un pastāv neskaitāmas elēģiska satura dziesmas.

Ejot mazumā senajām pagāniskajām apbedīšanas svinībām, īsto raudu jeb mirušo apraudāšanas dziesmu, protams, kļuvis mazāk, taču tās nekādā ziņā nav izzudušas pilnīgi- (• •)

Nabaga bārabērnu seru dziesmiņu ir tik apbrīnojami daudz, ka tās vien jau liekas sastādām pusi visas latviešu literatūras. Nav tādas

dienas, kad uzlecošā Saule, paraudzījusies aiz pakalniem, neieraudzītu raudošus bārabērnus, kuru asaras tā nosusina: (. .)

To neviens nezināja,
Kur raudāja bārenīte;
Saulīt' viena to zināja,
Mani mazu sildīdama. (LTdz 4975) (. .) o
Celies, mana māmuliņa!
Es pacelšu velēniņ';
Es tev teikšu raudādama,
Ko man dara sveša māte:
Kājām spēra, matus plūca,
Pārmezdama maizi deva. (LTdz 4734) o
Sērdienite, nabadzīte Grūti pelna villainītes:
Tecēdama sviedrus slauka,
Stāvēdama asariņas. (B 1751) (. .)

Lai gan latvieši gandrīz nekad neiziet no savas mazās zemītes šaurajām robežām, viņi tomēr ir tā pieķērušies savai ģimenei un savas dzimtenes mazajai arēnai, ka ikviens attālums viņiem jau šķiet kā pārcelšanās svešumā, un tāpēc viņiem ir ļoti daudz dziesmu par ilgām pec dzimtenes. (. .) Pēc raudu dziesmām nevienas citas nav sastopamas biežāk par sērīgajām brāļa atvadu dziesmām, šķiroties no māsām un vecākiem, kad viņš iet karā, t. i., kad tiek paņemts rekrūšos. Šis elēģijas veids acīmredzot vēl daudz biežāk sastopams jaunākajos laikos, jo latviešu vidū kopš iepriekšējā gadsimta ieviestā iesaukšana krievu rekrūšos noved pie šķiršanās uz mūžu. (Latvieši, vismaz Kurzemē, rekrūšus dod tikai kopš ķeizara' Pāvila laikiem.) (. .) Šādu dziesmu norise parasti ir tāda, ka māsas vaimanājot iziet dārzā, lai pēdējo reizi izpušķotu brāļa cepuri. To pušķodamas, viņas raudādamas vaicā brālim, kad tas pārnākšot, uz ko brālis atbild gandrīz tikpat stereotipos tēlos —- viņš gan pārnākšot tad, kad ziedēšot sētas mieti un sapūšot akmeņi, kad oļi būšot pacēlušies uz ūdens un spalva nogrimusi dibenā. (. .)

Reliģiskie dzejojumi Latviešiem un lietuviešiem, kā arī daudzām citām ziemeļu tautām ļoti īpatnēji un raksturīgi ir tas, ka viņu fantāzija tik pilnīgi atteikusies no kristīgās reliģijas mitoloģijā atrodamās vielas. Svēto leģendas, kā arī dziesmas, kam šīs leģendas pamatā, pie mums pa daļai tiešām nākušas no tautas, pa daļai, pateicoties to vispārējai izplatībai, kļuvušas par īstām tautasdziesmām. Itāļu zvejnieki, gani un zemnieki daudzās dziesmās vēršas pie *Mater piissima dolorosa* (visžēlīgās sāpju Dievmātes) un kalpošanu tai daudzējādi ir poētiski sakausējuši ar kalpošanu saviem vecajiem dieviem. Ne miņas no tā toties nav pie šiem ziemeļu iedzīvotājiem, kuru dzejā senās tiesības paturējuši vairs tikai Saule, zvaigznes, Pērkons, likteņdieve. Neviena paša stāsta par kristīgu svēto vai

mocekli, nevienas pašas no tautas dvēseles dziļumiem nākušas lūgšanas Dievam, Tēvam vai Dēlam. Tāpat visai neticami šķiet, ka citādi bijis katoļticības laikos un ka varbūt tikai luterānisms iznicinājis šo katoliski kristīgo dzeju. Visi kristīgi reliģiskie dziedājumi, kurus viņi patiesībā dēvē par «dziesmām», ir vācu dziesmas, ko viņiem pārtulkojuši vācu mācītāji. Taču tās viņi nedzied nekur citur kā vien baznīcā, un visur īsti tautiskos svētkos, notikumos un gadījumos aizvien atgriežas pie vecajiem pagāniskajiem priekšstatiem, — gluži citādi nekā, piemēram, krievi, kuru garā kristīgie priekšstati iespiedušies daudz dziļāk un kuri tāpēc visos dzīves gadījumos gandrīz pastāvīgi dzied kristīgas dziesmas.

Epigrammas un satīriskās dziesmas

Latviešiem ir izteikta tieksme uz asprātībām, izsmiešanu un uz citu izzobošanu un apjokošanu. Šai jomā viņi ir ārkārtīgi asprātīgi un dzēlīgi, un tāpēc viņu literatūrā ir jo daudz mūsu epigrammām un gnomām līdzīgu aforistisku un satīrisku dzejoļu, kas pilni viskodīgākās sāls. Savos svētkos, īpaši kāzās, viņi uzjautrinās, zobgalīgi apdziedādami viesus un mazus, smieklīgus atgadījumus.

Ir daudzi simti šādu satīrisku dziesmiņu kā sekojošā (. .): Zaķis manu tēvu spēre Ar pakaļas kājiņām.

Ak, es būtu gana glābis,

Aiz smiekliem nevarēju. (Bg 56)

Neviens šais dziesmās nedabū dzirdēt tik daudz kā vācieši, viņu kungi, kuriem viņi nevar atriebties nekādā citā veidā kā vienīgi dziedot savas dzejas. Bieži viņi pretstata savu nabadzību un trūkumu vāciešu bagātībai un greznībai, kas taču sasniegtas tikai uz latviešu rēķina, kā, piemēram: Kundziņš savu gaspažiņu Ar ābolu kaitināja;

Es, nabaga arājiņš,

Ar maizītes garoziņu. (LT 20 463,1)

Kā vācieši nolūko zemnieku slepenos mazos dārgumus, lai izmantotu tos savā labā, skaisti parādīts šādā veidā:

Aiz kalniņa miežus sēju,

Lai apinis neredzēja;

Apenītis gudris virs,

Kokā kāpa raudzīties. (LTD, II, 1661)

Viņi bieži pievēršas saviem zirgiem un govīm un, mērķēdami uz vāciešiem, zobojas par dzīvnieku sliktajiem apstākļiem, piemēram, šādi: «Ēd egļu čiekurus, manu bērīt, spirdzinies ar dumbra ūdeni. Vai varbūt kāds vācietis ir apsolījis tev āboliņu, vai viņš padzirdīs tevi ar avota ūdeni?» Taču vācieši ļoti bieži dabū dzirdēt vēl ko sliktāku, kā, piemēram: «Sakiet jel man, kā tas nākas, ka vācietim ir tik stipri zābaki, ar kuriem viņš iet caur uguni un ūdeni?» — «Tas tāpēc, ka velns ir viņa kurpnieks.» (Vāciešu garie zābaki īpaši duras acīs latviešiem, jo paši viņi valkā vienīgi pītus apavus.) Vai arī, kad vācu

viesis ierodas latviešu kāzās: «Tu, nabaga vācu viesi, ko tu gribi mūsu trūcīgajā būdā? Pagalmā palikt tu nevari, tur ir vējš un lietus, un iekšā tu nevari uzkavēties, tur ir dūmi. Zini ko? Ej elles dibenā, kur velns kurina uguni, tur nav ne lietus, ne dūmu.» (. .)

Nobeigumā vēl dažas jaukta satura dziesmiņas (..): Es nepirku baltu ķēvi,

Es neņemu smuku sievu:
Balta ķēve jāmazga,
Smuka sieva jāglabā. (B 2459)
Lieli ļaudis lielijās Mīt nabagu kājiņām.
Met, Dieviņ, ērkšķu kok'
Lielu ļaužu celiņa. (B 2465)
Lepna, lepna tā meitiņa,
Ne tā dzied, ne runā.
Ar to lielu lepnumiņu Mūžam tēva cūkganīte. (B 2527)

«Jūs, meitenes un puiši, klausiet manu sakāmo:/ dzīvojiet aizvien ar godu./ Bagātību, ja tā zudusi, jūs atkal varat atgūt,/ bet zaudētu godu nekad.»

[Sa 1.:
Ar godiņu, ar godiņu,
Ne ar zeltu, sidrabiņu:
Dabūs zeltu, gan sidrabu,
Godu mūžam nedabūs. (LTdz 808)1

No vācu valodas tulkojusi SILVIJA BRICE

1987. gada 1. oktobri sakās mans ceļojums vilcienā: vispirms uz austrumiem — uz Maskavu, tad uz rietumiem — uz Berlīni, un visbeidzot uz dienvidiem — uz Berm, lai galu gala nonāktu pie divu man tuvu rakstnieku — vientuļnieku — emigrantu «Austrumzemes»: Jaņa Raiņa Castagnol'as un Hermaņa Heses Montagnol as. Nekad nevarēju iedomāties, ka šie divi kalni, kuros kāpj Castagno-las un Montagnolas ciemi, ir tik tuvu viens otram, tikai vidū lejā Lugāno ezera licis un Lugāno pilsēta puslokā ap to. Nekad nevarēju iedomāties ari, ka Kas tads kādreiz ar mani noliks. Bet kapec gan ne? Es taču nekad nevienam suniiim neesmu spēris ar kaju un putnu ligzdiņas ... arī neesmu postījis.

JURIS STRENGA

MANS CEĻOJUMS UZ AUSTRUMZEMI

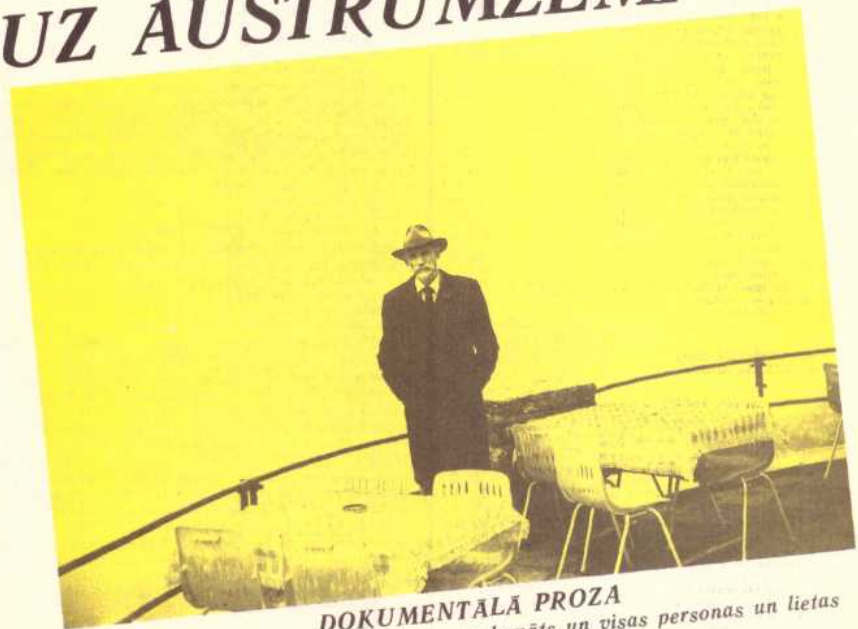

DOKUMENTĀLĀ PROZA

(Autors brīdina, ka nekas te nav sadomāts un visas personas un lietas sauktas savos vārdos)

Mans ceļabiedrs bija Latvijas Telefilmas režisors, delegācijas vadītājs, filmas direktors, kasieris, galvenais operators, operatora asistents, kameras mehāniķis, skaņu operators Rodrigo Rikards ar «Konvas» filmkameru, apmēram 40 kg filmas negatīva bundžās, magnetofonu, baterijām, vadiem, mikrofoniem — kopā 5 lielas bagāžas vienioas kastēs un somās plus mani divi lielie koferi un soma. Parsimt kilogramu. Ka īstam ceļiniekam, man vēl bija līdzi vecs spieķis (aizlienēts — kādas cienījamas ģimenes relikvija), no Rīgas Krievu drāmas teātra aizlienēts melns mētelis (ar kuru es kādreiz spēlēju profesoru Borgu Bergmaņa «Zemeņu laukā»), no Drāmas teātra aizlienēta pelēka hüte, no Raiņa muzeja aizlienēta Raiņa mātes segas kopija, no manas sievas aizlienēts Lielvārdes novada latviešu tautastērps, kukulis Latvijas rudzu maizes, cūkgaļas konservi, grāmatas, albumi, jā, un vēl divi komplekti (tumšas un sirmas) ūsu ar bārdu, nedaudz grima, līmes un matadatu, ar kuru palīdzību man vajadzēs kā grimētajam frizierim pārvērst Streņģu Rainī Latvijas Telefilmas seriāla «Rainis» trešajā sērijā «Emigrācija Šveicē. Castagnola». Mājās paliek pusgada nervozēšana un Aspazija. Būsim taupīgi!

Pasākums ir plaši finansēts. Pamatā — pašfinansēšanas. Bet bez

mūsu pašu ieguldījumiem tajā piedalās ari Kultūras sakaru komiteja ar tautiešiem ārzemēs, kas izpērk mūsu vilciena biļetes Maskava—Berne —Maskava, Televīzijas un radioraidījumu komiteja izpērk vilciena biļetes Berne—Lugāno, Lugāno—Bāzele un vienu *taxi* braucienu Lugāno—Castagnola, Castagnola—Lugāno, un, kā

vēlāk noskaidrojas, lauvas tiesu ziedo Lugāno pilsētas municipalitāte. Nevar aizmirst ari mūsu ielūdzēju Marselu, un laika gaitā, kā katrā ceļojumā, savas artavas dod daudzi citi atsaucīgi cilvēki. Nav jāpastiepj pat roka, lai viņi saprastu, ka kļūst par aculieciniekiem unikālam gadījumam kino vēsturē, — svešā zemē filmu uzņem divi avantūristi, nē, patiesībā viens — Rodrigo, jo es jau to neprotu, esmu tikai bagāžas nesējs un medību azarta aizrauts detektīvs, kurš mēģinās atrast kāda liela cilvēka izzudušās domu un jūtu pēdas.

Sis slimīgais sajūsmas satraukums, sastopoties ar neparastu, pārmērīgu personību, mani radās jau sen, piecdesmito gadu sākumā vidusskolā, izlasot Raiņa dzeju krājumu «Gals un sākums» . . . Tādu Raini mums toreiz nemācīja . . . Ari krietni vēlāk, izlasot Heses «Stepes vilku» un «Ceļojumu uz Austrumzemi», sirds dziļumos sapratu, ka vienmēr esmu ilgojies kļūt par humanitārā gara Brālības locekli un esmu tikai gaidījis bridi, lai tvertu ceļa spieķi . . .

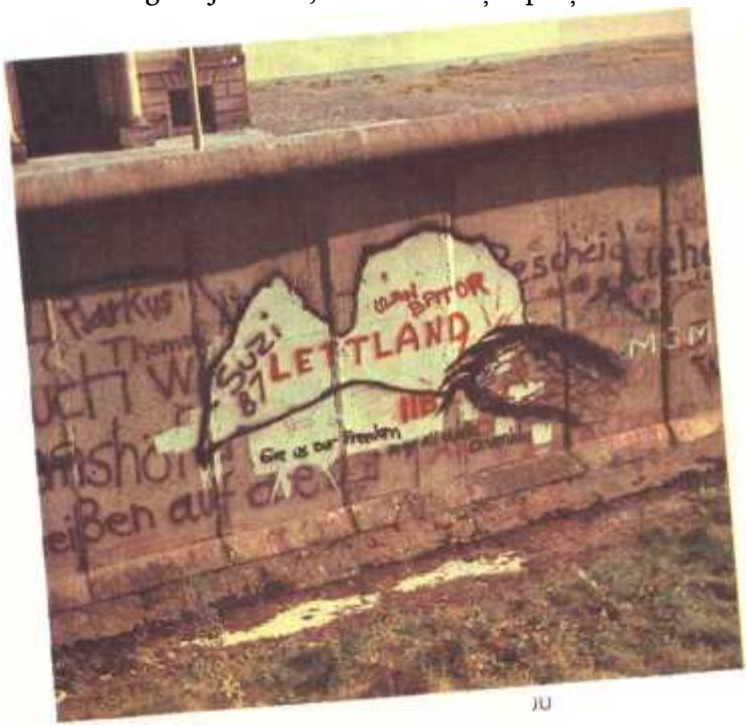

RA STRENGAS FOTO

Kā es jutos šajā ceļojumā? Kā aprakstīt tās dīvainās sajūtas, kas

pārņem cilvēku, dodoties garīgā ceļojumā, «kuru ar īstenības attēlojuma līdzekļiem nemaz nevar atainot, par to var izstāstīt tikai simbolos un pasaku bildēs» (H. Hese, «Ceļojums uz Austrumzemi»), Kā to šodien aprakstīt? Kā neiekrist, pasarg dievs, subjektīvismā, kā tas ar dažiem autoriem žurnālā «Avots» jau noticis! Varbūt nogaidīt, kad man viss būs skaidrs? Kad būšu auksts un stīvs? Kā Rainis šodien — objektīvs? Bet pagaidām es vēl esmu dzīvs un diemžēl subjektīvs! Rainis ir jau tur — objektivitātes spožajā gaismā, bet man vēl kā mēnessērdzīgam ar kailu kāju jātaustās 20. gadsimta beigu tumsā lietainajā Lugāno Dienvidšveicē. Rainis piecpadsmit gadus apdzied Lugāno sauli, mums no 1987. gada

6. līdz 18. oktobrim vairāk vai mazāk lija.

Ko cilvēkam nozīmē dzīvot emigrācijā? Vjatka, Pleskava, Castagnola. Kas ir emigrants? Vai ari es neesmu emigrants? . . . Patiešām! Mana emigrācija beigsies tad, kad es būšu . . . būšu un tad vairs nebūšu. Tur kalnos, viens, alā . . . Savu sažuvušās rokas ādas gabaliņu es jau redzēju, kad Bulgārijā, Rilas klosteri, pulksten

13.00 katedrāles kalpotājs pacēla altāra segu . . . vai arī kalnā Abhāzijā, Novijafonā, sēžot netālu no kalna gala, es redzēju, kā pusdienā no klostera pa papelēm apstādīto līkloču ceļu kalnup ar ēze-līti izbrauca grieķis — ūdens vedējs. Saules atspulgs pārklāja visu Melno jūru. Laiks apstājās. Brīze spēlēja Čurļoņa «Zvaigžņu simfoniju» papeļu rindās . . . Pirms 1000 gadiem ... Es guļu sniegota kalna galā un man slāpst! Un šodien? Uz mana būrīša Lielā Eksperimenta Laboratorijā kāds uzrakstījis: XX gs. otrā puse! Kas šodien gan atlicis man? Pacietīgi gaidīt atgriešanos. Savā apsolītajā zemē! Vienmēr nēsāt kalnus sev līdzi. Sev Ildzi Himalajus! *«What exile from himself can flee?»'* jautā lords Bairons.

Atpakaļceļā Maskavā biļešu uz Rīgu nav, labi, ka Rodrigo pazīst Rīgas stacijas priekšnieku . . . Zema, pelēka migla. Lido tikai kovārņi un baloži. 16 000 cilvēku sēžot Domodedovā un 5000 sēžot Vnukova. Mēs ar Gļebu sēžam parkā un drebināmies. Katru reizi, kad, iebraucot Maskavā, man ir brīvs laiks, es viņam piezvanu. Tā, braucot uz Sveici un tagad — atgriežoties. Un katru reizi viņš stāsta par savu emigrāciju. Bērnība Parīzē. Neatejot no klavierēm. Spēlējis Dānijas karalienei. Spēlējis A. Glazunovam, S. Rahmaņinovam, kas pareģojis viņam lielu nākotni. Nodrošināta dzīve 24 gadu vecumā un pēkšņi . . . aukstā kara laikā kā bezpavalstnieks 24 stundu laikā izdzīts! Uz Ļeņingradu. Kā dzīvot tālāk? Turpināt koncertēt? Nē! Jums ir nepareiza — buržuāziska — krievu klasikas interpretācijas skola! Jau ilgus gadus viņš dzīvo Maskavā. Ar sievu un dēlu mazā divistabu dzīvoklīti. Sola lielāku. Strādā Maskavas radio Ārzemju raidījumu redakcijā. Franču un angļu valodās. Nu jau ir kliba kāja, 62. gads un pirmais infarkts. Un vēl ari ilgošanās pēc kalniem, pēc miera. Tas bija

atgriežoties.

Bet izbraucot no Maskavas? Jā, tur jau ari bija neliela jezga! . : . Biļešu nav. Gaidījām Rīgā. Gaidām Maskavā. Pusotras dienas stāvēšana pie biļešu kases, mazais balzams ... un tūlīt mēs izbraucam. Trīs dienas ātrāk, nekā paredzēts. Lai ari ar pārsēšanos Berlīnē, tomēr kustamies vēlamajā virzienā. To uzzinām divas stundas pirms vilciena atiešanas. Tūlīt skrienu uz Centrālo telefona sarunu punktu Gorkija ielā. Izmisis 17.30 ieskrienu zālē, kur gara rinda. Jautāju, vai no šejienes var tūlīt piezvanīt uz Berlīni. Man atbild, ka var! Iestājos rindā. Kāda no operatorēm pieceļas, māj ar roku, pieeju, prasa, kāds numurs, nosaucu trīs, kāds uzvārds — Strenga. Viņa saka, tā jau es domāju, tūlīt būs! Atbild Uldis no Austrumberlīnes. Tikko pavasari mēs ar sievu tur bijām. Lūdzu tikai vienu •— palīdzēt Osbahnhofā rltnakt pārnest mantas. Saruna pārtrūkst. Ar steigu uz Baltkrievijas staciju! Stacijā uz perona noskaidrojas, ka mūsu biļešu juridiskais pamatojums ir vairāk kā neskaidrs — viens varētu braukt II klasē, bet kā otrajam izdota biļete I klasē, piemaksājot 120,— rbļ? Kāds kaut kur kļūdījies. Kamēr Rodrigo kārto šo tumšo lietu, viens man no tumsas uzsauc: «Juri!» Tas ir Sava Kuļišs, «Mosfiļm» režisors, kura filmā «19 cilvēku komiteja» es filmējos 1970. gada Austrijā, Tirole. Kāda novembra diena pacēlājs mūs uznesa 3 km virs Eiropas, lejā bija dzeltenas rudens lapas, augšā — mūžīgs sniegs. Restorāns. Vēl 60 km pa sniegā iemitām pēdām, un es esmu viens ar sniegotajām Alpu virsotnēm. Kāda stindzinoša vientulība! Raiņa Kalnā kāpējs! Toreiz vienīgais, ko zināju angļu valodā. Tepat aiz kalniem jābūt Castagnolai! Pagriežos uz dienvidiem un angļu tulkojumā iekliedzu to mūžības pastkastītē — varbūt tā tas aizies ātrāk! *Alas!*[2] Bija jāgaida 16 gadi, kamēr Pastnieks saklausīja. Jo virziens bija nepareizs! Vajadzēja dienvidrietumu virzienā! (Pirms kalnos bļaustīties, vajag kartē paskatīties.) Atvadāmies no Maskavas. Nepareizā kupejā ar nepareizām biļetēm, bet beidzot tomēr braucam! Uz Castagnolu!

[2] Ak vai! (Angl.)

[1] Kurš trimdinieks var aizbēgt pats no sevis? (Angl.)

Nākamās dienas vēlā vakarā, precīzāk — ar 20 min nokavēšanos, esam *Berlin-Ostbahnhof*. Tas, kas Maskavā teorētiski bija iespējams, te kļūst apšaubāms. Mans Uldis ar diviem palīgiem no Latvijas, kas sagadīšanās dēļ pašlaik pie viņa viesojas, ar uzmundrinošiem kliedzieniem skriešus pārnes mūsu bagāžu no pirmā līdz pēdējam vagonam, aizturot aiz pogām dzelzceļnieku, kurš atkabina pāri robežai uz Rietumberllni braucošu poļu vagonu, viņi bāž man kabatās cigaretes, paciņu pēc paciņas, met ejošā vagonā pēdējās mūsu mantas un kliedz: «Cigaretes atdod tādam resnam, garam, stacijā «Zoo», tas ir mans draugs, sauc Imants! Viņš jums palīdzēs tālāk! . , .» Robežkontrole, dzeloņdrātis, baltā robežsiena, Šprē upe — esam

Rietumberlīnē. «Zoo» stacija tukša, neviena vilciena, neviena Imanta. Panikā izmetam mantas uz perona, lai neaizbrauktu uz Hanoveru. Kāds nāk un saka skaidrā latviešu valodā: «Kur tad jūs bijāt, te stāvēja vilciens uz Bērni un aizgāja pirms 2 minūtēm?!» Imants. Liejs un tā kā dusmīgs? Nu, ko tad tālāk? Nākamais vilciens tieši pēc diennakts. Arī pusnakti! Imants jau arī te nav mājās! Atbraucis no Bavārijas! Pārguļ pie paziņas. Jāprasa atļauja. Zvana. Saimnieks guļ. Rietumberlīne ari. Staciju tūlīt slēgs. Vardarbīgi sastumjam savas paunas bagāžas skapjos. Naudas mums nav. Imants pa visiem skapjiem samet markas. Esam brīvi cilvēki! Nē! Rodrigo apšauba skapīšu drošību. Apjautājamies pie pēdējā nomodā esošā funkcionāra aiz stikla loga. Nē, šeit nav bijis tāda gadījuma . . . Rodrigo tomēr atslēdz savu skapīti un kā rotaļlietu uzmet plecā divtūkstoš rubļu smago «Konvas» kameru. Tā tomēr bija ļaunatminlga un mēneša beigās Rīgas kinostudijas laboratorijā šo neuzticības vājuma brīdi atmaksāja ar saplēstu filmas negatīva perforāciju . . .

Mēs braucam mersedesā. Rietumberlīne nakti. *Ķurļūrstendamm!* Nakts dzīve. Meitenes tīri labās zeķbiksēs. Krāsainas! Musturotas! Gandrīz līdz padusēm! Nakti strādā tikai iebraucēji — turki, ebreji. Pie viņiem viss ir vaļā — *dansing, sex shop,* video, spēļu automāti . . . Noparkojamies. Spēļu automātu *shop* tuvplānā. Imants saka, es jau nesaprotu, paklausieties, ko viņi runā! No griestiem līdz grīdai mirguļo velnišķīgas elektroniskas lampiņas, kas izaicina jebkuru cilvēcīgu būtni uz nevienādu cīņu — mašīnas un īpašnieku peļņa ir pasakaina . . . Nezinot, kur naudu likt! Divi ebreji spēka gados pārdod žetonus un tīrā Odesas krievu valodā risina intelektuālu sarunu par sievas un bērna audzināšanu, kura stipri sakņojas hana Batija plaši pazīstamajos uzskatos par sievieti un māti vispār. Pret jauno paaudzi sašutušais ģimenes galva bija iecietīgāks — взял бы его за ноги и об стену... Трах-бум-бум — automātā iekrīt kārtējā marka, pie kafijas turziņām sēž bāli spēlmaņi — varbūt kaut kas atbirs?! Чем больше я его бью, тем противнее он становиться?!! Кат šodien nav grūtības ar bērnu audzināšanu! Pat bagātniekiem!

Beidzot esam Šteglicā, pie apavu labošanas darbnīcas. Imants izved mūs cauri darbnīcai otrā istabā, kur viņš vienmēr pārguļot, kad iebraucot Rietumberlīnē. Gu|amais gan tikai viens. No otrā šaurā dīvāniņa un dažāda izmēra krēsliem diviem gu|amo nevar izkombinēt. Un kurš tad nu gulēs un kurš ne. Varbūt pasēdēt kādā alus bārā? Nē, Imants atceras, ka alus ir arī viņa mašīnā. Vēl no Bavārijas, kur viņam ir neliels veikaliņš. Nesteidzīgās sarunās pie Imanta pieticīgajiem pārtikas krājumiem — Austrumberlīnē pirktās desas un graudu šņabja — nemanot pienāk rīts, un 8.00 noskan durvju zvaniņš. Saimnieks Leo ir drusku izbrīnīts, ieraugot savā darbnīcā mazu latviešu pulciņu, kuru, kā tas bija gaidāms, jau sāk plosīt iekšējas ideoloģiskas

nesaskaņas. Ir jau 3 partijas! Imants sasarcis, kājās, rokas pa gaisu . . . Tūlīt gan attopas, ka šodien daudz darba, un iekrīt dīvāniņā. Leo, kā bijušais Rīgas taksometra šoferis, labi runā latviski. Lai neviens netraucētu, viņš uzkar pie durvīm tāfelīti, ka tehnisku iemeslu dēļ darbnīca uz kādu laiku slēgta. Stundu gremdējamies atmiņās par Rīgu. Tad, negulējuši ne mirkli, pieceļamies, pateicamies par naktsmītni un dodamies pastaigā pa spožas gaismas pielietām Rietumberlīnes ielām. Leo iespiež man saujā 10 DM metro biļetēm, savu vizītkarti ar darbnīcas adresi un, stāvot uz sliekšņa, izvada mūs kā Mozustēvs savus palaidnīgos dēlus. Bezmērķīgi klīstam pa ielām un atceramies nakts sarunas detaļas. Imants vienu brīdi bija gatavs atstāt sava veikala rūpes uz sievas un dēla pleciem, salabot nedaudz tekošo *camping-house* piekabi un ar savu dīzeli svētdien to izraut cauri *San Gotthardt* tunelim no Bavārijas uz Lugāno. Piekabē mēs varētu dzīvot bez bēdu! Gatavotu no cūkgaļas konserviem un spageti kādu ēdienu tik gribas! Un, galvenais, pilnīga neatkarība! Un vēl viņš teica, ka šorīt savā mašīnā aizvedīs mūs tuvāk centram. Ejam atpakaļ. Jā, Imants ir piecēlies, nervozs un drūms. Viņam jāpagūst uz kādām oficiālām pusdienām. Mūs viņš izlaiž tieši pie Brandenburgas vārtiem. Man rokā tiek iespiestas divas 50 DM banknotes. Katram gadījumam. Mums ir lielisks garastāvoklis, priekšā vesela diena, dari, ko gribi! Kā ganuzēns lielpilsētā čaukstinu kabatā krāsainos papīrīšus. Spīd saule, pie Berlīnes mūra piebrauc viens autobuss pēc otra. Cilvēku straume no visas Eiropas. Izkāpelējam visus paaugstinājumus, no kuriem var paskatīties uz Austrumberlīni. No turienes tāpat skatās šurp. Man tas likās savādi jau martā, kad es stāvēju ar Ilzi tur, otrā pusē. Siena norakstīta no vienas vietas. Ir arī zīmējumi. Kartes. Krāsās. Eiropas neskaitāmo politisko grupējumu un uzskatu ķīselis. Latvieši nemaz nav slinkāki rakstītāji par citiem.

Daudz pieminekļu. Daudz puķu. Apejam apkārt Reihstāgam. Paguļam plašajā pļavā Reihstāga priekšā. Nesteidzīgi staigājam pa vairāk nekā 2 km plašo bulvāri — *Unter den Linden* turpinājumu ziemeļrietumu virzienā cauri milzīgam parkam. Kad sāk ļodzīties kājas, apsēžamies vaļējās terasēs un iedzeram pa kausam vēsa alus. Pārspriežam mūsu Rīgas alus bēdīgo likteni — ilgos slimības gadus un straujās beigas. Kā Sveiks saka, var jau pasmelt dīķa ūdeni. Tā ir labāk! Ja nav, tad nav! Ejam, kur deguns rāda. Uz kāda ielas stūra noēdam pa garšīgai *pizza.* Beidzot vakarpusē pabraucamies ar metro, nopērkam lēto biļeti— 1,50 DM. Tikai vēlāk izlasu uz tās, ka tā domāta bērniem līdz 12 gadiem, suņiem, bezdarbniekiem vai nespējniekiem, uzrādot attiecīgu dokumentu. Vispār, ja var ticēt Imantam, ka viņš nopircis par 14 vestmarkām 100 ostmarkas un par tām šņabi, tad iznāk, ka katra šņabja pudele viņam izmaksāja 4 vestmarkas, t. i., 2 normālas metrobiļetes!

Vakarā klauvējam pie Leo darbnīcas. Nav ne Leo, ne Imanta. Sēžam tuvākajos krodziņos, sūcam alu un pa reizei atskrienam paraustīt durvis, taču melodiskais zvaniņš nekad neieskanas. Mainām sēdēšanas vietas un Imanta čaukstošos. Pats vainīgs! Ķeramies pie otrā piecdesmitnieka. Beidzot, pēc 22.00 atgriežas Imants, braucam uz staciju, izņemam neskartu mūsu bagāžu, pagalam saspiesta tikai Rodrigo bleķa krūzīte kafijas vārīšanai, un iekravājamies II klases kupejā, kuras puskrēslā jau sēž kāda skumja pasažiere. Kad kupeja piebāzta pilna, atvadāmies no Imanta, iespiežamies starp savām pakām un Bernes vilciens aizved mūs nakts melnumā, pretī jauniem piedzīvojumiem. Kupejas biedrene mums ierāda, kā, uzliekot kājas uz pretējā sēdekļa, var ciešami imitēt gulēšanas procesu. Bet es jau esmu atradinājies no gulēšanas. Lasu viņai Raini vācu valodā un dziedu šo to no sava vācu repertuāra. Ir tomēr labi, ka dzelzs riteņu šūpuļdziesma ir stiprāka, un, par spīti daudzajām biļešu un robežsargu kontrolēm, kaut kas līdzīgs gulēšanai tomēr notiek.

Otrā rītā ne saliekties, ne atliekties. Izmisumā ķeros pie propagandas — palasu vēl šo to no Raiņa tulkojumiem vācu valodā. Mūsu ceļabiedre saprotoši māj ar galvu, izvelk papīra turziņu, piedāvā mums pa ābolam un atdod mums pusi no savām sviestmaizēm.

Mūsu brokastis un pusdienas! Braucam garām Frankfurtei pie Mainas, Heidelbergai. Laipnā vāciete novēl mums laimīgu tālāko ceļu un izkāpj Badenbādenē. Mūsu kupejā apmetas jauns pāris no Japānas, pēta savas sarunvalodas vārdnīcas un kartes, bet nevar neko izrunāt nevienā no Eiropas valodām. Konduktors paziņo, ka mūsu vagonu drīz atkabinās, un mums ar visām paunām ir jāpārceļas pa šaurajiem gaiteņiem divus vagonus uz priekšu. Kad tas izdarīts, arī spēki galā, slikti ar sirdi, tirpst rokas. Samierinos ar likteni.

Kas būs, būs! Skatos uz ekstravaganti ģērbušos mulati solā iepretim. Tikko mulate sāk snauduļot, viņu pieceļ robežsargi. Pasu kontrole. Mulatei nav Šveices vīzas, un Bāzelē viņu izsēdina.

Mēs paliekam. Pārbraucam Reinu un esam Šveices Bāzelē. 20 min laikā atkal visas mantas jāizceļ no vilciena, jāpārbrauc ratiņos uz citu peronu un jāielādējas citā vilcienā. Vēl nedaudz vairāk kā stundas brauciens, un esam Šveices galvaspilsētā Bernē. Atkal jāizkravājas un ratiņus ar mantām jāpārstumj stacijas zālē. Pirmais darbs — obligāti dabūt pēc nedēļas biļetes atpakaļ, vēlams uz tiešo vagonu Berne—Maskava. Ļoti laipns ierēdnis paskaidro, ka tuvākajās 2 nedēļās šādu biļešu nav. Viņš pārbauda arī citus iespējamos r variantus ar pārsēšanos. Nav. Tad, kad es palieku stāvot un izmisumā gumzu savu sarkano pasi, viņš piedāvā man pēdējo iespēju — pacietīgi izstāsta garu un sarežģītu ceļu pa pilsētas ielām un šķērsielām līdz *Lehmann Reisebüro,* tur padomju konsulāts pasūtot biļetes, varbūt būšot kāda aizķērusies. Automātiski lavierēdams cilvēku *t* pūlī pa šaurajām

ieliņām, ieskrienu šajā birojā un, dziļi elpojot, izstāstu kādai sievietei savu nelaimi. Viņa mani atsēdina, burvīgi uzsmaida, šur tur piezvana un ar tikpat burvīgu smaidu pasaka, ka nav. Noplātu rokas un metos uz staciju. Stāvu pie mantu ratiņiem, kamēr Rodrigo zvanās uz padomju konsulātu, vispirms tur ir pusdienlaiks, un pēc tam neviens neko nezina par mums, nav nekādas vēstules, nav arī zvanīts no Rīgas (lai gan apsolīja). Saka, lai zvanot pašam konsulam. Konsuls neko nezina, biļešu nav un nebūs, lai zvana vēlāk . . . Tas nu būtu nokārtots! Ātri nopērkam par dzīvošanai plānotajiem frankiem vilciena biļetes Berne—Lugāno. Skriešus ar ratiņiem uz peronu. Laipns konduktors vispirms iestumj vagonā mūsu koferus un tikai tad, ar pāris minūšu nokavēšanos, dod signālu vilciena atiešanai. Esam gandrīz vienīgie visā vagonā. Rodrigo izsaiņo aparatūru un pa ceļam filmē gan mani vagona logā, gan garāmskrejošās kalnu ainavas. 16.40 esam Lucernā. Atkal izkravāšanās ratiņos un pārbraukšana uz citu peronu, no kura atiet Milānas vilciens «Tičiāno». Kalni kļūst aizvien augstāki, debesis — aizvien tumšākas. Mēģinām vēl ko fotografēt pa vagona logu, taču tumsa un lietus ir klāt. Žēl! Kamēr braucam cauri neskaitāmiem tuneļiem, varam ieskatīties Šveices sūtniecībā Maskavā saņemtajā informatīvajā statistikas biļetenā: cik dzimst, cik mirst, cik precas — ar ko, šķiras — no kā, tiek tiesāti — par ko, ko skatās TV, ko klausās radio, ko ēd, ko pērk, ko nogulda bankās . . .

Trīs ceturtdaļas no 41 tūkst, km^2 ir lauksaimniecībā izmantojamās zemes! 6,5 miljoni iedzīvotāju, no kuriem apmēram 2 miljoni nodarbināti servisā, apmēram 1,5 miljoni viesstrādnieku (tai skaitā 400 tūkst, no Itālijas, 100 tūkst, no Spānijas). Pusei iedzīvotāju ir telefoni, gandrīz pusei personīgās automašīnas, trešdaļai velosipēdi un TV aparāti. Vācu valodā runā apmēram 70%, franču valodā — ■ 19%, itāļu— 10 un retrorumāņu — 1%. Visām valodām vienādas tiesības, savi TV un radio raidījumi.

Mēs braucam uz Šveices dienvidiem, uz Tičīno kantonu, kas sākas aiz Gotharda pārejas un kur pārsvarā runā itāļu valodā. Lugāno pilsētā (272 m v. j. 1.) apm. 20 tūkstoši iedzīvotāju, ar visām sīkajām pilsētiņām apkārt — 100 tūkstoši. Lugāno. Izraksts no tūrisma prospekta: Vecā ķontinenta Rio-de-Zeneiro miniatveidojums ar savu *pan di zucchero* — Sansalvatore kalnu aiz ezera līča. Klimatiska dziedinātava. Iedarbojas nomierinoši uz nervu sistēmu. Ārstē bezmiegu, hronisko bronhītu, sirds nepietiekamību, periferiālo asinsriņķošanu, hronisko reimatismu un nieru kaites. Tieši tas, kas man vajadzīgs! 1972. g. Castagnolu iekļāva Lugāno pilsētā (no Lugāno centra līdz Castagnolai apmēram 3 km). Pēc 1905. gada revolūcijas sakāves, bēgot no cara žandarmērijas represijām, 1906. gada martā *a*

šeit no *Ziirich'es* iebrauc 2 aizdomīgas personas Artur Nagliņ un Amalia Gernir. Šveice — patvērums visiem vajātiem. Eiropas centrā.

Starp lielo tautu dzirnakmeņiem.

20.00 esam Lugāno stacijā. Kāda šodien izskatās Raiņa «otrā dzimtene»? Kas viņu trīs reizes vilka atpakaļ uz šejieni (1921.,

1926., 1927. g.)? Tumšs, apmācies, līst, neko neredz. Pārstiepjam mūsu mantas pāri sliedēm, cauri stacijai pie *taxi* pieturas. *Taxi* mūs aizved uz Castagnolu, uz hoteli pansiju *Locando* — tieši blakus Raiņa muzejam. Durvīs jau stāv Kostas kundze, viņas vīrs un meita.

Ierāda mums vienu no savām 12 istabām. Runā vāciski un angliski, piedāvā mums krievu valodas tulku. Atsakāmies. Pēdējo reizi šajā dienā uznesam visu augšā, atsēžamies gultu mīkstajos pēļos, un nu gan neko vairs negribas. Ar pūlēm piespiežamies nokāpt bārā, lai pēc trim diennaktīm beidzot ieēstu kaut ko siltu. Saimnieces meita sa-

[1] Cukura galva. (It.)

runājas ar visiem zviedriski?! Viņa atnes mums spageti un divus kausus a!us. *Tā* ka pamostas izeja uz *dzīvi.* Pie bāra letes klusu visu laiku stāv divi mazi, indiāņiem līdzigi tipi. Ar sarkanvina glāzēm. Līņā. Izejam ārā. Apejam apkārt Raiņa mājai. Ir 1987. gada

6. oktobris. Te nu ir mans ce|ojuma mērķis! Kādu brīdi paskatāmies tajā melnajā tukšumā, kur lejā vajadzētu būt ezeram, iekrītam pē|os un beidzot atslēdzamies.

7. oktobris. PSRS Konstitūcijas diena. Mums sākas pirmā darba diena. 8.00 mūs lejā gaida brokastis — kafija, maize, radziņš, divi gabaliņi sviesta un maza kārbiņa ogu želejas. Apetītes ierosināšanai uz darbu! Castagnola rīta gaismā. Stipri mākoņains. 9.00 esam pie *Archiuio storico della Citta di Lugano e Castagnola**, kura vadītājs ir profesors Antonio Gili. Viena no šīs mājas istabām ir veltīta Rainim un Aspazijai, otra — Carlo Cattaneo. Profesors izrādās ļoti jauns jauks cilvēks. Sajā konstruktīvajā sanāksmē piedalās ari viņa sekretārs un *taxi* šoferis Pjetro, kurš nedaudz runā krieviski (vismaz pirms 30 gadiem esot runājis). Izdalām mūsu atvestās dāvanas un suvenīrus. Izsakām savas vēlēšanās piedalīties kādos tautas folkloras svētkos — pašlaik nenotiekot. (Tikko bija *Winzerfest,*[b] 55. reizi, kurā piedalījās vietējie un folkloras ansambli no 16 Eiropas valstīm). Vai varētu dzirdēt kādus ansambļus — ne, tikai plates, ieraksti. Būtu vajadzīgs viens garāks brauciens kalnos— būs. Par *taxi* maksās Lugāno municipalitāte! Mums atliek tikai piezvanīt šoferim Pjetro un pateikt, kur un cikos jābūt. Vēl mums vajadzētu melnu, skaistu itāļu meiteni. Sekretārs smīn un saprotoši māj ar galvu. Nē, es viņu pārtraucu, ne tādēļ, viņa jāfilmē vietējā Tičīno un mūsu latviešu tautastērpā. Gili apsola to nokārtot. Vēl izsakām bažas par mūsu saimnieces nolūku pārvietot mūs citā, vēl dārgāka numurā. Varbūt mums vispār pameklēt augšā kalnā kādu ganu būdiņu? Mēs nedrīkstam dzivot pāri saviem līdzekļiem! Par to nu mums neesot jāuztraucas. Viesnīcu arī apmaksā municipalitāte! Un kamerai statīvu «podesto» mums taču arī

vajadzēšot? Tā īri no PIC firmas arī atlīdzinās municipalitāte. To visu pirms aizlidošanas uz *New York* ar kantona kultūras atašeju ir izkārtojis Marsels. Tālākais atkarīgs vienīgi no mums pašiem. Viesnīcā ar mierīgu sirdi pārkravājamies citā numurā. Aizslēdzam durvis un ieēdam ceļinieku pusdienas: pašu vārītu kafiju, maizi, desu un šokolādi, tādā veidā pārkāpjot viesnīcas noteikumus. Tad izsaucam *taxi*, un Pjetro mūs aizrauj cauri Lugāno uz PIC firmas noliktavu pēc «podesto». Jaunais cilvēks smaida un drusku nervozē, tas «podesto», ar kuru pirms pāris gadiem Rodrigo jau šeit filmēja, ir pazudis. Parādām viņam mūsu LTV labāko filmkameru «Konvas», viņš sasit rokas un bērnišķīgā priekā iesaucas: *«Antic! Antic!»* Pēc pusstundas atrodas kaut kas tāds, uz kura varētu uzstutēt mūsu *«Antic»,* ja būtu vēl tāds mazs bleķītis, ko pabāzt zem kameras. Paiet vēl pusstunda, bet bleķīša nav. Tad jaunais cilvēks pieplok telefonam, ilgi zvana. Tad ielec mašīnā un ātri aizbrauc. Vēl pēc pusstundas atgriežas, starojošs, ar bleķīti rokā: «There it is!»[3] Nu tik ātri uz viesnīcu! Pēkšņi Pjetro apnīk līkumot pa ielu serpentīniem un viņš ielaiž kādā šaurā, stāvā, līkumotā ieliņā ar lēzenām kāpnēm blakus. Kur ielas malā stāv kāda mašīna, viņš lielā ātrumā laiž pa kāpnēm. Prasu, vai tā drīkst, viņš saka, ka nedrīkst, bet ātrāk'iznākšot gan!

Viesnīcā mērkaķa atruma partaisos par Raini. Uzbraucam augstāk virs Castagnolas, San Giorgio bazniciņā, pie kuras bieži sēdējis un rakstījis Rainis. Filmējam. Tad pabraucam mazu gabaliņu tālāk, līdz kapsētai. Arī šeit bieži staigājis, sēdējis un rakstījis Rainis. Rodrigo

atrod jaunībā mirušas itāļu jaunavas kapa pieminekli, pie kura vienmēr apstājies Rainis. Pēdējie vakara saules stari laižas cauri mākoņiem. Drīz, drīz sāks tumst! Rodrigo cīnās ar kasešu pārlādēšanu. Kā modernas ticīgo sektas loceklis viņš nometies ceļos aiz atvērtā mersedesa bagāžnieka un ilgi kustina lūpas, rokas iebāzis melnā maisā. Kamera izrādās pāreļļota, kasetes neiet, «podesto» rokturis par īsu. Rodrigo pūliņi ieilgst. Atgriežos kapsēta. Tā ir fantastiska. Kādās 6 terasēs, kura neviena neatkārto otru. Kā pieminekļu amfiteātris, pavērsts pret ezeru un pret Sansalvatores kalnu otrā pusē. Kluss. Katru stundu nozvana San Giorgio baznīciņas zvani. Blakus krīt kastaņi. Vēl zied un tīri pavasarīgi smaržo savādas puķes ... Pie vidējās terases akmens sienas centrā vara skulptūra — Kristus pie krusta. Kailo cietēja augumu maigi glāsta sārtas, dzeltenas un zaļas vīnogulāju lapas . . . Kāds lejup pa akmens trepju pakāpieniem brīdi pa brīdim met lielus, brūnus, pulētus kastaņus . . . sēžu, rakstu . . . Kāds kastanis atripo pie manām kājām . . . Es paceļu to . . . Ierodoties Lugāno, Rainis, ieraudzījis šo pārdabisko skaistumu, varēja iesaukties: «*Lugano, Tu sei la piu bella!*»[4] Ir jābūt koka gabalam, lai nejustu šis vietas kolosālo labdarības starojumu, garīgo enerģiju . . . Kas būtu, ja Rainis šos 15 gadus būtu nodzīvojis Latvijā? . . . Visa mūsu zeme ir neskaitāmos karos plosītu, nelaimīgu cilvēku kaulu un asiņu pilna. Vai viņš būtu sevi saglabājis sīkās intrigās un politisko grupējumu strīdos? Seit nav vietas ikdienai.

Seit nevar nedomāt, nerakstīt . . . Lai gan — vai var ietvert vārdā nemainīgi mainīgo Mūžīgo? Vakarvēja dvesmu kastaņos. Savādi. Ar gadiem, Rīgā dzīvojot mūsu teātra aktrises Emīlijas Bērziņas dzīvokli, es nepārtraukti jūtu, kā viņa mani kūda uz dumpi un rakstīšanu. Tikai nepieļauj, ka to, ko tu esi uzrakstījis, kāds sasukās, iesmērēs ar breolīnu un izlaidīs mīļu, jauku grāmatiņu! Pataisīs tavu dzīvi par objektīvu konjunktūras vēstījumu. Maza, mīļa, cēla tantiņa, kas reizēm smīdināja bērnus! . . .

Beidzot atskrien Rodrigo. Uz melnbaltās filmas šo to uzņemam, un *ir jau tumšs. Braucam uz* viesnīcu. Atgrimējos. Nokāpjam lejā mazajā hallē, gaidām vakariņas un kaļam nākotnes plānus. Nedēļas laikā jāuzņem vairāk kā 20 objektu. Saimniece atnes neiedomājami garšīgu zupu ar piparotas baltas zivs gabaliņiem un dažādos veidos ceptiem, vārītiem un naturāliem sīpoliem. Klāt — restota baltmaize ar sīki sagrieztiem ķiplokiem. Karbonāde, apkaisīta ar sarīvētu sieru, citronu šķēle un spageti. Vēl alus, un esam pārēdušies. Saimniece izrādās zviedriete. Mēģinu šo to pateikt zviedriski. Viņa stipri pārsteigta. Kā, vai tad pie jums, Krievijā, arī mācās zviedru valodu? Jā? Un kā krieviski būs «labu apetīti»? Atnāk saimnieks un arī apjautajās, ka garšojis? Šovasar jūlijā, kad filmējos Mukačevā, Aizkarpatos, Lietuvas kinostudijas filmā, redzot mani ar grāmatu rokā,

visi man nepārtraukti jautāja, kāpēc es mačos zviedru valodu? Lūk, kāpēc! Šeit mēs katru dienu tikāmies ar zviedriem, kas caurbraucot pārnakšņoja pie Kostas kundzes, uz galda vienmēr bija zviedru avīzes un žurnāli . . .

Ejam kājām lejā uz Lugāno. Silts. Aiz mākoņiem slīd mēness. Mirdzošas kalnu kontūras. Pilsētas uguņu peļķes. Melnas cipreses, palmas un dīvainas, briežu ragiem līdzīgas egles, kaktusi un puķes. Pat augu valstī te daudz emigrantu — *Araucaria del Cile, Cocco australe, Pittosporo cinese, Palma della Cina, Wellingtonia, Eucalyptus globālos, Banano!* Viņi stāv klusu. Nesūdzas.

Visu pēcpusdienu Pjetro solīja lietu. Kad guļam gultās, viņa vārdi piepildās. Odens trokšņo notekcaurulēs, švīkst slapjās automašīnu riepas.

8. oktobris, ceturtdiena.

Tūlīt pec brokastīm atvēžamies lielai programmai. Rodrigo salādē filmas visos stobros, un šaujam vaļa turpat ielas līkuma pie viesnīcas. Filma iet, neiet magnetofons. Pazūd skaņa, neuzrāda līmeni — nav patikusi 6 dienu nepārtrauktā pārnēsāšana! Magnetofons iet, neiet pareizā ātrumā kamera. Atkal jāparņem mans sinhronais teksts. Nokāpjam zemāk pie ezera, lai fonā būtu palmas un Sansalvatores kalns. Uz piecstāvu dzīvojamās mājas jumta filmējam tekstu par Raiņa lugām. Ka ieslēdz magnetofonu, piebrauc milzīgs mēbeļu furgons, šoferis izkāpj, nozūd liftā un aizbrauc uz leju (mašīnu stāvvietas ir uz māju jumtiem, ja tur nav iesēta zāle, košuma krūmi vai puķes). Bet lielais dīzelis paliek ieslēgts... Kad pēc kāda laika briesmonis aizvācas, magnetofons neuzrāda vairs nekādas līmeņa svārstības. Ierakstām uz tumšo. Nesam visu atpakaļ uz viesnīcu. Rodrigo pārlādē stobrus, paņemam citu mikrofonu, un ejam intervet Gili kungu par to, kas te vēl, pēc viņa domām,

atlicis no tā laika, kad šeit dzīvoja Rainis un Aspazija. Tikpat kā nekas! Visur pāri gājis progress, bagātu villu celtniecība, tūrisma industrija. Castagnola kļuvusi par bagātnieku rajonu. To un daudz ko citu man mēģinājumos stāsta Gili kungs, bet līdz uzņemšanai netiekam, jo kaut kas nav kārtībā ar vienu magnetofona bateriju. Gili kungs ir ļoti savaldīgs. Reižu pa reizei tikai paskatās pulkstenī ... Es lūdzu viņu vēlreiz un vēlreiz kaut ko itāliski parunāt. Rodrigo slapjš, nometies četrrāpus pie magnetofona uz bruģa, ar austiņām uz ausīm, kliedz man, ka es esot vainīgs pie mikrofona sprakšķiem, es mikrofonu rokā žmiedzot un kustinot. Pēc pusotras stundas žņaudzīšanās interviju tomēr nofilmējam. *Taxi* jau gaida.

Lugāno divu dzīvu ielu krustojumā pie dzelzsbetonā lietas daudzstāvu bankas stāv pasaulslavena itāļu skulptora Arnoldo Pomodoro lode 2,50 m diametrā. Kas tas ir, to katrs garāmgājējs var izdomāt pats. Ideāla spoguļvirsma, apzeltīta. Atspoguļo tevi, debesis,

sauli, pilsētu. Lode ir slima. Korozija vai tārpi ir to sagrauzuši no iekšpuses. Iekšā ir redzama vēl viena, mazāka lode, bet arī tā ir slima. Pasaule? Bībeles ābols? Gribas spoguļvirsmai pieskarties ar roku. Braucu ar roku apkārt. Filmējam Indula monologu vācu tulkojumā. Ir 15.00, kļūst aizvien tumšāks, sāk pilināt lietus. Pjetro ieskrien bankā un palūdz iedegt prožektorus, kuri apgaismo lodi. Kāds jauns mīlētāju pāris ar asu priekšmetu zeltītajā virsmā atstājis savus vārdus. Skulptors neesot apvainojies. Galvenais, ka skulptūra ir dzīva, spēlē šodienas dzīves spēlē līdzi, viņai gribas pieskarties, viņā pukst kosmosa pulss!

Negaidīti ātri esam izspēkoti. Sāp galva. Gribas ēst. Tumšs. Lēni pil lietus. Norunājam šodien beigt. Braucam uz viesnīcu un atlaižam *taxi. «.Die Russen kommen/*» saka saimniece nelielai zviedru kompānijai hallē ap galdiņu, kur glāzēs dzirkst sarkanvīns. Es neizturu un protestēju, mēs esam no Rīgas! A, kaimiņi! Un kā mēs runājot, krieviski? Nē, latviski un, ja vajag, arī krieviski. Un, ja ļoti vajag, tad arī zviedriski. Speru vaļā zviedru tautas himnu. Viens no viņiem pieceļas, un pārejam uz dziedāšanu. Kad kopējām pūlēm esam galā, visa kompānija ir kājās. Aplaudē un uzaicina mūs atbraukt vai vislabāk palikt līdz Jaunajam gadam, kad viņi atkal būs klāt un būs vairāk laika nosvinēt to kopīgi.

Pēc pusdienām no pašu krājumiem aiz slēgtām durvīm ejam zvanīt no pasta uz padomju konsulātu. Neviens ar mums negrib runāt. Kas jūs izsauca, tas lai arī gādā biļetes! Skaidrs, jāgaida, kamēr Marsels pēc 5 dienām atlidos no *New York* . . .

Meklējot vietas filmēšanai, kāpjam pa trepēm, ielām, taciņām uz augšu Brē kalnā. Nokļūstam Ruvigliano. Nopērkam atklātnes, un, atpakaļ nākot, nemanot nonāku atkal Castagnolas kapos. Kolosāls miers. Samierināšanās. Laiks apstājies. Negribas iet projām. Uzrakstu kartiņas draugiem VDR, Somijā, Zviedrijā, Bulgārijā un Zaporožjē. Pēkšņi viss izmainās, jo cauri tumši zilajiem mākoņiem aiz San Giorgio baznīciņas torņa izlaužas spēcīga vakara saule. Pa trepem nokāpju Castagnolā. Pastā nosūtu atklātnes. Apsēžos uz terases un skatos ezerā. Ar kalniem ir tāpat kā ar jūru. Vai interesantiem cilvēkiem. Vai bitēm. Nekad neko nevar paredzēt. Pēkšņi satumst. Virs ezera no kalniem sāk slīdēt miglas vāli. Viens mākonis aizķēries grozās ap Sansalvatores kalnu. Tad mainās vēja virziens. Milzīgs tumšs mākonis tuvojas no Alpiem rietumos. Migla burtiski dejo ap pretējo Itālijas kalnu gredzenā savītu riņķa deju ... Ar latviešu teātra un latviešu kultūra dievinātāju Ošanu es iepazinos Krievu drāmas teātra viesizrādēs Ukrainā, Zaporožjē. Viņas virs ir neglābjami slims un gadiem dzīvo uz nāves robežas. Arī pašai neklājas daudz labāk. Viņa nepārtraukti par kādu rūpējas, palīdz, raksta uzmundrinošas vēstules, sūta paciņas . . . Viss, ko viņa paredz manā dzīvē, piepildās! Kādu

septembri es pēkšņi no lidostas saņēmu spaini svaigu aveņu . . . pirms došanās ceļojumā -naudas pārvedumu ... nē, nekādu atlīdzinājumu! Viņa raksta, man nevajag neko materiālu! Es tikai lūdzu: «издать потрясающей силы звучания труд Вашей души» . . .?! Mēs visi dzīvojam uz vienas planētas, un mūs visus saista neredzamas saites . . . Tikai — ka panākties pretī, kā nepaiet garām, kā sadzirdēt? . . . Vakariņas pasniedz pats saimnieks. Romans. Viņš lepni pārbrauc ar roku sienām visapkārt, mans *hobby* ir gleznot. Es gleznoju dokumentāli to, ko redzu. Puķes, ezeru, kalnus, pavasara ūdeņus, klintis. Tikai dažreiz salieku to visu savādāk kopā. Lūk, Huskvarnas mežs Zviedrijā. Tur es, kalpojot viesnīcā, iepazinos ar savu nākamo sievu — Lenu, zviedrieti. Pats esmu šveicietis. Te ir skats no mūsu viesnīcas loga Kanāriju salās. Kas tie bija par gadiem! Mūsu labākie gadi . . . Mēs raudājām, kad braucām prom, bet bērni gribēja mācīties Šveicē . . . Uz galda kūp spageti ar rīvētu zaļu zāli un rīvētu sieru pāri. Kad ar grūtībām esam tikuši galā, saimnieks atnes vēl milzīgu porciju ar maziem, mīkstiem teļa ga|as gabaliņiem. Sarkana mērce, kartupeļu biezputra rīsa graudiņu veidā un tīri latviski, laucinieciski sautēti kāposti. 21.00 izklibojam ārā no viesnīcas un lēni mēģinām šļūkt lejā Lūgāno virzienā. Rodrigo nepārtraukti čīkst, ka viņš nevar pa-

nest savu vēderu un vajadzētu braukt ar trolejbusu. Nekad! Mums jābūt taupīgiem! Viņš apklust. Pilsētas centrā Rodrigo man parāda visu ievērojamāko, kas viņam zināms jau no iepriekšējā brauciena.

Vecās viduslaiku Lugāno šaurās, līkumotās ieliņas ar karogiem, baloniņiem, puķēm uz tiem, arkām, pasāžām, viss tīrs, kārtīgs, izgaismots no apakšas caur neskaitāmiem skatlogiem un ar pilnmēness sudraboto gaismu no augšas . . . pilsētas uguņu atspulgs un lielu strūklaku kombinācija ezerā. Ūdens strūklas lēni un ritmiski mainās gan formā, gan apgaismojuma krāsās . . .

Franka Bauma grāmatā *«The Marvelous Land of Ozx*[5] Dorotejai Smaragda pilsētā Vārtusargs uzliek zaļas brilles, lai tā pasargātu viņas acis no šīs pilsētas dārgakmeņu spožuma . . . Neskaitāmi *ristorante, pizzeria, osteria, grotto, caffe,* bāri. Visur, veikalos, uz ielas, parkos, jūtama tā neatkārtojamā atmosfēra, ko vācu precizitāte un kārtība, itāļu temperaments un franču gaume rada krustojoties . . .

Veļu naktī atgriežamies viesnīcā. Saimnieki vēl skatās TV ameri-

ļf 9. oktobris, piektdiena.

Pametamies, un pirmo reizi ieraugu ezeru ua, kalnusjpftiles gaismā. raˆˆaSjVar redzēt arī tādņˆ1<ˆiˆˆiˆTvisuˆfetfkn bija kautrīgi sIēpu?Tp!ˆWIg**WllWW!!?8ffB?›Te?mxļķMilKf*§aerimēios un *t*

pats sabīstos. TurfSˆPMWBˆppˆPQWHrtrea gaišā saules gaismā izskatās . . . nemaz nevar pateikt, pēc kā . . . izskatās! Drīzāk jau nemaz neizskatās. Pusi bārdas ar šķērēm nogriežu. Labākajā gadījumā mani varētu noturēt par Fēliksu Edmundoviču. Bet arī tikai cilvēks ar

priekšzināšanām . . . Precīzi 9.00 ir klāt Pjetro ar *taxi*. Nolemjam šo brīnišķīgo pirmo īsti saulaino dienu veltīt Sansalvatores kalnam. Izdrāžamies cauri Lugāno un piebraucam pie funiku-lera, kas ved uz 912 m augstā kalna virsotni. Pjetro aktīvi pierunā mūs apskatīt Lugāno ezeru un tālākos Itālijas kalnus, uzbraucot kalnā pa šoseju no otras puses. Labi. Paceļamies *taxi* pa serpentīnu Sansalvatores kalnā. Cauri maziem ciemiem. Tālumā rietumos atveras sniegoto Centrālo kalnu grēda, kur redzams *Monte Rosa* (4634 m) un tālāk jābūt arī *Mont-Blanc* (4807 m). Beidzot esam tur, kur viņš vēlējās. Apstājamies. Paskatāmies lejā uz ezeru, dambi, pa kuru iet autostrāde un dzelzceja līnija uz Itāliju. Bet mums vajag Sansalvatores kalna galu, kas ir vēl krietni augstāk un kur ar mašīnu uzbraukt nevar. Braucam atpakaļ uz Lugāno. Tur lejā ar visu aparatūru un «podesto» iekravājamies funikulera. Ceļamies otrreiz augšā virs pilsētas kopā ar mazām, baltām sarkanastēm lidmašīnām, kuras paceļas no starp kalniem paslēpta lidlauka. Pusceļā atkal ar visām mantām jāpārsēžas citā vagonā. Ausīs zvana. Pēc trīsarpus stundām lejā gaidīs Pjetro. Jāpagūst uzņemt viss, kas saista Raini ar mazo baznlciņu pašā kalna galā. Apkārt daudz cilvēku. Ļoti veci cilvēki no Eiropas un Amerikas, ģimenes ar bērniem un skolu ekskursijas. Skats ir neaizmirstams uz trijos virzienos aizlokošos Lugāno ezeru un kalniem visās četrās debess pusēs.

Šķiet, mazliet ieskrieties, un vai nu pacelsies spārnos pret sauli, vai arī . . . iekritīsi tieši 700 m zemāk sudrabaini spīguļojošajā ezerā.

Parādās balti, mazi mākoņiši. Dūmaka kļūst biezāka. Rodrigo jau griež. Dzirdu automāta kārtai līdzīgu tarkšķēšanu baznīcas otrā pusē. Pie tāda trokšņa nepieradušie šejienes dziedātājputniņi klusi paceļas baros un aizlido, lai nekad vairs te neatgrieztos. 12.00 lejā baznīcās zvana visās debess pusēs, Lugāno, Castagnolā, Ruvig-lianā, Breganzonā, Sorengo, Montagnolā, Caronā, Melidē, Kampio-nē (Itālijā). Kā pēc pavēles, visas ģimenes, skolnieki, pensionāri apsēžas un izvelk savas sviestmaizes. Sēžu melnā mēteli, hūtē ar briesmīgu līmētu bārdu un ūsām vidū, ēnā zem neliela koka, turot rokā spieķi. Kā Karabass Barabass ar pātagu savu krāsaino leļļu vidū. Klausos, kā aiz manas muguras atkritumu kastē krīt banānu mizas, apvijot mani ar Āfrikas smaržām un atmiņām. Kongo Braza-villa vakara tumsā pie viesnīcas no kokiem uz galvas krita saldas, mīkstas, iepuvušas papaijas . . . Visapkārt ēd. Vesela klase pusaudžu satupušies ēnā rindā pie baznīcas durvīm, nolikuši mugur- << somas un ēd. Pat viens nēģerītis — ĒD! Rodrigo, gaidot, kad viņi atbrīvos baznīcas ieeju, atkal tup krūmā, rokas sabāzis melnajā maisā . . . Pielecu kājās un sāku staigāt pa laukumiņu baznīcas priekšā. Pakāpeniski meitenes un zēni no *Ztirich'es* sāk interesēties, kas es tāds, galu galā, esmu un kādu filmu te uzņems. Kādam zēnam tūlīt ir skaidrs, ka es esmu Šerloks Holms, kas gan cits? No kurienes es esot? — *Aus Lettland!* — *Aus* . . .

Lappland?! — Nein, aus Lettland!" No Rīgas, Baltijas jūras! Nekas nekļūst skaidrāks. — No Padomju Savienības! — A, — tā kā vilšanās. Stāstu, ka uzņemam filmu par mūsu dzejnieku Raini. Pēc kāda brīža atkal atskrien tā pati meitene. — Kā sauca to dzejnieku? —Jānis Rainis! — ?! Zēns prasa, kad to rādīs Šveices TV? Saku, ka nezinu un diez vai! Interese pamazām zūd, plecos tiek samestas lielās, krāsainās mugursomas,

[8] Krievi nāk! (Vācu vai.)

un divu jaunu skolotāju vadībā viss bars nozūd pa taciņu lejā no kalna. Rodrigo knibinās ap magnetofonu. Tam jāmaina lentes, un šis jaukais sarunu gabals paliek ārpus mūsu filmas.

Poļu ārsta emigranta kapa plāksni neatrodam. Viņa liktenis, starp citu, arī nodarbināja Raini!

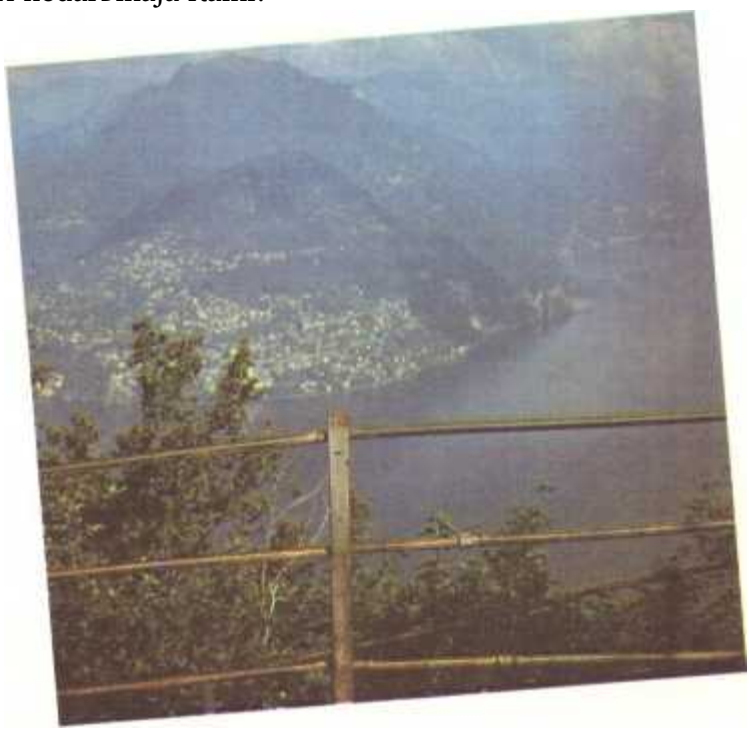

Tomēr vajadzētu šo to uzņemt baznīcas iekšpusē. Bet tur ir tumšs. Lampa mums ir līdzi, bet nav, kas to turētu. Bērnu bars ir prom. Pieaugušie neuzturas baznīcā tik ilgi, lai ar viņiem iesāktos sarunas. Izejam ārā. Stāvam un gaidām. Rodrigo nervozi smēķē. Laiks iet. Pie baznīcas durvīm atsēžas kāds smalks inteliģents ar vēl smalkāku *«Canon»* kameru. Gatavojas mainīt filmu. Attaisa kameru. Aptver, ka nav pārtinis filmu. Tā tagad ir izgaismota. Aiztaisa. Pārtin. Nervozē, jo jūt, ka mēs viņu neatlaidīgi vērojam. Izvelk instrukciju, izlasa to un tagad pēc visiem noteikumiem ieliek jaunu *«Kodak»* filmiņu. Tikko viņš visu pabeidzis un ce|as kājās, es metos uz priekšu un vācu valodā

starp atvainojuma vārdiem izmudžinu, ka, ja viņam būtu kāds mirklītis brīva laika, viņš varētu mums palīdzēt . . . paturēt lampu. Garais, smalkais cilvēks nosarkst, noliec galvu uz sāniem un saka, *I'm Brittish*,[6] *A man of science!'*[3] Skaidroju visu no gala angliski. Liekas, ka arī tagad viņam nekļūst skaidrāks šis mūsu akcijas mērķis, bet, pagalam samulsis no mūsu briesmīgās nekaunības, viņš tomēr kopā ar mums ienāk baznīcā, Rodrigo iespiež viņam rokā lampu, un sākas parastais gaismu mērīšanas un mēģināšanas rituāls, kas, lai arī kā steidzamies, ieilgst. Roka ar lampu slīd uz leju. Rodrigo to ceļ uz augšu. Roka ar lampu negriežas līdzi manai kustībai. Rodrigo sagrābj to, un tā griežas . . . Beidzot šis kadrs tomēr ir uzņemts. Es sirsnīgi pateicos vīram un pastāstu, no kurienes mēs esam un ko te darām. Britu zinātņu vīrs ar izklaidīga cilvēka izteiksmi sejā steidzīgi sāniski spiežas no baznīcas ārā. Praktizēties tālāk latviešu kinematogrāfa jomā viņam nav vairs nekādas patikas. Toties Rodrigo sper lielu soli tālāk kino praksē (agri vai vēlu tam bija jānotiek!). Es diemžēl esmu vienīgais liecinieks un tā arī te uzrakstu, — viņš filmē, turot ar vienu roku kameru un ar otru — lampu!!! Te no mums varētu pamācīties pat Centrālā televīzija!

Tuvojas 13.00. Rodrigo vēl baznīcas torņa skatu laukumiņā filmē no statīva kalnu panorāmu. Dūmaka vēl vairāk sabiezē. Sniegotās kalnu galotnes vairs neredz, tās aizseguši mākoņi. Savācam visus savus dzelžus un ejam uz funikuleru. Pa ceļam vēl jāatrod kāda klints, pie kuras varētu nofilmēt «Kalnā kāpēju». Aiz restorāna paskatāmies lejā pa kājnieku taciņu uz Karonas ciemata pusi, kur mēs jau no rīta uzbraucām. Neko tādu neredz. Sēžam līdz 13.30 vagoniņā, aizņemot lielāko kabīnes daļu. Tikai viena vieta paliek brīva. Tajā, smagi elpojot, ieraušas amerikāņu pensionāru pāris. Viņa vēders kā ūdeņiem bagāta upe meklē jaunu gultni pāri siksnai augšpusē. Tomēr kāds gabaliņš uz ceļiem paliek brīvs, un uz šīs maliņas viņš atsēdina mazu, kalsnu sieviņu. Jau skan muzikālais zvans, kas vēsta funikulera atiešanu. Viņš pārlaiž roku norasojušam, kailam galvvidum un iesaucas — *the cap!'*[4] Sieva tikko pagūst nolēkt. Saviem apjomiem neticamā ātrumā viņš nozūd pa kāpnēm ūz augšu. Sieva sāk stāstīt vecajām vācu kundzītēm pretējā sēdeklī, cik dārgi ir visi viņu ceļojumi. Katru nedēļu tiek nozaudēts pa cepurei vai hūtei. Saku, ka jau mājās, Amerikā, viņai vajadzētu nopirkt kādas piecas sešas un tās turēt visu laiku viņa uzmanības lokā. Viņa saka, ka nekas nelīdzot, norma — cepure nedēļā — tik un tā tiekot izpildīta. Mierīgo sarunu pārtrauc skaļa šņākšana — viņš ir klāt, triumfāli turot rokā mazu, baltu, saņurcītu drēbes cepurīti . . . Lejā Pjetro palīdz mums salādēt dzelžus *taxi*. Ierunājamies par klinti. Pjetro prasa, vai mēs esot ēduši pusdienas? Nevērīgi atmetam ar roku. Klints? Jā, viņš zinot. Pa to pašu ceļu, pa kuru no rīta braucām kalnā, tādu ir cik uziet. Mums gan

liekas, ka nebija. Nav spēka protestēt. Braucam šodien jau trešo reizi Sansalvatores kalnā. Pa ceļam tomēr klinšu nav. Apstājamies mazā ciematā, te beidzas kājnieku taka no Sansalvatores virsotnes, kur mēs tikko jau bijām. Prasām ģimenēm ar bērniem, kuras no turienes atgriežas, vai pa ceļam ir bijušas klintis? Vai ir kāda vieta ar skatu lejā? Neviens neko konkrētu nevar atbildēt. It kā ir un it kā nav ... Es saku, ka tas mums šodien ir obligāti jāuzņem. Pjetro saka, ka viņš skaidri zinot, tāda klints tur ir, un Rodrigo saka, ka tās ir muļķības, mēs velti tērējam laiku. Tā kā vairākums tomēr ir par, Pjetro iebrauc savu mersedesu Alpu pļavā takas malā, kur apkārt, zvaniņus skandinot, ganās rāmas pelēkraibas govis. Izceļam dzelžus, un trīs šerpas ar savām nastām dodas pa taku augšā Everestā. Lejānācēji skatās uz mums pavisam savādi. Te neviens tā nedara. Visi nāk tikai lejā. Pjetro, baltā kreklā, ar krāsainu lakatiņu ap kaklu, tumšā žaketē, gaišās biksēs un smalkās kurpēs, lec pa akmeņiem kā kalnu āzis. Mēģinu tikt viņam līdzi, lai gan domas velk atpakaļ pie neaizslēgtās mašīnas ar atvērto jumtu, kurā aizmirsās mape ar pasi. Pēc kāda laika Rodrigo pilnīgi slapjš sauc no apakšas, ka viņam pietiek, tālāk viņš neies, tas ir bezjēdzīgi! Saucu, ka mēs esam jau tik tālu uzkāpuši, ka atgriezties būtu vēl bezjēdzīgāk! Pjetro virs mums ir pārliecināts, ka klintij tepat, tepat jābūt. Pēc pusstundas visi esam slapji. Fēliksa Edmundoviča ūsas un bārda ir slapja, pil. Pil arī no Raiņa hūtes, bet noņemt to nevar — galīgi izjuks jau tā izjukušie saspraustie Strengas mati. Rodrigo nomet kameru, tālāk neies. Pjetro atkārto, ka visi pretimnācēji sakot, tepat aiz stūra esot klintis un mežs atkāpjoties. Visi dzelži tiek nolikti, un Pjetro ar klusējošo Rodrigo aiziet izlūkos. Es palieku sargos. Nepārtraukti nāk garām sportiski ģērbušies cilvēki un tā savādi skatās uz manu pusi. Stāvu neziņā un mīņājos. Ilgi, ilgi . . . Beidzot atgriežas Rodrigo. Briesmīgi drūms. Kaut kas jau esot, bet ne tas, kas vajadzīgs. Sadalām dzelžus pa diviem un kāpjam tālāk. Beidzot esam pie kaut kādām kokos ieaugušām klintīm. No augšas pāri klinšu bluķiem parādās Pjetro galva un triumfējoši sauc, ka vēl drusku, drusku tālāk esot tieši tas, kas mums vajadzīgs! Rāpjamies tālāk. Beidzot esam klāt. Līdz kalna virsotnei un restorānam, pie kura pavisam nesen mēs skatījāmies lejā pa šo pašu taku, atlikuši kādi 50 metri. Pjetro atvainojas un aizdrāž augšā, jo viņam no restorāna jāpiezvana uz pilsētu, ka 16.00 viņš vairs lejā netiek. Izlienam cauri un pārceļam dzelžus drāšu sētai, kas norobežo kājnieku taku no kraukļu, ērgļu un balto lidmašīnu valstības. Es steidzīgi pārlienu pa dzelkšņu krūmiem apaugušu pāris pēdu platu klinšu šķautnes muguru un nostājos uz pašas galējās radzes paugura. Rodrigo kliedz, Juri, neej tālāk! Kur tad vēl tālāk?! Tālāk jau nekā nav! Pāris izbiedētu lielu, melnu, slinku putnu un bezdibenis ap 500 metru! Gribētos tikai atrast Raiņa stāvam kādu izteiksmīgāku atbalsta punktu . . . Visapkārt

dūmaka. Neredz pat tuvākos kalnus. Ceļas vējš. Ar katru mirkli kļūst tumšāks, sāk pilēt lietus lāses. Es nepacietībā kliedzu, lai taču Resnais beidzot «fotografē»! Bet viņš kārpās uz vēdera pa dzelkšņu krūmu. Mēģina līst atpakaļ pēc «podesto». Tad atmet šo ideju, jo nav jau, kur to nolikt. Es kliedzu, kas notiek?! Viņš caur sakostiem zobiem izdveš, ka viņam jāpaguļ. Trīcot rokas! Nevarot noturēt kameru! — Bet tūlīt, tūlīt līs! Man te tuvāk debesīm un viss labāk redzams! — Resnais kliedz, ka nav vairs gaismas! — Ir jāņem! Kaut vai ar sveci! Kāpēc tad kāpām! . . . Ir atgriezies šīs satraucošās ekspedīcijas iniciators un mierīgi stāv drošībā aiz drāšu žoga. Blakus «podesto»! Ar lakatiņu ap kaklu. Brīžiem vēl kāds garāmgājējs palūr cauri žogam, noskurinās un ātri nozūd lejā pa taku. Kurš gan grib ieķēpāties policijā? . . . Liecināšana! . . . Līķu indentifikācija! . . . Nav laika vairs mikrofonam un magnetofonam. Paceļu roku pret Itālijas kalniem un saucu: Jākāpj man debesīs saulei sūdzēt,

Nedzird ne taisnākie, nedzird ne labākie:

— Pāri dara tautai sveši ļaudis Trin asus nažus, griež dzīvas miesas,

Plēš pušu dārgu latviešu tautu!

Kalni vairs nav redzami, nekas nav redzams. Ar tādiem pašiem panākumiem mēs to varējām «nofotografēt» kādā garā rudens vakarā Bastejkalnā! Kino paliek kino. Katrai mākslai ir savi likumi. Piemēram: pludmales ainas parasti uzņem novembrī. Palūdz

aktierus elpu vilkt uz iekšu, jautri smaidīt, papūš ūdenim nost vižņus un griež! Vasarā kinematogrāfisti pēkšņi sailgojas pēc ziemas. Atbrauc sarkanas mašīnas, sapūš baltas putas, noplūc kokiem zaļās lapas, un ziema gatava. Kā jau kino!

Atri savācam dzelžus. Labi, ka uznesām augšā «podesto» un magnetofonu. Varēs atkal tos nest lejā. Lejā spoži spīd saule. Ap mersedesu mierīgi ganās raibās govis. Visu ceļu neviens neko nerunāja. Kā parunāsi, mēle pielipusi pie aukslējām. Rodrigo iēvaidas, ka derētu kāds alus. Ēduši arī neesam. Pjetro atkal ierosina pabraukt vēl tālāk, kur no rīta jau bijām, līdz Karonai. Viņam izrādās taisnība. Tas ir to vērts! Pēkšņi mēs nokļūstam viduslaiku itāļu ciematā. Vārtu tornis. Tam knapi cauri var izspraukties vieglais auto. Pa priekšu jāj zēns uz ēzeļa. Apkārt “lēkā divi kumeļi. Ilgi braucam aiz zēna, un viņš kā pieredzējis satiksmes policists ar roku regulē mūsu kustību, lai neizbaidītu kumeļus. Lavierējam starp māju stūriem, veikaliņiem. Visas preces izkārtas pie logiem. Dziju virtenes visdažādākajās krāsās, kurvji, grozi, senlietas, suvenīri. Meitenes jāj uz ēzelīšiem. Osteria zem simtgadīgiem vīnogulājiem jumta vietā. Pjetro kā vienmēr izmaksā mums pirmklasīgu, vēsu alu. Karo-na — 700 m virs jūras līmeņa. Rainis šurp no Castagnolas brauca ar velosipēdu. 1919. gadā Hese šeit iepazinās ar savu otro sievu, staigāja pa kastaņu birzēm platā salmu

hūtē ar akvareļu mapi padusē un mazu atlokāmu krēsliņu. Vakariņas viņam bija mežā salasīti kastaņi, labākajā gadījumā — sauja makaronu. Tā viņš sāka savu emigranta dzīvi Montagnolā!

Pjetro lasa avīzi. Sāk sarunu par politiku. Tā turpinās visu ceļu līdz mūsu viesnīcai. Parasti it kā miegainās Pjetro zilās acis met dzirksteles. Berlīne! Ungārija! Čehoslovakija! Afganistāna! Augšup Castagnolā visa šoseja Itālijas virzienā (jo Tičīno kā gara mēle iestiepjas Itālijā) ir mašīnu pilna. *Weekend.* Viesstrādnieki atgriežas Itālijā. Viesstrādnieki — man likās visnopietnākā šveiciešu iekšējā problēma, tālāk atstājot — vides aizsardzību. Pjetro, pārkāpjot noteikumus, riskanti līkumo starp mašīnām ar itāļu pazīšanās zīmēm.

18.00 esam viesnīcā. Palasu *«Svenska Dagbladet»* par kārtējo spiegu tvarstīšanu Stokholmā. Saimniece atnes vakariņas un, runājot par spiegu Stīgu Berlingu, rāda ar roku pie pieres. Tas zīmējas uz Zviedrijas policiju un mēru zaudējušo liberālo demokrātiju vispār. Pēc vakariņām Rodrigo kā čakla vecmāmiņa tin savus lentes kamolus. Samaksājis par alu un telefona sarunām, kāpju augšā Brē kalnā. Tumši silts, mikls vakars. Bez noteikta mērķa dodos cauri Ruvig-lianai, augstāk un augstāk kalnā. Instinktīvi atrodu trepes un taciņas, kas stipri saīsina ielu līkločus, nes mani uz augšu un uz augšu. Cilvēks ir divminams dzīvnieks. Ja viņu min, viņš iet. Stiprie min sevi paši. Sevišķi stipri jāminas pret kalnu. Kalns nosaka cilvēku. Viņa domas. Kalns pasaka visu priekšā. Visskaistākās domas. Jāatmin! Jāminas kalnā! Rakstīt nav māksla. Tie ir tikai nožēlojami pieraksti. Lejā, sēžot uz gultas malas. Arī, lejā nākot, nav nekā. Sajūsma vējā. Galva tukša. Tukšgaita. Ceļš atpakaļ neskaitās. Lejā brauc skolēni uz skrituļdēļiem. Tikai kalnā! Kalnup! . . Tā! Esmu paskrējis garām pēdējām mājām. Stāvu naktī virs Lugāno. Smagi elsoju. Stipri dauzās sirds. Virs manis paliek tumšā Brē kalna visstāvākā un mežonīgākā daļa. Zem manis — visa Lugāno ielejas uguņu jūra. Aiz līča — tumšs Sansalvatores kalna siluets. Brīdinoši kliedz pūces. Neviļus nodrebinos. Jāatgriežas! Uz leju iet daudz grūtāk, gandrīz jātaustās ar izstieptu kāju pa priekšu. Gluži kā kādreiz Kongo Brazavillā, kad mēs piķa melnās tropu naktīs ar nelaiķi igauņu režisoru Voldemāru Panso gājām uz nēģeru kvartāliem skatīties filmas, kuras pie mums vēl ilgi nerādīs, kā Fellīni «8ʳ/2»! Kāpēc man jādomā par Panso? Atkal par Panso? Varbūt tāpēc, ka viņš bija ideāls ceļabiedrs. Nekad nemurkšķēja. Klusēja. Vienkārši gāja. Kāpa kalnā. Un šodien kāpj. Tikai otrā kalna pusē. Kura no manas puses vairs nav saredzama. Šajās naktīs viņš bija mans skolotājs. Tumsa, pilnmēness aiz mākoņiem, tālas pilsētas ugunis, reta zvaigznīte un klusējošs ceļabiedrs. Cik maz cilvēkam vajag! Tikai vēlu mēs saprotam to! Apskaidrotais bez rīcības, bez rosīšanās visu paveic, saka Laodzi.

10. oktobris, sestdiena.

Brīžiem līst. Slapjš. Dūmakains. Un vakarnakt es vēl kapu kalnā vienā krekliņā. Pēc brokastīm sēžam ārā zem bāra krāsainās drēbes nojumes. Lasu *«Neue Züricher Nachrichten»* 128. Ipp. 9.00 ir klāt Pjetro ar sabuktētu mašīnas priekšējo spārnu, esot iebraucis garāžas stūrī, nekas, šovakar salabošot. Braucam uz Lugāno staciju. Pāris stundu filmējam informatīvo tekstu par Raiņa ierašanos šeit, dzejoļus, gabaliņus iz vilcienu dzīves . . . Seit man Aspazija iesita ar lietussargu, kad es pirms tam biju atvadījies no skaistās Krauzes j-dzes. Neviens mūs nedzen projām? Brīžiem atspīd pat saule. Garām pa sliedēm padrāžas Romas, Venēcijas, Milānas ātrvilcieni. Pāri manam mikrofona vadam garām pa peronu braukā dāmas un kungi ar milzīgiem skrituļu čemodāniem. Kāds kungs aizķeras ar koferi aiz vada un kādu gabaliņu velk līdzi arī mani. 11.00 cauri nedēļas nogales satiksmes haosam stacijas laukumā, kuru nespēj noregulēt pat vairāki satiksmes policisti, izspraucas Pjetro *taxi,* un braucam uz centru. Rodrigo filmē Šveices neatkarības pieminekli — ilgi un pamatīgi, no visām pusēm. Tad braucam uz *Piazza Mar-kotte*[15], municipalitātes un Policijas pils priekšā. Kamēr izkravājam dzelžus, kuri ar katru dienu kļūst it kā smagāki, Pjetro skaidrojas ar policistiem par viņa *taxi* novietojuma vietu šķērsielā, pa kuru jābrauc *potizia* patruļvāģiem un *ambulanza*[6]\ Laukums ir piebūvēts ar krāsainu drēbi pārsegtām letēm, kur pārdevēji melnos tautastērpos pārdod bezgala daudz visdažādākās krāsas garās virtenēs sasietu sīpolu. *Zibelemarit*'[7].

Trīs vīrieši zilās blūzēs, melnās biksēs, melnās, apajās hūtēs, kurus šorīt jau redzējām stacijā, noliek uz speciāliem paliktņiem paralēli vienu otrai milzīgi garas taures. Ceturtais viņu priekšā diriģē ar Šveices karogu (balts krusts sarkanā laukā), metot to gaisā un sarežģīti vēdinot gan pa labi, gan pa kreisi. Viņi no šīm briesmīgajām taurēm izvilina maigus, saskanīgus trijskaņu akordus, vienkāršas un cēlas meldijas. Pēc katra gabala viens no viņiem draiskulīgi iekliedzas. Viss laukums nošalc aplausos. Mēs aizņemam vietas pie viena uz trotuāra noliktā galdiņa, apkraujamies ar saviem dzelžiem un pasūtām alu. Rodrigo aizmetas filmēt pūtējus, kuri, to nojaušot, beidz savu uzstāšanos. Citā stūri jautru gabalu uzsāk akordeons. Apeju apkārt galdiem. Neskaitot sīpolus, var nopirkt visdažādākos dārzeņus, augļus, za|umus, milzīgus Ementāles siera rituļus ar tikpat milzīgiem caurumiem, sīpolu piparkūkas ar krāsainiem uzrakstiem, kā grāmatas, kā kvadrāti, kā sirdis visdažādākā lielumā un plastmasas maisiņos apaļas, plānas maizītes, viena virs otras garās desās. Milzīgas pītas maizes. Ap pusotra m gara maize ar uzrakstu *Zibelemarit,* kāda kārtīga mājasmāte to mēra sprīžiem, jo viņa gatavojas atbildēt uz jautājumu, cik sver šī maize. Klāt pielikti papīrlši un pildspalvas. Var minēt arī, cik sver šis milzīgais ķirbis? Atkal spēlē pūtēji. Rodrigo kā korridā ar kameru rokās lēkā starp karoga vēzieniem. Tirgus turpinās blakus

ieliņās, zem arkām, laukumiņos, ielu krustojumos, kokgriezumi, karotes, rotaļlietas, grozi, vāzes no slīpēta granīta, stikla izstrādājumi, lampas. Pēkšņi izdzirdu skaļu krievu valodu. Eju aiz trim jauniem, pēc pēdējās modes un ļoti dārgi ģērbtiem vīriešiem, kuri meklē visdārgākās lietas visdārgākajos veikalos. So apmierināto cilvēku sarunas nesniedzas tālāk par naudu un cenām . . . Rodrigo ar savu pielādēto antīko bisi pazūd medību klajumos. Es sēžu uz mūsu mantām, pasūtu vēl vienu alu. Neies jau taupīt uz alu, kāda dzimtenē nav. Skatos tirgus laukuma izrādē. Modes skate balets akordeona pavadībā. Mirdzoši sudrabaini bēšu diagonāli novelk steidzīga gara dejotāja, sperot enerģiskus špagata soļus pāri visam laukumam. Milzīgs, melns, nekārtīgs matu ērkulis plīvo virs ārkārtīgi plecos volaneta un plata bēšas vieglas drēbes mēteļa. Cieši pieguļošas tas pašas drēbes bikses un tās pašas krāsas garie zābaki. Tikai džemperis un maza somiņa ir melna. Vienu laukuma stūri uz puantēm pārlido maza miniatūra no operas *Carmen.* Plata, plata nevainojamas formas melna spāņu hūte, kraukļu melna hameleona astes tipa matu ļipa ar bumbu galā, super mini melni svārciņi, melns apmetnis ar sarkanu oderi, ap rokām zelts, melnas augstpapēžu kurpes un baltirozā spēcīgs grims. Viens no tiem, kuri sarunājas krieviski, jau otro reizi šķērso laukumu. Viņa melnās acis ieurbjas manās, nošķind manu tumšo briļļu stikli. Es ciešāk pieturos pie galdiņa. Tas droši vien bija no Djagiļeva baleta, jo viņš bija jauns un tievs. Tie abi pārējie bija resni un ebreji. Bet no pretējā stūra pa diagonāli šurp dejo kaut kas ļoti rūtains. Uz viņas mazās galviņas maza cepurīte — melna laiviņa. Melnbalti rūtota milzīga žakete. Melna, gara kleita. Un apakšā brīžiem pazib melni lakādas zābaki. Lieli, apaļi auskari . . . Tas akordeonists gan viens lustīgs virs, spēlē, jodelē, dzied gan Šveices vācu dialektā, gan itāliski. Tirgus iet uz beigām. Pārējie pārdevēji, ari tautastērpos, dzied līdzi, dejo iekšpusē aiz letēm. Apkārt japāņi, amerikāņi, vācieši. Fotografē. Aplaudē. Aplaudē ari policisti pie *polizia* durvīm. Rodžeram rodas gaiša ideja, vai arī es nevarētu tur piedalīties. Kāpēc gan ne? Pasūtu lustīgajam dziedātājām valsi, uzlūdzu vienu no mazajām kundzītēm tautastērpā, un laižam vaļā. Rodžers palaiž vienu no savām garākajām automāta kārtām. Runājam par šo un to, par musu filmu, Latviju. Par to gan viņai nav ne mazākā priekšstata. Tāpat, kā kad toreiz Rainis viņai prasīja, kur ir Latvija, viņa atbildēja, tas ir tepat aiz Turcijas!

14.00 ir klat Pjetro. Braucam uz *Villa Ciani-Museo Civico.* Pilsētas parkā pie muzeja uzņemam Raiņa dzejoli par 3 krāsām vācu valoda. Pec tam piedzērušā Sokrātā skulptūru. Braucam atpakaļ uz viesnīcu. Pjetro mēģina mūs pierunāt braukt uz Itāliju. Kas tad te par tirgiem! Lūk, tur tik esot tirgi, katru dienu *Como, Chiasso.* Dažreiz nemaz pasēs neskatoties. Nu, bet ja ieskatās? Mūsu sarkanajās pasēs? Nepietiek man ar to, ka mani jau no Maskavas visi sazīmē liela mēroga valūtas

spekulantu (ari šeit man pilsētā šaubīgi

[10] Tirgus laukums. (It.)

[16] Ātrā palīdzība. (It.)

[17] Sipolu tirgus. (Šveices vācu vai. dialekts.)

tipi vaicāja, vai es negribot mainīt liras pret frankiem vai otrādi). Ja *mūs vēl* noķers ar filmkameru un bez vizas pasē, tad mūsu dienas ir skaitītas. Kas tad Pjetro! Viņš pirmdien pēcpusdienā brauc uz Milānu. Viņam vīzu nevajag. Atlaižam viņu līdz pirmdienai. Ieēdam šo to no mūsu cūkga|as konservu krājumiem un ar jaunu sparu metamies ārā ar visiem aparātiem filmēt nelielu informatīvu tekstu pie jaunās pasta ēkas. Teksts neizprotamu iemeslu dēļ ierakstās briesmīgi dobji.

17.00 ir jau pārāk tumšs, lai ko filmētu, noliekam dzelžus un dodamies pa Raiņa un Aspazijas iemīļoto pastaigas vietu *Sentiero di Gandria* (taku uz Gandrijas ciematiņu gandrīz pie Itālijas robežas) 4 km gar ezeru, viesnīciņām, restorāniņiem, laivām, jahtām, cauri viduslaiku arkām. Beidzot tikai klintis, šaura taka virs ezera dziļi lejā. Gandrija gandrīz pielipusi pie klints, šauras taciņas, trepītes, kārniņi, baznlciņas. Pa trepītēm uzkāpjam augšā līdz autostrādei un dažādības pēc iedomājamies atgriezties Castagnolā pa šauro tro-tuāriņu gar autostrādi (sods no 5—50 Fr.). Visbriesmīgākā sajūta, cauri tuneļiem ejot. Mašīnas drāžas briesmīgā ātrumā, gāzes, klints, kas spiež pie zemes . . . Pie pašas Castagnolas ieraugām gadsimteņa sākuma oāzi. Lejup vijas nebruģēts lauku ceļš, pamesta māja, vīnogu lauks, saimniecības māja ar dakstiņu jumtu un gandrīz blakus sākas *Parco Publicito degli Ulivi's*. Ar zaļu zālīti noaugusi gandrīz stāva krauja, ar cipresēm, šaurām, šaurām taciņām, trepītēm, nosūnojušiem akmens soliņiem ar koka dēlīti pa vidu ... un — vai uz viena no tiem vakara krēslā nesēž Rainis un Aspazija, cieši piekļāvušies viens otram? Zied mini ceriņi un stipri smaržo! Nonākam lejā pie Gandrijas takas sākuma. Tad atkal kalnā, līdz viesnīcai. Skatāmies TV. Vakariņās zaļi salāti ar olīveļļu un vīna etiķi, diedzēti graudi ar gariem, kraukšķošiem kātiem, bietes šķēlītēs, tomāti, lillā dekoratīvi salāti ar volāniņiem, cūkgaļas kotlete ar rīsiem olu dzeltenumā, sarkanu mērci un senem!

Ārā sāk gāzt baltu ūdeni. Ar lietussargiem pa trepēm skrienam stāvus kalnā uz San Giorgio bazniciņu, kur 20.30 sākas koncerts, ko ieraksta *Radio e Teleuizione Italiana Svizzera.* Nelielā baznlciņa pilna. Mums aiz muguras sēž dāņi, japāniete, skan angļu, franču un vācu valodas. Neliels kamerorķerstris no Cremonas Itālijā spēlē Bendžamena Britena Simfonieta op. 1. un *Lachrymae.* Otrā daļā *«Le jongleur de Notre-Dame*j>[19], scēniska akcija mīmam, baritonam, kamerorķestrim un bērnu pūtēju orķestrim, ko sarakstījis angļu komponists *Peter Maxwell Davies* 1978. gadā. Ieeja brīva. Koncertu finansē Tičīno kantora Valsts banka! Reti var dzirdēt tik pārliecinošu, kaislīgu un virtuozu modernās mūzikas izpildījumu. Centrā itāļu mīms Ambrogio Colombo. Sākumā mūs apber ar konfeti. Tālāk ar pantomīmu, akrobātiku un žonglēšanu, «sarunājas» ar Jaunavas Marijas skulptūru (vijole), Brāli Dāvidu (fantastisks klarnetes virtuozs), Brāli Filippo (flauta) un Brāli Gregorio (sitamie instrumenti). Vienīgais teksts latīniski Abatam (kolosāls baritons). Rodrigo zem sola kontrabandas ceļā ieraksta gabalus no pēdējā opusa. Pēc koncerta briesmīgā lietū saimniece noved mūs lejā savā folksvāgenā. Nepārtraukti zibeņo un dārdina pērkons, kas iešūpo mūs murgainā miegā.

II. oktobris, svētdiena, *domenica.*

Visu nakti lija. Pieceļamies ar galvassāpēm. Austrumu vējš. Man esot jāgrimējas. Nē, nekad vairs tumšo bārdu! Vismaz sirmās ūsās un

bārdā es vēl izskatos pēc cilvēka. Līdz 9.00 sēžu hallē un lasu zviedru nedēļas tenku žurnālu sievietēm *«Dam»*. Par karaļpāri un visām citām prominētām personām, kas pavadījušas kādu apšaubāmas reputācijas sievieti pēdējā gaitā, par mūzikla *«Cats»* Stockholmas pirmizrādi, — kas bijuši zālē, ko teikuši gaiteņos, par ballēm, skandāliem, Holivudas aktieriem: kurš ar kuru . . . 9.30, kad esmu sagrimējies, sāk atkal līt. Mēs ignorējam lietu un 10.00 ar visām paunām dodamies lejā pie paša ezera. Te līst, te nelīst. Te kļūst gaišāks, te tumšāks. Ir gaišs, kamēr uzstāda kameru, samēra gaismas, sagatavo magnetofonu un mikrofonu. Kad varētu sākt filmēt, kļūst tumšs un sāk līt. Ir gaišs, kamēr lādē kaseti vai pārmaina magnetofona lenti, vienu brīdi pat it kā paspīd saule, bet, kolīdz Rodrigo ķeras pie kameras, gaisma katastrofāli krīt un vienīgais, kas mums atliek, — stāvēt zem lietussargiem. Garam nāk svētdienīgi cilvēki ar suņiem un bērniem. Viens pensionāru pāris ar lietussargiem nāk vairākas reizes un stāv pacietīgi pa pusstundai, lai beidzot redzētu, kas te zem bambus-kokiem un starp kolonniņām notiks. Bet nenotiek nekas. Nervozēdami blenžot pelēkajās debesīs, nogrozāmies trīsarpus stundas. Beidzot sāk līt kārtīgi. Atliek filmēt, kā ir, — runāju dzeju iťkā naktī, lietū, ar lietussargu virs galvas?! Arī Rodrigo tur sev un kamerai virsū lietussargu. Vēl manipulējot ar optiku un magnetofonu! Liela, virtuoza māksla!!! Garāmgājēji siltos krāsainos kombinezonos godbijīgi sveicina varonīgos svētdienas kinoamatierus — *buena sera!*[20] Tas jau arī ir vakars! Pie ezera! Kā izsmiekls lepni pāri mūsu mikrofona vadiem pārbrauc *Radio e Televizione Italiana*

Svizzera skaņu vāģis ar smalku modernu skaņu ierakstu aparatūru aiz aizkariņiem. Somas ir slapjas. Eksemplāri arī. Burti izplūduši. Tomēr esam uzņēmuši pāris Induļa vārsmu un Raiņa atziņas par iespējamo savas tautas bojāeju. Ezera viļņi monotoni sitas pret noenkurotām motorlaivām un krasta akmeņiem. Savācam slapjās somas, aparatūru un kāpjam kalnā uz viesnīcu. Numurā ieēdam šo to no cūku konserviem. Manos pienākumos ir aizgādāt tukšās konservu bundžas uz tālākām atkritumu kastēm, lai neradītu nevēlamu bundžu koncentrāciju viesnīcas tuvumā. Rodrigo pārlādē kasetes. Šodien jābeidz. Saimniece hallē skatās TV. Brīnās, ka mēs strādājam svētdienā un kā vispār tādā laikā var kaut ko filmēt? Mēs varam! Jāvar!

Atgrimējos, pārģērbjos, un ejam lejā uz Lugāno. Iela atkal pilna. Mašīna pie mašinas. Vienīgi otrā virzienā. Atgriežas no Itālijas. Galvenajā pastā nosūtām telegrammu uz Rīgu, apsveicot Rūdolfu Pinni 85. jubilejā. Viņš nesen esot atzinies Rodrigo: «Esmu palicis viens. Jūtos kā novēlojies atpūtnieks, kad visi peldviesi jau aizbraukuši!» Pastaigājam pa ielām. Stipri līst. Šur tur zaglīgi ieskatāmies skatlogos, lai kaut ko neiekārotu. Kāpjam pa ielu—trepēm augšā uz stacijas pusi. Ļoti stipri līst. Ieejam *San Lorenzo* katedrālē

(viena no vecākajām un lielākajām Lugāno baznīcām). Pasēžam solos . . . Kamēr māte iegrimusi sevī, maza meitenīte, salikusi rociņas, cītīgi ātri noskaita lūgsnu, izskrien ejā, piesit ceļgalus klonam, noskaita Tēvreizi, pielec kājās un, apmierināta ar sevi, priecīgi sasit plaukstas. Atgriežamies viesnīcā. Vakariņas. Kopā ar saimniekiem skatāmies TV. Saimnieka suns, mazs, raibs, nenosakāmas sugas, lok ūdeni zem mūsu galdiņa! Amerikāņu pretkara filmu par zēnu, kura paštaisītais kompjūters nejauši savienojas ar Pentagona kompjūteru, — *«The War Games»*[2] . Fragmenti no slavenām pēdējo gadu filmām par Vjetnamu, Kubrika *«Full Metal Jecket»,* Kopolas *«Garden of Stone»* un Stouna *«Platoon».* Ziņās paskatāmies, ko pastrādājušas viesuļvētras Anglijā, Francijā un Šveices ziemeļos. Suns valstās pa grīdu un reizēm kunkst . . . Bā-zeles simfoniskais orķestris spēlē Geršvina *Symphoniete.* Solists, pianists — nēģeris, zāles vidū ringā pie klavierēm bez ākstīšanās spēlē ļoti temperamentīgi un izjusti. Diriģents salmu hūtē diriģē ārkārtīgi plastiski, bet vienaldzīgi. Zālē sēž tikai pelēki zaļganu ģipša figūru — viena vīrieša un vienas sievietes — bezgalīgs kopiju skaits. Gar sienām uzraksti, reklāmas. *Puccini Dry* . Uz Mocartu jūs varat pilnīgi paļauties! Diriģents pagriežas un diriģē zālei. Kamera brauc pa «klausītāju» rindām, ķuri sastinguši lielā uzmanībā. Nēģeris pārdzīvo. Diriģents vēsi vicina rokas. Zālē kapa klusums! Bet te saimnieka suns šņakstina zobus un staigā zem krēsliem turpu šurpu un trin savu kašķaino muguru. Šurpu turpu. Turpu šurpu . . . Pilnīgi nejēdzīga diena. Ārā joprojām līst. Laika prognoze rītdienai — lietus.

12. oktobris, pirmdiena.

Lija visu nakti, arī no rīta līst. Sagrimējos un ejam uz Raiņa māju. Arhīva sekretārs mūs jau gaida. Taču pie sava darba viņš

[18] Ulivi publiskais parks.

[19] Notrdamas žonglieris.

[20] Labdien, labvakar! (It.)

šodien netiek, jo viņam jatur lampa. Rodrigo filmē sienas, kamīnu, tukšo Aspazijas krēslu, manu ēnu uz sienas . . . Kamēr Rodrigo pārtin filmas, es apskatu tuvāk Raiņa un Aspazijas piemiņas istabu. Pie sienām fotogrāfijas, zīmējumi, litogrāfijas, Strunkes Castagno-las skati, ilustrācijas un dekorāciju meti Raiņa lugām. Emigrācijā Strunke pamatā dzīvojis un strādājis Romā. Tur viņš vēlējās nomirt. Tas viņam arī izdevās. Tur viņu apraka. Strunkes kundze vasarās brauca no Stokholmas uz Romu. Pa ceļam šajā mazajā istabiņā vienmēr atstāja pa Strunkes zīmējumam. To tagad ir stipri daudz. Par to atsauksmju grāmatā uztraucas arī daudzi latvieši svešumā. Galdos zem stikla var apskatīt dažādos laikos un dažādās valodās izdotus Raiņa un Aspazijas darbus. Jaunākie izdevumi ir lejā, arhīva skapjos. Tur mēs ielikām arī šoreiz atvestos. Blakus Raiņa un Aspazijas Gadagrāmatām, izdotām Stokholmā. Sekretārs tur lampu, un

Rodrigo filmē manu figūru logā. Ārā tumšs, līst. Neredz pat Sansalvatores kalnu. Sekretārs skatās pulkstenī. Vēl ātri uzņemam logu no ārpuses, sekretārs novēl mums labu apetīti, aizslēdz durvis un aiznesas pusdienās. Mēs atgriežamies viesnīcā pie saviem cūku konserviem. 14:30 atver pastu, bet tur kaut ko uzfilmēt neizdodas. Valsts iestāde. Filmēt aizliegts! Atgrimējos un atgriežos muzejā. Līst. Filmējam pie kamīna, Raiņa istabā, grāmatu plauktus. Sekretārs pacietīgi tur lampu. No visiem turētājiem viņš bija labākais.

«Per i Lettoni Castagnota e meta di pelleginaggio,»[7] itāliski izdotajā Lugāno pilsētas vēstures almanahā (ko sakārtojis un pa pusei arī sarakstījis profesors Gili) rakstā par Raini, Aspaziju un Latviju raksta Vita (doktora grāda disertācija par Aspaziju 2e-nēvas universitātē). Šī doma vijas cauri neskaitāmajiem ierakstiem viesu grāmatā, sākot ar 1955. g. un beidzot ar pēdējiem mūsu ierakstiem. Latvieši no Dzimtenes, no Austrālijas, Amerikas, Kanādas, Francijas, Rietumvācijas, Anglijas, Zviedrijas . . . Lietuvieši, baltvāci, krievi, amerikāņi, francūži, itāļi, šveicieši . . . Daudzi te iegriežas katru gadu.

Es izgāju visas pasaules
Nav labāk nekur kā iekš dzimtenes.

Šajās telpās muzejs pārnāk 1973. gadā. 1980. gadā pēc remonta šeit ierīko Raiņa un Aspazijas istabu. Vecā māja, kurā abi trimdinieki nodzīvoja lielāko laiku, *Stella d' Oro*[2] < tika nojaukta 20. gadu sākumā. Tagad tur — piemineklis abiem rakstniekiem, atklāts 1972. gadā. Pieminekli nolēma celt Raiņa simtgadē, bet pagāja daudz sarežģītu, nesaskaņu pilnu gadu, kamēr šī trimdas latviešu ideja realizējās. *Stella d' Oro* pirms Raiņa bija dzīvojuši vēl

2 lieli emigranti — 19. gs. sākumā Amerikas Atbrīvošanās kara varonis poļu ģenerālis Kostjuško un pēc 1848. gada — itāļu demokrāts, brīvības cīnītājs, domātājs Karlo Kattaneo, kurš šeit nodzīvoja 20 gadus. Šo cilvēku karsto elpu Rainis nevarēja nesajust. Šajā ieroču brālībā viņš nevarēja neiestāties!

Sēžam arhīvā pie liela galda un kopā ar kādu sirmu kundzīti, kura šķirsta lielus albumus, šķirstām šeit pieejamos materiālus par Raini un Aspaziju. Uzzinājusi, kas mēs esam, viņa aizgūtnēm sāk stāstīt par saviem senčiem no Tičīno, kuri, vairākās paaudzēs būdami arhitekti, cēluši pie mums, tur, Polijā un Krievijā, pilis un baznīcas. Pēkšņi viņa pagriežas pret logu un iesaucas, — paskatieties šurp! Lietus beidzot pārstājis. Cauri jau iedzeltenajām liepu lapām plūst miglaina, dzelteni sudrabota gaisma. Neko tādu līdz šim tiešām nebiju redzējis. Saulriets kalnos. Mēs visi, arī sekretārs, pieskrējām logiem un atvērām tos. Gaisma ieplūda mūsu arhivāru dvēselēs, apņēma, ietina mūs, un mēs stāvējām, aizturējuši elpu. Tumši, tumši zili, gandrīz melni asu kalnu silueti. Pāri mūsu galvām milzīgs tumši, tumši zils vienlaidus debess. Un no šaurās, dzeltenās spraugas starp mākoņiem un kalniem šurpu

trīsuļojot plūda šī brīnišķīgā, klusā, siltā gaisma.

Arhīvu slēdz. Lēni dodamies uz viesnīcu. Zvana Marsels, atbraukšot pie mums pēc 15 minūtēm. Jau vakar, tikko atlidojis no *New York,* viņš zvanīja no Milānas lidostas. Tikai pateicoties viņa ielūgumam, mēs esam šeit, Šveicē. Pēc klasiskās ģimnāzijas beigšanas Rīgā viņš studējis medicīnu Berlīnē, Kēnigsbergā, Buenos-airesā. Praktizējies un nodarbojies ar zinātniskās pētniecības darbu ASV, Puertoriko, Argentīnā, Zviedrijā, Francijā. Viņš ved mūs vakariņās uz kādu nomaļu *grotto* mazā ciematā Porcā, kur viņš dzīvo. Pusizcepts šķīvja lieluma gaļas gabals, salāti, maize un sarkanvīns no mazām bļodiņām — tradicionāls Tičīno ēdiens. Bet mūsu Lokando saimnieka meistardarbiem tas tālu netiek līdzi.

Marsels nav Šveices pavalstnieks. Viņam ar Argentīnas pasi un sievu argentīnieti ir tikai atļauja dzīvot Šveicē! Un brīvas rokas un kājas braukāt pa visu pasauli un vākt informāciju dažādām firmām vai privātpersonām par pēdējiem sasniegumiem kombinēto metožu pielietošanā dažādās ārstniecības jomās. Aizbraucam pie Viņa. — Tā nu tas ir, nekad neesmu mājās! — Bet vai tāds dzīves temps ar laiku neizsit cilvēku no līdzsvara?! — Nē, tas ir mans dzīves stils, — viņš atbild, pa to laiku jau mēģinot piezvanīt uz četrām piecām vietām. Viņa telefona aparāta skaitītājs rāda no 1. janvāra nozvanīto naudas summu — tuvu pie 7000 Fr! Kādu brīdi viņam izdodas sazvanīt Milānu un sarunāt tur tikšanos pēc pāris dienām. Viņš sazvana vietējo TĻV centru un mēģina sarunāt iespēju mūsu kontaktiem ar Tičīno TV. Marsels nevainojami runā sešās Eiropas valodās. — Šveicei liels respekts pasaulē. Kaut vai dokumentam, ka tu drīksti dzīvot Šveicē. Daudzi pensionāri Amerikas Savienotajās Valstīs sapņo šeit pavadīt savas vecumdienas. Kāda starpība starp Šveici un Argentīnu? Argentīnieši nodzīvo dzīvi bagāti, mirst nabagi, šveicieši dzīvo nabagi, mirst bagāti! — Marsels mazliet skumst pēc Argentīnas. Sākam runāt par Markesu, Borhesu un Hulio Kortasāru. Viņš drusku pabrīnās, ka mēs lasām Kortasāru.

— Šeit, Šveicē, retais pazīst viņa vārdu!

Marsels mūs atved uz viesnīcu. Saimnieki sēž, skatās TV. Mēs pievienojamies. Saimniece iznes mums alu, no savas puses, gra-pu — briesmīgi niknu vīnogu produktu, ko Kaukāzā sauc par čaču, Bulgārijā par rakiju. Saku, ka saimnieks nav tikai mākslinieks gleznās, bet arī virtuvē. Par to mēs šovakar spilgti pārliecinājāmies! Viņš blēdīgi smaida. Saimnieks noguris, uzliek kājas uz krēsla. Bet, tikko saruna risinās par Kanāriju salām, viņš pielec kājās, žestikulē. — Nē, tas nav izstāstāms! Tur vajag nodzīvot 6 gadus! . . . Pagājušā ziema šeit izsalušas mimozas. Visas. Sals. Biezs sniegs. Pagājušā mēneša dabas katastrofas Šveicē: dubļu straumes, nogruvumi, plūdi pārtraukuši vilcienu un auto satiksmi. Tas ļoti jūtami sit pa viesnīcu turētāju

kabatu. Ziemā daudzas viesnīcas slēdz. Tūristi sāk braukt ap Lieldienām. Tuvojas 24.00. Saimniece aizslēdz durvis, izslēdz gaismu. No bāra jau sen visi aizgājuši. Pat tie dīvainie dzeltenīgie, čigāniem līdzīgie tipi. Ejam gulēt.

13. oktobris, otrdiena.

Beidzot tā kā spīd saule. Silts. Par spīti za|ajām palmām, dzeltenās liepas pie arhīva čab un atgādina — ir rudens! Brokastīs atkal jaunas sejas. Kā šeit rit laiks! Ar katru dienu Kostas kundzes viesi kļūst katastrofāli vecāki. Šodien parādījušies divi galīgi veci vecīši ar spieķīšiem. Viens ir tik vecs, ka otrā dienā es vairs viņu neredzu. Jā . . . Paiet jau arī viņš vairs nevarēja. Bet otram blakus ir tīri ņipra kundze. Briesmīgi resna. Runā savā briesmīgajā Šveices vācu dialektā *(Schwitzer Djutch)* un briesmīgi skaļi smejas pat Šveices TV galēji bēdīgos humora ikdienas raidījumos *«Meijer und Müller».* Šodien mēs abi ar Rodžeru esam mazliet satraukti.

11.00 Gili kungs beidzot mums parādīs savu *extra* numuru — *UNA BELLA TICIANESE*[25]. Spīd saule. Nebrauksim nekur kalnos. Gan jau vēl būs saulains laiks un pagūsim. Šodien filmēsim īstu itā 1 iski melnacainu un melnmatainu Mēnesmeitiņu! Ieskrienoties uzņemam šo to pie jaunā pasta kioska, pie vecā pasta. Mūs vairs pat nesatrauc tādi sīkumi kā: tikko ieslēdzam mikrofonu, tā kaut kur kāds sāk dauzīt paklāju, iedarbina urbi vai betona maisītāju vai vienkārši sit naglas. Laiks paliek pat pāri. Pārlādēju savu fotoaparātu un bezcerīgi klīstu apkārt, jo savā negausībā esmu visu jau nofotografējis sliktā laikā. Bet šodien taču spīd saule!

11.00, kā sarunāts, ar latviešu tautastērpu somā esmu arhīvā. Gili kungs ar sekretāra palīdzību uzmanīgi paskaidro, ka meitene nav vēl paguvusi izņemt tautastērpu no pilsētas muzeja, un turklāt no 12.00—14.00 taču ir pusdienlaiks. Tātad tikai 14.00, 3 stundas vislabākā saulainā laikā neko nedarīt, gaidīt?! Un ja nu taisnība Pjetro, un pēc tam saules vairs nebūs?!

Jau pirms laika esmu pie arhīva slēgtajām durvīm. Rodrigo viesnīcā tīra un lādē savu haubici. Tieši 14.00 nāk pa kāpnēm lejā un pie durvīm enerģiski rausta kliņķi maza blonda meitene ar lielu plastmasas maisu. Garajā, gaišajā mētelī viņa izskatās aizdomīgi plata. Es sasveicinos ar viņu. *Buena sera!*

(Turpinājums sekos)

[2s] Skaista Tičīno meitene. (It.)

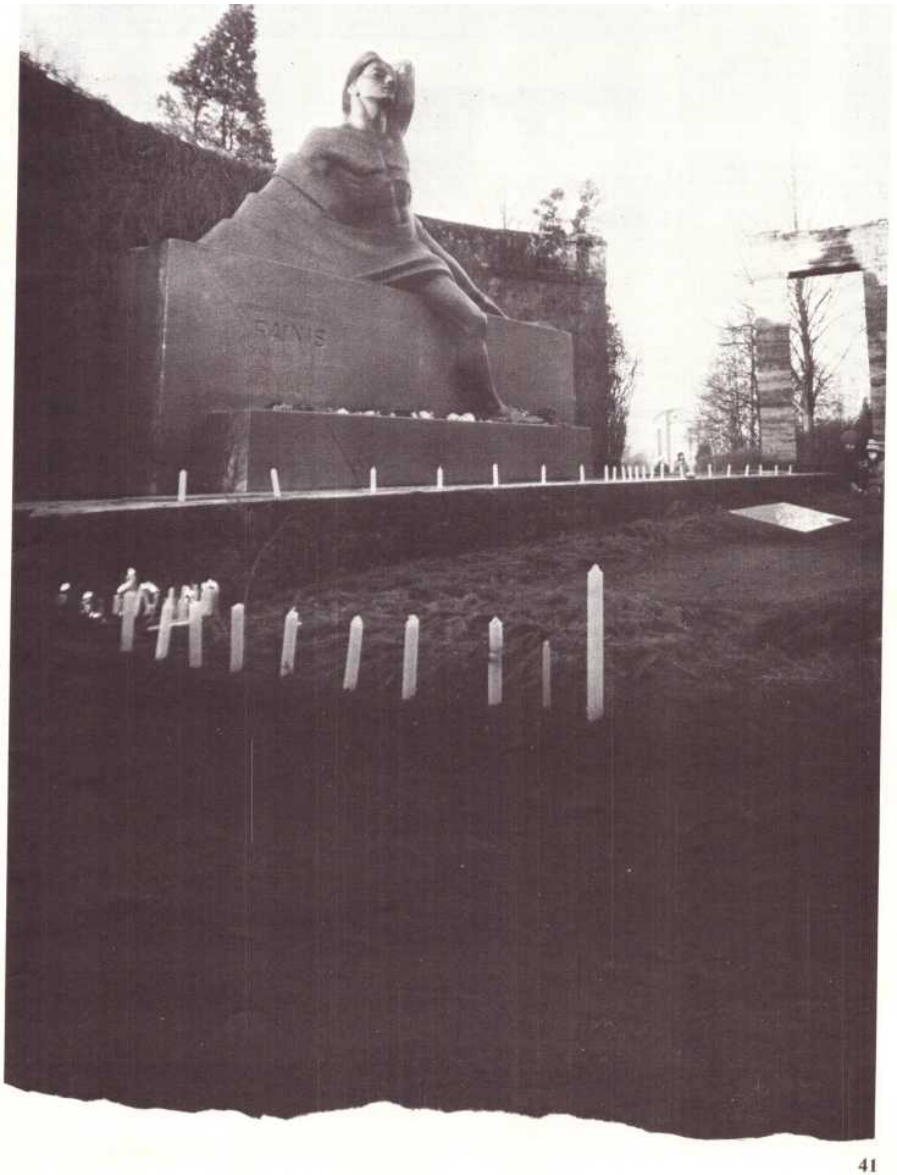

41

ANDRA KRIEVIŅA FOTO

3rd Annual Broadway Film Festival
a movie about moviemaking. The sheer skill of Lelouch as he exercises his mastery over his medium is evident in the graceful – and playful – way he mixes Anne's moviemaking with his own in a running commentary on the narrow gap between fantasy and reality. More than a sequel to a successful love story, A Man and a Woman: 20 Years Later is a sonnet to love, to love stories and to a life in love with the cinema. Rated AA. June 24, 7pm, BY
SPONSORED BY:
A MAN AND A WOMAN: 20 YEARS LATER. (France 1986) Directed by Claude Lelouch. Starring Jean-Louis Trintignant, Anouk Aimee, Richard Berry, Evelyne Bouix and Robert Hossein
Twenty years after their Oscar-winning romance, Anne Gauthier (Aimee) is a film producer wallowing in the despair of a major film failure and Jean-Louis Deroc (Trintignant) is still involved in auto-racing, although now as an organizer. To inject some life in her career, Anne decides to make a film about the romance she had with Jean-Louis and contacts him for his permission. Their renewed contact provides the spark that rekindles the romance and the filmmaking angle allows Lelouch to make
MOTHER TERESA
(USA 1986). Directed by Ann and Jeanette Petrie
Narrated by Sir Richard Attenborough and filmed over five years in the making, this loving and thorough documentary on Mother
Coke
Catch the Wave
Coke
23

BLAKUS INFORMĀCIJAI PAR MĀKSLU, DABISKI, — REKLĀMĀ.

PIRMOREIZ RĪGA NOTIEKOŠAJA STARPTAUTISKĀ KINOFORUMĀ "ARSENĀLS" DALĪBU AR NELIELU AVANGARDA KINOPLAKĀTU IZSTĀDI PIETEICIS TAUTIETIS JĀNIS ZEMĪTIS. KURŠ DZĪVO KANĀDĀ. INTERESANTI, KA JAU CETURp REIZI AR JĀŅA PŪl TONĀ ŠOVASAR PANĀKUMUS GUVA "ANNUAL BROADWAY FILM FESTIVAL", KURĀ DESMIT DIENU LAIKĀ TIEK IZRĀDĪTAS AIZGĀJUŠĀ GADA IEVĒRĪBU GUVUSAS FILMAS NO VISAS PASAULES, KĀ ARĪ CITI UN DAŽĀDOS LAIKOS UZŅEMTI NOZĪMĪGI KINODARBI. IESPĒJAMS, KAUT KAD TURIENES PUBLIKU VARĒTU "AIZRAUT" ARĪ LATVIEŠU KINOMĀKSLA...

PUBLISHER'S MESSAGE

What a difference a year makes! The 4 th ndltkrn of ‘ho Brcadivay

f estival is ml bigger than feist years (we had two meatm and almost 75 films Iheri}. but *W* boasts the strongest lineup we've eve)' had. For the avid film buff H «•?» be if pick orJy five or ten choices from the almost forty pfmiem being screened during June.

To our good fortune and the vary godd fee&rtge circuialinr, amongst the staff, we hope to launch the Festival w8h A REFl. PARTY. On opening nlgtu, after the Canadian premiere of Bertrand Tavernier*s BEATRICE, a "happening* for first mghtttei holders and all Broadway members will be n*$ in Hess Viage. Three tine e&abiishments *w*\< help the Film Festival and summer, get off to a great stad ■ The Vienna, Moonˆags, and The Gown and Gave!. Two local fusion bands will entertain revellers - Daba Rojaba and *Rapid Tram.* I hope many of our members wifi sake thfe opportunity to meet other Broadway regulars to "talk film* or lust enjoy the evening under the stars.

I wouid like to thank the Roadway's very loyal ones who have made our cinema a special on« In, give them a pleasant word or a sm? ie.

Bon mots are also due to the advertisers in the CU'ÖE and our sponsor, ?!••«? NOW section of THE HAMll. TON SPECTAT'OR Most supporters are local enterprises and your support of them wi'i keep our community strong and vibrant..

In a festival such as ours, many "smaller" films get lost afccns me productions that feature name directors and stars This year there are tour titles that I hope wifi redeve the strong audience recognition -hey deserve - PING-PONG, HOUSE OF GAMES. TRAIN DREAMS and THE FUNERAL As weii as tear Canada« premieres, at least three films will have an audience Question and answer session wi-h attending directors and stars, after the screenings. Advance tickets lor these events are available. Check ihe GUIDE for the dates and times, and come meet the 'i'm makers.

i hope Ihe 4th Annual Broadway Film Festival stimulates and entertains you On with the show

„«.v'W ; f? i **Jon iemitis**

SAGADA FESTIVĀLA ORGANIZATORA UZRUNA.

fim %!//-

VALTA KLE/NA FOTO

GAREGINS ZAKOJANS (ARMĒNIJA)

maestro

KA MUS

Varētu sacīt, ka Paradžanovs ir radījis savu pasauli, ja šī viņa pasaule nebūtu — mīts.

Pasaule un mīts — mūsu apziņas divējas sejas. Kā zieds un auglis tās nav iedomājamas šķirtas, kā zieds un auglis tās noliedz cita citu. Mīts top saredzams ar Homēra aklumu. Pasaule — ar gaismu un gaismā, ar gaismas radītām acīm, ar acīm, kas atsaucas gaismai.

Tur, kur izbeidzas pasaule, tur, kur jūtas vairs nevalda pār realitāti, tur, kur saprāts pazaudē Ariadnes pavedienu, bet redzamais un taustāmais vairs nesabiezinās jēdzienos, — tur sākas mīts. Tas piedzimst uzreiz, kolīdz garīgi uztvertais tiek pārcelts pasaulē un ietērpts jutekliskajās formās.

Paradžanovs ir mītu radītājs. It viss — sākot ar pašu viņa eksistēšanas veidu pasaulē līdz šīs izstādes darbiem — ir tikai vienota mīta detaļas, mezgli un līnijas. Mītu radītājs rada tikai vienu vienīgo reizi, taču ar visu savu dzīvi un visā savā dzīvē.

Paradžanovs ir kultūras reanimators. Viņa varoņi, viņa māls — aizmirsto senču ēnas, materiālās un garīgās kultūras pieminekli, aizmirstie, mirušie, sen mehāniski uztveramie. Lielais darbs — atgriezt tos dzīvē — ir uzdots viņam.

Bet uzmodināt mirušo ir iespējams vienīgi mīta sistēmā.

Paradžanoviskā mīta topogrāfija un laika plūsma ir ārkārtīgi konkrēti. Tā ir dzīvošana starp nāvi un uzmodināšanu, starp sapni un apziņas nomodu. Visi viņa varoņi, personāži, kolāžas, mozaīkas un zīmējumi ir mēnessērdzīgi savā būtībā. Uz pamošanās (uzmo-dināšanas) robežas viņi taustīdamies iet pretī jaunas piedzimšanas gaismai.

Līdzīgi grieķu skulptūrai, Para-džanova varoņi raugās neredzot. Nāves elpas un augšāmcelšanās gaismas klātbūtne ir katrā vienā viņa filmu kadrā.

Un vai nu tikai kadrā! «Faberžē piemiņai» — kolāža, kas noausta no servīzes skrambām. Kas gan tas cits, ja ne uzvara pār nāvi. Līdzīgi Dēmetrai, kura ar mīlestības spēku izglāba savu meitu Persefoni no ēnu valstības, Paradžanovs no atkritumu izgāztuves atdod atpakaļ gaismai un liek kalpot cilvēkiem savu laiku nodzīvojušā skaistuma skrambām. Un tā nav atmodināšanas profanācija, atdzīvināšanas ilūzija, jo viņš nelipina kopā lauskas un nerestaurē sadauzīto. Paradžanovs nav restaurators. Dvēselei, kura piedzīvojusi nāvi, jāglabā tās pieredze sevī. «Faberžē piemiņā» nāve un skaistuma atgūtā

dzīvība pastāv līdzās mirdzošas kolāžas vienotā plaknē. Tāpat kā diženajiem grieķu mītu radītājiem, dzīvība un nāve caurauž viena otru. Atcerēsimies Ve-riko Andžaparidzi gaišreģes pravietotājas (arī aklas) lomā, atcerēsimies nāves eņģeli (ar aizsietām acīm), kuru vadā draiskulīgi eroti, atcerēsimies Ivanu, kurš raugās ūdens spogulī un redz sava atspulga vietā bojā gājušās Mariškas seju. Tā kadrs aiz kadra var izsekot visām Paradžanova filmām, sākot ar «Aizmirsto senču ēnām», jo viņa varoņi mīl, dzīvo un cieš nenosakāmā telpā starp tumsu un gaismu.

Atvērtību pasaulei, jūsmu un izbrīnu mēs sajūtam labākajos Fellīni darbos. Paradžanovs ved mūs aiz saredzamā, iegremdē tur, kur vairs nevajag acu, kur gars, lietu dvēselē ietiecies, rada formas un tēlus un iznes tos pasaulē, gaismā — un mēs atkal atdarām acis. Bergmanis ieslēdz mūs refleksijas čaulā, iegremdē sevī — pasaule saskaldīta, un pati saules izgaismotā dzīve pārvēršas ilūzijā un maldā. Un vienīgi Paradžano-vam zināms atpakaļceļš. No pekles, no nebūtības viņš atdod pasaulei atkal daiļuma pērles.

ZIEDI BRĀLIM, KURŠ NEATGRIEZĀS

MARIONEŠU VĒLĒŠANAS

Lai piedzimtu skaistums, dzejnieks aizdara plakstus. Lai radītu pasauli taustāmu, redzamu, viņš vadās no neredzamā. Un ne tik daudz formās un tēlos, krāsās un plastikā iemiesoti ir viņa darba augļi, cik mūsu spējā saredzēt un sadzirdēt, uztvert ar jutekļiem.

Paradžanovs nav antikvārs, etnogrāfs, priekšmetu apdziedātājs, vizionārs vai restaurators. Kalpodams «ēnām», viņš tās nepadara par fetišiem, neapdievina. Viņa reanimatora darba īstenā jēga —

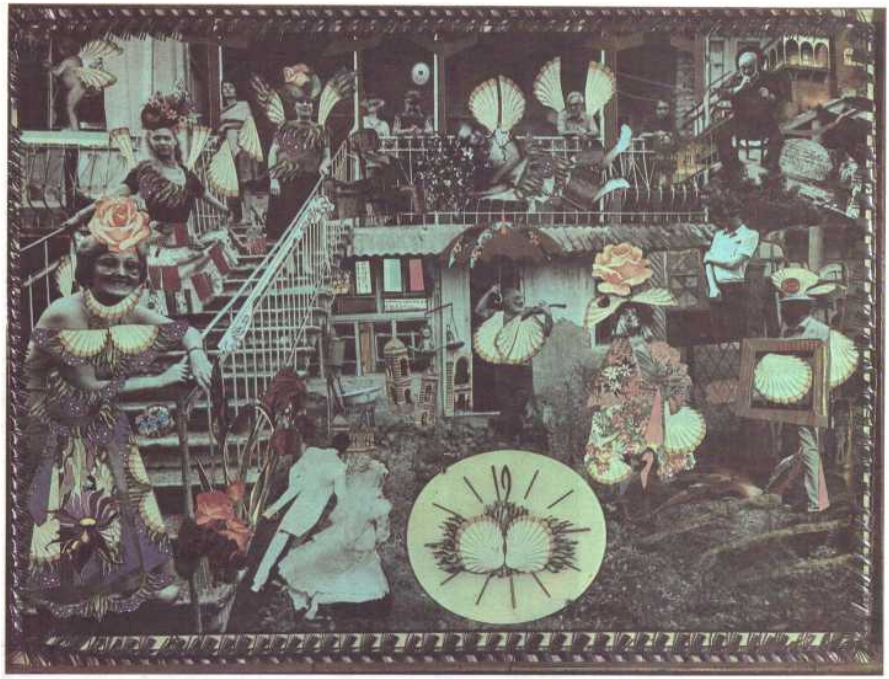

DZ. APDAIKA AUTOPORTRETS. S. PARADŽANOVA. KOLĀŽA

ZILONI PĀRVĒRSTAIS MANAS BĒRNĪBAS ČEMODĀNS ES PĀRDEVU VASARNĪCU

atdzīvināt kultūras nesaskaldīto vienotību. Atdot tai pirmvalodas arhetipu, kurā vēl nav iedomājama skaldīšanās laikā un telpā. Persiešu, turku, slāvu, gruzīnu, itāļu; arhaiskā un aktuāli sadzīviskā, filigrānā un rupji tēstā — viss līdztiesīgi viegli un organiski iekļaujas viņa mīta sistēmā, gluži kā dabiskā dzīves vidē. Un, iekļaujoties paradžanoviskajā mītā, tūlīt iegūst unikālas, tikai tam raksturīgas aprises.

Katrai mitoloģijai piemīt savs neatkārtojams plastiskais tēls. Grieķu plastiku nesajaukt ar indiešu, indiešu — ar acteku, acteku — ar ēģiptiešu. Vai neatdzimst ar Paradžanova centieniem tik atšķirīgais no visiem citiem armēņu mitoloģijas plastiskais tēls? l)n vai tad ne armēņu kultūra, tik bieži kā Fēnikss atdzimdama no pelniem, ir paradžanoviskā mīta pamatā? Un vai tad tā ir nejaušība, ka tieši tās tautas garīgajā vidē, kura stāv pie civilizācijas šūpuļa, radās kultūras arhetipa atdzimšanas ideja?

D. OLBRIHSKA PORTRETS

IRISI

Mītā, tāpat kā pasaulē, skaistais un ģeniālais pastāv līdzās banālajam un neglītajam. No universa viedokļa gan viens, gan otrs ir vienlīdz dabisks un nepieciešams. Un arī Paradžanovam līdzās skaistuma etalonam var sastapt kiču un klaju bezgaumību. Bet paši šie vārdi taču ir pārņemti no mākslas sfēras. Formulas un likumi, kurus izstrādājusi estētika un mākslas zinātne, nav piemērojami mitoloģijai. Tāpat kā nav piemērojami un pieņemami tikumiskie principi tārpam, kurš grauž saknes ceriņiem.

Paradžanovs — mītu radītājs, bet pavasarī Erevānā sarīkotā izstāde — vēl vieni svētki starp ikdienību un svētkiem viņa radāmajā mītā. Ierakstiet to vienā kontekstā ar jau par vēsturi kļuvušajām «Aizmirsto senču ēnām», «Granāta krāsu», «Akopu Ovna-tanjanu», kontekstā ar vēl joprojām prātus satraucošajiem «Leģendu par Suramas cietoksni» un «Pirosmani», kontekstā ar jau pagājušo izstādi Tiflisā, kontekstā ar viņa sadzīvi mājā pašā kuprainās Meshi ielas virsotnē Tbilisi, sadzīvi un ikdienu, kurā katrs mirklis — iedvesmas svētki, un jūs iegūsiet vairāk vai mazāk pilnīgu . . . par laimi, vēl neparakstītu paradžanoviskā mīta tekstu.

2 AVENA SARKISJANA (ARMĒNIJA) FOTOREPR ODU KC IJAS
Tulkojis JĀNIS ROKPELNIS
BENEDIKTS KALNAČS

NEVAIADZĪGO izrāviens?

Pats par sevi sešu autoru lugu apkopojums grāmatiņā «Virtuss», kas nāca klajā pagājušā gada beigās[8], nekādu ievērību varbūt neizpelnītos. Taču šo faktu papildināja vairāki citi, kas vedināja cerēt uz pārmaiņām attieksmē pret jauno dramaturģiju. Profesionālo teātru repertuārā patlaban ir trīs L. Stumbres un divas J. Jurkāna lugas. No 1.—5. februārim Drāmas teātra Aktieru zālē notika piecu jauno autoru lugu lasījumi. Ieskatu šajā pasākumā sniedza Latvijas radio, kur nesen iestudēta J. Jurkāna luga «Jāze-piņš». Žurnāla «Karogs» 4. burtnīca bija lasāms S. Radzobes raksts par J. Jurkānu. Raksts informē, ka «Karogs» gatavojas publicēt kādu no dramaturga lugām. Protams, tie ir tikai pirmie soļi šajā virzienā. Tomēr tie rosinājuši šīs piezīmes, kas tapšanas laikā izkārtojās vairākos lokos, dažbrīd ieviļoties arī senākā pagātnē.

DRAMATURGS, REŽISORS, AKTIERIS, TEĀTRA DIREKTORS

un menedžers — viss vienā personā bija Ādolfs Alunāns, latviešu teātra tēvs. Tajos laikos, kad viņš, cenšoties savervēt savai trupai aktierus, no daudzām «labākajām fa-mīlijām» tika ar kaunu izraidīts,

parādījās pirmie aizmetņi, kas cieši saistīja **dramaturģijas un teātra** attīstību. Latviešu drama dzima reizē ar skatuves mākslas sākumu. Teātra regulārai spēlēšanai latviešu tauta šogad,

2. jūnijā, klusi nosvinēja 120 gadu jubileju, un pēc gada tikpat apaļš skaitlis apritēs arī mūsu lugu rakstniecībai.

Bija vajadzīgi izrādēm piemēroti darbi, un tika veikti pirmie, vēl daudzviet diletantiskie mēģinājumi drāmu rakstniecībā. Stingri bija jārēķinās ar Rīgas Latviešu teātra un citu, mazāku trupu iespējām; sieviešu lomu lugas nevarēja būt pārāk daudz, jo pietrūka atbilstošu izpildītāju.

Pamazām no šī naivā līmeņa atbrīvojoties, latviešu teātris ķērās pie nopietnākiem uzdevumiem, iestudējot lielu un ne tik lielu klasiku, modernos cittautu autorus. Ne vienmēr pašu dramaturģija spēja augt līdzi teātrim. Tomēr bija reizes, kad orģināllugu uzvedumi izvērtās par pavērsiena punktiem kultūras vēsturē. Te varam minēt kaut vai hrestomātiskos gadsimta sākuma «Sidraba šķidrauta» un «Uguns un nakts» iestudējumu piemērus. Tomēr, repertuāra dažādībai pieaugot, vēsture nereti atpazīstam nicīgo degunu raustīšanu par pašmāju ražojumiem, kas nav sveša arī mūsdienās. Orģināldramaturģija un teātris, kas nekad nevar iztikt viens bez otra, dažados laikposmos bijuši ļoti atšķirīgās attiecībās.

Vismaz divas reizes šo 120 gadu laika mēģināts iestudēt iespējami visas latviešu rakstītās lugas. Raiņa direkcijas laikā no 1921. gada līdz 1925. gadam šāda programma bija Nacionālajam teātrim. Retāk atceramies citu faktu — Valsts Latviešu teātris «Skatuve», kas darbojās Maskavā no 1919. gada līdz 1938. gadam (sākotnēji kā teātris studija), balstījās pamatā uz tam pieejamām pirmo latviešu padomju dramaturgu lugām. Iemesls bija pavisam vienkāršs — Kolektīvs saprata, ka konkurēt ar līdzās strādājošām krievu trupām, to spilgto nacionālo savdabību izdosies, nevis dublējot repertuāru, bet veidojot savu, noteiktu seju. Balstoties vispirms pašu nācijas radītajās vērtībās. Citu, vairāk piemērotu alternatīvu viņiem patiesi būtu grūti atrast. Šī gudrība paturama prātā. Mazāk vērtīgais atsijājas dabiski, bet dramaturgam, neredzot savas lugas uz skatuves, kaldināt meistarību ir gandrīz neiespējami.

Varbūt šī pēdējā iemesla dēļ (jo ne vienmēr šis sadarbības posms bija labi ieeļļots) dramaturgu mums vienmēr izrādījies mazāk nekā prozaiķu, dzejnieku un kritiķu. Bet teātra gaisotne visos laikos ir lugu rakstniecības rosinātāja. Reti kurš šobrīd zina, piemēram, Eižena Kociņa un Dāvida Sveņķa-Zariņa vārdus, kaut gan šie Rīgas Latviešu teātra aktieri bijuši pirmo lugu autoru skaitā. Pagājušā gadsimta beigās tolaik jau profesionālais kolektīvs viņu darbiņus arī izrādījis. 20.—30. gados uz skatuves dzīvojuši pazīstami aktieru J. Leiiņa, M. Leiko, T. Bangas radītie literārie tēli.

Arī jaunākos laikos saikne nenoliedzami saskatāma. Prozas un dzejas darbu dramatizējumus, piemēram, gandrīz katrs režisors tagad veido pats, atbilstoši savai iecerei. Dramaturgi savukārt nereti sākuši kā aktieri vai iestudētāji. Tikai pamazām ceļu uz rakstniecību atradis P. Putniņš; P. Pētersonam visu radošo mūžu dramaturģija gājusi rokrokā ar režijas darbu. Piemēru netrūkst jaunāko autoru vidū. J. Jurkāns beidzis Konservatorijas Teātra fakultātes Aktieru nodaļu, H. Paukšs strādājis par Leļļu teātra galveno režisoru, A. Zeibots iestudē lugas Cēsu Tautas teātrī, bet U. Segliņš patlaban strādā par Dailes teātra literārās daļas vadītāju.

Tiešām dīvaini, ka šī skatuves izjūta līdz šim nav izpaudusies ciešākās saitēs ar noteiktiem kolektīviem. Tas visvairāk attiecas uz J. Jurkāna dramaturģiju. A. Zeibotam un U. Segliņam «Virtusā» publicētās lugas ir pašas pirmās, kas nodotas publikas vērtējumam; H. Paukša darbība Leļļu teātrī viņam ļāvusi brīvāk eksperimentēt vismaz ar bērnu lugām, kas ir būtisks virziens šī autora darbā. J. Jurkānam turpretī īstas saites ar kādu kolektīvu pagaidām nav izdevies atrast. Pēc divu lugu iestudēšanas Drāmas teātrī 70. gados šī sadarbība pārtrūka. Patlaban viņa darbi iestudēti Liepājā («Kraukli») un Dailes teātrī («Jāzepiņš»), Jāsaka, ka nopietnākas jauno autoru nākotnes cerības acīmredzot saistāmas ar abiem minētajiem kolektīviem (varbūt arī Drāmas Aktieru zāli). Liepājnieki, būdami spiesti iestudēt daudz izrāžu, Mazajai zālei jau pasen labprāt izvēlas mūsdienu autoru darbus, un veic viņi šos iestudējumus itin veiksmīgi. Te īpaši atzīmējams līdzšinējais Haralda Ulmaņa devums. Tagad par U. Segliņa lugu «Kaktiņš» ieinteresējies jaunais Liepājas režisors Juris Rijnieks. Viņa vadībā darbs izskanēja lugu lasījumos, bija cerība, ka to uzņems ansambļa repertuārā. Ja šī saikne kļūtu regulāra, autoram nenoliedzami būtu stimuls rakstīt, saskatot reālu perspektīvu darbu izrādīšanai. Urdīga gaisotne pēdējā laikā radās Dailes teātrī. Kamerzale, trešā izrāžu telpa, tika atvērta februārī ar J. Jurkāna lugas «Jāzepiņš» iestudējumu Jura Kalniņa režijā. Dailes teātrī ir daudz jaunu režisoru, kuriem, jācer, rokas niez ķerties pie darba. Šķiet, ka pašreizējā kolektīva atmosfēra to veicina.

Vēl viena dramaturgu izeju uz publiku varētu būt jauno aktieru patstāvīgās programmas. Vairāki autori (L. Stumbre, H. Paukšs, U. Segliņš) raksta arī lugas, kuras var saukt par «īsmetrāžas» darbiem. Tie šīm programmām šķiet noderīgi. Sāds piemērs jau ir — uz Leļļu teātra skatuves rādītā H. Paukša «Intervija» drāmiešu D. Bonātes un Z. Neimaņa sniegumā. Konkrētiem aktieriem lomas taču rakstītas visos laikos. Varbūt tagad konkrētā sadarbībā varētu tapt pat lugas?

DRAMATURĢIJA UN LAIKS

Vairums «Virtusa» lugu uzrakstītas astoņdesmito gadu pirmajā pusē, izņēmums ir tikai krājuma tituldarbs— to J. Jurkāns pabeidzis

1978. gadā. Visas lugas tapušas tagad kritikai pakļautā perioda beigu posmā. Tātad faktā, Ka tās līdz šim nebija nonākušās līdz skatuvei, var saskatīt tādu kā «laika spaidu». Tas recenzentam būtu ļoti izdevīgi, ļaujot runāt par jaunās paaudzes dramaturgu sociālo asredzību. Kādus tiem gadiem raksturīgus aizspriedumainas attieksmes dīgļus nenoliedzami varam saskatīt. J. Jurkāna precīzi izstrādātais «Virtuss» neizpelnījās žūrijas ievērību 1980. gada lugu konkursā. L. Stumbres «Sarkanmatainā kalpa» uzvedums vairākus gadus aizkavējās Kultūras ministrijas neizprotamās nostājas dēļ. Arī režisoru neieinteresētību jauno dramaturgu lugās (ne tikai šai qrāmatā publicētajās) daļēji, iespējams, radīja tam laikam nepieņemami asais problēmu atklājums. Mums iā-priecājas, ka šīs lugas ir — tās pierāda domas dzīvīgumu dramaturģijā. Tomēr godīgi jāatzīst, ka daudzos gadījumos darbu māksliniecīskais līmenis ir nevienmērīgs, autori neprot pārkausēt savas ideļas tēlu valodā. Tāpēc aizkavējās darbu iestudēšana (jāatceras, cik niecīgs kļuvis mūsu teātru pirmizrāžu skaits: risks uzņemt repertuārā «neejošu» lugu ir pārāk liels), kas atgriezeniski iespaidoja rakstnieku izaugsmi, viņu darba stabilitāti. J. Jurkāns, piemēram, savā astoņdesmito gadu dramaturģijā ir tik nevienmērīgs, liekas pat savādi, ka lugai «Virtuss» aprit jau desmit gadu jubileja.

Cilvēki noskaņojumu sabiedrībā izjūt un pārdzīvo dažādi. «Virtusa» autoriem rakstu-

rīga kopīga iezīme — viņi nemēģina tēlot plašu laikmeta panorāmu. Krājumā pamatos dominē divas pieejas materiālam. Viena no tām — iedziļināšanās cilvēku savstarpējo attiecību sfērā, apkārtējās pasaules ietekmi atklājot pastarpināti, dažbrīd arī līdzībās. Tādas ir lugas «Sarkanmatainais kalps», «Kaktiņš», H. Paukša «Melnā krēpes» un A. Zei-bota «Telefons». Otra pieeja — šodienas problemātiku iekausēt vēstures («Virtuss») vai folkloras (D, Grīnvalda «Pasaka ar uzticīgo Kārlīti») materiālā. Tā ir 70.—80. gadu mijā visai izplatītā Ezopa valoda.

Zīmīgs fakts — neviena no sešām lugām, kas ietvertas krājumā, nav komēdija. Sis žanrs padodas visgrūtāk, un īstai skatītāju izsmīdināšanai nepieciešama meistara roka. Tomēr jau pati atteikšanās no mēģinājumiem šajā žanrā zīmīgi raksturo jauno cilvēku attieksmi pret apkārtējo sociālo īstenību.

Esam nonākuši pie vēl vienas laika nozīmes, ko uzurdīja līdz šim rakstā nešaubīgi lietotais vārds «jaunie». īsti tas piestāv vienīgi U. Segliņam, kura nodzīvotais posms mērāms ar gadsimta ceturksni. Pārējie autori dzimuši pašā piecdesmito gadu sākumā, viņi pieder jau vidējai paaudzei, starp viņiem un Uģi likti vismaz desmit gadi. Grūti spriest par laiku, ko neesmu pieredzējis, taču šķiet, ka tieši piecdesmitajos dzimušajiem un nākamajā desmitgadē nobriedušajiem cilvēkiem no paša sākuma stipri ilgi nācies dzīvot vienaldzības

gaisotnē. Nav jābrīnās, ja viņos pavīd melnas neticības ēnas — gan par attīstības perspektīvām vispār, gan arī par savu daiļradi. «Virtusa» lugas tomēr neliecina par noskaņu paniskumu. Tām raksturīga kritiska un analītiska attieksme vienlaikus. Lugas izriet no autoru dzīves pieredzes. Tās cenšas apzināt savu vietu laikā, izdalīt būtiskākās problēmas. Krājuma skanējumā par tādu kļūst tautas vēstures un šodienas tēma, kas īpaši izjūtama nopietnāk vērtējamos darbos — «Virtusā», «Sarkanmatainajā kalpā» un «Kaktiņā».

«LATVIEŠI, UZ JUMS AR' RĪTS JAU GAIDA!»

Jurim Alunānam, rakstot šos vārdus, nebija prātā doma par dialektiku, viņš tajos tikai apzināja sava laika nepieciešamību. Raugi, nu viens vēstures spirāles loks atvedis mūs atpakaļ pie jaunlatvieša domas, un daudziem divdesmit- un trīsdesmitgadīgiem cilvēkiem tā kļuvusi par vadmotīvu. Sākušies jauni procesi, taču sajūsmināties par tiem būtu stipri pāragri.

Pārāk tālu sperti atkāpšanās soļi. Tāpat vien nogāzto Caka galvu atpakaļ neuzstādīt. Mācību iestādēs izzudusi Dzimtenes mācība, apjēga par vietu, kas mūs dziedē. Tikpat kā nav Kalendārā ierakstītu republikas svētku, kas būtu kļuvuši par tās iedzīvotāju svētkiem. Krievu valodā rakstīto lozungu lasīšana daudzos vairs neizraisa nekādas emocijas, pat ne pārdomas par to, kādā republikā mēs īsti dzīvojam. Atmaskojoši raksti par nacionālistisku-mu parāda to autoru nespēju izprast vārda «nacionāls» nozīmi un principiālo citādīgu-mu. Nacionālais teātris — kaitīgs nosaukums. 1940. gada doma. Gandrīz piecdesmit gadu tā vajājusi sabiedrību. Biedējusi cilvēkus bez principiem, kas šīs svarīgākās īpašības dēļ tikuši priekšnieku krēslos.

Gribas ticēt, ka nāk jauns laiks. Laiks, kas pirmo reizi tik tieši atvedināms jaunlatviešu centienos. Toreiz bija jāapzinās nācijas gods iepretī verdzinātājiem — vācu baroniem. Tagad tas izpaužas citā pakāpē. Ir laiks apzināt sevi kā līdztiesīgus tautu starpā. Ko gribēja Rainis. Kāda daļiņa no tā nāk. Ar «Ave soi» un citu mākslinieku veiksmēm ārzemēs. Ar jaunām kvalitātēm tepat. Kā pirms 130 gadiem, tā arī tagad domas rosinātāja ir inteliģence.

L. Dzene raksta par M. Ķimeles iestudēto R. Blaumaņa «Ugunī» Valmieras teātrī:

«. . . mums nav bijis tādas izrādes, kur par augstāko galotni, centrējošo skatu kļūst Barona un Akmentiņa dialogs Alaines parkā, Dziedāšanas biedrības izrīkojumā:

Barons. Paskatieties jel, Akmentiņ! Ko gan jūsu tēvatēvs teiktu, ja viņš še pie mums stāvētu kā trešais? Par kādiem viņš visu to pulku tur noturētu?

Akmentiņš. Par kungiem, baronkungs!

Barons. Ne citādi. Un ja viņš par šādu pārvērtību gribētu pateikties, pie kā viņš tad vispirms griestos?

Akmentiņš. Garos gadu simteņos mūsu tēvi sakrājuši pulka spēka, kas tagad dēlus dzīves straumē nes uz augšu. Kam citam lai piekrīt pirmais paldies kā krietnajiem krājējiem.»

Tās ir laika zīmes. Kaut kas no tām jūtams arī krājuma «Virtuss» lugās. Urdošais aspekts astoņdesmito gadu sākumā jau panācis tuvāk zemes virskārtai. Varbūt tieši laiks visvairāk noteicis jauno skatījumu uz piederību savai vietai, vērtis to apliecinošāku. 1978. gadā rakstītais J. Jurkāna «Virtuss» savā koncepcijā būtiski atšķiras.

«Viduslaiku balāde trijos cēlienos» — tāds ir lugas autora dotais žanra apzīmējums. Tās doma skaidri un lakoniski caurauž daudzainu veidojumu. Galvenais varonis Virtuss, tiku tikām atskatījies tautas pazemojumu un su-nisko padevību Vietvaldim, izšķiras par drausmīgu soli. Viņš nolemj kļūt par nodevēju tautas acīs, apprecot Vietvalža meitu Lauru, pats kļūstot par pārvaldnieku un ar nežēlīgu cilvēku apkaušanu atmodinot viņos elementāru savas cienās apziņu. Galu galā Virtusa plāns izrādās nepiepildāms, jo pēc viņa nāves sacelšanās tomēr nenotiek. Lūk, kādus pravietiskus vārdus darba finālā saka vīrs no tautas:

«Es domāju, ka mums par agru ir savu valdīšanu taisīt. Mums jāapzinās tas, ka tauta maza esam, nespēcīga. Vai lieliem spēsim pretim turēties? Es tāpēc ierosinu sūtīt delegāciju pie paša lielā valdnieka un lūgt tam, lai pazemina nodevas uz pusi mums un lai mums sūta jaunu, lēnprātīgu vietvaldi. Vai pat no mūsu pašu vidus ieceļ to.»

«Virtuss» ir rūgta luga. Liekas, šādi domu par tautas aktivitātes raisīšanu nav izteicis neviens latviešu rakstnieks. J. Jurkāns šajā gadījumā iziet uz apzinātu provokāciju, lietojot gandrīz vai pēdējo līdzekli sabiedriskās domas modināšanā. Tehniskās izveides ziņā, kā jau minēts, luga uzrakstīta ļoti pārliecinoši. Taču tās pamatdoma var izsaukt šaubas. Vai, padziļinot verdzības pekli, var ārstēt vergu dvēseles? Vai šie cilvēki apjēgs, pret ko vini saceļas, vai arī viņos būs tikai zvērisks naids pret mocītāju? Mūsdienu vērtību saglabāšanas situācijā šis jautājums ir ļoti diskutējams. «Virtuss», šķiet, ir iespaidīgākā no krājumā ietvertajām lugām, tomēr zināmā mērā tā ir jau noieta etapa dokuments. Tā posma atspulgs, kad nācijas kustības sinusoīda bija zemākajā punktā. Nedomāju, ka pats dramaturgs šobrīd izvēlētos šādu problēmas risinājumu. Iznīdēt brāļus — brīdī, kad mūsu tik maz, tā ir briesmīga doma.

Otra nozīmīgākā luga — L. Stumbres «Sarkanmatainais kalps» — nācijas tēmu risina caur vietas piederības domu. Te saduras divi vispārināti principi — mājas kopšanas, uzturēšanas gars, ko iemieso Ērta un varbūt vēl vairāk viņas tēvs, dzimtas patriarhs Jēkabs, un klaidonības vilinājums, ko pauž noslēpumainais sarkanmatainais Johans. Viņā nenoliedzami ir daudz pievilcības, tāluma alku; tomēr

autore virsrakstā viņu dēvē par kalpu. Johana kājas klausa tālēs saucošajai dvēselei, nav vietas, kas būtu vajadzīga Johanam un kam būtu vajadzīgs viņš, kas būtu viņa sirdī. L. Stumbres simpātijas, šķiet, ir Ērtas un Jēkaba pusē.

Sī ideju sadura tverta psiholoģiska konflikta čaulā. Galvenokārt šai līmenī izstrādāta arī «Sarkanmatainā kalpa» izrāde Drāmas teātrī M. Kublinska režijā. Te iezīmējas spilgti vērojumi, īpaši Ērtas (M. Zemdega) un Johana (J. Kubilis) attiecību risinājumā. Krāsainākais izrādes tēls ir Māras Zemdegas Ērta, kurā līdz galējai pakāpei kāpināts zemapziņas jūtu šifrējums, «liktenīgā vīrieša» vara. Liekas, te ir robeža, kuru nevajadzētu pārkāpt, lai nerastos kādu patoloģisku izjūtu, nolemtības noskaņas meklēšana L. Stumbres darbos. Ērtas dēla Jāņa (J. Reinis) un audžumeitas Ingas (D. Bonāte) attiecībās ar Johanu arī dominē psiholoģisms, kas šai gadījumā nav pietiekami motivēts; te pietrūkst īsta «tālu ceļu vēja» vilinājuma. So slāni, kas eksistē paralēli reālpsiholoģiskajām attieksmēm, L. Stumbres lugu uzvedumos vispār izdodas atšifrēt diezgan reti. Kā veiksmīgu te varu minēt M. Kubīinska iestudēto viencēlienu «Ipolits» (diptihā «Klusā daba ar cilvēkiem»), spēlējot A. Liedskalniņai.

Savas vietas apzināšanās konceptuālo nozīmi U. Segliņš savukārt piesaka jau darba virsrakstā — «Kaktiņš». Tā ir saruna liftā, kas iestrēdzis ceļā uz svinību nama simto stāvu (no šādām nejaušībām nebūsim pasargāti arī nākamo tehnikas brīnumu laikmetā), saruna starp līgavu un līgavaini, gan no dažādiem pāriem. Abi viņi izrādās filoloģijas zinātņu kalpi — tā ir dramaturgam pazīstama vide. Divu cilvēku starpā raisās vērtības vētījošs dialogs. Darbā ir skarbs paradokss, kas dod pirmo liecību autora dzīves briedumam — var īsti neapzināties pretrunas dzīvē, pat tuvākajos cilvēkos, tomēr nest sevī misijas apziņu. «Kaktiņa» centrālie tēli apzinās savas dzīves mērķi. Tas dara viņu sarunu saturīgu un piešķir iepriecinošu, svaigu krāsu mūsu jaunajai literatūrai.

PAR MEISTARĪBU UN SPRUNGULIEM

Vēl vairāki darbi savā iecerē varētu būtiski kuplināt krājuma kopkori. Idejas līmenī, piemēram, ļoti interesanta šķiet D. Grīnvalda doma — jautājums: «Ja pagātnē notikusi apzināta netaisnība, vai drīkst riskēt ar nākotni, lai mēģinātu to izlīdzināt?». Tomēr «Pasakas ar uzticīgo Kārlīti» juceklīgajās norisēs šī doma, iespējams, izprātojama, taču ne emocionāli līdzjūtama. Liekas, ka D. Grīnvalda eksperimentos («Avota» lasītājiem pazīstama arī luga «Pils») joprojām nevērtīgais nav atsijāts no vērtīgā, tādēļ dažbrīd viņa lugu lasīšana prasa smagu piepūli.

H. Paukša lugai «Melnās krēpes» ir intriģējošs apakšvirsraksts— «Spēle diviem lauvām divos cēlienos». Abi galvenie tēli pārmiesojušies lauvu veidolā, risinot arī civilizācijai būtisko jautājumu par

īstu un neīstu brīvību. Līdzīgu paņēmienu mūsu literatūrā izmantojusi R. Ezera «Zooloģiskajās novelēs».

H. Paukša dialogā tomēr jūtams, ka vārdi nereti tiek klāti pāri tukšumam, nebūdami adekvāti tēlu pārdzīvojumam. Par to uzskatāmi liecinājuši arī uzvedumi teātros, piemēram, lugas «Rīt 17.04» iestudējums Liepājā. Te dramaturgs būtu varējis smelt ierosmes lugas īsināšanas darbam. Arī «Melnajās krēpēs» daudz prātojumu, bet konflikts īsti sacērtas tikai lugas finālā. Nērons metas virsū kopējam un tiek nogalināts, bet no lauvenes Kleopatras rīkles izlaužas atskārsmes un izmisuma rēciens.

Interese par fantastikas elementiem sižeta veidojumā izpaužas arī A. Zeibota lugā «Telefons», kuras personām, Antrai un Valtam, tie\ sagādāta lieliska izdevība atgriezties pagātnē, izdzīvot aizritējušu sava mūža posmu vēlreiz. Šādas krasas pārvērtības sācēju darbos kritiku vienmēr darījušas piesardzīgu. Par M. Zīverta pirmo uzvesto lugu «Nafta» J. Sudrabkalns pēc pirmizrādes rakstīja: «Jaunais autors tīkami pievīlis kritiķus, kas, spriežot pēc autora gadiem un sižeta fantastiskajām neiespējamībām, gaidīja «pašu ļaunāko.»» A. Zeibots tik priecīgu pārsteigumu vēl nav sagādājis. «Telefonā» ir vietas, kas strupināmas, skaidrāk izvirpojot galvenā konflikta asi.

Atgriešanās pie jau pabeigtām lugām — vairākiem «Virtusa» autoriem tā būtu nepieciešama. D. Grīnvalds bija viens no tiem, kas lugu lasījumos guva iespēju dzirdēt «Pasakas ar uzticīgo Kārlīti» skanējumu U. Brik-maņa vadīto Jaunatnes teātra aktieru balsīs. Dramaturģe L. Stumbre pēc šī pasākuma teica, ka tas piedāvājis retu izdevību —- dzirdēt **pilnu** lugas variantu. Tas var līdzēt jaunajiem autoriem saskatīt nebūtisko, neīsto dialogā un kompozīcijā. Kā lugu krājuma ievadā raKsta režisors R. Grabovslis, «viņi visi vēl ir ceļā uz labu lugu.» Piebildīsim — te ļoti vajadzīgs arī teātru saimes un mūsu, skatītāju, atbalsts.

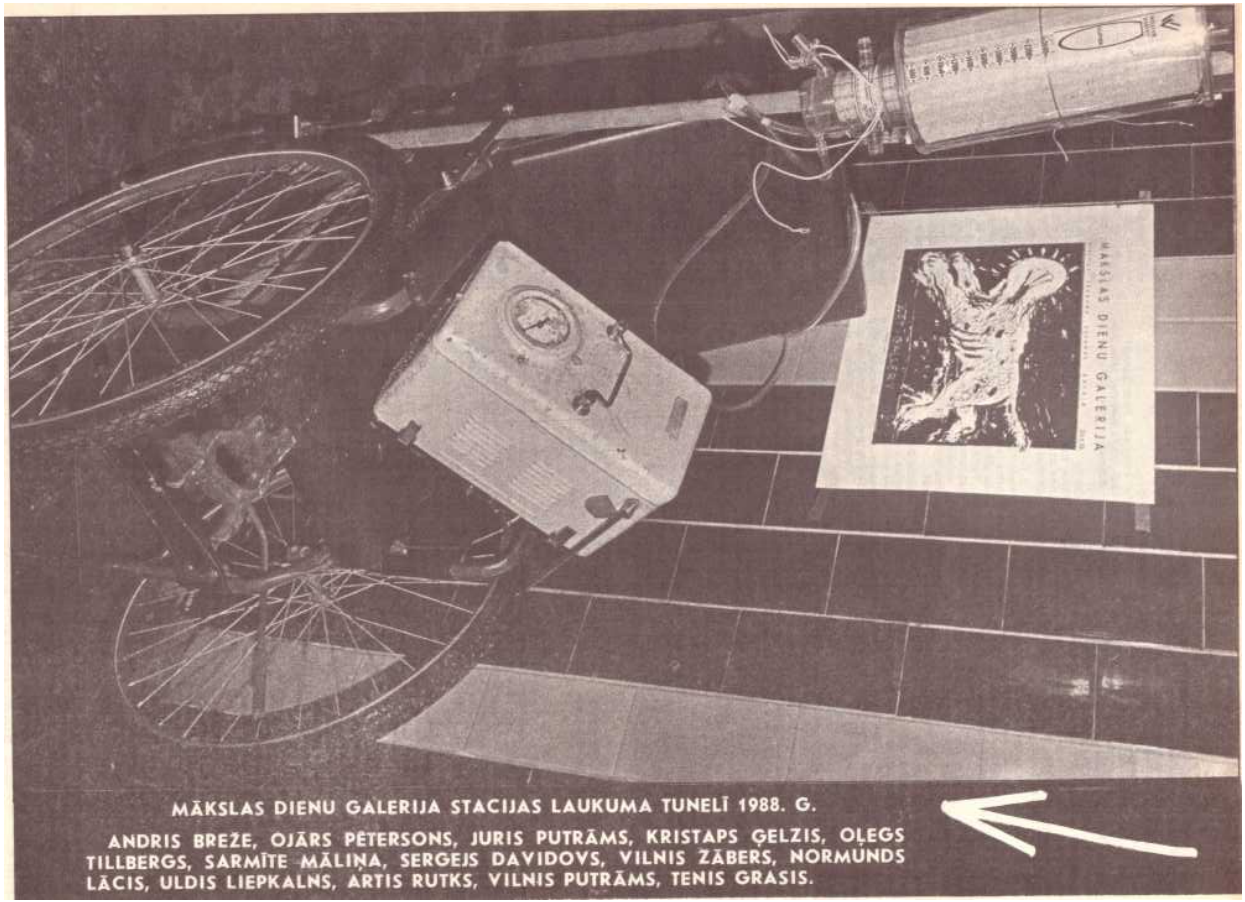

MĀKSLAS DIENU GALERIJA STACIJAS LAUKUMA TUNELĪ 1988. G.

ANDRIS BREŽE, OJĀRS PĒTERSONS, JURIS PUTRĀMS, KRISTAPS ĢELZIS, OLEGS TILLBERGS, SARMĪTE MĀLIŅA, SERGEJS DAVIDOVS, VILNIS ZĀBERS, NORMUNDS LĀCIS, ULDIS LIEPKALNS, ARTIS RUTKS, VILNIS PUTRĀMS, TENIS GRASIS.

ANDRA KRIEVIŅA FOTOREPORTĀŽA

ARNIS ŠABLOVSKIS

BIJA, IR UN BŪS

Jelgava. PtˆmmekKs Jelgavai atfenvotdļsem. Atklerts 1932. g. 22. ļūmļč. Mākslinieka K. jonsooa darbs

A. Pumpura eposa «Lāčplēsis» jubilejas gada pavasarī pa visu Latviju noskanēja ziņa, ka Jelgavā atrasts fragments no Lačbleša pieminekļa, kas kādreiz atradies pilsētas centra. Šis raksts tapa ne tik daudz par pieminekli, ka par dažādajām attieksmēm, kādas šis atradums izraisīja. Likās pat būtiski pavērot — kā simbols rada atšķirīgas nostādnes musu pilsētas sabiedrības vidē.

30. gadi Latvijas pieminekļa kultūrā bija gan nopietns sakuma, gan arī uzplaukuma laiks (starp citu, tāpat kā loti daudziem mūsu kultūras virzieniem — arī glezniecībai, filozofijai), gandrīz visās Latvijas pilsētās parādījās pieminekļi kuri pauda tautas nacionālo kolorītu, simbolus. Tomēr piemineklis «Jelgavas atbrīvotājiem» bija viens no pirmajiem ārpus Rīgas uzceltajiem. Laikam jau tādēļ 1932. gadā, tūlīt pēc tā atklāšanas, «Jaunais Zemgalietis» rakstīja:

«Latvijas pilsētas vispār ir ļoti nabadzīgas ar pieminekļiem. Kas ceļojis pa dažām Vakareiropas zemēm, tas zina, ka tur pat gluži niecīgās mazpilsētiņās var dabūt redzet visai interesantus pieminekļus,

gan daudz gadu simteņus vecus, gan arī pavisam jaunus, jo tur pieminekļu celšanu katrā pilsētiņā uzskata par goda lietu, sevišķi daudz pieminekļu ir veltīti pasaules karā kritušo piemiņai. Musu zeme par veciem pieminekļiem runāt tikpat kā nevar. Tie nedaudzie, kas senāk celti, neatbilst ne latviešu garam, ne simpātijām . ..»

Un nu — 1932. gada 22. jūnijā tas bija gatavs, uzcelts un atklats. Piemineklis, kas nes tautas mūžsenas ilgas pec brīvības, rāda tās radošā gara neapslāpējamo varenību. Vajadzība pēc šīs piemiņas zīmes bija jau sen, taču, lai to pēc kara postījumiem varētu realizēt, bija jāsakārto saimniecība. Pieminekli cēla par Jelgavas iedzīvotāju savakta-jiem līdzekļiem, 1925. gadā kopsummā savāca 22,5 tūkstošus latu. Pamatakmens svinīgi tika ielikts 1931. gada 7. jūnijā.

1943. gadā baltvācu barons fon Medems pieminekļa autoram Kārlim Jansonam, piedraudot iznīcināt viņa ģimenes locekļus, liek nokalt Melno Bruņinieku.

1949. gadu vislabāk raksturo šis izraksts no Jelgavas pilsētas Izpildkomitejas protokola nr. 22 (1949. gada 17. maija lēmums nr. 262): «... разрешить ликвидировать кладбище между Земгалес проспектом и Литовской улицей; кладбище Яня и снять пямятники у вокзала и на кладбищах, поставленные белогвардейцам.»

Precīzs sagraušanas datums pagaidām nav zināms — ap piecdesmito gadu pašu sākumu. 1988. gada 8. maijā Latvijas Kultūras fonda organizētajā kapu sakopšanas talkā tiek atrasts centrālais pieminekļa fragments, kas bija ierakts zeme un apbērts ar izdedžiem un buvgružiem. Mek-

1. TADS PIEMINEKLIS IZSKATĪJĀS TA ATKLĀŠANAS DIENA 1932. GADA 22. JONIJĀ.

lēšanas grupas iniciators un vēl šobrīd Lāčplēša sargātājs no tumsas spēkiem ir Imants Geidāns, no viņa sacītā redzēsim, ka cīņa starp abām A. Pumpura aprakstītajām pretvarām patiesi nav galā un rit ļoti spīvi, ar smalkiem, gandrīz neredzamiem ieročiem:

— Gribējām, lai atrastais piemineklis paliktu Jelgavā līdz A. Pumpura eposa 100 gadu jubilejas svinībām (saruna noritēja 2. jūnijā). Tomēr ir cilvēki, kurus (un tie ir latvieši) šādi datumi biedē arī jaunajos apstākļos. Bet atgūtais Lačpleša fragments patiesi jau ir piemineklis mūsu tautas likteņgaitai. Jo ar viņu noticis tas, kas ar visu mūsu tautu šajos gados. Daudzi to vēl negrib saprast. Kad ejam runāt ar pilsētas vadību, sarunās jau šķiet, ka ļoti aktīvi atbalsta pārkārtošanās iniciatīvas, taču pēc būtības — tā joprojām bieži darbojas kā tautas iniciatīvas bremzētāja. Lai panāktu pieminekļa palikšanu Jelgavā, bijām spiesti sasaukt speciālu sanāksmi, lai viss būtu precīzi iegrāmatots. Ir acīm redzams, ka tauta patiesi to grib. Bet pēc pašreizējās attieksmes un ņemot vērā līdzšinējo pieredzi, vel nav

zināms — vai kāds aizmuguriski neizdomās pretlēmumu.

Te ir izraksts no attiecīgās apspriedes protokola:

«Paplašinātā Latvijas Kultūras fonda Jelgavas puzura sanāksme 31.05.88., protokols nr. 1.

Dienas kārtībāj A. Pumpura eposa «Lāčplēsis» simtgades atzīmēšanas pasakuma Jelgavā organizēšana un apspriešana. Sanāksmē nolēma:

1. Lūgt Jelgavas pilsētas izpildkomiteju līdz eposa «Lāčplēsis» jubilejas atzīmēšanas pasākumam atgūto K. Jansona veidoto pieminekli atstāt pie muzeja, jo skulptoram tas līdz rudenim nav vajadzīgs.

2. Lūgt pilsētas galveno arhitektu K. Riekstiņu līdz eposa piemiņas sākumam izstrādāt atgūtā pieminekļa noformējumu un organizēt labiekārtošanas darbu veikšanu.

3. Lūgt izpildkomiteju izskatīt 1949. gada 17. maija protokola nr. 22 lēmumu nr. 262 par Lāčplēša pieminekļa kā baltgvardu uzstādīta nojaukšanu un publiski dot savu vērtējumu, jo piemineklis ir jāreabilitē.»

Pilsētas Kultūras fonda puzura priekšsēdētājs Andris Tomašūns par notiekošo nedaudz izbrīnījies:

— Neizprotu, kāpēc Jelgavas pilsētas izpildkomiteja nerūpējas par savu autoritāti. Lāčplēša lietas patiesa un garīgi tīra nokārtošana šaja ziņā ļoti varētu palīdzēt.

Bet izpildkomitejas priekšsēdētāja pirmais vietnieks Andris Buņķis, atnācis 2. jūnijā uz pasākumu, kuru kopā ar Jelgavas 4. vidusskolas Tautas teātri organizēja Lauksaimniecības akadēmijas kooperatīvs «13», lai vāktu ziedojumus atjaunojamam piemineklim, nekautrējās vainu no izpildkomitejas novelt uz citiem, lai gan labi zinaja, ka daudzi no klātesošajiem nav aizmirsuši patiesību:

— Es gribētu nodot jums sveicienu no Andreja Jansona, tēlnieka Kārļa Jansona dēla. Biju pie viņa Cēsīs, un mes konkrēti sarunājām par iespējamo turpmāko rīcību. Jaunatrasto pieminekļa detaļu drīzuma vajadzēs aizvest pie viņa, lai būtu iespējams izstrādāt topoša pieminekļa modeli. Te daudz runā par Lāčplēša pieminekli, taču es gribētu atgādināt, ka tā pareizais nosaukums ir «Lāčplēsis un Melnais Bruņinieks». Ir jājautā, ko mēs gribam vairāk — izstādīt vienii kārtīgu pieminekli vai tikai kādu atsevišķu tā fragmentu ...

Jūs te runājat par pieminekļa tiešajiem no[aucejiem, arī par tiem, kuri vēl dzīvi. Bet es gribu atgadinat, ka šī pieminekļa nojaukšana nav bijusi tikai šo cilvēku vaina vien. Kad tas tika izdarīts, republikas galvena telnieka amatā bija cilvēks, kura vārdā pagaidām sauc republikas Mākslas akadēmiju — Teodors Zaļkalns. Starp viņu un Kārli Jansonu izsenis bija personisks konflikts, vel tad, kad Jansons divdesmito gadu sākumā mācījās Akadēmija.

Balss no tautas:

— Nav tiesa, jus parak bieži veļaties vispārējās sabiedrības tendences pārvērst vienīgi par personiskam.

Runā Imants Geidāns, cilvēks, kurš savu laiku un enerģiju visvairāk pieminekļa lieta ieguldījis:

—- Latvijā līdzīgu pieminekļu ir ap trīsdesmit. Un visi ir atkal augšā jāceļ, jāatjauno un jāaprūpē. Ir cilvēki, kas Latvijas Kultūras fonda Talku centrā un citur ar to aktīvi nodarbojas — Pēteris Korsaks, Juris Dobelis u. c. Mes to vēlētos nodēvēt par atdzimstošo jaunlatviešu kustību. Mes neuzskatām, ka šī atjaunošana, tiešo nogāzēju un paveļu parakstītāju noskaidrošana ir atriebšanās kādam par notikušo. Mēs tikai un vienīgi vēlamies zināt patiesību. Ja kādam vēl kas zināms — lūdzu rakstiet mums . . . Laiks nepiedodami rit tālāk, un daudz kas no laužu atmiņas izzūd.

Bet pie muzejam blakus novietota pieminekļa fragmenta katru dienu ir ziedi. Jo no tā nāk neparasts spēks. Piemineklis ir apliecinājis un joprojām apliecina, ka ir bijis spēcīgāks par saviem apgānītājiem. Cilvēki nes ziedus kādas spēcīgas iekšējas strāvas aicināti. Tāpēc arī tam būtu Jelgavā jāpajiek. Tāpat pie muzeja. Kā atcere par vardarbību, nevērību, neziņu. Cilvēki te nāk, neviena speciāli neaicinati, nak patiesas atdzimšanas, svētbrīžu alkās. Tā ir atgādne par pagātnes un tagadnes Kangariem.

Tas pat ir simboliski, ka pieminekli atrada viņš, Imants Geidāns, tehnisko zinātņu kandidāts celtniecības materi-alu problemātikā. Atstājot uz laiku savu tehniski virzīto darbu, bija spiests sākt nodarboties ar tīri humanitārām lietam. Viņa vectēvs cariskās Krievijas laikā izsūtīts uz Sibīriju. Tevs_ piedzima tur — trimdā, vēlāk nonāca vācu fašistu gūstā un pēc «ceļojuma» pa koncentrācijas nometnēm Vācijā un Itālijā — mira Amerikas Savienotajās Valstīs.

— Latviešu likteņgaita līdzinās caurumotam tautiskam audumam. Un tagad jamēģina, cik mūsu spēkos, to salāpīt. Vel pavisam nesen — 1972. gadā, strādājot mūsu valsts ziemeļos —- Arktikā, satiku latviešus, kuri izsūtīti 1941. un 1949. gadā. Musu satikšanās laikā viņi vēl nebija pilnīgi reabilitēti — viņiem netika izsniegtas atļaujas izbraukšanai uz Latviju. Savu tēvu dzīvu es vispār neesmu redzējis. Vācieši viņu aizveda, kad biju tikko piedzimis. Tāpēc man personiski — tas ir likteņakmens vistiešākajā nozīmē. Manam dēlam tas jau būs kā simbols. Es vienkārši jutu, ka man jāatstāj saviem bērniem kāda reāla — redzama atmiņa. Konkrēti jāparāda, ko esmu mantojis no saviem senčiem. Bija vajadzīga vieta, kur man pašam un bērniem atnākt, ieraudzīt un saprast savu tēvu un vectēvu gaitu.

Imants Geidāns domā arī par tiem radošās enerģijas avotiem, kuri Jeļgavā vēl būtu jāierosina, jo Lāčplēša lieta jau patiesībā ir tikai sākums kādai tālākai sakārtotībai mūsu tautā un arī šajā pilsētā.

— Ļoti maz pilsētas kultūrkustībā pagaidām jūt Lauksaimniecības akadēmiju, es to saku ar pilnu atbildības sajūtu, kā bijušais šīs augstskolas pasniedzējs, zinot, kādas ir tās patiesās potenciālās iespējas. Studenti izsenis visā pasaulē aktīvu pārvērtību brīžos bijuši vislielākie urdītāji, jaunu kustību uzsācēji. Šobrīd Akadēmijā ir dažu aktīvistu grupa — tie, kuri 2. jūnijā noorganizēja ziedojumu svētkus Lāčplēša piemineklim. Taču cik starp klātesošajiem bija Akadēmijas pasniedzēju? Praktiski neviena! Laikam taču neinteresē . . .

Un tās aktivitātes, kuras nāk no jauniešu vides, nez kādēļ vēl tiek apzināti slāpētas. Šajā vakarā, bez jau notikušās programmas, bija paredzēts arī lāpu gājiens, zaļumballe. Pilsētas komjaunatnes komiteja aizliedza. Nobijās, nav zināms tikai, no kā ... Tie ir patiesās sabiedriskās aktivitātes un darba aizņemti, un, ja tās izdzēš, tad nekada atbalsta no ierindas jauniešiem komjaunatnei nebūs, un vel gadu desmitiem būs jāpaiet, lai šī organizācija kaut mazliet atgūtu savu autoritāti. Pēc fakultāšu sastāva Akadēmija varētu būt labs centrs republikas ekoloģiskās situācijas pētniecībai. Tomēr pagaidām vēl nekā tāda nav. Domāju, ka visvairāk te tomēr vainīgs musdienu pasniedzejs. Pagaidām Akadēmijā viņš vēl ir vairāk nogaidītajs neka lielu, visai tautai svarīgu jautājumu izvirzītajs ... Garīga ziņā Akadēmijā būtu jāmainas cilvēku savstarpējam attiecībām. Tagad vēl daļēji darbojas tā kartība, kuru ieviesa bijušais rektors Viktors Timofejevs$_1$ Vecais rektors nomira, tomēr viņa iestrādātā gaisotne vel daļēji saglabājusies. Tagadējais rektors Imants Gronskis ir labdabīgs, ar īstu zemnieka, tātad zemes inteliģenta, garu vislabākajā nozīmē. Salīdzinājumā ar iepriekšejo rektoru — viņš kul-tūrattīstību nebremzē, taču nav arī aktīvs tas atbalstitajs. Laikam jau tomēr vajadzētu iet vairak ar studentiem kopā ... Garīgi izglītotiem ir jābūt arī zemniekiem, vel jo vairāk tiem speciālistiem, kuri laukos pārstāves musu inteliģences enerģiju. Nepietiekama garīgā sagatavotība ir viens no galvenajiem mūsu līdzšinējo saimniecisko neveiksmju cēloņiem. Pilsētnieki ir lieli darboņi, biznesmeņi, taču viņiem pietrūkst tautai tagad tik ļoti nepieciešamās smalkuma izjūtas. Trešais tēva dels — Latvijas lauku atdzīvinātājs laikam tagad var but tikai no pašiem laukiem nācis, visdrīzāk — LLA students, kuru sagatavo un dzīvē izvada Akadēmijas pasniedzēji.

Diezgan pasmagi pagaidām klājas mūsu pilsētas Kultūras fondam. Uzrīkoja plašas tikšanās pie lieliem galdiem. Runājam, cilvēki aplaudē, piekrīt, ieraksta papīros. Un pārāk bieži ar to arī beidzas. Maz ir to, kas iegūto enerģiju iet tālāk pastiprināt praktiskajā darbībā. Un laikam jau par Lāčplēsi es tā reāli varēju cīnīties tikai tāpēc, ka neesmu partijas biedrs. Vismaz, spriežot pēc tām attiecībām, kuras pašreiz ir pārsvarā manis redzētajās partijas pirmorganizācijās. Kad pieminekli uzstādījām blakus muzejam, likās, ka visas varas iestādes tam piekrīt.

Taču pēkšņa ziņa: «To vedīs prom! Jau šodien! Pilsētas izpildkomitejas rīkojums .. .» Dzijākās niansēs neielaižoties, paskaidroja, ka ar pieminekli saistās kādi nevēlami notikumi, kādas nevēlamas manifestācijas kādreiz (jā, tās ir tās pašas metodes, kuras jau pielietoja agrāk). Sapratu, ka jācīnās .. . Mūsu rīcībā praktiski bija tikai pusotra stunda, un mēs to arī izmantojām — saceļot kājās Latvijas Kultūras fondu un ta iegūstot atļauju pieminekli galu galā Jelgavā atstāt. Laikam jau izdevās tāpēc, ka gaismas spēki šobrīd ir drusku morālā pārsvarā. Mēs turpināsim meklēt arī pārējās pieminekļa detaļas. Nepieciešamo tehniku un finanses jau esmu sameklējis, vēl tikai būs jāizkaro atļauja no pilsētas instancēm, tieši tā — jāizkaro ...

2. TE TAS IR AP 1947. GADU — NU JAU BEZ MELNA BRUŅINIEKA.

Jau atrastajā pieminekļa daļā ir Lāčplēša torss ar nocirstu galvu, un tajā es simboliski redzu to latviešu pilsētas un lauku inteliģences daļu, kas visos tagad pieminētajos baismīgajos gados ir mērķtiecīgi izkauta. Mērķtiecīgi ir iznīcināts tautas ģenētiskais fonds, ko pārmanto no paaudzes uz paaudzi. Paši, paši gaišākie no mūsu prātiem. Un šo barbarismu līdzēja darīt mūsu pašu Kangari. Lāčplēša nocirstā roka ar visu vairogu simbolizē armijas inteliģences — strēlnieku — iznīcināšanu. Iznīcinot tautas kultūru (ne tikai tai raksturīgos pieminekļus, bet arī grāmatas, būves) un vēsturi, praktiski ir iznīcināta arī pati tauta. Bet, kamēr vēsturnieki strīdas, mums ir jāiet un jāsaglābj, kas vien ir iespējams. Lielākajai daļai tagadējo vēsturnieku es neticu, vismaz tiem, kuri vēl nesen strādāja un daļēji arī vēl tagad strādā. Es neticu akadēmiķim Aleksandram Drīzulim ar viņa vienkāršo

strēlnieku sadalījumu sarkanajos un baltajos gvardos.

Toreiz — 1919. gadā — streļķiem bija divi lozungi, divas formulas: «Brīvu Latviju brīvā Krievijā» un «Par brīvu un patstāvīgu Latviju». Abās ir vārds «brīvs». Un šobrīd mēs vēl varam pastrīdēties, kurš no tiem galarezultātā tautai izrādījās veiksmīgāks. Ļeņiniskajai Padomju Krievijai nebija naida pret 1920. gadā nodibinātajām Baltijas republikām. Dekrētā, ko Ļeņins parakstīja attiecībā uz Latviju, ir teikums:

«Krievijas PSR piekrīt Latvijas demokrātiskās republikas radīšanai un tās pašnoteikšanās tiesībām.» Staļins savas diktatūras laikā nogalināja cilvēku miljonus, iznīcināja neizmērojamas kultūras vērtības, bet līdz pat šim laikam tika uzskatīts par dižo proletariāta vadoni, turpretī Kārlis Ulmanis nevienu nav nogalinājis, tomēr — pēc vesturnieku līdzšinējā uzskata — viņš ir fašists. Bet bez visa pārējā, viņš taču bija arī starp šodienas speciālistiem atzīts labs agronoms, un tāpēc pirmskara Latvija lauksaimniecībā bija vienā no vadošajām vietām Eiropā.

Bermonta (viņš ari grāfs Avalovs, kas savu karjeru uzsaka kā kapelmeistars Krievijas ķeizariskajā armijā) karaspēka daļas tika formētas Eiropā, cīņai pret Krievijas revolūciju, taču pats Bermonts, kļuvis nepaklausīgs saviem vadoņiem, vēlējās kļūt par saimnieku šeit, Latvija. Un, ja šie 50 000 algotņu būtu devušies uz revolucionāro Krieviju, mēs vēl nezinām, kāds tur būtu bijis galarezultāts. Tāpēc es gribētu apgalvot, kam gan pašreizejie vēsturnieki nez vai piekritīs, ka, sakaudami šo 50 000 vīru lielo armiju, latviešu strēlnieki šeiĻ Latvijā, glāba arī revolucionāro Krieviju. Toreiz viņu mērķis bija vienīgi aizstavēt savu suverenitāti, savu nacionālo, brīvo apsolīto zemi...

Šajā akmeni projicējas viss mūsu tautas noietā ceļa traģisms. Bet streļķu aizsāktā un aizstāvētā revolūcija turpinās. Varbūt pat tikai tā pa īstam sākas. Arī Jelgavā. Ta ir cīņa ar sistēmu, kura radīta kā cilvēciskas, ta arī nacjona-lās individualitātes iznīcināšanai. Cīņa pret pašreizejiem nosacījumiem, kad, uzņemot partijas rindās, vel bieži vien svarīgāka par cilvēka personiskajām īpašībām ir viņa sociālā piederība tai vai citai grupai, kad inteliģence organizācijā, kura vismaz teorētiski pārstāv mūsu valsts labāko daļu, var būt tikai attiecīgā mazākumā iepretim strādniecībai. Tas neļauj cilvēkiem, kuri būtu praktiski spējīgi pieņemt tautai pareizākos, labvēlīgākos lēmumus, to praktiski realizēt. Līdz šim visus vairāk domājošos, saprotošos šī sistēma ļoti veiksmīgi pastūmusi malā.

Mūsu tautas likteņakmens — Jelgavas piemineklis Staļina terora upuriem ir jau gatavs. Un Lāčplēsis, kaut ar cauršautu muguru, pierāda, ka viņš ir stiprāks. Ari tagad, no mēslaines, no būvgružiem izvilkts. Un mēs cīnīsimies, lai viņš noteikti Jelgavā paliktu. Jābūt diviem pieminekļiem — viens pagātnei un otrs nākotnei. Jāmainās

pārvaldes orgānu attieksmei pret iedzīvotāju interesēm, gribu. To saku no savas pieredzes, attiecībā uz Jelgavas

Kultūras fonda darbību, taču domāju, ka līdzīgi ir arī citur republikā. Perifērijas demokrātija realizēsies tik tālu, cik talu tur aktīva bus tautas atmiņas sakartotaju kustība. Pec kādas no mūsu Kultūras fonda sanāksmēm pie manis pienāca sirmgalvis, sacījās esam bijušais žurnālists, un deva mums savu novēlējumu: «Atcerieties, ka īstais revolūcijas laiks vēsturē vienmēr ir bijis ļoti īss, cik jūs šobrīd izdarīsiet, tik ari tautai būs ...»

Pārāk bieži vēl pašreizējos apstākļos rajonos partijas un izpildu komiteju un tautas virzītās enerģijas darbojas dažādos virzienos. Pārāk bieži vēl spēkā ir vispārpieņemtais, gadu desmitu viedoklis — tur ir tas nekompetentais pūlis, kurš jāvada. Šāda attieksme ir dzīva, un tauta to jūt, pat ja tā nav tik tiešos vārdos izteikta, zemtekstos skan — «mēs tik un tā esam situācijas kungi un noteicēji, jūs, protams, varat savas emocijas izrunāt, bet mēs tik un tā darīsim, kā uzskatīsim par vajadzīgu. Esam spēlējuši dažādas spēles, tagad paspēlēsim ari demokrātiju.» Lai gan — musu izpildkomitejā ir ari gaiši cilvēki, uz kuriem var paļauties: kultūras nodaļas vadītājs Ivars Morozs, galvenais arhitekts Kaspars Riekstiņš. Tomēr ar to pašreizējos apstākļos jau ir par maz. Izpildkomitejām it visur reāli būtu jākļūst par tautas gribas izpildvarām. Tagad bieži vien ar mūsu sacīto gluži vienkārši nerēķinās. Vēl neprotam savas demokrātiskās tiesības pārvērst praktiskā darbībā . . . Tauta pieprasa, avīzes raksta, taču, kā piespiest izpildkomiteju to visu ieviest dzīvē, — mēs vēl nezinām.

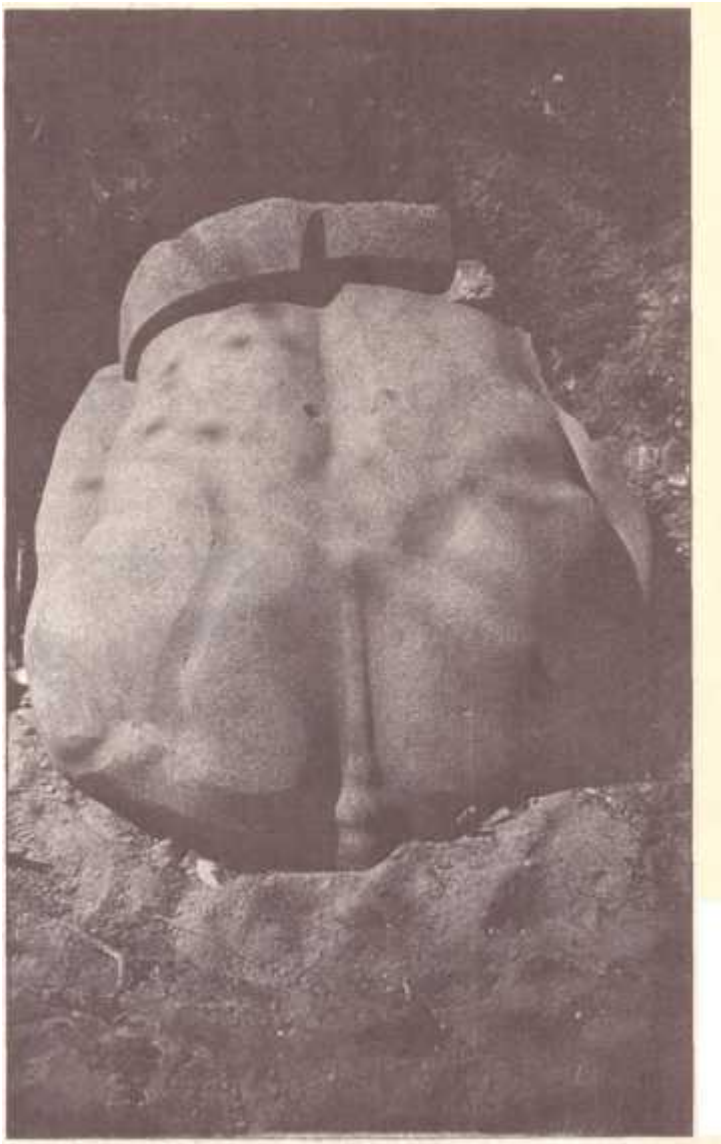

3. 1988. GADA JŪNIJS — ATRASTĀ PIEMINEKĻA FRAGMENTS.

Savas iebildes šajā sakarā ir arī Jelgavas Kultūras fonda puzura priekšsēdētājam Andrim Tomašūnam:

— Notiek izpildkomitejas sēdes, bet tautā jau praktiski nezina, par ko īsti tur tiek spriests. Pagaidām pārāk bieži savi spriedumi jābalsta vienīgi uz baumām. Es gan domāju, ka katras pilsētas avīze regulāri varētu iepriekš publicēt apspriežamos tematus un datumus, kad sanāksmes notiek. Ja būtu tāda kārtība — es varētu atnākt, kad tur apspriež mani interesējošus jautājumus, un izteikt savus priekšlikumus. Neviens taču nav pret padomju varu, bet gan tikai pret tās pašreizējām realizēšanas formām.

Imants Geidāns:

— Rīkojām muzejā sanaksmi un pieņemam lēmumu sakarā ar pieminekli, bet vēlāk varas iestādes strostēja muzeja darbiniekus. Taču Kultūras fonds, galu gala, navˆ či-navnieku organizācija, kurai katrs var šo un to pavēlēt. Mēs drīkstam, un tas ir ari mūsu pienākums, par tautu interesējošiem jautājumiem izteikt savu viedokli. Tik un ta pilsētas inteliģences darbība ritēs arvien tālāk, cik nu mums laiks to atļaus. Ir doma izveidot veseju Lāčplēša parku, kurā būtu tās skulptūras, kuras saistas ar šo tematiku. Drīzumā pilsētā paredzēta Jelgavas gaišo cilvēku piemiņas aleja Alunāna kapos. Tā tiks izveidota par godu tiem Jelgavas cilvēkiem, uz kuriem pilsētas kulturas dzīve kādreiz balstījusies. Starp tiem arī Georgs Juris Mancelis (1593—1654) — Kurzemes mācītājs, literāts valodnieks, teolo-

ANDRA KRIEVIŅA FOTO

ijas profesors; Vilhelms Gotlībs Baitlers (1745—1811) —

elgavas Pētera akadēmijas matemātikas profesors un astronomijas observatorijas pirmais vadītājs; Juris Māters (1845—1885) —Jelgavas Latviešu biedrības aktīvs sabiedriskais darbinieks, publicists, rakstnieks, vel daudzi citi. Viņu izdarītais jāatgriež aktīvaja tautas apziņas aprite .. .

Tomēr man, klausoties jelgavnieku pārdomās, ir nedaudz bail, vai šajā, nu jau aktīvajā pieminekļu un kapu reabilitācijas laikā mēs nepiemirsīsim, ka tas ir jautājums par svētvērtību, atmiņas reabilitešanu musu dveseles, ne tik daudz pieminekļos. Caur pieminekļiem un piemiņas zīmēm — neapšaubāmi un nenoliedzami. Savus ieverojamos novadniekus — strēlniekus, mācītājus, skolotājus atceroties. Un tomēr paša dvēselē. Toreiz, kad visas šīs aizliegtas vietas vēl gulēja neskartas, kad rūsa pakāpeniski uz tam krājās kārtu pa kārtai, tad kādam jau bija jāsāk, jaizkliedz acīm redzamais, lai uzrādītu pat aklajiem un kurlajiem, kas pie mums notiek. Tomei šobrīd man bail, ka, atkal uzceļot pieminekļus, mēs nesākam tos dalīt mūsu pašu, musu pus-draugu un ienaidnieku piemiņas zīmēs. Bail, ka Lāčplēsis, savā gaitā uz augšu mainoties, var apstāties. Es baidos ari, ka Kultūras fonds no ideju ģeneratora un ideju sakārtotājās organizācijas nekļūst par finansialu un uzraudzības organizāciju. Es mazliet baidos no naudas un noradīšanas enerģijas ļaunās varas. Ari no tā, ka mums var pietrūki Lāčplēša cēluma, lai savus pretiniekus vispirms garā uzvarētu . . .

Tauta krāj savu garīgo enerģiju tālākgaitai, vēl viena «tik un tā» loka pārvarēšanai. Ir jaierauga visas baltas strāvas, kuras līdz mums šeit, dzimtene, akumulētas, neatkarīgi no ārišķīgajiem nosaukumiem. Jakrāj spēks, domājot par garīgo likteņupi, kurā lielajā laikā paliek ikviens mūsu patiesi izteiktais vārds, ikviena doma. Ikviens mūsu baltais darbs. Tā mēs vispirms reabilitējam savas dvēseles, līdz ar atmiņu, uzmanību pret cilvēkiem pirms mums, cilvēkiem ap un pēc

mums. Cerībā, bet, varbūt, arī pārliecībā, ka nebūs vairs jauna 1937., jo pietiek jau ar pagājušo, ko Eduards Virza pierakstīja šādi:

«Šai tautā maldīgā, es, Dievs, par Tevi cīnos.
Tu postam balstu dod, kas svilina un dzeļ,
Bet lūdzos putekļos, ko Tavi spārni ceļ,
Lai nesatumst pār tautu Tava dusmu diena.
Ja taisnīga nav cilvēka neviena,
Tai mēri uzsūti, ar badu nāc to sit,
Liec dumpim asiņainam no padebešiem krist.
To saulē svilini un nīcini to salā,
Bet neliec važotai tai sēdēt ceļa mala.»

Lāčplēsis ir uzcēlies, jo uzcelušies esam arī mes paši. Andrejs Jansons, tēlnieka Kārļa Jansona dēls, apsolījis divu gadu laikā Lāčplēsi no jauna izkalt. Tas atkal bus Jelgavā. Bet tēlnieka dzīvesbiedre tēlniece Maija Baltiņa domā, ka šī pieminekļa augšāmcelšanās ir liela pašreizeja laika likumsakarība:

— Tam bija jānotiek tieši tagad, jo laikam jau A. Pumpurs visu bija paredzējis, arī to, ka Lāčplēsis atvarā uz cīņu gāzīsies, arī to, ka augšāmcelsies. Tāpat ka Rainis, ari to, ka Antiņš trīs reizes tai stikla kalnā augšā jās, līdz uzjās. Miesu jau tautai varēja nokaut, bet tas, kas izdarīts še uz zemes, tas redzams cauri laikiem. Un tad, ja tas, kas bijis slēpts un nīcināts, augšā ceļas — tas iemirdzas vēl desmitkārt spožāk. Ikkatrs no mums tur tagad var aiziet un pasmelt spēkus. Un šo dzīvo garu jau vairs neviens un nekad nevar nokaut. — Vismaz es tam ticu . . .

VELLO REMMERTS

LIELVĀRDES PILSDR UPAS

TAUTAS EPOSA «LĀČPLĒSIS» PROTOTIPS

Sensenos *laikos, Baltijas zemē,*

LIELVĀRDES PILSDRUPU RIETUMU SIENA. J. BROCES 1792. GADA ZĪMĒJUMS.

Kur teka Daugava iTčofiem *krastiem, Kur miežu* līdumi *liesmoti dega, Dzīvoja* laimīga *latviešu tauta. Daugavas malā,* Ķeguma galā,

Kur Rumbas *upīte* Daugavā *krītot Caur* klintīm *izlauza* dzijajas *gravas, Stāvēja* slaveno Lielvārdu *pile.*

Ar šiem vārdiem sākas Andreja Pumpura eposa «Lāčplēsis» II dziedājums, kas atspoguļo precīzu Lielvārdes pils ģeogrālisko novietni. Sajā un daudzos citos piemēros (Turaida, Ikšķile, Aizkraukle, Koknese u. c.) aprakstītie notikumi piesaistīti reālai videi. Vairākiem episkajiem varoņiem A. Pumpurs izmantojis vēsturiskus personāžus — Dabrels, Kaupo, Rūsiņš, Tālivaldis vai bīskapa Alberta vasalis Daniels Bannerovs u. c. Eposā bieži varam atpazīt arī vēsturisku faktu interpretētas refleksijas, tas viss liecina, cik būtiski A. Pumpuram bija eposa vēsturiska un ģeogrāfiska piesaiste realitātei. Savukārt mums «Lāčplēsis» attiecīgās vietas un notikumus piesātina ar simboliku un heroizē.

Galvenā varoņa Lāčplēša darbība eposā sākas un beidzas (ja tā vispār var teikt) Lielvārdē, kur šobrīd vēl saglabājušās eposā vairākkārt pieminētās pils drupas. Visi kultūrvēsturiskie pieminekļi pirmkārt jāaplūko kā sava laika dokumenti, kas atspoguļo garīgās un materiālās kultūras attīstību un ir šīs kultūras materiālās izpausmes un saites no pagātnes — nākotnē. Lielvārdes pilsdrupas mūsu kultūrā ir īpaši nozīmīgas, jo A. Pumpurs piešķīris šim piemineklim jaunu oreolu — svētumu.

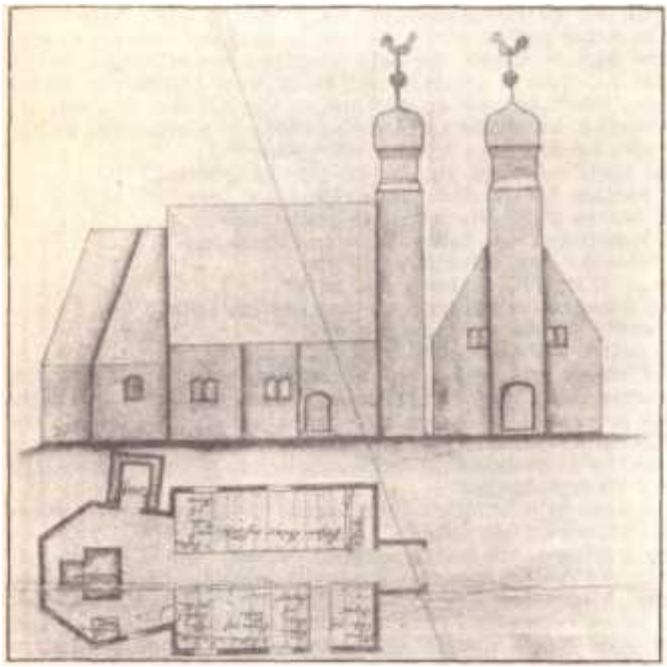

SENĀKAIS LIDZ SIM ZINĀMAIS UN NOPIETNI VĒRĀ ŅEMAMAIS LIELVĀRDES ATTĒLS 1692. GADA LIELVĀRDES BAZNĪCAS UZMĒRĪJUMS. ZĪMĒJIS OLAFS KRISTS.

Par ko stāsta arheoloģiskie izrakumi Lielvārdē!

Pirmie arheoloģiskie izrakumi Lielvārdē notika 1976. g. vasarā. Sos izrakumus A. Zari-ņas vadībā veica LPSR ZA Vēstures institūta arheoloģiskā ekspedīcija. Galvenokārt tika pētīts lībiešu kapulauks pie bijušās Lielvārdes pārceltuves, Skaidiņu apmetne un nocietinātā apmetne Dievu kalnā, mazāk uzma-manības pievēršot pilskalna izpētei. Dievu kalnā (saukts arī par Cepures kalnu, Taurētāju kalnu, Karātavu kalnu), kas atrodas Rum-biņas kreisajā krastā, pie tās ietekas Daugavā, iepretim Lielvārdes pilskalnam, izrakumi sākās 1977. g. un turpinājās katru vasaru līdz 1980. g. ieskaitot. Izrakumi ļāva secināt, ka šeit atradusies nocietināta apmetne, kuru apdzīvojušas baltu ciltis jau no 1. g. t. p. m. ē. pirmās puses.[9]

1981. g. vasarā A. Zariņas vadībā notika izrakumi arī Lielvārdes pilskalnā (DA stūrī

pie Rumbiņas ietekas Daugavā — pretī Dievu kalnam) un priekšpilī.[10] Izrakumos konstatēts, ka pilskalns bijis apdzīvots pirms vācu iebrukuma, jau no IX gs., bet priekšpils teritoriju baltu un lībiešu cilšu pārstāvji apdzīvojuši vismaz kopš X gadsimta. Salīdzinot

arheoloģiskajos izrakumos iegūtos datus par Dievu kalnu un Lielvārdes pilskalnu, redzam, ka to apdzīvotības hronoloģija krasi atšķiras — Dievu kalnu sāk apdzīvot jau 1. g. t. p. m. ē., bet pilskalnu tikai ar mūsu ēras IX gadsimtu. Tātad jādomā, ka senākos laikos Dievu kalna ģeogrāfiskā situācija bijusi izdevīgāka un tas bijis vieglāk aizsargājams nekā tagadējais pilskalns — Dievu kalns tajā laikā bijis novada centrs. Uz to norāda arī nocietinājumu sistēmu veidošanas laiks Dievu kalnā — jaunākā kārta datējas vēl ar VII—VIII gadsimtu. Bet laika gaitā, šķiet, galveno nozīmi ieguvis tagadējais pilskalns, kura apdzīvotība sākas tikai ar IX gadsimtu. Skaidrs, ka zināmu laika posmu Lielvārdē pie Rumbiņas ietekas Daugavā pastāvējušas divas nocietinātas apmetnes, katra savā Rumbiņas krastā. Iespējams, ka šeit bijušas izveidotas arī divas koka pilis. Ar šādu pieņēmumu varētu izskaidrot arī vienu otru rakstītajos avotos sastopamo neskaidrību un pretrunību. Neskaidrs paliek jautājums par abu apmetņu iedzīvotāju etnisko piederību — Dievu kalnā sastop gandrīz tikai baltu cilšu materiālu, bet pilskalnā jauktu, lībiešu—baltu materiālu. Tas norāda uz varbūtību, ka šajā rajonā atradusies robeža starp lībiešu un baltu ciltīm. Kā zināms, lībiešu ciltis apdzīvoja Daugavas un Gaujas baseinu lejas daļu un Rīgas jūras līča piekrastes rajonus. Tātad varētu domāt, ka lībiešu cilšu apdzīvotā teritorija gar Daugavu uz augšu stiepusies līdz Lielvārdei, taču senākie rakstītie avoti un arheoloģijas materiāli rāda, ka lībiešu cilšu apdzīvotā teritorija stiepusies daudz tālāk gar Daugavu uz augšu — gandrīz līdz Kokneses novadam.*[6]

1987. g. Lielvārdes pilskalnā arheoloģisko ekspedīciju vadīja J. Urtāns, izrakumus veicot pilskalna dienvidrietumu stūrī, Daugavas krastā, kur krasta erozijas rezultātā bija apdraudēts kultūrslānis. Tādēļ šī ekspedīcija bija vairāk kultūrslāņa glābšanas pasākums. Iegūtais materiāls vēl nav galīgi apkopots, taču šķiet, ka tas tikai apstiprinās iepriekšteikto.

Lielvārdes pils vēstures dokumentu liecībās.

Rakstītajos vēstures avotos Lielvārde pirmoreiz minēta Latviešu Indriķa Livonijas hronikā 1201. g.[11] Turklāt hronikā minēta jau Lielvārdes pils, sakarā ar tās izlēņošanu kādam bruņiniekam Danielam («. . .castris Le-nevvarde . . .»). Kopā ar Konrādu no Meijen-dorfas, kuram izlēņota Ikšķiles pils, Daniels Bannerovs bija pirmais Livonijas trešā bīskapa Alberta vasalis.

Vācu feodāļi savu agresiju Baltijā uzsāka 12. gs. beigās. Sākumā viņi centās nostiprināties pie tirdzniecības ceļiem, kas veda uz Krieviju un tālāk. Viens no šādiem tirdzniecības ceļiem bija Daugava, un tādēļ vācieši pūlējās nostiprināties tās krastos gan ar labu, gan ar varu. Kā arvien, pirmie jaunu ceļu izlūki bija tirgotāji, kuriem sekoja misionāri. Pēdējie ar vietējo iedzīvotāju pievēršanu kristīgai ticībai lika pamatus laicīgai varai. To organizēja jaundibinātās Livonijas baznīcas bīskapi,

balstoties uz Vācijā savervēto krustnešu karaspēku. Taču tas neattaisnoja liktās cerības — krustneši parasti ieradās pavasara beigās, bet, tuvojoties rudenim, devās atpakaļ uz Vāciju. Lai šādu stāvokli novērstu, Rīgas bīskaps Alberts 1202. g. nodibināja mūku militāru organizāciju — Zobenbrāļu ordeni, sāka izlēņot krustnešiem zemes gabalus, prasot par šādu lēni kalpošanu militāros spēkos. Starp citu, Ordenis, kurš sākumā bija pakļauts bīskapam, ar laiku kļuva patstāvīgs, nereti nonākot konfrontācijā ar bīskapu, līdz atklātām bruņotām sadursmēm nu jau starp Bīskapiju un Ordeni.

Kā jau minēts, Indriķa hronikā ir stāstīts par Lielvārdes un Ikšķiles piļu izlēņošanu, taču vēlāko laiku dokumentos autori, rakstot par lēņa piešķiršanu Danielam, izvairās lietot Lielvārdes apzīmēšanai terminu «pils», bet runā par Lielvārdes novada un Ikšķiles pils izlēņošanu («. . . mit dem Giebiemte Lennewarden . . «. . . mit dem Hause Uxkiill. . ,»).[12] Protams, Ikšķilē jau pastavēja vācu celtā mūra baznīca un pils, bet datos par Lielvārdi mūra pils celšana nav pieminēta. Iespēja, ka Lielvārdē varētu atrasties vietējo iedzīvotāju celta pils, acīmredzot netika pieļauta. Tāpēc Lielvārdes apzīmēšanai lietoja terminus «apgabals», «novads», «rajons».*'"

Tomēr arheoloģisko izrakumu materiāli apstiprina hronista tiesības lietot apzīmējumu «pils» arī attiecībā uz Lielvārdi. Protams, Lielvārdē šajā laikā nepastāvēja mūra pils, taču nav šaubu par pilij līdzvērtīgu nocietinājumu sistēmas pastāvēšanu. Tā kā nocietinātas apmetnes pastāvēja gan pilskalnā, gan Dievu kalnā, tad no hronikas datiem nav īsti saprotams, konkrēti kura tika izlēņota Danielam. Arheologs Ē. Mugurēvičs, piemēram, uzskata, ka vācieši vispirms nostiprinājušies Dievu kalnā un tikai pēc tam veidota spēcīgā mūra pils agrākā lībiešu pilskalna vietā.[5] Taču arhitekts G. Erdmanis savukārt uzskata, ka tik drošu secinājumu izdarīt nevar, jo Lielvārdes mūra pils arheoloģiski vēl pārāk maz pētīta un hronikā minētais tomēr attiecas uz Lielvārdes pilskalnu.*'

Pēc lēņa saņemšanas Daniels tomēr Lielvārdē uz pastāvīgu dzīvi nav apmeties, bet uzturējies pie bīskapa Alberta Rīgā. Lielvār-dieši šai laikā nav arī kristīti. Uz šādu pieņēmumu norāda hronikas sniegtās ziņas, ka 1204. g. pavasarī lietuvieši, kristiešu ienaidnieki, kopā ar lībiešiem, vēl pagāniem, no Aizkraukles un Lielvārdes (kopskaitā ap 300) devušies laupīšanas gājienā uz Rīgu. Ja Daniels šai laikā būtu dzīvojis Lielvārdē, tad skaidrs, ka viņu pirms šāda gājiena būtu mēģinājuši nogalināt vai sagūstīt.*'

1205. g. pavasarī bīskaps Alberts atgriezās ar lieliem krustnešu bariem un uzsāka enerģisku cīņu pret lībiešiem. Vispirms viņš aizsūtīja Konrādu, lai tas pārņemtu Ikšķiles pili, un pats sekoja ar pārējiem krustnešiem. Lībieši jau uzsāka sarunas ar Konrādu, bet, kad tuvojās pārējie krustneši, nolēma ar ģimenēm un iedzīvi bēgt laivās pa

Daugavu augšup uz Lielvārdes pili. Tomēr krustneši viņiem sekoja. Gan Lielvārdes, gan atbēgušie lībieši nolēma neaizstāvēties pret lielo krustnešu karaspēku, bet meklēt glābiņu apkārtnes mežos. Krustneši nodedzināja Lielvārdi un devās tālāk uz Aizkraukli, kuru arī nopostīja. Atceļā gan krustnešiem uzbruka Lielvārdes un Ikšķiles lībieši, taču sakaut krustnešus nespēja. Kad vācieši nopostīja lī-

[1] **LPSR Centrālais Valsts vēsturēs arhīvs, 4038. f., 2. apr., 33. lieta.**

[5] **ē. Mugurēvičs. Latvijas *viduslaiku pilļu* klasifikācijas un arheoloģiskās izpētes jautājumi, Arheoloģija un etnogrāfija. XIV sēj., Rīga, 1983. g.**

biešu laukus un apmetās Ikšķiles pilī uz pastāvīgu dzīvi, lībieši padevās un atgriezās savās dzīves vietās — Lielvārdē un Ikšķilē. Lielvārdieši 1206. g. izlīga ar savu kungu Dānieļu un apsolīja katru gadu nodevās dot pustalanta rudzu no arkla."

Pēc lībiešu pakļaušanas bīskaps Alberts nosūtīja priesterus lībiešu kristīšanai: Alo-brandu uz Turaidu, Aleksandru uz Metse-poli, bet Dānieļu, kurš nesen bija ieradies no Gotlandes, — pie sava vārdabrāļa uz Lielvārdi. Pēc lībiešu kristīšanas Lielvārdē vācieši jau apmetās uz pastāvīgu dzīvi, taču novada un pils pārvaldē liela nozīme joprojām bija arī lībiešu vecākajiem.

A. Pumpurs eposā vairākkārt pieminējis Dānieļu Bannerovu. Salīdzinājumam neliels citāts no VI dziedājuma, kurā ir līdzība ar iepriekš aprakstītajiem notikumiem:

«Tad iz pulka atdalījās Drīz kāds plecīgs bruņenieks, Teica, Dan'jel viņu saucot Sūtīts tas no bīskapa,

Ieņemt savu nomas vietu,

Veco pili Lielvārdi Ja ar labu es to vēlot,

Tad šis manim atļaujot Dzīvot savā vecā mājā,

It kā viņa dabuļnieks;

Jaunu mūra pili būšot Viņš priekš sevim uztaisīt. Iemītniekiem manos ciemos Nodošanas uzlikšot;

Ņemšot tas no saimniecības Sevim daļu desmito Un priekš saviem baznīctēviem Podu visas labības —

Pods no katra mājas arkla Viņiem būšot jāskaita.»

Vēl daži vēsturiski notikumi, kas sakarā ar Lielvārdi pieminēti Indriķa hronikā: 1212. gadā lībiešu un latgaļu vidū brieda sazvērestība pret vācu krustnešiem, Lielvārdes, Salaspils un Turaidas lībieši nolēma apvienoties ar latgaļu ciltīm un kopīgā cīņā padzīt vācu iebrucējus. Lībieši un latgaļi sāka nocietināt savas pilis, lai radītu atbalsta punktus cīņā pret vāciešiem un varētu šeit uzglabāt novākto ražu. Šie nodomi kļuva zināmi Lielvārdes Danielam, kas lībiešu vecākos nodevīgi sagūstīja un iemeta cietumā, tādējādi novērsdams sacelšanos. Arī šie notikumi, iespējams, bijuši par prototipu eposa VI dziedājumam:

«Dan'jels beidza laupīšanu — Izsūtīja vēstnešus,
Lika teikt, ka gribot mierā Dzīvot tas ar vecajiem,
Un dēļ miera derēšanas Lūdza tos uz pili nākt.
Vecie, kuri nezināja Paši ļaunas viltības,
Paklausīja negantniekam Un uz pili nonāca.
Dan'jels viņus kādā klētī Ārpus piles saņēma,
Sniedza viņiem ēst un dzerti, Sarunājās draudzīgi;
Bet uz reizi, kamēr visi Vēl pie galda sēdēja,
Izgāja tas ātri laukā,
Klētes durvis aizslēdza.»

1213. *g.* Lielvārdes novadā iebruka lietuviešu sirotāji, postīja, laupīja un saņēma gūstā novada vecāko Uldevenu.*[1] «. . . et seniorem ipsius provincie Uldevvene capti-vum deduxerunt.»*[1] Šis ir vienīgais rakstītajos avotos pieminētais un tādēļ mums zināmais Lielvārdes novada vecākā vārds, eposā tas netiek pieminēts, kaut gan tajā minēti vairāku citu novadu vecākie.

1225. g. Indriķa hronikā Lielvārde tiek pieminēta pēdējo reizi sakarā ar pāvesta le-

gāta Modenas bīskapa Vilhelma ierašanos Lielvārdē un Aizkrauklē.

Līdz šim neatrisināts paliek jautājums: uz kuru gadu attiecas eposa VI dziedājumā pieminētais mūra pils celšanas fakts?:

«Dan'jels Bannerovs bij cilvēks Bez jebkādas apziņas;
Tas bija vecas piles vietā Mūra pili uzcēlis Pašā stāvā Daugav's krastā, Darījs nepieietamu.»

Izsekojot visām Indriķa hronikā sniegtajām ziņām par Lielvārdi, mēs nekur neatrodam atbildi uz šo jautājumu. Vēstures literatūrā valda diezgan lielas atšķirības šī jautājuma traktēšanā. Daļa autoru par pils celtnieku uzskata pašu bīskapu Albertu, kas Lielvārdē vispirms esot uzcēlis pili un pēc tam to izlēņojis bruņiniekam Danielam. Šis pieņēmums jānoraida, jo hronikā gan minēta pils, taču tā ir bijusi vietējā lībiešu pils, acīmredzot koka. Liekas, ka mūra pils Lielvārdē nav celta vismaz līdz 1207. g., uz ko netieši norāda hronikas ziņas par lietuviešu iebrukumu Vidzemē laikā, kad pils pārvalde bijusi vietējo lībiešu rokās. Dažas hronikas ziņas par 1212. g. notikumiem neizslēdz iespēju, ka Lielvārdes mūra pilij pamati likti tieši Daniela laikā. Katrā ziņā līdz 1225. g., kad Lielvārdē ieradās pāvesta legāts Modenas bīskaps Vilhelms, šeit jau bija uzcelta mūra pils. Kāda veca Prūsijas un Livonijas hronika (t. s. «Halmsa hronika») norāda, ka Lielvārdes pili uzbūvējis bīskaps Alberts 1217. g.[u] Pierādījumu trūkuma dēļ grūti spriest par šī fakta atbilstību patiesībai. Par mūra pils pastāvēšanu Lielvārdē liecina arī tas, ka Ordenis izvirzīja prasību piešķirt tam trešdaļu no Lielvārdes pils (parasti starp

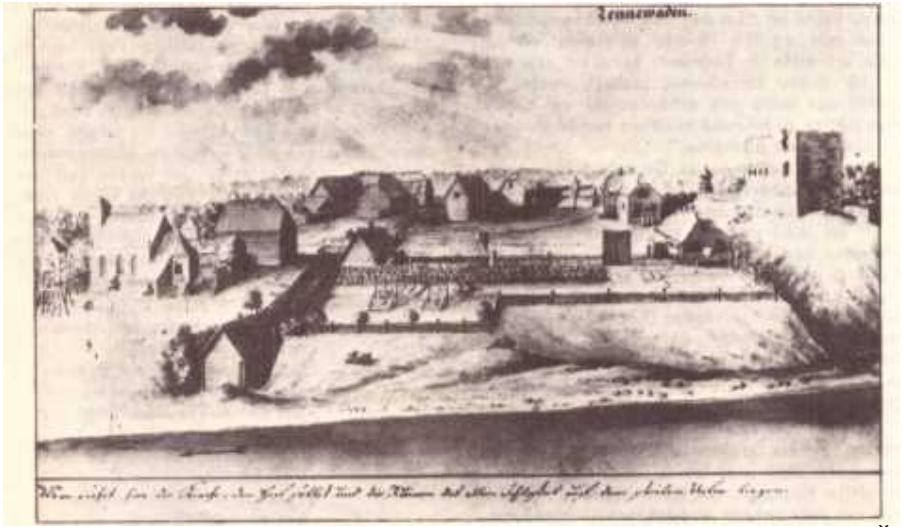

J. BROCES 1796. G. ZĪMĒTAS LIELVĀRDES PILSDRUPAS, MUIŽA UN BAZNĪCA SKATA NO «LĀČPLĒŠA» SALAS.

bīskapu un Ordeni dalīja vāciešu celtās mūra pilis, bet, ja tādu nebija, tad zemes). 1226. gada 20. aprīlī šo jautājumu caurskatīja pāvesta legāts Modenas bīskaps Vilhelms un panāca, ka Ordenis un bīskaps atteicās no savstarpējām pretprasībām un lietu izbeidza. Tātad Ordenis nedabūja trešdaļu Lielvārdes pils.*e

Kaut arī Indriķa hronikā Lielvārdes pils vairs netiek pieminēta un ai šo pili saistītie turpmākie noflkumi A. Pumpura eposā netiek interpretēti, tomēr īsumā vēl gribētos pieminēt, kas ar šo pili noticis tālāk.

Pēc Daniela nāves Lielvārdes pils un novads nonāca atpakaļ bīskapa Alberta īpašu-

LCVVA, 4038. f., 2. opr., 14. un 24. lieta.

mā un drīz pēc tam viņš to piešķīra Rīgas domkapitulam. 1255. gada 31. martā pāvests Aleksandrs IV uzņēma Rīgas arhibīskapiju Sv. Pētera krēslā un savā aizsardzībā un apstiprināja Rīgas arhibīskapam Albertam un viņa kanoniski ieceltajiem priekšniekiem visus īpašumus un labumus, kas pieder baznīcai vai ko tā iegūs nākotnē no pāvestiem, karaļiem un firstiem vai citā likumīgā kārtā; tai skaitā Turaidas, Doles, Salaspils, Ikšķiles, Lielvārdes u. c. pilis.'

XIII gs. beigās un XIV gs. Livonijas ordenis centās mainīt Livonijas politisko sistēmu, pretendējot uz vadošo lomu Livonijā un pārējo valstiņu iekļaušanos ordeņa valstī. 5ajā sakarībā ordenis vairākkārt izvirzīja prasību pēc Lielvārdes pils. XV gs. sākumā ordenim pat daļēji izdevās Lielvārdes pili iegūt, 1434.—1435. g. Rīgas arhibīskaps Hennigs Sarfenbergs pili atgūst. 1479. g. ordenis okupēja Lielvārdes pili, bet 1484. g. jau atkal to atbrīvoja.

LIELVĀRDES PĒDĒJO ĪPAŠNIEKU
VULFU DZIMTAS 1914. G. MUIŽAS ATTĒLS:

a) 30-TAJOS GADOS

XVI gs. sākumā Livonijas ordeņa un Rīgas arhibīskapa attiecības strauji uzlabojās, jo arhibīskapa pienākumus pildīja ordeņa kandidāti — M. Hildebrandts un K. Linde. Sevišķi aktīvi ar ordeni sadarbojās Kaspars Linde, kas piedalījās visos Livonijas ordeņa karos ar Krieviju, uzcēla pret pēdējo vērsto Viļakas pili, pastiprināja Kokneses u. c. nocietinājumus. 1514. gada 18. jūnijā Rīgas arhibīskaps K. Linde paziņoja, ka viņš uzaicinājis Prūsijas pilsētas Frauenburgas Sv. Antonija klostera preceptoru brāli Ludolfu fon Bastu pie sevis uz Raunas pili un uzdevis viņam izveidot līdzīgu klosteri un draudzes baznīcu Lielvārdē. Klostera izveidošanai K. Linde paredzēja nodot «veco un tukšo Lielvārdes pili» ar tai piederošajām zemēm.

b) MŪSDIENĀS . . .

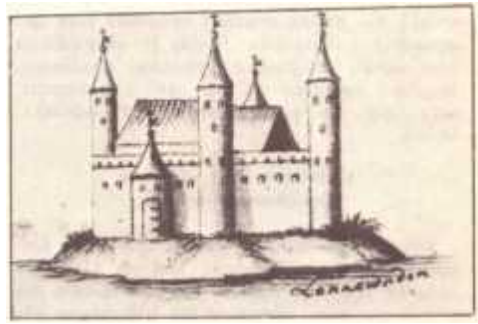

Sī uzdevuma izstrādāšanā bija klāt arī arhibīskapa personīgais sekretārs Lorencs Aiš-prehts, kapelāni Johanness Trurnihts un Pauls Plokerhāgens, rakstvedis Lorencs Vestfāls. 1514. gada 18. augustā K. Linde ar sava domkapitula piekrišanu oficiāli paziņoja par klostera dibināšanu un Lielvārdes pils dāvināšanu šīm vajadzībām." Par jaundibinātā klostera preceptoru iecēla kādu Antonu Kramu, bet visu Vidzemes preceptoriju ar centru Lielvārdē pakļāva Tempcienas preceptorijas

[7] SLVA, I, nr. 300. ArT Liv-, Est- und Gurländisches Urkundenbuch Nebst Regesten. I Band. Nr. 198.

[K] Das S. Antonius-Kloster in Lennewarden an der Düna, 1514. Das Island, 1853., nr. 3.

LIELVĀRDES PILS SKATS, KURS PĀRZĪMĒTS (IESPĒJAMS VAIRĀKKĀRT) NO KĀDAS VECAS LIVONIJAS HRONIKAS. SIS IR SENĀKAIS, BET ARI NEADEKVĀTĀKAIS LIELVĀRDES PILS ATTĒLOJUMS.

virsvadībai. Klostera dibināšanas dokumentu sastādīja arhibīskapa kanclers un personīgais sekretārs, bet vēlāk viens no reformācijas kustības vadītājiem Rīgā, Johans Lomillers (Lomüller). Sv. Antonija klosteri (preceptorija) darbojās pēc Sv. Augustīna mūku ordeņa statūtiem. Blakus reliģiozām nodarbībām mūki centīgi nodarbojās ar slimnieku kopšanu. Ordeņa Vācijas ģenerālpre-ceptors savu rezidenci bija izveidojis He-senē.

Pēc klostera dibināšanas un draudzes baznīcas izveidošanas J. Krams atgriezās Temp-cienā, bet par pirmo oficiālo klostera preceptoru nozīmēja kādu Markvardu Soltenbergu. Klosteris Lielvārdes pilī beidza pastāvēt ap 1534. gadu.

Livonijas kara laikā (1558—1583) sabruka Livonijas feodālvalstiņu konfederācija. Par tās pakļaušanu savā starpā sacentās Zviedrija, Lietuva—Polija, Dānija un Krievija. 1559. gada 31. augustā Livonijas ordeņa mestrs noslēdza līgumu ar Polijas—Lietuvas valdnieku Sigismundu Augustu par ordeņ-valsts nodošanu karaļa aizbildnībā.[9] 1559. gada 15. septembrī šim līgumam pievienojās arī Rīgas arhibīskaps Vilhelms ar savu koad-jutoru Hristoforu; līguma apstiprināšanai Vilhelms nodeva Sigismundam Augustam 2 pilis —

Viļaku un Lielvārdi — un 2 muižas — Lubānu un Bērzauni, ar tiesībām vēlāk tās izpirkt par 100 000 florīniem[13]. Sigismunds Augusts jau 1560. gada 15. februārī pili nodeva Rīgas arhibīskapam kā «galda muižu» līdz mūža beigām.

1577. g. vasarā Lielvārdes pili uz laiku ieņēma t. s. Vidzemes karalis hercogs Magnuss, bet tā paša gada augusta beigās pili ieņēma krievi. Atgūt Lielvārdes pili rīdziniekiem izdevās tikai 1581. g.[14] No šī laika pilī atradās apkārtējā novada pārvaldes iestādes.

1 pnn < vwarfen Schioss und Kirche.

APMĒRAM SADA IZSKATĪJĀS LIELVĀRDE ANDREJA PUMPURA LAIKOS.

UZŅĒMUMS VEIKTS NO «LĀČPLĒŠA» SALAS.

LIELVĀRDES PILSDRUPAS 51 GADSIMTA SAKUMA.

Pils bojāeju var attiecināt uz XVII gs. sākumu — tas ir, uz poļu—zviedru kara (1600—1629) pirmo periodu — līdz 1613. gadam, šī

kara rezultātā Vidzeme pārgāja Zviedrijas īpašumā. Zviedru karalis Gustavs Ādolfs 1631. gada 21. jūnijā šteinā parakstīja lēņu grāmatu, ar kuru Lielvārdes un Rembates muižas piešķīra Zalbergas sudrabraktuvju Zviedrijas faktoram un inspektoram Heinriham Vulfam[15]. 1646. gada 17. oktobrī Vulfus uzņēma Zviedrijas muižnieku kārtā, ar dzimtas uzvārdu Volfenšilds. H. Vulfa vectēvs Martens Vulfs bija Livonijas ordeņa, bet pēc tam Rīgas arhibīskapa monētu meistars. Pēc arhibīskapijas sekularizācijas M. Vulfs pārgāja Rīgas pilsētas dienestā.

1645. gada 3. februārī Stokholmā Zviedrijas karaliene Kristīne apstiprināja jau minēto Vulfa lēņu grāmatu uz Lielvārdi un Rembati. Pēdējie Lielvārdes īpašnieki bija Vulfi — līdz 1920. g. agrārajai reformai, kad Lielvārdes muižu sadalīja jaunsaimniecībās, bet pilsdrupas ar parku nodeva Izglītības ministrijas Piemineklu valdes pārziņā.

Rezumējot varam secināt, ka rakstītie vēstures avoti diemžēl tiešus datus par pils celšanu, pārbūvēm un bojāeju, kā arī sākotnējo plānojumu vai fasādēm nedod. Izdarot secinājumus no vienā vai otrā dokumentā sniegtajām liecībām, varam iegūt šādas tādas ziņas. Bez rakstītajiem avotiem vēl ir saglabājies grafiskais materiāls, taču tas ir relatīvi jauns un par pils sākotnējo periodu īpašu skaidrību nerada. Par vecāko pils plānu varam uzskatīt kādu XIX gs. beigās pārzīmētu kopiju no XVII gs. plāna (oriģināls glabājas Zviedrijā). Vecākos Lielvārdes apkārtnes un pilsdrupu skatus (ja neskaita kādu Lielvārdes pils skatu, kas pārzīmēts no kādas vecas Livonijas hronikas un nav nopietni vērā ņemams) zīmējis J. Broce 1792. un 1796. g.

Q
c*
•<
> **VELLO REMMERTA, w HARALDA ELCERA,**
3 ROLANDA LAĶA FOTO
Q_

šobrīd Lielvārdes pilsdrupas ir iekļautas Republikas nozīmes arheoloģijas pieminekļu sarakstā un atrodas kolhoza «Lāčplēsis» teritorijā, kas iespēju robežās rūpējas par pilsdrupu saglabāšanu.

MANFREDS ŠNEPS

EKONOMISTS KĀRLIS BALODIS (1864-1931) UN VINA «NĀKOTNES VALSTS»

GOELRO PLANA PROTOTIPS. «Plašā Krievija mums kaimiņos ir iegājusi (to jāatzlst) sociālismā, bet neviens nav sastādījis kādu programmu vai ražošanas plānu, neviens no tās sociālistiskiem pavēlniekiem nav nopietni domājis par uzdevumiem, kuri nu viņu stāvoklī radušies.»

Sie vārdi ņemti no latviešu izcelsmes vācu ekonomista Kārla Baloža grāmatas «Nākotnes valsts», no tās otrā izdevuma, kurš iznāca vācu valodā Berlīnē 1919. gadā (krievu valodā izdots Maskavā 1920. gadā ar poļu komunistu līdera J. Marhjevska cildinošu priekšvārdu; latviešu valodā nav izdots neviens no šīs grāmatas četriem patstāvīgajiem izdevumiem, kuri iznāca 1898., 1919., 1920., 1927. gadā). Izsakot pārmetumus jaunās Padomju Krievijas vadītājiem, Balodis pamatoti cerēja, ka viņa grāmatas atziņas tiks ieviestas dzīvē. Viņš uzskatīja, ka «Nākotnes valstī» dots «visu tautsaimniecību aptverošas formas zinātniskas sintēzes mēģinājums». Fakti liecina, ka to atzina arī Padomju Krievijas vadītāji, pirmām kārtām jau Ļeņins. Un kāpēc Kārja Baloža darbi netika izmantoti, par to tad arī stāstīs šis raksts.

Vācot materiālus grāmatai «Imperiālisms kā kapitālisma augstākā stadija», Ļeņins minējis Balodi sešas reizes. Divas grāmatas iekļāvis studējamās literatūras sarakstā:

Balodis «Statistikas pamati» (Berlīnē, 1913) un Atlantiks «Ražošana un patēriņš sociālā valstī» (1898, Kautska priekšvārds). Attiecībā uz pirmo grāmatu vēl piebildis: «Ļoti labs, kā liekas, skaitlisko datu kopsavilkums, pie tam autors visvairāk interesējas par ražošanas statistiku (produktu daudzumu) — sal. Atlantiks!!' Balodis uzskata, ka Vācijā ir pa divi dzelzs vergi (mašīnas) uz vienu strādnieku.» Citā vietā: «Rakstā «Tautas uzturs kara un miera laikā»

Kārlis Balodis *(«Schmoller s Jahrhuch»,* 1915, 1. laidiens) veicis mēģinājumu dot datu kopsavilkumu (nepilnu) par tautas uzturu.»

Sevišķi bieži un atzinīgi Kārļa Baloža vārds tika minēts GOELRO plāna izstrādāšanas laikā. 1921. gada 22. februārī Ļeņins «Pravdā» publicēja rakstu «Par vienoto saimniecības plānu»: «Lai novērtētu, cik milzīgs un cik vērtīgs ir «Goelro» veiktais darbs, palūkosimies uz Vāciju. Analoģisku darbu tur veicis kāds zinātnieks Balodis. Viņš sastādījis Vācijas visas tautas saimniecības sociālistiskas pārkārtošanas zinātnisku plānu. Kapitālistiskajā Vācijā plāns palicis gaisā karājamies, palicis kā literārisms, kā vien-patņa darbs. Mēs esam devuši valstisku uzdevumu, mobilizējuši simtiem speciālistu, desmit mēnešos (protams, ne divos, kā sākumā bijām paredzējuši) esam ieguvuši vienotu, zinātniski izstrādātu saimniecības plānu.»

Līdzīgu domu Ļeņins izteicis Komunistiskās Internacionāles III kongresā 1921. gada jūlijā: «Elektrifikācijas plānus mēs jau esam izstrādājuši. Vairāk par 200 speciālistiem — gandrīz visi, bez izņēmuma, Padomju varas pretinieki — ar interesi strādāja pie tā, kaut arī viņi nav komunisti. Ļ..] Protams, no plāna līdz tā realizēšanai vēl loti tālu. Piesardzīgie speciālisti saka, ka pirmais darbu posms prasīs ne mazāk par 10 gadiem. Profesors Balodis izrēķinājis, ka Vācijas elektrifikācijai pietiktu ar trim četriem gadiem.»

1922. gada 28. janvārī vēstulē G. Kržižanovskim sakarā ar A. Goreva grāmatu «Francijas elektrifikācija» Ļeņins rakstīja:

«Mēs kļūtu 3—5 gadu laikā trīsreiz bagātāki un strādātu ne vairāk par 6 stundām dienā (apmēram), ja Francijā būtu padomju vara, kas realizētu elektrifikāciju. [..] Vai nevajadzētu kādam pasūtīt [. .] īso «Balodi» priekš Francijas.»

Neapstrīdamu Baloža nopelnu atzīšanu atrodam G. Krži-žanovska, Krievijas elektrifikācijas valsts komisijas (GOELRO) priekšsēdētāja, darbos. Komisija sagatavoja «Ievadu referātam 8. Padomju kongresā» (1920. gada decembrī) ar GOELRO plāna izklāstu. Jau 2. lappusē, tūlīt pēc GOELRO plāna uzdevumu uzskaitījuma, lasām:

«Lai sastādītu Krievijas tautsaimniecības plānu uz elektriskiem pamatiem, jābūt, protams, skaidram priekšstatam par šīs saimniecības perspektīvām kopumā. [..] Vācijai vienotu valsts plānu tās sabiedriskotai saimniecībai mēģinājis sastādīt prof. Balodis plaši pazīstamajā darbā «Nākotnes valsts».

Balstoties uz vācu tehnikas izciliem sasniegumiem un lielisko rūpniecisko statistiku, prof. Balodis nonāk pie konkrētiem secinājumiem. Pēc viņa aprēķiniem, ar kuru pārbaudi viņš nodarbojās veselus 20 gadus, sociālistiskā Vācija [..] pēc 3—4 gadu mierīga radoša darba pārvērstos par laimīgu vispārējas pārticības un labklājības valsti. Apmēram līdz 17 gadu vecumam jaunieši, mācoties pēc vienota plāna dibinātās paplašinātās tautskolās, apgūst zinību

pamatus, bez kuriem nevar iztikt 20. gadsimta pilsonis. Sasniedzis 17 gadu vecumu, ikviens vācu pilsonis stājas darba armijā. Šī darba armija dalās regulārās darba kolonnās stingrās proporcijās, kas atbilst vācu tautsaimniecības nozarēm. Ap 23 gadiem obligātā darba klausība beidzas, un, kā rāda Baloža aprēķini, ikvienam pilsonim tiek dotas tiesības pēc patikas veidot savu individuālo dzīvi, saņemot no valsts attiecīgu pensiju, kas ir pietiekama, lai apmierinātu kultūras vajadzības.

Mēs zinām, ka Baloža plāns palika gaisā karājamies, atrada loti vājas atbalsis pat vācu zinātniski tehniskajā presē, gan ne tāpēc, ka tas nav pietiekoši pamatots, bet tikai tā iemesla dēt, ka Vācijā ir tikai priekšnoteikumi sociālismam, bet nav paša sociālisma.

Šajā ziņā mēs esam laimīgāki par mūsu Eiropas brājiem.»

Tātad mūsu rīcībā ir neapstrīdami pierādījumi, ka GOELRO komisija profesora Baloža darbus ņēma par paraugu savai darbībai, atzina 20 gadu laikā pārbaudīto Baloža sociālisma celtniecības plānu par «pietiekoši pamatotu». Bet... citētajā «Ievadā» tālāk seko vārdi, kas izsauc klaju neizpratni:

«Ja mēs, pēc Baloža piemēra, mēģinātu jau tuvākajā laikā sastādīt analoģisku Krievijas tautsaimniecības sa-biedriskošanas plānu, tas, bez šaubām, ciestu pilnīgu neveiksmi.»

Kāpēc gan? Izrādās, ka Krievijas kapitālistiskā saimniecība esot bijusi sākotnējā stadijā, ka pirmskara statistika esot loti fragmentāra, bet šodienas statistika tikai sākot formēties.

Neizpratni rada arī **spriedumi** nodaļā «Elektrifikācijas nozīme lauku lielsaimniecībās». Vispirms tiek citēts Baloža darbs: «Vācijas apstākļiem prof. Balodis izstrādāja ļoti detalizētu projektu, kā racionāli vadīt lauku saimniecību ar 450 desetīnu platību, uzskatāmi norādīja tehniskās pilnveidošanās robežas, kuras var sasniegt ar moderno zinātnisko agronomiju un plaši izmantojot elektrisko enerģiju, kā arī traktorus.»

Bet pēc tam Baloža plāns atkal tiek noliegts: «Diemžēl šis piemērs rāda, cik daudzi priekšnoteikumi vajadzīgi, lai plašā mērogā iekārtotu racionālas lielsaimniecības.»

Rodas iespaids — ka kāds «no pašas augšas» (vai tas nebija pats Ļeņins?) uzstājas par Baloža socializācijas plāna izmantošanu, bet kāds mazāk iespaidīgs, arī no augšas, uzstājas pret.

PAR ATLANTIKA «NĀKOTNES VALSTI». Vispirms par to, kā radies pseidonīms. Kār)a Baloža draugs un līdzgaitnieks, izcils latviešu publicists Pēteris Zālīte grāmatas «Mani memuāri» otrajā sējumā atceras studenta gadus Vācijā, kad viņi dzīvoja trijatā — Kārlis, ģeogrāfijas fakultātes students, Pēteris, topošais filozofs, un viņa sieva Hermīne, Kārļa māsa (Hermīne bija sešus gadus vecāka par Kārli un kopš bērnības sauca viņu mīlinātā vārdā Kaji): «Tas notika Jēnā

1892. gadā. K. Balodis patlaban beidza savu «Nākotnes valsti». «Kaji, man Tev kas jāsaka, panāc šurp, esi tik labs. Tu, Bilstiņmuižas kalēja dēls, jau esi izkalis un licis pamatus visas cilvēces Nākotnes valstij, kura kā teiksmaina Atlantīda reiz pacelsies iz jūras viļņiem un kur pārticībā un laimē dzīvos neskaitāmi miljoni.»» Un Zālīte uzskaita pusotra desmita utopistu sapņotāju darbus, kurus viņi kopā studējuši.

Pseidonīms, jādomā, radies sengrieķu domātāja Platona (400 g. p. m. ē.) nākotnes valsts Atlantīdas iespaidā. Balodis par to rakstīja: «Jau Platons iezīmēja komunistisku ideāl-valsti, kurā valda viscēlākie, visizglītotākie un vislabākie vīrieši — filozofi.» Vēl jūsmīgāk Balodis spriedis par ang)u filozofa Frānsisa Bēkona (1561—1626) «Jauno Atlantīdu»: «Tur ir pētniecības institūts, kurā visgudrākie un visizglītotākie vīri cenšas izpētīt dabas noslēpumus. [..] Bēkons pravietiski paredzēja teleskopa, mikroskopa, telegrāfa, telefona, lidmašīnu, zemūdeņu atklāšanu, tāpat arī mūsdienu augkopību un dzīvnieku izlases panākumus. Atlantieši sevišķi interesējas par dziedniecības avotiem un tautas veselības kopšanu.»

Balodis īpaši analizējis («Nākotnes valsts» otrajā izdevumā) angļu utopista Roberta Ovena (1771—1858) neveiksmi ar lauku komūnām Amerikā. Ovens jaunībā bija kļuvis par ievērojamu lielrūpnieku, bet ar komūnām cieta neveiksmi un nespēja pierādīt sociālisma idejas dzīvotspēju. Balodis uzskatīja, ka vainīga nevis ideja, bet tās realizācija. Un viņam bija pamats izteikt nosodošus vārdus, jo toreiz viņš jau bija guvis personīgu lauksaimniecisku pieredzi Brambergas muižā Kurzemē. Šo muižu viņš nopirka kopā ar P. Zālīti un iekārtoja tur paraugsaimniecību. Ieguva stabilas graudaugu ražas — pa 30 cnt no hektāra. Tās bija ļoti augstas ražas, jo Baltijas guberņās vidējās ražas toreiz bija 2—3 reizes mazākas, Krievijas centrālajā dajā ievāca tikai 5—6 cnt no hektāra. Balodis daudz domāja par lauku (aužu dzīvi, viņš ieteica organizēt lielus lauksaimniecības kooperatīvus ar racionālu graudkopību un lopkopību, kā arī ražot daļu rūpniecības preču, citiem vārdiem sakot, organizēt pilsētas tipa tīrumu-dārzu-rūpniecības kooperatīvus. Tas ir principiāls Baloža ierosinājums, kas tuvs šodienas priekšstatiem par modernu kolektīvo saimniecību.

K. Baloža grāmata *«Ein **Blick in den** Zukunisstaat. Pro**duction und Consum in** Socialstaat»* iznāca 1898. gadā ar vadošā vācu marksista Kārļa Kautska priekšvārdu un aktīvu atbalstu. Dažus nākamās grāmatas materiālus viņš publicēja «Dienas Lapā» jau 1892. gadā ar nosaukumu «Tautas saimniecības mācības attīstīšanās» un ar parakstu

B. Šos rakstus vēl šodien kļūdaini piedēvē P. Stučkām. Rakstos Balodis izklāsta galvenās tautsaimniecības mācības: merkantilismu (saimniecības pamats — tā ir nauda, tirdzniecība), fiziokratismu, kas pirmā vietā liek lauksaimniecību, Ādama Smita sistēmu, kuras pamatā darba dalīšana, it īpaši rūpniecībā. Kā ceturto mācību Balodis min

sociālismu un komunismu, runā par komunisma divām fāzēm, par sociāldemokrātiju, kas, balstoties uz komunisma

idejām, aicina iznīcināt pastāvošo saimniecisko dzīvi, la ir atklāta marksisma uzskatu sludināšana, turklāt izmantojot visjaunākos materiālus: par komunisma divām fāzēm K. Markss pirmoreiz spriedis rakstā «Gotas programmas kritika», kuru F. Engelss publicēja astoņus gadus pēc Marksa nāves — 1891. gadā. Baloža sakari ar «Dienas Lapu» un tās redaktoru Jāni Pliekšānu (Raini) ļauj pa jaunam izvērtēt «nākotnes cilvēka» tēmu Raiņa daiļradē.

Grāmatas priekšvārdā Kautskis norāda: «Atlantiks [. .] pats pirmais, kas stingri zinātniski pierādījis sabiedriskās ražošanas kārtības pārākumu pār kapitālistisko ražošanas kārtību.» Balodis apgalvo: attiecīgi organizējot ražošanu un izmantojot visus pieejamos tehnikas līdzekļus, strādnieka ienākumus var palielināt 2—3 reizes, vienlaicīgi divreiz samazinot darba laiku. Tā ir grāmatas pirmā un galvenā doma.

Otrā. «Jebkurā gadījumā visu sociālo organismu,» uzskata Balodis, «jāpakļauj kādai centrālai varai, kas vadītu un nepārtraukti regulētu ražošanu saskaņā ar vienotu plānu un attiecīgi sabiedrības vajadzībām. Anarhistu apvienības, kopienas, kuras funkcionē neatkarīgi no valsts varas, neizbēgami nonāk savstarpēji naidīgās attiecībās, tāpēc ka katra no tām tiecas monopolizēt sev izdevīgus apstākļus.»

Valstij nevajag uzņemties uz sevi visus iespējamos darbus: «Valsts rūpējas tikai par tiem dzīvei nepieciešamiem līdzekļiem un ikdienas patēriņa priekšmetiem, kurus var ražot lielos uzņēmumos.» Šeit Balodis pamatoti brīdina par sindikālisma briesmām (ko mēs šodien saskatām resoru interesēs).

Runājot par laukiem, Balodis ierosina dibināt lielsaimniecības ar ne mazāk kā 100 hektāriem (grāmatas otrajā izdevumā — 400 ha), pamatojot to ar darba ekonomiju: 100 ha lielā saimniecībā apstrādāšanai vajag vidēji 12 laukstrādnieku, toties sīkās — 0,1 līdz 2 ha saimniecībās — 10 reizes vairāk.

Balodis uzstājas par rūpniecības uzņēmumu un zemes īpašumu nacionalizāciju, bet ir kategoriski pret konfiskāciju un ekspropriāciju: par nacionalizētajiem īpašumiem noteikti jāmaksā izpirkšanas maksa. Toties sīkas darbnīcas, tāpat arī nelieli zemes gabali (līdz 2 ha) jāatstāj to īpašnieku rīcībā.

Un vēl — par garīgu darbu jāmaksā augsta alga, pretējā gadījumā nevarēs nodrošināt ražošanas līdzekļu modernizāciju, valsts izaugsmi. Balodis spriež arī par to, kā atlasīt apdāvinātus bērnus, kā nodrošināt viņu apmācību.

Gan Kautskis, gan daudzie «Nākotnes valsts» krievu izdevumu redaktori norādījuši uz atkāpēm no zinātniskā sociālisma teorijas tās

ortodoksālajā variantā: Balodis liekot priekšā visai mērenu sociālismu, pieļaujot kolonijas, armiju, garīdzniekus, pirkšanu un pārdošanu, taču visi viņi ar sajūsmu spriež par Baloža ekonomiskajiem aprēķiniem.

Kritiķi nekādi nevarēja piekrist Atlantika vārdiem: «Lai sasniegtu sabiedrības socializāciju, nemaz nav vajadzīga — ne šodien, ne pēc 10—20 gadiem — varmācīga politiska revolūcija. Sociālismu daudz ātrāk var sasniegt, noslēdzot vienošanos starp īpašniekiem un darbaļaužu pārstāvjiem.»

Tajā laikā par galveno dienaskārtības jautajumu uzskatīja proletariāta diktatūras iekarošanu. Jebkuriem līdzekļiem. Pirmām kārtām asiņainas revolūcijas ceļā, nevis ejot pa parlamenta cīņas, arodbiedrību un partiju cīņas ceļu. Šodien gan Baloža vārdi vairs neizsauktu tādu nosodījumu.

AKSIOMA PAR UZVARĒJUŠA PROLETARIĀTA MORĀLO PĀRDZIMŠANU. 19. gs. beigās un 20. gs. sakuma marksisma veiksmīgākie popularizētāji bija Kārlis Kautskis un Augusts Bēbelis. Viņu darbus plaši pazina ne tikai Vācijā, bet arī Krievijā, Latvijā. Bēbeļa grāmata «Sieviete un sociālisms» autora dzīves laikā izdota vairāk nekā 50 reižu: tajā prasmīgi izklāstītas socioloģiskās teorijas pamīšus ar faktiem no seksopatoloģijas. 1917. gadā Petrogradā iznāca Bēbeļa grāmata «Nākotnes valsts (sociālistiskā sabiedrība)». Tajā rakstīts: «Tiklīdz sabiedrības rokās nonāks visi ražošanas līdzekļi un darba rīki, par kolektivizētās sabiedrības pamatlikumu kļūs visu darbaspējīgo sabiedrības locekļu darba klausība bez dzimuma atšķirības.» Un pienākums strādāt savā, bet ne kapitālista labā, pēc Bēbeļa domām, dos cilvēkiem visaugstāko gandarījumu. Šai sakarībā Bēbelis izteicis spriedumu, kuru mēs arī šodien atkārtojam, neiedziļinoties tā jēgā: «Godkārīgā tieksme uz izgudrojumiem un jauniem atklājumiem sasniegs savu augstāko pakāpi, ikviens mēģinās gūt virsroku ar saviem projektiem un idejām.» Diemžēl pagaidām tas nav noticis.

«Nākotnes valsts» otrajā izdevumā Balodis analizē Kārļa Marksa mācības pamattēzes (atzīmēsim, ka tas notika 1919. gadā, kad Krievijā un vairākās Eiropas valstīs bija notikušas proletariāta revolūcijas) un izsaka kategorisku spriedumu: «Mācības pamatpunktos Marksam izrādījās taisnība.» Balodis vienīgi nevar samierināties ar prasību, lai uzvarējušais proletariāts morāli pārdzimtu. Jau pirmajā izdevumā viņš tūlīt pēc sociālisma utopisko mācību analīzes, rakstīja:

«Markss ir galvas tiesu pārāks par utopistiem tajā ziņā, ka, pēc viņa uzskatiem, tikai ilgas saimnieciskās attīstības rezultātā cilvēku psihe izmainīsies, citiem vārdiem sakot, cilvēki pārvērtīsies, kļūs apzinīgi un uzticīgi saviem pienākumiem, kļūs tādi, kādi nepieciešami komunistiskajai sabiedrībai. [. .] Bet arī Markss [..] pilnīgi palaidis garām nepieciešamību pierādīt, ka šī masu psihes izmaiņa un spēja

turpmāk nevainojami darboties notiks saimnieciskās attīstības rezultātā, bez stingras piespiešanas no valsts un sabiedrības puses.»

Pēc Baloža domām, pieņēmums par morāles pārdzimšanu nav acīm redzams, vēl vairāk — viņš pierāda, ka tāds pieņēmums vispār ir lieks. Ekonomiskais aprēķins par četrkārtīgu darba ražības augšanu, divkārtīgi samazinot darba dienas ilgumu, ļauj Balodim apgalvot: «Ar to pašu ir skaidrs, ka nebūt nav nepieciešams prasīt cilvēka psihes izmaiņu, ievedot sociālistisko ražošanas kārtību.» (Sk. viņa «Марксизм или теория наивысшей производительности». Pēterburga, 1907.)

«Nākotnes valsti» (1. izd.) Balodis nobeidz ar kompromisa spriedumu: «Protams, sociālistiskā iekārta nenesīs to vispārējo laimi, par kuru sapņoja utopisti, — neapmierinātie būs vienmēr. Viss, ko var panākt, — tas ir radīt taisnīgākus dzīves apstākļus [..) ļaudis nav eņģeļi, bet parasti mirstīgie, kurus vada egoistiskas tieksmes [..], un ar tām jārēķinās. Tas ir veikts šajā darbā: īpašniekiem paredzēta atlīdzība, inteliģentu profesiju pārstāvjiem paredzēta lielāka alga nekā fiziska darba strādniekiem.»

ANALOĢIJA AR P. KROPOTKINA DARBIEM. Kārļa Baloža grāmata, bez šaubām, rakstīta utopistu sociālistu iespaidā, bet analizēti ari daudzi citi tālaika autori. Grāmata vistuvākā kņaza Pētera Kropotkina (1842—1921), anarhistiskā komunisma propagandētāja, darbiem, darbam «Maize un brīvība», kuru viņš rakstīja, būdams Francijas cietumā, un kurš iznāca 1892. gadā franču valodā.

Viņi abi — Kropotkins un Balodis — nodarbojās ar sociālistiskās dzīves ekonomisko pusi. Abi sāka ar aprēķiniem, cik daudz tautai vajag maizes un kā to izaudzēt, cik vajag gaļas un piena, apģērbu un dzīvokļu, un nobeigumā abi deva receptes, kā, būvējot jauno sabiedrību, ierobežot egoisma, patmīlas graujošos spēkus. Tikai viņu receptes bija dažādas.

Kropotkins uzskatīja, ka sociālisma uzvarai «nepieciešama ekspropriācija. Pārticība visiem — kā mērķis, ekspropriācija — kā līdzeklis.» Bet ko pēc tam? Kā sasniegt uzstādīto cēlo mērķi pēc ekspropriācijas, pēc asiņainas revolūcijas un saimnieciska sabrukuma?

Bija pagājuši 15 gadi kopš Kropotkina revolucionārās darbības sākuma, kad viņa prātu sāka nodarbināt (un nodarbināja līdz mūža galam) doma par morālo progresu sabiedrībā, kas būvēta uz anarhistiskā komunisma principiem. Un progresa iespēju, pat tā nepieciešamību, viņš pamatoja, ņemot par pamatu bioloģisko instinktu, precīzāk sakot, savstarpējās palīdzības likumu. To Kropotkins

uzskatīja par dzīvās pasaules evolūcijas pamatfaktoru — pretstatā likumam par savstarpējo cīņu eksistences dēļ. 90. gados viņš publicēja rakstu sēriju par savstarpējo palīdzību — gan dzīvnieku un pirmatnējo

tautu vidū, gan viduslaiku pilsētās un mūsdienu sabiedrībā, pēc tam rakstus apkopoja grāmatā «Savstarpējā palīdzība». Lai pamatotu savu lielo domu, Kropotkins rakstīja fundamentālu darbu — jaunu «Lielās franču revolūcijas (1789—1793) vēstures versiju». (Šo grāmatu ļoti cienīja V. I. Ļeņins, iesakot to dot ikvienai bibliotēkai.) Iespējamo Francijas revolūcijas glābiņu Kropotkins saskatīja tautas masu jaunradē, to 40 000 komūnu anarhistiskajā kustībā, kuras revolūcijas gaitā stihiski nonāca līdz komunistiskās sadzīves prasībām.

Kropotkina pārdomu kvintesenci sastāda viņa mūža darbs «Ētika», kurš diemžēl netika pabeigts (izdots tikai pirmais no diviem sējumiem), un līdz šodienai nav radušies drosmīgi Kropotkina sekotāji, kas nobeigtu šo interesanto un, liekas, šodien ārkārtīgi aktuālo darbu.

Ar lielu dvēseles siltumu par Kropotkinu atsaucās fenomenālā revolucionāre Vera Fīgnere savā grāmatā «Запечатленный груд» (3. sēj., 1933). Viņa gandriz vai gadsimta ceturksni pavadījusi Šliselburgas cietoksnī un ir pelnījusi, lai viņas vārdos ieklausāmies: «Pilns cilvēkmīlestības Kropotkins sniedz iepriecinājumu pat tiem, kas nav vienis prātis ar viņa politiskiem uzskatiem. Grāmatā «Zeme un brīvība» [. .] viņš attīsta domu, ka modernā tehnika, pastāvot attiecīgai darba organizācijai, var tik lielā mērā atvieglot ikviena cilvēka dzīvi, ka pietiekoši daudz laika atliks, lai apmierinātu kultūras, intelektuālās un estētiskās vajadzības. [..]

Un šis cīnītājs par vispārējo laimi, savos garadarbos nekad neaprobežojoties ar īpašiem krievu dzīves apstākļiem un tās valstiskiem iestādījumiem, nekad nepārtrauca mīlēt savu dzimteni.»

Šajos vārdos viegli saskatīt paralēles starp Kropotkina un Baloža darbiem, viņu mīlestībā pret savu dzimto vietu. Arī Balodis labākos dzīves gadus pavadīja Vācijā, taču nepārtraukti tiecās darīt labu Krievijai, Latvijai. Diemžēl neveiksmīgi.

CERĪBA KĻŪT PAR IMPĒRIJAS GALVENO STATISTIĶI. Kā liecina Tartu universitātes arhīva lieta, 1908. gada 9. martā Kārlis Balodis iesniedzis lūgumu Tartu universitātes Juridiskās fakultātes dekānam, lai kārtotu eksāmenu politekonomijas maģistra grāda iegūšanai. Un, atļauju saņēmis, nokārtojis divus eksāmenus. Pirmo — statistikā, 27. martā, atbildot uz jautājumiem: l)Ketle un viņa nozīme zinātniskajā statistikā, 2) mirstība, mirstības tabulas un vidējais dzīves ilgums. Otro eksāmenu — politekonomijā, 1. aprīlī: 1) Markss, viņa vēsturiski filozofiskā mācība un vērtības teorija, 2) darba ražība lauksaimniecībā.

Kāpēc Kārlim Balodim, titulētam profesoram, Krievijas statistikas un ekonomikas kursa pasniedzējam Berlīnes universitātē, Prūsijas karaliskās statistiskās pārvaldes vadošam darbiniekam, bija ievajadzējies maģistra nosaukums? Tajā laikā viņam jau bija divi universitātes diplomi — teoloģijā un ģeogrāfijā. Turklāt pēc šī

maģistra grāda Balodis tiecās visai neatlaidīgi — pirmo lūgumu Tartu universitātei iesniedza jau 1904. gadā. (Piektā gada notikumi toreiz laikam būs traucējuši grādu iegūt.)

Var izteikt hipotēzi, ka Balodis vēlējās atkārtot krievu matemātiķa V. Buņakovska (1804—1889), Krievijas valdības galvenā statistiķa sasniegumus. Kā raksta P. Zālīte, līdzīgu posteni Balodim esot piedāvājis izcilais Krievijas valdības darbinieks S. Vite. Tiešus pierādījumus tam gan nav izdevies atrast.

S. Vites trīssējumu «Atmiņās» uzgāju interesantu 1905. gada notikumu vērtējumu. Kā zināms, Vite bija 1905. gada 17. oktobra manifesta autors, tad kļuva par premjerministru un šai postenī noturējās līdz 1906. gada aprīlim.

«Kad revolucionāri sāka solīt strādniekiem fabrikas, bet zemniekiem — muižnieku zemi, un pierādīt, ka tas viss pēc būtības viņiem arī pieder, tikai netaisnīgi atņemts, tad skaidrs, ka strādniekus apņēma mežonīgi streiki, bet zemniekus «sarkanais gailis,» — tā Vite gaužas, cenzdamies attaisnot savas valdības neveiksmi Piektā gada revolūcijas notikumos.

Kārļa Baloža personīgā lieta Tartu universitātes arhīvā un māsas Hermīnes atmiņas sniedz mums faktus par viņa dzīves ceļu.

Kārlis ir dzimis Kokneses draudzē, luterticīgs. Tēvs bija kalējs Bilstiņu Zīles krogā, mira, kad puisēnam bija tikai divi gadi. Kā atceras Hermīne, Kārlēns septiņu gadu vecumā Rīgā dabūja mācīties trīs mēnešus pie kādas vecas vācu dāmas. Un tā bija vienīgā skolas mācība. Viņam agri nācās pelnīt dienišķo maizi. Kārlēns kļuva par burtliča skolnieku, strādāja konditorejā par pārdevēju, uz eksportējamām linu pakām «pindzelēja» burtus un .. . nepārtraukti lasīja un mācījās. Jau tad viņš zināja piecas valodas, mūža beigās — 11. 1883. gadā bez radinieku ziņas aizbrauca uz Jelgavu un nolika eksāmenu par klasiskās ģimnāzijas kursu, parādot izcilas zināšanas matemātikā un fizikā, vēsturē un ģeogrāfijā. Paklausījis mātes lūgumam, iestājās Tartu universitātes Teoloģijas fakultātē un trijos gados to beidza.

1889. gadā Balodis devās ceļojumā pa Dienvidameriku, lai meklētu latviešiem jaunu dzimteni. Tad daudzi latvieši izceļoja, laikrakstos apsprieda pat visas tautas izceļošanas plānus — uz Brazīlijas mūžamežiem. Dzīve tālajā malā izrādījās ne tik rožaina, kā sludināja pārcelšanās aģitatori, bet savākto materiālu pietika, lai Jēnas universitātē Balodis aizstāvētu disertāciju ģeogrāfijas nozarē. Tas notika 1892. gadā.

Tālāk citēju autobiogrāfiju:

«Man nebija iespēju turpināt zinātnisko darbu ģeogrāfijā, tāpēc 1893. gadā ņēmu luterāņu mācītāja vietu Zlatous-tas pilsētā Urālos. Urālu sūrais klimats sabojāja manu veselību, un 1895. gadā es sākumā

Pēterburgā, pēc tam Minhenē pētīju Krievijas iedzīvotāju mirstību, rezultātā radās kopējs darbs ar L. Beseru par Krievijas pareizticīgo iedzīvotāju mirstību un dzīves ilgumu laika posmā no 1851. līdz 1890. gadam. Darbu nopublicēja Zinātņu akadēmija, un 1898. gadā tas saņēma prēmiju (lielo zelta medaļu). No 1895. gada rudens līdz 1899. gada novembrim es Minhenē, Strasburgā, Berlīnē nodarbojos ar politekonomiju un statistiku un 1899. gada 16. decembrī ieguvu tiesības lasīt lekcijas par šiem priekšmetiem Berlīnes universitātes filozofijas fakultātē.»

Atgriezīsimies pie Baloža darba par iedzīvotāju mirstību. Agrāk līdzīgus pētījumus bija veicis Pēterburgas Zinātņu akadēmijas viceprezidents V. Buņakovskis — izcilā franču matemātiķa Koši skolnieks, valsts slepenpadom-nieks, pirmās mācību grāmatas par varbūtības teoriju «Основания математической теории вероятностей» autors (1846).

1898. gada balvu Balodis un Besers, šķiet, saņēma tāpēc, ka viņiem izdevās pārsniegt Buņakovska rezultātus. Gan attiecībā uz matemātisko formulu un pašu aprēķinu precizitāti, gan arī attiecībā uz demogrāfisko slēdzienu praktisko nozīmi. Viņu demogrāfiskie pētījumi atklāja nelabvēlīgas Krievijas iedzīvotāju mirstības tendences salīdzinājumā ar Vācijas, Zviedrijas, Baltijas guberņu un citu valstu statistiku.

Tāpat kā Buņanovskis, arī Balodis uzdienēja līdz slepen-padomnieka rangam. Tikai ne Krievijā, bet Vācijā. Bet ar to viņam nepietika; viņš vēlējās izpelnīties atzinību arī dzimtenē. Speciāli Krievijas apstākļiem, tās ekonomikas īpatnībām Balodis pārraksta «Nākotnes valsts» pamatdomas un izdod tās atsevišķas brošūras veidā («Грядущие экономические вопросы России»]. Brošūra iznāca 1906. gada sākumā, kad Vite vēl bija premjerministra amatā un Balodis pamatoti cerēja uz augstā darba piedāvājumu. Atlika tikai iegūt Krievijas universitātes diplomu attiecīgajā specialitātē. Baloža pamatotās pretenzijas netieši apstiprina vārdi no minētās brošūras priekšvārda, kurā autors tiek raksturots kā Prūsijas karaliskā statistikas biroja speciālists Krievijas finansu jautājumos: «Nesen parādījās ļ. .1 profesora Baloža raksts par mūsu finansu vienu pusi, proti, aizņēmumiem, kas vērsa uz sevi visu Vācijas finansistu uzmanību.»

Savu grāmatiņu Balodis sāk ar konkrētiem padomiem, kā savest kārtībā Krievijas tautsaimniecību pēc zaudētā krievu—japāņu kara (un viņa padomi saskan ar šodienas pārkārtošanās rūpēm):

«Atmaskojošā literatūra ātri vien zaudēs savu nozīmi un dienas kārtībā nāks nākotnes programma. [. .j Vispirms, protams, jāpanāk personības, vārda un preses tiesību garantijas, tiesības sabiedrībai piedalīties valsts jautajumu lemšanā. Bez visa tā i nav ko spriest par

ražošanas spēku ekonomisko attīstību.»

Balodis norāda, ka karš Krievijai izmaksāja divus miljardus rubļu, ka kara seku likvidācija prasīs vēl 600—800 mil-'/ jonus, pljļs karaspēka uzturēšana Mandžūrijā izmaksā 30— 40 miljonus mēnesī. Bet, neskatoties uz ekonomiskajām grūtībām, neskatoties uz «pusizglītoto, bieži vien pilnīgi neizglītoto krievu birokrātiju», nedrīkst atkāpties no valsts atjaunošanas kursa: «Nē — atgriešanās pie retrogrādās politikas novedīs tikai un tikai pie viena ... pie bojāejas . .. Toties progresīva iekšējā un finansu politika vienas desmitgades laikā var ne tikai atjaunot agrākos spēkus, bet arī pārveidot Krieviju par pirmklasīgu valsti sociālā un kulturālā nozīmē.»

Balodis dod konkrētus saimnieciskus padomus: apgūt Karabogazgola kālija sāls krājumus, lai nodrošinātu lauku mēslošanu, apgūt Sibīrijas zemi, pārceļot uz turieni bez-zirgu ģimenes, ieviest lauku dziļo aršanu, apūdeņot Turkes-tānas bagātos līdzenumus, izvest kara floti no Baltijas jūras u. tml.

Profesora Baloža autoritāte Krievijā bija ārkārtīgi augsta: viņa «Nākotnes valsti» 1903.—1906. gadā Krievijā izdeva sešās dažādās izdevniecībās. Bet. . . Vite atkāpās no amata, valstī virsroku ņēma reakcija, un politekonomijas maģistra grāds Balodim izrādījās nevajadzīgs.

ATTIECĪBAS AR PĒTERI STUČKU. 1917. gadā Krievijā notika sociālistiskā revolūcija. Pēc gada — revolūcija Vācijā. Beidzot Baloža darbi tiks ieviesti dzīvē!?

Viņš turpina drudžaini strādāt, gatavo jaunu, pilnīgi pārstrādātu «Nākotnes valsts» variantu. Beidzot to izdod pats ar savu vārdu, ne ar pseidonīmu: nav vairs jābaidās, ka gūsi nelāgu sociālista slavu. Viņš metas politisko kaislību virpulī, cenšas pierādīt, ka Vācijā iespējama un nepieciešama nekavējoša ražošanas līdzekļu socializācija, ka steidzīgi jānacionalizē metalurģiskās rūpnīcas, ogļu šahtas, elektrostacijas, meži un lielās muižas. Vācijas sociāldemokrātiskā valdība 1918. gada decembrī K. Balodi kopā ar redzamākajiem teorētiķiem K. Kautski, R. Hil-ferdingu un citiem iekļāva Vācijas socializācijas komisijas sastāvā. Diemžēl sējumus ar komisijas priekšlikumiem ātri vien nodeva arhīvā.

1920. gada sākumā Balodis brauca uz Maskavu, pie Ļeņina. Par vidutāju viņš izvēlējās Pēteri Stučku (1865—1932), vienu no tuvākajiem Ļeņina līdzgaitniekiem, un . .. cieta pilnīgu neveiksmi.

1921. gada janvārī Stučka rakstīja:

«Man bija jārunā, jo es biju viens no tiem, pie kā griezās K. Balodis. Viņš šinī nolūkā izbrauca ar automobili 30 verstis uz sanatoriju, kur es atrados, un nekautrējās lūgt «agrāko carisma cildinātāju un patriotu denuncētāju», lai pabalstot viņa plānus dabūt 100 000 desetinu zemes un 10 milj. kredīta zeltā, lai aplaimotu

Krievijas darba tautu. To es nosaucu par fantastisku plānu un tūlīt pateicu, ka tas ir neiespējami.»

Līdzīga neticība Baloža plāniem jūtama arī GOELRO komisijas materiālos. Vai tā nav P. Stučkas roka? Balodis aizvainojumā nepabeidza rediģēt «Nākotnes valsts» otrā izdevuma krievu tulkojumu, pusvārdā aprāvis rakstu «Socializācijas jautājumi Krievijā», kas bija domāts kā pielikums grāmatai, aizbrauca no Maskavas. Līdz ar to Padomju Krievija cieta, iespējams, vienu no vislielākajiem intelektuālajiem zaudējumiem.

Pētera Stučkas «Rakstu izlases» septiņos sējumos daudzkārt minēts Kārļa Baloža vārds un ik reizi ar naidīgu nokrāsu. No kurienes cēlies naids? Vai tikai no politiskajām domstarpībām agrārajā jautājumā? Viņi abi uzstājās par

lauku industrializāciju, tikai Balodis bija pret zemes konfiskāciju, pret zemes īpašnieku ekspropriāciju, ko veica Padomju Latvijas valdība 1919. gadā.

Savu ideju propagandu Rīgā Balodis sāka 1918. gada beigās ar publisku uzstāšanos Krievu teātrī (šodien Akadēmiskais drāmas teātris). Viņš izklāstīja Latvijas pilsētu maizes apgādes plānu: pietikšot ar 300 lielsaimniecībām pa 500 ha un pa 54 laukstrādniekiem katrā no tām. Balodi neatbalstīja. Tā vietā valdības_ galva P. Stučka un zemkopības ministrs F. Roziņš-Azis nacionalizēja visu zemi un darba lopus, organizēja 239 padomju saimniecības, pielīdzinot zemniekus pilsētas proletariātam. Neveiksmīga ideja! Vai tā nebija iemesls padomju varas sakāvei Latvijā 1919. gadā? Stučka gan to neatzina. Viņš palika pie saviem uzskatiem zemnieku jautājumos līdz mūža beigām, saglabāja arī naidīgo attieksmi pret Kārli Balodi.

Iespējams, naids starp viņiem sācies daudz agrāk — jau tajā laikā, kad izcēlās nesaskaņas starp Stučku un Raini — 90. gadu vidū. Tajā laikā Stučka bija «Dienas Lapas» redaktors, Balodis toties aktīvi darbojās «Mājas Viesī», kuru rediģēja P. Zālīte. Abus laikrakstus var uzskatīt par sociālistiskas orientācijas izdevumiem, tikai «Mājas Viesis» pauda nedaudz liberālākus uzskatus. Toreiz Balodis vēl labprāt atļāvās spriest par morāli un morāles progresu (iespējams, savas teoloģiskās izglītības iespaidā), kā dēļ arī izcēlās asa divu laikrakstu diskusija.

1896. gada vasarā Balodis ceļoja pa Eiropu un gandrīz vai ik dienas sūtīja «Mājas Viesim» savus ceļojuma iespaidus — no Romas, Neapoles, Parīzes, un diskutēja ar «Dienas Lapu». 17. aprīlī viņš rakstīja: «Uzrādīt vispirms teorijā, kā darbs ierīkojams, lai tas būtu vissekmīgāks, aprēķināt, par cik iespējams [..] pacelt turību un saīsināt grūtos darbus, tas būtu mūsu jaunajo pirmais uzdevums. [..]

Otrs, vēl svarīgāks uzdevums būtu tas, kad teorijā viss uzrādīts, kā tad praktiskā dzīvē izvedami uzlabojumi, kādā ziņā cilvēka raksturs,

vispārējais egoisms spētu vis-pārderīgus uzņēmumus cauri vest vai traucēt.»

«Dienas Lapā» pret Balodi uzstājās F. Roziņš-Azis, tajā laikā Tartu universitātes Juridiskās fakultātes students. Viņš Balodi apvainoja maltusiānismā un citos nāves grēkos, smeļot savus argumentus, kā rādās, no G. Pļeha-nova (Veļtova) darbiem. 20. jūlijā, rezumējot diskusiju, Roziņš-Azis izteica skarbus vārdus, kuri, liekas, vēl šodien nosaka mūsu attieksmi pret Kārli Balodi:

«Baloža kungs ir individuālists un morālists — ideālists, viņam nav dabas zinātnēs un filozofijā ne mazākās jēgas un tautsaimņiecības jautājumos trūkst vispārēja pārskata.»

Ja autors būtu zinājis par Baloža darbiem demokrātijā, kuri pēc tam saņēma Zinātņu Akadēmijas augstāko balvu, kaut ko par «Nākotnes valsti», kaut vai 1892. gadā «Dienas Lapā» publicētos rakstus, vai viņš būtu tā rakstījis?

Nesaskaņas starp Stučku un Balodi varēja rasties arī nedaudz vēlāk — 1897. gadā, kad notika tiesas prāva pret «Jauno strāvu». Tad Balodis atļāvies izteikt aizvainojošus vārdus par Stučkas uzvedību tiesas procesā. Vēlāk tos citējis arī pats P. Stučka, lai tādējādi attaisnotu savu pretošanos Ļeņina un Baloža kontaktiem. Lūk, ko esot rakstījis Balodis:

«Toties tas (P. Stučka), arī 1897. g. apcietināts, pirmais sabruka un denuncēja biedrus, sevišķi Raini, kā pavedējus, izkaulēdams tādējādi priekš sevis vismaz mazāku sodu.» Iespējams, Baloža vārdos bijusi skarba patiesība. Ne velti Rainis par Balodi izteicies: «Viņš ir gudrākais un taisnīgākais latviešu vidū.»

Visu mūžu Stučka naidīgi vērtējis jebkuru Baloža teikumu, pat šādus Padomju Krievijai draudzīgus vārdus: «Padomju Krievijai ir visas nepieciešamās dabas bagātības, lai atjaunotu ieguves un apstrādes rūpniecību un sasniegtu augstu kultūras dzives līmeni, atbilstošu sociālajam ideālam. Sociālisma galvenais uzdevums — nodrošināt nevis nabadzības vienlīdzību, bet augsta dzīves līmeņa vienlīdzību.»

Tomēr jāatzīst, ka Balodis bijis vājš politiķis un asi kriti-

zējis jaunās Padomju Krievijas vadītājus: «Boļševiki bija tik drausmīgi nekonsekventi, ka izdarīja privāto zemīpa-šumu konfiskāciju bez izpirkuma maksas un anulēja valsts aizņēmumus.» Bet uz īpašnieku rokām esot atstājuši citas bagātības un skaidru naudu. Sapostījuši banku sistēmu un pārplūdinājuši Krieviju ar papīra naudu. Balodis uzskatīja par nepieļaujamu, ka uz laukiem sūtīja rekvizitoru bandas, ka sagrāva nedaudzās labi iekārtotās muižas, sadalot zemi kalpu ļaudīm un sīkzemniekiem.

Balodis kritizējis arī GOELRO komisijas darbu. G. Krži-žanovskis rakstā «GOELRO plāna desmitgadei» atceras: «Tāds izcils

«plānsaimniecības» teorētiķis kā Balodis apgalvoja, ka lielo elektrostaciju celtniecību mūsu Dņe-prostroja mērogos noteikti jāatliek uz celtniecības plānu otro kārtu.» Komisijas vīri Balodi izsmēja, bet vai šodienas diskusijas par zaudētajām aramzemes platībām, kas guļ gigantisko HES ūdenskrātuvju dibenā, vai tas nav pietiekošs iemesls tam, lai Baloža vārdos ieklausītos?

Kopumā ņemot, domāju, ka pietiek ar minētajiem faktiem, lai izskaidrotu attiecības starp P. Stučku un K. Balodi. Tomēr, vēlreiz pārlasot tekstu, radās bažas, vai šie fakti nav virspusēji, otršķirīgi. Vai nav vēl kāds dziļāks, no P. Stučkas neatkarīgs cēlonis, kas izskaidro Baloža neveiksmi Padomju Krievijā. Šaubas kļuva jo lielākas, kad izlasīju I. Kļamkina rakstu «Kāda iela ved uz svētnamu?» («Новый мир», 1987., nr. 11) un ielūkojos krājumā «Ceļazīmes» («Вехи») (1909), kas analizē krievu inteliģences prāta ievirzes laikaposmā pēc 1905. gada revolūcijas. Lai lasītājiem paskaidrotu savas bažas, divi raksturīgi vehiešu citāti:

«Sadales un izlīdzināšanas intereses krievu inteliģences apziņā un jūtās vienmēr dominēja pār ražošanas un jaunrades interesēm» (no N. Berdjajeva raksta «Filozofiskā patiesība un inteliģences taisnība»);

«Ja no divām cilvēka darbības formām — postīšana un radīšana, jeb cīņa un darba ražība — inteliģence pilnīgi veltī sevi pirmajai, tad no diviem sociālo labumu (materiālo un garīgo) iegūšanas pamatveidiem — proti, sadale un ražošana — tā atzīst tikai pirmo» (S. Franks, «Nihilisma (ētika»).

Ja ticēt šim krievu inteliģences vērtējumam, tad Baloža piedāvājumi nevarēja rast atbalstu ne tikai 1905. gada revolūcijas periodā, bet arī vēlāk — pēc Oktobra revolūcijas uzvaras. Vehiešu domas zināmā mērā saskan pat ar mūsu laikmetu. Arī mēs pirmā vietā izvirzām taisnīgas sadales jautājumus, izdodam arvien jaunus likumus, piedomājam arvien jaunus soda mērus un kontrolējošus orgānus, otrā vietā atstājot ražošanas, jaunrades problēmas.

Tā nu iznāk, ka arī šodien Kārlis Balodis varētu izrādīties nevēlams.

DZĪVES BEIGAS. No 1919. gada 1. septembra K. Balodis kļuva par Latvijas universitātes profesoru, lasīja tautsaimniecības ekonomikas kursu. Presē bieži uzstājās ar Latvijas republikas ekonomiskās politikas kritiku. Ņēma dalību arī partiju cīņā, organizējot savu Darba savienības partiju (sk. J. Prikuļa rakstu krājumā «Apcerējumi par sabiedriskās un filozofiskās domas attīstību Latvijā (1900—1920)», 1977). Savu pirmsvēlēšanu programmu izklāstīja grāmatiņā «Latvijas saimniecība pie spējīgas un nespējīgas valdības», 1928.

Izvērtējot Eiropas ekonomisko attīstību 20. gados, viņš 1927. gadā Vācijā izdeva ceturto, pilnīgi pārstrādātu «Nākotnes valsts» variantu. Grāmatā izteiktas domas par naudas apgrozību, valsts

kredīta sistēmu un cenu politiku, par lauku industrializāciju, pilsētu-dārzu ierīkošanu

u. c., kas skan pavisam mūsdienīgi. Diemžēl, kā teikts vienā no nekrologiem, «vismazāk dzirdīgās ausis saviem plāniem un priekšlikumiem viņš atrada taisni Latvijā».

Padomju Savienībā ilgi saglabājās interese par Baloža darbiem. Vēl 1930. gadā, kad P. Stučka bija visspēcīgs KPFSR Augstākās tiesas priekšsēdētājs, Kominternes Starptautiskās kontroles komisijas priekšsēdētājs, G. Krži-žanovskis rakstā «Ģenerālā plāna sastādīšanas jautājumi» atceras Atlantika darbus (diemžēl ne profesoru Balodi un viņa «Nākotnes valsts» jaunāko izdevumu).

1931. gada 19. janvārī Kārļa Baloža mirstīgās atliekas izvadīja no Universitātes Lielās aulas un apglabāja Lielo kapu vientuļā nostūrī. Lielais nākotnes pareģotājs nebija iekrājis naudu, lai iegādātos vietu aristokrātiskajos Meža kapos.

P. Zālīte uzlika uz kapa slimās dzejnieces Aspazijas ceriņu ziedu vainagu un lasīja viņas veltījumu:

Tu iegāji citā sfērā,
Nav garu vairs mums tādā mērā,
Ko nākamību aizpildīt,
Kas mazai Latvijai vairs pāri!
Mēs topam vienmēr vairāk bāri,
Kad lielie gari krīt un krīt.

PIENĀCIS REABILITĀCIJAS LAIKS. Kārlis Balodis — tā ir viena no nedaudzajām pasaules mēroga latviešu kultūras virsotnēm, diemžēl vēl «neiekarota» virsotne. K. Baloža — zinātnieka liktenim ir līdzība ar krievu rakstnieka N. Ļeskova (1831—1895) likteni.

1890. gadā Ļevs Tolstojs esot izlasījis Ļeskova jaunības dienu «antinihilistisko» romānu «Nav kur iet» (Некуда), pirmoreiz publicētu 1864. gadā, un teicis atzinīgus vārdus: «Ļeskovs bija pirmais kristiešu tipa ideālists sešdesmitajos gados un pirmais īakstnieks, kurš savā «Nav kur iet» norādīja uz materiālā progresa nepietiekamību un briesmām, kas draud brīvībai un ideāliem no netikumīgu cilvēku puses. [..] Sešdesmitajos gados dienas kārtībā stāvēja valstiski uzdevumi, un morāles progresu uzskatīja kā pašu par sevi saprotamu. [. .j Vienīgi «Nav kur iet» autors uzstājās par to vispirmām kārtām un norādīja uz tā trūkumu pat labāko ļaužu dzīvē.» Diemžēl šie vārdi Ļeskovam nāca par vēlu.

Savā romānā Ļeskovs attēlojis dzīvi pirmajās komūnās, kas realizēja kolektīvisma ideju saskaņā ar Černiševska romānu «Ko darīt?». Ļeskovs samanīja kustības ēnas puses, parādīja, ka nihilistu kustībai pievienojušies daudzi līdzskrējēji, ka vieni no tiem, spekulējot ar altruisma idejām un izmantojot inteliģento komūnas vadītāju korektumu, grābj svešu mantu, citi, demagoģiski spriedelējot, slēpj

savu slinkumu, neprasmi un nevēlēšanos strādāt. Komūnā valda kolektīva bezatbildība un postāeja.

60. gadu uzbudinājumā un nepacietībā šīs saprātīgās domas izrādījās nevietā. Liberālie rakstnieki un kultūras darbinieki Ļeskovu atstūma, un . . . viņam bija lemts iet vientuļnieka dzīves ceļu.

Vēl 1931. gadā, kad svinēja rakstnieka dzimšanas simtgadi, oratori minēja Ļeskova «skandalozo reputāciju». Un tikai nesen N. Ļeskova vārds radis pelnītu vietu starp diviem krievu literatūras gigantiem F. Dostojevski un Ļ. Tolstoju.

Līdzīgus spriedumus var izteikt par Kārli Balodi; arī Baloža vārds nav radis pienācīgu vietu latviešu kultūrā, kaut gan 1989. gadā apritēs 125 gadi kopš viņa dzimšanas.

Aizstāvot K. Balodi, der atzīmēt, ka viņa darbi nav zaudējuši savu nozīmi līdz pat šodienai. Palasīsim kaut vai visvecākā padomju ekonomista V. Venžera, 8. padomju kongresa delegāta, jaunāko darbu «Sociālistiskās saimniekošanas nosacījumi» («Вопросы экономики», 1987, nr. 7). Kaut arī pagājuši jau 70 padomju varas gadi, viņš izvirza tos pašus jautājumus, par kuriem diskutēja Balodis padomju varas pirmajos gados.

Venžers ekonomistiem pārmet vērtības likuma neizpratni: «Ļoti aprobežoti tiek pielietotas naudas—preču attiecības — gadsimtu praksē pārbaudīts cilvēku darbības rezultātu apmaiņas veids, toties pārspīlēta naturālo attiecību nozīme, sevišķi kolhozu ekonomikā.»

Politekonomistiem viņš nebaidās pārmest vājo saikni ar praksi, pat sholastiķu: «Mūsu politiskā ekonomija diemžēl attīstās galvenokārt ne uz masu praktiskās darbības un pieredzes izpētes pamata [. .J, bet būvējot tīri vārdiskas abstrakcijas arvien augstākā pakāpē uz iepriekšējo abstrakciju bāzes.»

. .. Pienācis laiks «rakstīt» tautsaimniecības nozaru, reģionu un visas valsts ekonomiku pēc K. Baloža «Nākotnes valsts» parauga, kā mācīja V. Ļeņins.

Nacionālsociālisma jeb vācu fašisma ideoloģija radās pēc pirmā pasaules kara, laikā, kad vācu lielburžuāzija pēc neveiksmes pirmajā sadursmē gatavojās jaunai cīņai par pasaules pārdalīšanu. Centieni nožņaugt strādnieku revolucionāro kustību un iesaistīt plašas vācu tautas aprindas jauna kara gatavošanā piešķīra fašistu propagandai krasi izteiktu šovinistisku raksturu, kur galējs nacionālisms un rasisms bieži savijās ar sociālo demagoģiju. Laikā, kad vācu fašisti atradās pie varas — no 1933. līdz 1945. g. —, viņi savu ideoloģiju izplatīja visiem iespējamiem līdzekļiem.

LAUPĪTĀJU FILOZOFIJA

(NACIONĀLSOCIĀLISMA IDEOLOĢIJA UN PROPAGANDA)

Ievads

Nacionālsociālisma ideoloģija nevar izraisīt interesi sava teorētiskā satura vai izvirzīto problēmu dēļ. Tai nav precīzas uzskatu sistēmas, ne arī skaidrības par savu problemātiku un tās robežām. Gandrīz visos jautājumos tā ir plaģiāts, turklāt plaģiāts, ko darinājuši mazizglītoti ļaudis, vulgarizēdami un pielāgodami savām vajadzībām atšķirīgas, taču visumā teorētiski maz oriģinālas reakcionāru filozofu un publicistu koncepcijas. To nevar saukt par filozofiju šā vārda zinātniskajā nozīmē, jo tā nemaz nerisina zinātņu metodoloģiskos jautājumus. Tā nav pat vēja zieds uz atziņas koka, jo nav radusies teorētisku vispārinājumu vai meklējumu rezultātā, bet jau no paša sākuma vairāk vai mazāk apzināti gatavota kā tautas masu krāpšanas līdzeklis. Apstāklim, ka daudzi nacionālsociālisti paši ticēja savas ideoloģijas patiesīgumam, šeit nav lielas nozīmes. Jau K. Markss norādīja, ka uzskatu sistēmas etiķete atšķiras no citu preču etiķetēm ar to, ka tā apkrāpj ne tikai pircēju, bet bieži vien arī pārdevēju.'

Pētījuma sākotnējais nolūks bija noskaidrot vienīgi vācu fašisma ideoloģijas un propagandas īpatnības Latvijā, galvenokārt okupācijas periodā. Taču, cenšoties noskaidrot šo jautājumu, konstatēju, ka filozofiskajā un vēstures literatūrā, kur iztirzāts vācu fašisms, daudzos aspektos trūkst pietiekami argumentētas, uz pirmavotiem balstītas nacionālsociālisma ideoloģijas satura un propagandas metožu analīzes. Nācās atzīt, ka nekādu būtisku īpatnību nacionālsociālisma ideoloģijai okupētajā Latvijā nav bijis, ja neskaita ievērojami paviršāku attieksmi pret demagoģijas saturu, lielāku cinismu un dažus aizguvumus no tradicionālo Baltijas vācu valdošo aprindu ideoloģiskajām koncepcijām. Taču, tā kā nacionālsociālisti centās nevis vienkārši atjaunot Baltijas vācu privilēģijas, bet gan padarīt visu Baltiju par vācu kolonizācijas apgabalu, arī šajā ziņā nav vērojama nekāda konsekvence. Izmaiņas militārajā un iekšpolitiskajā stāvoklī vai

[1] K. Markss. Kapitals, II sej. LVI, Rīga, 1952., 328. — 329. Ipp.* (Minētais teikums tur iespiests kjudaini, bez varda «uzskatu», tādēļ

esmu to patstāvīgi tulkojis no oriģinālā, salīdzinot arī ar izdevumu krievu valodā. —

Z.) *okupācijas iestāžu personālsastāvā un citi līdzīgi faktori okupantu propagandas metodes un saturu ietekmēja nesalīdzināmi spēcīgāk kā baltvācu tradīcijas.*

Pētījums balstīts galvenokārt uz pirmavotiem. Te plaši izmantots Ā. Hitlera sacerējums «Mein Kampf», kas fašisma varas periodā Vācijā bija izplatīts miljonu tirāžās, un A. Ro-zenberga grāmata «Der Mythus des 20 Jahrhunderts», kas dažkārt uzskatīta par nacionālsociālisma nozīmīgāko teorētisko sacerējumu. Izmantotas arī abu šo nacionālsociālisma līderu runas un raksti. Sie materiāli pēc iespējas citēti no attiecīgā periodiskā izdevuma, kur tie vispirms ievietoti, vai arī pēc pusoficiālajām politiskajām gadagrāmatām «Das Dritte Reich», kas, Gerda Rūles sastādītas, deva svarīgāko Vācijas politisko notikumu hroniku ikviena gada laikā. Ņemti vērā arī tie materiāli par vadošo nacionālsociālisma ideologu uzskatiem, kas publicēti pēc kara, tai skaitā A. Rozenberga politiskā dienasgrāmata, A. Hitlera «Otrā grāmata» utt. Izmantotas arī svarīgākās J. Gebelsa, H. Gēringa, V. Darrē, Baldura fon Siraha, R. Hesa, R. Leija un citu redzamāko vācu fašisma varasvīru runas un publikācijas.

No daudzo liecinieku rakstiem par nacionālsociālisma ideoloģiju plašāk esmu izmantojis tos, kuru pamatā, pēc manas pārliecības, ir visplašākā un precīzākā informācija un vismazākā vēlēšanās ietekmēt lasītājus. Par šādu liecinieku uzskatu H. Raušningu, kurš, būdams Dancigas brīvpilsētas nacionālsociālistu līderis, trīsdesmito gadu pirmajā pusē daudz uzturējies Hitlera un arī citu vadošo vācu fašistu sabiedrībā. Pēc tam viņš negaidīti aizbrauca uz Angliju un tur publicēja sarunu pierakstus. Grāmatā ar virsrakstu «Hitlers man teica» atsevišķās nodaļas ir it kā ziņojumi par to vai citu sarunu. Labi informēts par nacionālsociālisma propagandu un mērķiem bija arī konservatīvais politiķis A. F. Pon-sē, kas trīsdesmitajos gados bija Francijas vēstnieks Vācijā.

Cita informācija smelta galvenokārt no attiecīgā laikmeta periodikas vai arī no dokumentu publikācijām, kas iznākušas pēc kara. To vidū vislielākā nozīme ir Nirnbergas procesa materiāliem, kā arī plašajiem L. Poljakova un J. Vulfa publicējumiem. Izmantotas arī dažādu pētnieku grāmatas par konkrētiem iztirzājamās problēmas aspektiem.

Vācu fašisma ideoloģijas vērtēšanai esmu izmantojis redzamāko antifašistu, it īpaši G. Dimitrova, E. Tēlmaņa un V. Ulbrihta, publikācijas, kā arī man pieejamos pētījumus par problēmu kopumā, kas iznākuši latviešu, krievu, vācu, angļu un franču valodās, tomēr vērtējumu principiālajos jautājumos esmu centies izstrādāt pats.

I. Nacionālsociālisma ideoloģijas veidošanas vēsturiskie apstākļi.

Nav iespējams pētīt nacionālsociālismu atrauti no Vācijas saimnieciskās, politiskās un ideoloģiskās dzīves īpatnībām imperiālisma periodā. Lai to izprastu, jāņem vērā arī ideoloģiskās, kultūras un sadzīves tradīcijas dažādos iedzīvotāju slāņos, kolīzijas masu apziņā, ko radīja pirmais pasaules karš un tā sekas, ekonomiskie satricinājumi un vilšanās daudzos par mūžīgi absolūtiem uzskatītajos sabiedrības elkos un ideālos.

Atšķirībā no Anglijas un Francijas, kur jau vairākas buržuāzijas paaudzes atradās pie varas un bija uzkrājušas milzīgu politiskās cīņas pieredzi, vācu buržuāzija, radusi atrasties monarhijas un aristokrātisko aprindu politiskajā aizbildniecībā, sākot ar 1918. gadu bija spiesta patstāvīgi aizstāvēt savas šķiras intereses pret spēcīgiem pretiniekiem, būdama šādam uzdevumam slikti sagatavota. Tai nebija ne jaunajiem apstākļiem atbilstošas parlamenta darba un parlamentāru ilūziju uzturēšanas pieredzes, ne arī pietiekama skaita nesakompromitētu augstas kvalifikācijas profesionālu politiķu, jo Vācijā politiskās dzīves attīstības īpatnību dēļ gandrīz nemaz nebija politisko darbinieku rezervju. Faktu, ka Veimāras republikas perioda valdībās personīgi darbojās daudzi lielo monopolu pārstāvji, grūti izskaidrot vienīgi ar valsts monopolistiskā kapitālisma vispārīgajām likumsakarībām, jo šajā periodā tas nebūt vēl nebija tipiski attīstītajām kapitālistiskajām valstīm. Te jāņem vērā asais kvalificētu darbinieku deficīts. Vakuumu, kāds Vācijas politiskajā dzīvē izveidojās pēc monarhijas krišanas, tiecās aizpildīt dažādi sabiedriski spēki, un politiskās cīņas arēnā iznāca arī daudzi arodbiedrību, augstskolu, reliģisko kopienu un citu organizāciju un resoru darbinieki, taču viņu līdzdalība politikā neapdraudēja lielburžuāzijas noteicošo lomu.

Lielburžuāzijai izdevās nodibināt savu kundzību Vācijas politiskajā dzīvē pēc kara, taču tās vara bija nestabila. Vācu buržuāzijas kā šķiras konsolidācija šajā laikā vēl nebūt nebija noslēgusies un daudzās provincēs, sevišķi Reinzemē un Bavārijā, pastāvēja stipras separātisma tieksmes, kas vietumis ieguva atbalstu arī progresīvās inteliģences aprindās, kuras tiecās atbrīvoties no Prūsijas virskundzības. Vācijas lieiburžuāzija bija cietusi sakāvi sadursmē ar citām imperiālistu grupām, zaudējusi kolonijas un floti un bija spiesta organizēt smagu reparāciju maksāšanu. Šādos apstākļos lieiburžuāzija nespēja un neprata noturēt un stabilizēt savu varu, lietojot vienīgi tradicionālos buržuāziski demokrātiskās politikas paņēmienus.

Pārdzīvodama vienu smagu politisku krīzi pēc otras, lieiburžuāzija uzturēja savu kundzību ar ļoti rupjiem un varmācīgiem līdzekļiem, nevairoties pastrādāt asiņainus noziegumus.[2] Rozas Luksemburgas un Kārļa Lībknehta

nogalināšana, Kapa pučs bija tikai dažas epizodes no lielburžuācijas politiķu organizēto vai iedvesmoto varmācības aktu virknes. Nepaļaudamies vienīgi uz valsts aparāta spēju noturēt paklausībā darbaļaužu masas, monopolisti labprāt atbalstīja labējo ekstrēmistu grupas, kas cīnījās pret strādnieku revolucionāro kustību[3]*. Trīsdesmito gadu sākumā, kad, ekonomiskās krīzes aktivizēta, šī kustība kļuva viņiem draudoša, monopolisti deva iespēju nacionālsociālistiem sagrābt varu, sagraut visas strādnieku šķiras un demokrātiskās organizācijas un arī pašu Veimāras republiku.*

Sīkburžuāzija un vidējā buržuāzija pēckara Vācijā nekļuva par patstāvīgu, sevi apzinošos politisku spēku, kāds šajā laikā bija Francijas sīkburžuāzija. Tā svārstījās līdzi visiem satricinājumiem politiskajā dzīvē un, nespēdama aizstāvēt savas specifiskās intereses likumdošanas iestādēs un valsts aparātā, daudz vairāk nekā lielie monopoli cieta no saimnieciskajām grūtībām. Plašajās sīkburžuāzijas un inte-

[2] V. I. Ļeņins. Raksti, 32. sēj., 470.—471. Ipp.

[3] Ernst Thälmann. Bolschewismus oder faschismus (raksts avīzē «Hamburger Volkszeitung» 1930. g. 21. jūlijā). Citēts pēc grāmatas Ernst Thälmann. Reden und Aufsätze zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Band 11, Dietz Verlag, Berlin, 1956, 480. Ipp.

liģences aprindās pastaveja dziļa neapmierinātībā ar monopolu kundzību.

Divdesmitajā gadsimtā kapitālistiskajā pasaulē nav notikusi neviena liela politiska akcija, kurā ļoti aktīvi nebūtu piedalījusies arī sīkburžuāzija. Sevišķi enerģiska bijusi sīkburžuāzijas līdzdalība politiskajā dzīvē tur, kur ražošanas koncentrācijas zemā līmeņa dēļ tā bija saglabājusi savās rokās sīkus amatniecības, tirdzniecības un cita rakstura uzņēmumus. Tā bija Krievijā pirms Oktobra revolūcijas, daudzās Eiropas zemēs, īpaši līdz 20. gadsimta vidum, un daudzās ekonomiski vāji attīstītās pasaules valstīs arī mūsdienās. Vācijas sīkburžuāzija, kuras pastāvēšanai monopolu konkurence pēckara saimnieciskā sabrukuma un inflācijas apstākļos nozīmēja nāves briesmas, drudžaini meklēja izeju no bezcerīgās situācijas. Sādi apstākļi padarīja daudzus vācu sīkburžuāzijas pārstāvjus sevišķi *uzmanīgus pret iracionālām, mistiskām noskaņām un politisku avantūrismu, ko pauda nacionālsociālisma ideologi. Sīkburžuāzijas bailes no izputināšanas konkurences cīņā prasmīgi izmantoja fašistiskie demagogi, apgalvojot, ka visu nelaimju cēlonis Vācijā esot pārmērīgais iedzīvotāju blīvums jeb, kā viņi izteicās, «dzīves telpas» trūkums*[16]*. Nacionālsociālisti propagandēja ilūziju, ka, gadījumā ja Vācijas teritorija tiktu ievērojami paplašināta, tur pietiktu vietas visiem — gan lielajiem, gan sīkajiem uzņēmumiem, un konkurence kļūtu daudz vājāka*[17]*. Daudzi sīkburžuāzijas pārstāvji*

šajā periodā enerģiski cīnījās pret monopolu varu, par Vācijas politiskās dzīves demokratizāciju, taču ļoti ievērojama vācu sīkburžuāzijas daļa nonāca galēji reakcionāru uzskatu ietekmē. Sīkburžuāzijas pārstāvji bija vismasveidīgākā un politiski viengabalainākā sastāvdaļa nacionālsociālistu organizācijās. Minhenes pučā

1923. gada 9. novembrī 16 kritušo nacionālsociālisma trieciennieku vidū bija četri tirgotāji, trīs bankas ierēdņi, divi sulaiņi, viens cepurnieks, viens atslēdznieks, divi inženieri, viens kavalērijas kapteinis, viens zemes tiesas padomnieks un viens students.[18]

Pēc franču marksistiskā vēsturnieka Zilbēra Badias datiem, nacionālsociālistu partijā 1930. gadā bija 26% ierēdņu un kalpotāju. Tajā pašā laikā ierēdņu un to ģimenes locekļu bija 12% no visa Vācijas iedzīvotāju skaita. Brīvo profesiju pārstāvju un amatnieku NSDAP rindās bija 21%, iedzīvotāju vidū — 9 procenti. Strādnieku nacionālsociālistu partijā bija tikai 18%, kamēr iedzīvotāju vidū strādnieku un to ģimenes locekļu bija 46 procenti. No sīkburžuāzijas nākuši Himlers, Gebelss, Eihmanis un daudzi citi vadoši nacionālsociālisti. No šīs pašas vides, kaut gan stipri deklasējies, nāca arī Hitlers. Nacionālsociālistiskās partijas rindās iesaistītie sīkburžuāzijas pārstāvji objektīvi kalpoja monopolistiskā kapitāla varas stiprināšanai, neatkarīgi no tā, vai viņi to apzinājās vai ne un vai viņi to vēlējās vai nevēlējās.

Vienīgais sabiedriskais spēks, kas nopietni apdraudēja lielburžuāzijas dominējošo stāvokli pēckara Vācijā, bija skaitliski un procentuāli lielā Vācijas strādnieku šķira. Neraugoties uz smagajiem asiņainajiem zaudējumiem pirmā pasaules kara gados, daļēju demoralizāciju kara izraisīto šovinisma uzplūdu, pēckara saimnieciskā posta un krīžu radītā trūkuma dēļ, tās labāko pārstāvju apziņā bija dzīvas daudzu gadu desmitu revolucionārās tradīcijas, un tā joprojām bija liets politisks spēks.

Strādnieku revolucionārā kustība varēja atrast sabiedrotos laukstrādnieku un sīkzemnieku vidū, jo to stāvoklis pēckara gados bija ļoti smags un nestabils.

Taču strādnieku šķira Vācijā bija sašķelta. Ievērojama tās daļa sekoja sociāldemokrātu līderiem. Da(u savās organizācijās centās iesaistīt nacionālisti. Vācijas kompartija pēc smagajiem asiņainajiem zaudējumiem savas darbības sākumā, īpaši pēc Rozas Luksemburgas un Kārļa Lībknehta nogalināšanas, pārdzīvoja virkni organizatorisku grūtību. Par ietekmīgu politisku spēku Vācijas Komunistiskā partija kļuva tikai divdesmito gadu beigās, bet arī tad tai nācās darboties ļoti smagos apstākļos, jo visi citi Vācijas politiskie spēki (no sociāldemokrātiem līdz nacionālsociālistiem) izvērsa pret to niknu

cīņu. Kompartijas darbu divdesmito gadu beigās un trīsdesmito gadu sākumā jauca daži avantūristiski sektantu grupējumi pašā partijā. Viens no tiem, ko vadīja Neimanis, uz laiku guva lielu ietekmi partijas politikas noteikšanā. Neima-ņa grupējums tiecās norobežoties no visiem strādniekiem, kas atradās sociāldemokrātu ietekmē, tādējādi veicinot partijas pašizolāciju, ļoti zemu vērtēja fašisma briesmas Vācijā un, izvirzot nepārdomātus lozungus, piemēram, «Sitiet nacionālsociālistus, kur vien sastopat», ļāva fašistiem izprovocēt kompartijas biedrus uz individuālu teroru.[19]

Taču arī Vācijas kompartijas biedru plašākās aprindās trīsdesmitajos gados bija vērojams nepamatots optimisms un savu spēku pārvērtēšana cīņā pret fašismu.[20]

Trīs mēnešus pirms fašisma nākšanas pie varas Vācijā VKP sekretārs Ernsts Tēlmanis savā runā partijas konferencē 1932. g. oktobrī sevišķi akcentēja Komunistiskās Internacionāles Izpildu komitejas 12. plēnuma lēmumu, kur norādīts, ka politiskajā cīņā galvenais trieciens jāvērš pret sociāldemokrātiem[21]*.*

Galveno šķiru spēku samēri tikai pamatvilcienos noteica politisko situāciju Vācijā pēc pirmā pasaules kara. Sajā periodā tipiska bija ārkārtīga politiskās dzīves nestabilitāte, ko radīja saimnieciskās dzīves nelīdzsvarotība, cīņa par varu dažādu tīelburžuāzijas grupējumu starpā, kā arī apstāklis, ka daudzi miljoni cilvēku kara un tā seku dēļ bija izrauti no sava ierastā dzīves rituma, zaudējuši sakarus ar savu šķiru un tradicionālajiem politiskajiem un garīgajiem spēkiem Vācijā, lielā mērā deklasēti, taču gatavi enerģiski darboties savu patieso vai iedomāto interešu labā.

Liels sabiedrisks spēks, kas pakļāvās dažādu politisku un ideoloģisku virzienu iedarbībai un bieži nonāca reakcionāru iespaidu ietekmē, bija demobilizētie kareivji, no kuriem daudzi kara dēļ bija palikuši bez pabeigtas izglītības, bez miera apstākļiem piemērotas kvalifikācijas un bezdarba dēļ bieži vien nevarēja sekmīgi iekārtoties civilajā dzīvē. Arī liels skaits kadru virsnieku armijas samazināšanas un reorganizācijas dēļ izrādījās ārpus reihsv.ēra rindām un, zaudējuši līdzšinējās samērā nodrošinātās dzīves iespēju, bieži papildināja sīkburžuāzijas, strādnieku, bet vēl biežāk bezdarbnieku un skrandu proletāriešu rindas."

Politisko situāciju pēckara Vācijā jūtami ietekmēja arī daudzie imigranti, kas bija zaudējuši savu agrāko ietekmi saimnieciskajā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī valsts aparātā daudzās Austrumeiropas zemēs.[22] *Politiski aktīvākie imigrantu grupējumi bija Baltijas vācu muižnieki un inteliģenti, krievu baltgvardi*[23] *un sairušās Austroungārijas impērijas valsts aparāta un armijas darbinieki, it īpaši no Dienvidslāvijas un Cehoslovakijas teritorijām. Daudzi imigranti saistīja savas cerības atgūt zaudēto labklājību ar Vācijas*

revanšu, un pirmajos pēckara gados, kad valdošo aprindu oficiālā politiskā doktrīna bija pacifisms, imigrantiem bija svarīga loma militāristisku un revanša noskaņojumu kurināšanā.

Nestabils komponents politiskajā dzīvē bija arī 20. gadsimta pirmajos gados dzimusī jaunatne. Kara laikā šovinisma un militārisma propagandas sevišķi saindēta, augusi bez tēviem, bieži vien spiesta agri sākt pelnīt sev iztiku, tādēļ palikusi bez sistemātiskas izglītības, tā bija brīva no daudzām konservatīvām, taču arī no kultūras tradīcijām. Vīlusies savos bērnības ideālos, daudzos gadījumos zaudējusi iztikas avotus, kad darbā no armijas atgriezās augstāk kvalificēti kadru strādnieki, šī paaudze bija gatava pašaizliedzīgi cīnīties par labāku nākotni, taču bieži vien neprata orientēties politiskajā situācijā, ko sevišķi sarežģīja sociāldemokrātu līderu šķeltnieciskā rīcība un vairāku Vācijas kompartijas darbinieku kreisi sektantiskā nostāja. Daudziem Vācijas jaunatnes pārstāvjiem naids pret ekspluatato-ru ideoloģiju un morāli izpaudās nihilistiskā attieksmē pret pagātnes kultūras mantojumu vispār.

Veimāras republikas periods bija ļoti ražens Vācijas literatūrā un mākslā, un Berlīne kļuva ne vien par Vācijas, bet arī par visas Eiropas atzītu kultūras centru.' Taču līdzās ļoti progresīvām un demokrātiskām idejām Vācijā enerģiski tika izplatītas un daudzos gadījumos arī atrada sekotājus reakcionāras uzskatu sistēmas un politiskās strāvas — galējs nacionālisms, antisemītisms, katoļu un sektantu reliģiozais fanātisms, mistika. Par modes lietu dažās inteliģences aprindās kļuva budisms, jogu mācība, melnā maģija un spiritisms, veģetārisms, nūdisms utt.*

Pēckara gadu sabiedrības uzskatos konstatējams dziļš riebums pret militārismu, nūjas disciplīnu un prūsiskajām kareivju dresūras formām, taču dažos sabiedrības slāņos, sevišķi tajā jaunatnes daļā, kas pati karā nebija piedalījusies, bieži vien bija sastopama armijas dzīves romantiska apjāsmošana, eksaltēta sajūsma par atsevišķu karavīru vai armijas vienību veikumu. Militārisma noskaņas joprojām bija spēcīgas daudzu demobilizēto kareivju un virsnieku apziņā, it sevišķi tajā karavīru daļā, kas pēckara saimnieciskās situācijas dēļ neatrada sev vietu mierīgajā dzīvē. Šādus reakcionārus noskaņojumus sabiedrībā prasmīgi izmantoja un uzkurināja galēji labējie politiskie grupējumi, kuru vidū sevišķi aktīvi bija nacionālsociālisti.

Briesmu situācijas noskaņojumu, ko ievērojama daļa vācu jauno vīriešu bija jutuši frontē, nacionālsociālisma ideologi tiecās izplatīt visā vācu tautā, iztēlojot to kā normālu un dabisku cilvēka attieksmi pret pasauli. Armijā, it īpaši kara laikā, var attīstīties daudzas vērtīgas cilvēka rakstura īpašības — biedriskums, gatavība uzupurēties, drosme, disciplinētība, taču centieniem armijas

paradumus un tikumus ieviest visas sabiedrības dzīvē vienmēr bijis reakcionārs raksturs. Politiskās un ideoloģiskās dzīves militarizācija daudzkārt bijusi ierocis reakcionāru sabiedrisku spēku rokās, lai novērstu sabiedrības uzmanību no aktuālām sociālām problēmām un apspiestu savus politiskos pretiniekus ar bruņota spēka palīdzību. Kapitālistisko valstu armijām vispār, un Vācijas ķeizariskajai un arī fašistiskajai armijai jo sevišķi, vienmēr bijis raksturīgs neapvaldīts nacionālisms un šovinisms, nicinājums pret inteliģenci un kultūru, īpaši pret citu tautu kultūru, varmācības un spēka kults. Kara laikā visu armijas dzīvi un katra atsevišķa karavīra dzīvi regulēja īsas pavēles, kas bija jāizpilda bez apspriešanas un iebildumiem, neatkarīgi no to lietderības. Šāda kārtība ilgā laika sprīdī varēja noslāpēt daudzu kareivju garīgo iniciatīvu. Briesmas, kādās

[13] 1922. g. beigas Vācija bija ap 600 000 krievu imigrantu, taču līdz 1928. gadam to skaits samazinājās līdz 150 000. Turpat, 5.-6. Ipp.

[11] Gilbert Badia. Histoire de l'Allemagne contemporaine 1917—1962. Tome 1. Editions sociales. Paris, 1962, 205. Ipp.

gadiem ilgi atradās kareivji pirmā pasaules kara gados, daudzās nejaušības, no kurām bija atkarīga viņu dzīvība vai nāve, veicināja iracionālisma, mistikas, fatālisma un volun-tāristisku noskaņojumu iesakņošanos daudzu karavīru apziņā. Sādi noskaņojumi nevarēja izzust bez pēdām demobilizācijas dienā. To labi apzinājās nacionālsociālisti un balstījās uz tiem savā propagandā. «Deviņi miljoni vācu vīru gājuši caur visbriesmīgākajām fiziskajām un dvēseles mokām; viņi izgājuši visas cilvēku ciešanas, cilvēku sāpju, cilvēku atsacīšanās un depresijas elles un šķīstīšanas ugunis. Viņiem nebija iespējams atsākt tur, kur viņi pirms četriem gadiem bija pārtraukuši,» rakstīja Jozefs Gebelss, cenzdamies iztēlot nacionālsociālistus kā pirmā pasaules kara veterānu ilgu piepildītājus. «Nē, šie ļaudis nesa sev no ierakumiem līdzi jaunu domāšanas veidu. Drausmīgajās nelaimēs un briesmās viņi iepazinuši jauna veida kopību. Viņi iepazinuši nāves tuvuma radīto visu atšķirību nonivelēšanu, kuras priekšā turpināja pastāvēt vienīgi rakstura vērtības. Bez tām nekas — ne īpašums, ne izglītība — neietekmēja cilvēku izturēšanos ložu priekšā, kuras pļāva augsto un zemo, nabago un bagāto, lielo un sīko. Starp cilvēkiem palika tikai viena vienīga atšķirība — personīgā vērtība. Nekad uniforma nevarēja nonivelēt to, ka viens bija drosmīgs un otrs gļēvs, ka viens apliecināja sevi kā vīru un ziedoja dzīvību kopīgās lietas labā, kamēr otrs centās visādi izlocīties. Bija pats par sevi saprotams, ka šāds vērtējums tika pārnests no ierakumiem arī uz dzimteni un ka vecie «valstsvīri», kas bija sēdējuši mājās un kuriem par jauno nostāju nebija nekādas jēgas, uzstājās pret to.»'[5]

Briesmu situācijas noskaņojuma izplatīšanu plašajās tautas

masās nacionālsociālistiem atviegloja saimnieciskais posts, kas Vācijā ilga daudzus gadus. Viss pirmā pasaules kara periods Vācijā tautas masām bija smaga trūkuma un sasprindzināta darba laiks. Pēc kara līdz pat 1923. gada beigām turpinājās saimnieciskās dzīves sabrukums. Laikā no

1924. gada līdz 1929. gadam saimnieciskā dzīve kļuva stabilāka un dažās nozarēs bija vērojams pat īslaicīgs uzplaukums, taču 1929. gadā sākās smaga un ilgstoša ekonomiska krīze un tautas masu stāvoklis atkal kļuva katastrofāls.

1930. gada 15. novembrī Vācijā bija 3 484 000 bezdarbnieku,

1931. gada 15. janvārī — 4 765 000, bet 1931. gada beigās — 5 660 000.[24] *Trīsdesmito gadu sākumā apmēram puse visu strādnieku ģimeņu, kopskaitā ap 18 miljonu cilvēku, bija spiestas iztikt no sociālās nodrošināšanas pabalstiem un tautas virtuvēm, bet otrai pusei strādnieku ģimeņu, kopskaitā 20 miljoniem cilvēku, vajadzēja iztikt ar daudz mazāku algu (rūpniecības strādnieka vidējā alga 1929. gadā bija 42,20, bet 1932. gada jūnijā — 22,10 mārku nedēļā). 1931. gadā 1 500 000 bezdarbnieku bija jaunāki par 25 gadiem. No 8000 inženieriem, kas šajā gadā beidza studijas, tikai 1000 atrada darbu, no 22 000 jauno skolotāju atalgotu darbu ieguva tikai 900'*[25]*. Daudzi jauni cilvēki Vācijā tad nevarēja nodibināt ģimenes un audzināt bērnus, jo varēja nopelnīt tik maz, ka nepietika līdzekļu pat dzīvokļa īrēšanai. Marksisma klasiķi vairākkārt norādījuši, ka ļoti smags un ilgstošs posts dažkārt demoralizē tautas masas, rada tajās izmisumu, anarhisma izpausmes.'*[26] *Saimnieciskās grūtības, pilnīgā bezcerība un perspektīvu trūkums miljonu cilvēku personīgajā dzīvē bija bāze, uz kuras attīstījās ticība brīnumam, cerība uz glābiņu kādā prātam neaptveramā formā, fanātisms. Sī pati situācija masveidā radīja arī bezprincipiālus ciniķus, kas personīgas labklājības un karjeras nodrošināšanas dēļ bija gatavi pastrādāt smagus noziegumus. K. Markss savā darbā «Luija Bonaparta astoņpadsmitais brimērs» norādīja uz Parīzes skrandu proletariāta lomu Luija Bonaparta cīņā ar demokrātiskiem institūtiem Francijā.'*[27]

Vācijā Veimāras republikas pēdējos pastāvēšanas gados analoģiska rakstura parādības risinājās nesalīdzināmi plašākā mērogā. Vācijas lieiburžuāzija nežēloja līdzekļus demagoģiskai propagandai, lai par tautas nelaimju vaininiekiem iztēlotu nevis monopolu kundzību un militārismu, bet gan tādus otršķirīgus faktorus kā Versaļas līgumu, koloniju zaudējumu un robežu grozījumus, reparācijas, arī pilnīgi izdomātus cēloņus, kā strādnieku šķiru cīņu pirmā pasaules kara laikā vai ebrejus. Lieiburžuāzija nežēloja līdzekļus arī atsevišķu sociāli deklasētu iedzīvotāju grupu uzpirkšanai, lai tos izmantotu cīņā pret strādnieku šķiru un

demokrātiju Vācijā. Sādā ideoloģiski saduļķotā ūdenī, līdzīgi daudziem politisku avantūristu grupējumiem, vācu fašisti izvērsa savu darbību.

Nacionālsociālisms kā politisks virziens Vācijā izveidojās un noformējās divdesmito gadu pirmajā pusē.[28] Par tā sākotnējo formu jāuzskata sīkās, galēji nacionālistiskās vācu reakcionāro sīkpilsoņu un demobilizēto karavīru organizācijas un biedrības, kas ar ietekmīgu ģenerālštāba virsnieku organizatorisku un dažkārt arī finansiālu atbalstu pirmajos gados pēc pirmā pasaules kara Vācijā auga kā sēnes un ko reakcionārie politiķi jau toreiz gatavoja kā pretsvaru strādnieku revolucionārajai kustībai.

Hitlera izvirzīšanos vācu fašisma vadībā vairākums pētnieku izskaidro ar viņa sakariem gan militārajās, gan reakcionāru politiķu aprindās, ar viņa oratora spējām, bet it īpaši ar to, ka viņš kā viens no pirmajiem reakcionārajiem politiķiem sapratis sociālistisku lozungu un sociālās dema-goģijas nepieciešamību masu iesaistīšanai reakcionārās biedrībās.[21]

Sociālais sastāvs nacionālsociālistiskajās organizācijās bija ļoti raibs, un tur varēja sastapt visu sabiedrības slāņu un profesiju pārstāvjus, taču galveno kontingentu, kā jau norādīts, NSDAP organizācijām, S/4 ***un SS vienībām deva sīkburžuāzija.***

(Turpinājums sekos)

[20] Vācu fašistu partija — NSDAP — par savu sākumu formāli atzina 1918. gada 7. martu, kad Minhenes dzelzceļa darbnīcu atslēdznieks Antons Drekslers nodibināja t. s. «Brīvo strādnieku komiteju cīņai par labu mieru» (Freien Arbeiterausschuss für einen guten Frieden). Tā bija labējo ekstrēmistu organizācija, kas darbojās galēji nacionālistisku un rasistisku lozungu vārdā, pasludinot par savu mērķi apkarot «marksistus, boļševikus, pacifistus, ebrejus un brīvmūrniekus». «Labs miers» šīs komitejas izpratnē būtu tāds, kas Vācijai dotu daudz iekarojumu. Šādu uz līdzīgu komiteju Vācija šaja laika bija daudz, un to radīšanas iniciatori bija daži augstakie armijas virsnieki un visagresivak noskaņotie vācu imperiālisma politiskie darbinieki, lai izdaritu spiedienu uz tiem politiķiem, kas 1918. g. sākumā jau saskatīja Vācijas militārās sakāves nenovērša-mību un centās sarunu ce|ā panākt kompromisu ar Antantes imperiālistiem.

Minhenes komitejā dibināšanas laikā bija 28 biedri. Turpmākajos mēnešos biedru skaits pieauga līdz 40, bet citādā ziņā šī organizācija nebija aktīva. Pēc Vācijas sakāves komitejas sākotnējais mērķis izrādījās nereāls un tās darbība pilnīgi apsīka.

Taču 1919. gada 5. janvārī organizācija atsāka savu darbību, pieņemdama nosaukumu «Vācu strādnieku partija» (Deutsche Arbeiterpartei). Organizācijas noskaņojums nodrošināja tai vairāku šovinistisku žurnālistu, kā arī dažu Bavārijā izvietoto karaspēka dalu

pretizlūkošanas un propagandas resoru darbinieku simpātijas un atbalstu. Vairāki revanšis-tiski noskaņoti virsnieki un apakšvirsnieki, tajā skaitā Adolfs Hitlers, k|uva par šīs organizācijas biedriem, taču biedru lielākā daļa bija civilpersonas, galvenokārt ierēdņi, amatnieki un sīktirgotāji. Ietekmīgu resoru un personu finansiāls atbalsts un oficiālo iestāžu labvēlīgā nostājā deva iespēju šim grupējumam plaši izvērst propagandu, palielināt biedra skaitu un gūt ietekmi Bavārijas politiskajā dzīvē. Propagandas sektora vadītājs Ā. Hitlers drīz izvirzījās partijas vadībā. No «taisnīgā miera komitejas» dibinātājiem vienīgi A. Dreksleram bija zināma loma Vācijas politiskajā dzīvē arī pēc fašisma nākšanas pie varas, taču arī viņa vienīgā funkcija bija reprezentēties, lai uzturētu fašistu partijas kotinuitā-tes iluziju (Konrād Heiden. Geburt des dritten Reiches. Europa-Verlag. Zürich. Zweite Aullage, 1934. 9. Ipp. Werner Maser. Die Frühgeschichte der NSDAP. Hitlers Weg bis 1924. Alienäum Verlag. Frankfurt ar MainBonn. 1965. 142.— 145. Ipp.).

A. Hitlers par savas politiskās darbības sākumu uzskatīja 1919. g. pavasari. Pirmā nacionālsociālistu organizētā masu sapulce, kur Hitlers izklāstīja NSDAP programmu, kas bija formulēta 25 punktos, notika 1920. gada 24. februāri (Mein Kampi, 226. — 227. un 401. Ipp.).

[Jl] Gilbert Badia. Conférence faite le 5 mars 1963, 6. Ipp.

Viedokļu dažādībai jābūt, bet . . .

ILMĀRS LATKOVSKIS

VISS PLŪST UN (NE) MAINĀS:

pagātnes domu un faktu rekonstrukcija

«Mēs nekad neatsauksimies uz reālajiem pagātnes notikumiem, ja tie nav tādi, kādi mums vajadzīgi,» — tā par cilvēka attieksmi pret pagātni rakstīja amerikāņu vēlīnā pragmatisma filozofs Džoržs Herberts Mids.

Mids vadās no pragmatismam raksturīgā uzskata, ka izziņa nemitīgi maina savu priekšmetu, «rekonstruē» to. Tāpēc jebkura realitāte pastāv tikai tagadnes formā. Pagātne nekad nav patstāvīga un pastāvīga: tā vienmēr kalpo tagadnes izskaidrošanai. Pasaule nemitīgi mainās. Taču jaunais vairs nav izskaidrojams ar iepriekšējiem uzskatiem par pagātni, tāpēc katra jauna diena pieprasa jaunu pagātnes izskaidrojumu, skaidrojumu no šīsdienas pozīcijām. Līdz ar to pagātne nav nekas vairāk kā domu rekonstrukcija, kuras *saturu nosaka tagadnes* problēmas. Mids uzskata, ka jebkurš vēsturnieks pagātni ne tikai maina, bet, vēl vairāk, viņš nevar to nemainīt.

Augusts Dialektiķis aizstāvēja disertāciju, kurā Midu itin viegli «iebāza maisā», pierādot, ka viņš noliedz pagātnes objektivitāti, tās neatkarību no cilvēka interpretācijas. Tiesa, Mids nekad nevienu nav centies pārliecināt par pretējo. Bet tas jau nu disertācijas titānisko nozīmi nemazina.

Lai šī jautājuma gnozeoloģiskais aspekts paliek Augusta Dialektika disertācijai. Bet vai tad mūsu attieksmi pret pagātni neietekmē krēsli, uz kuriem sēžam, un gultas, kurās guļam? Sabiedrībā, kurā mēs apgrozāmies, pieņemtais labais tonis?

Viedokļu dažādībai jābūt, bet . . .

Šķiet, šis «bet» pēdējā laikā visbiežāk pavada izteikumus par sociālistisko plurālismu. Simt un viens «bet». Lūk, viens no tiem: «Ir jābūt uzskatu atšķirībām, plurālismam, kā tagad mēdz teikt. Bet man šķiet, ka principiāiajos jautājumos ir jābūt uzskatu vienībai un rīcības vienībai, jo uz uzskatu vienības pamata arī rodas rīcības vienība.»[29] Dažādība un vienība. Dialektiski. Tālab ir pienācis laiks iepazīties ar apbrīnojamu cilvēku — mūsu šefu Augustu Dialektiķi. Viņš ir ļoti talantīgs un visos laikos atzīts cilvēks. Pašreiz stāv pārkārtošanās cīņu pirmajās rindās. Liels visu zinību speciālists, mūsu ideālu aizstāvis un buržuāzisko vērtību kritiķis. Spīd ar gluži enciklopēdiskām zināšanām pat par tiem autoriem, kuru darbus nemaz nav lasījis. Piemēram, par Dž. Orvelu:

«40.-to gadu darbos pausta antikomunistiska ideoloģija (antirevolucionāra satīra «Dzīvnieku ferma», 1945; antiutopisks romāns «1984. gads», 1949.*n²* Tas jau ir pārkārtošanās laika spriedums. Jā, vēl pavisam nesen par Dž. Orvela grāmatām varēja «iesēdināt». Viens no VEF bijušā inženiera nelaiķa Gunāra Astras lielajiem grēkiem bija tieši Dž. Orvela romāns «1984. gads». Bet viss plūst un mainās. Kad Gunārs Astra vēl «sēdēja» pēdējās dienas no visiem kopumā 19 ieslodzījumā pavadītajiem gadiem, «Literatūra un Māksla» publicēja Gunāra Priedes atmiņas. Cienījamo dramaturgu antikomunistiskā propaganda apdullinājusi jau 1967. gadā:

«. . . man Orvela romāns iebelza kā ar rungu pa galvu, dzirksteles vien pašķīda, vēl tagad nevaru attapties un vēl ilgi nevarēšu, kur nu.

Katra rindkopa asociēja ko tikai vienu. Kur nu vēl — darbs kopumā.»'[1] Padomā tikai, ar rungu pa galvul Jā, Augustam būs taisnība, tas taču ir ekstrēmisms. Protams, par tādām diversijām ir jāierosina kriminālliета.

Un tomēr viss plūst un mainās. Arī Augusta Dialektiķa domās. Tagad viņš mums māca, kas ir demokrātija un vārda brīvība. Metamorfozes notika pēc tam, kad Dž. Orvela darba «1984. gads» nosaukums aizvien biežāk parādījās Vissavienības izdevumos. Atklātības laikmetā jau varot šo to publicēt, ja tikai ar attiecīgiem komentāriem lasītāju ievirza pareizajā gultnē.

Dž. Orvela slavenajā romānā «1984. gads» iztēlotajā valstī pastāv speciāls resors — «Patiesības ministrija», kas nodarbojas ar pagātnes korekcijām. Ja, piemēram, nepiepildās pareģojums, ko valsts vadītājs izteicis *pirms* pieciem gadiem, tad piecus gadus vecas avīzes no arhīva tiek izņemtas un to vietā likti svaigi iespiesti numuri, kur pareģojums atbilst īstenībai. Ja vadītāju vidū parādās kāds jauns, līdz šim nezināms cilvēks, — pagātne tiek attiecīgi mainīta. Tagad katrs, ieskatoties vecajās avīzēs, var noskaidrot, ka šis cilvēks jau sen ir saistījis visas nācijas skatienus, visa valsts ir aplaudējusi viņa augšupejai. Ja, gluži otrādi, kāds pazūd, no avīzēm un arhīviem tiek izņemtas visas ziņas par viņu.

. Pazudušais bez pēdām kļūst par nekad nebijušu.

Filozofijas zinātņu doktora Leonīda Jonina publikācijā PSRS ZA izdevumā šī «Patiesības ministrija» tiek piesaukta padomju sabiedrības problēmu kontekstā.[4] No Staļina personības kulta laikiem līdz pat mūsdienām. Lasi par Dž. Orvela «Patiesības ministriju», un prātā nāk staļinisma represiju gados nebūtībā iekritušie militārie darbinieki, zinātnieki, rakstnieki, vienkārši, godīgi cilvēki, Proletkults. 1956. gads — voluntārisma un personības kulta nosodījums. Nāk laiki ar neskaitāmiem Hruščova un Brežņeva slavinājumiem un bildēm avīzēs. Pēc tam — atkal pārmetumi par subjektīvismu un voluntārismu. Par Brežņeva izšķirošo darbību Mazajā Zemē, par pārspīlēto Černenko lomu Lielajā Tēvijas karā.

Cik gan reižu šajos gados Augusts Dialektiķis ir deklarējis, ka beidzot nodibināta vispatiesākā «Patiesības ministrija»?! Bet tik un tā katra nākamā diena noliedz iepriekšējo. Gluži kā pēc nolieguma likuma. Dialektiski?

Bet, August, vai par tādu dialektiku nav pārāk dārgi maksāts? Staļinisma upuri. Stagnācijas upuri. Iznīcinātas dzīvības, izpostītas ģimenes un tautas, iedragātas veselības un dvēseles. Mankurtisms. Vai arī turpmāk komunisma celtniecība notiks pēc Dž. Orvela antikomunistiskā scenārija?

Tagad Augusts Dialektiķis uzskata par labo toni deklarēt, ka «Patiesības ministrija» vispār neesot vajadzīga. Sajfi sakarībā, līdz zināmam

laikam, Augusts labprāt citēja Mavriku Vulfsonu..... vēsture —

atšķirībā no grāmatām par to — neļauj tekoši šķirstīt un lasīt savas lappuses. Un tikai pakāpeniski, dažkārt skopi, tā atklāj cilvēkiem patiesības. Vēsturē neeksistē tāds jēdziens kā pēdējais vārds. Nākamās vēsturnieku paaudzes papildinās teikto vai pārrakstīs no jauna.»'

' A. Klaucēna runa LKP CK maija Plēnuma. «Cīņa», 1988. gada 8. maijs. LPE, 7. sēj., 1986.

Ионин Л. Г. «... И воззовет прошедшее» — Социологические исследования», **1987** г. № 3, с. **62—79.**

’M. Vulfsons. «Lapkritī, kara atblāzmā». «Cīņa», **1987.** gada **4,** oktobris.

Viss plūst un mainās. Pēc Mavrika Vulfsona uzstāšanās Rakstnieku savienības valdes plēnumā ar pārējo radošo savienību vadītāju piedalīšanos Augusta Dialektiķa attieksme pret sirmo komentētāju krasi mainījās. Kur agrāk Augusts saskatīja dialektiku, tur tagad — politisko prostitūciju. Tās abas šķir tikai viens kritērijs — atbilstība Augusta Dialektiķa «Patiesības ministrijas» viedoklim. Viedokļu dažādībai jābūt, bet . . .

Pēc Augusta Dialektiķa mērauklas, sociālistiskā plurālisma princips ir: viedokļu dažādībai ir jābūt, bet tie nedrīkst būt dažādi. Un Augusts steidz atkārtot, ka demokrātija nebūt nav anarhija un visatļautība.

Te nevar nepieminēt LKP CK 18. jūnija plēnuma lēmumu par poli-*t* tisko situāciju republikā. Diemžēl pieminētais plēnums atbilst **S.** Koršunova izteiktajai domai:

«Ierindas komunists joprojām maz zina par tā vai cita partijas orgāna ikdienas darbību un vēl mazāk — par to locekļu uzskatiem, pozīcijām, dzīves veidu un apstākļiem. Mums tikai piedāvā lēmumu tekstus, bet partijas iekšējo dzīvi būtu jāizgaismo pārkārtošanās prožektoriem (ne tikai televīzijā vien), jāizpūš atklātuma caurvējiem. Maksimāls atklātums ne tikai pret partijas biedriem, bet arī — pret bezpartijiskajiem. Ir jau 1988. gads. Taču aparātam no pierastās noslēgtības ir grūti šķirties pat septiņdesmit gadus pēc revolūcijas, pat pārkārtošanās laikos . . .»|J Un atkal miglā tīta «Patiesības ministrijas» darbība. Kas ir «nacionālistiski noskaņotu elementu konsolidācija», to izlemj aiz slēgtām durvīm. Plēnuma gaita, referāts, debates tā arī palika aiz atklātuma robežas. Likumsakarīgi — rodas jautājums: vai tikai Augusts Dialektiķis politisko situāciju republikā nereducē līdz bažām par savu krēslu?

Inteliģences pazīme ilgu laiku ir bijusi mūsu sabiedrības asāko problēmu noklusēšana. Personības dalīšanās—ikdienas cilvēkā un funkcionārā. Un, ja kādreiz sāk dumpoties sirdsapziņa, Augusts Dialektiķis allaž nāk talkā. Viņa izstrādātajā pārkārtošanās cīnītāja taktikā ir simtiem argumentu, lai pierādītu, ka arī atklātuma gaisotnē būtu pareizāk paklusēt. Vienreiz gadās, ka ar šiem jautājumiem nodarbojas kāda kompetenta komisija. Un viņi jau gan labāk zinās. Tad atkal Augusts Dialektiķis atsaucas uz nezināmu staļinistu un gorbačo-viešu grupējumu savstarpējām aizkulišu cīņām ļoti augstos partijas amatos. Ja tagad tu šausi ārā pilnu patiesību, tas var kaitēt pārkārtošanās un demokratizācijas procesiem. Mazliet jāpaklusē. Pēc partijas konferences — tad jau manīs. Ja vairs neko jaunu nevar izdomāt, Augusts ķeras pie vecu vecā paņēmiena: uzsit pa plecu, uzteic domu lidojumu, bet diemžēl par tik sarežģītām lietām vajagot

runāt gudrāk un slīpētāk.

Un tā es slīpēju no rīta līdz vakaram. No vakara līdz rītam. Gluži kā slepenam apvērsumam gatavodamies. Ja neviens neko vairs nesaprot, tad ir pietiekami gudri. Tikai arī pats vairs nevaru saprast, vai tās ir mana paša, Augusta, vai vēl kāda cita domas. Bet, August, es negribu būt slīpēts tipsl Kad beidzot varēšu būt es pats?

Laikam jau no šefa Augusta Dialektiķa tādu atļauju nekad nesagaidīt. Atliek tikai noskatīties televīzijas pārraidi, kur aktrise, runājot par sabiedriskām sāpēm, paliek liela aktrise līdz pat pēdējai pauzei un vārdam. Arī komentētājs ir profesionāls zutis. Augusts labpatikā smaida. Taču gan aktrise, gan komentētājs vēl ir cilvēki. Reizi gadā viņi iekrīt kurtuvē un dzer šņabi kopā ar draugiem kurinātājiem. Uzkož skābu gurķi un izkrata savu sirdi. Augusts Dialektiķis esot muļķis.

Tā ir ne tikai indivīda, bet visas tautas traģēdija, ja liekulība vai pat filigrāna laipošana kļūst par kādas nozares profesionalitātes pazīmi. Bet sirds izkratās, reibums pāriet un atkal ir jāatgriežas realitātē. Muļķa spriedumi atkal kļūst par neapšaubāmu patiesības kritēriju. Un cik atkal labi, ka ir tāds Augusts Dialektiķis! Visu savu ļaušanos muļķībām taču var attaisnot ar atsaukšanos uz viņa norādījumiem. Es jau saprotu, es jau gribu, bet man taču neļauj . . .

Kas tev neļauj dzīvot saskaņā ar sevi? Krēsls? Gulta? Miers? Un tomēr padomju inteliģences vidū ir ne mazums cilvēku, kuri neklusēja pat bezcerīgajos gados. Kaut vai nesenajā pagātnē asi nosodītie — Aleksandrs Saharovs, Aleksandrs Solžeņicins, Rojs Medvedjevs, Boriss Pasternaks, Josifs Brodskis, Aleksandrs Galičs . . . So sarakstu varētu vēl ilgi turpināt. Pa visu valsti būs daudz. Bet Latvijā? Tā uzreiz nenāk prātā. Viens otrs «disidents» it kā būtu, taču pietrūkst vai nu kārtīga inteliģenta, vai «disidenta» pazīmju. Pēc Augusta Dialektiķa domām, latviešu inteliģenti ir pārāk gudri, lai būtu «disidenti», un «disidenti» nav tik gudri, lai būtu inteliģenti. Tikai šajā gadījumā gudrībai ir tas pats vecais inteliģentuma kritērijs — nepateikt visu līdz galam. Mēs taču protam strādāt gudri. Kāds labums no skriešanas ar pieri sienā? Visam reiz pienāks savs laiks.

Laiks ne tikai pienāca, bet pat mazliet pagāja garām. Centrālā prese jau regulāri publicēja Andreja Saharova domas. Atklātībā parādījās vēsturnieks Rojs Medvedjevs. Igauņu inteliģence jau parakstījās zem

«Московские Новости», 26 июня 1988 г.

«Московские Новости», 8 мая 1988 г. л «Cīņa», 1988. gada 8. maijs.

tādiem formulējumiem, kādus musu prese atvēlēja tikai ekstrēmistiem un kandžas tecinātājiem.

Un tomēr beidzot arī Latvijas inteliģence no Rakstnieku

savienības paplašinātā plēnuma tribīnes pateica to, ko līdz šim bija tikai čukstējusi pie kafijas tasītes. Ilgāk klusēt vairs nevarēja. Arī tāpēc, lai saglabātu cieņu pret sevi. Ja plēnumu vērtētu pēc iepriekšējiem Augusta Dialektiķa kritērijiem, tad tas būtu jāpasludina par lielāko nacionālistiski noskaņoto ekstrēmistu ālēšanos visā Padomju Latvijas vēsturē. Taču arī Augusta kritērijos viss plūst un mainās. Esot vien jārunā mums pašiem, citādi runāšot tie tur. Vajagot taču izsist pamatu zem ekstrēmistu kājām.

Dzirdot piesaucam ekstrēmismu, parasti noskaņojos sarunām par Pen-džabu, vai vismaz Sumgaitu. Bet, August, kas ir mūsu ekstrēmisti? Avīzes tik ļoti mīl vārdiņus par nacionālistiskajiem un ekstrēmiskajiem elementiem, bet, tiklīdz jāsauc konkrēti, — nekā. Kaut kur pie Brīvības pieminekļa viņi esot bijuši.

Cik skaista vasaras diena ik gadu bija 14. jūnijs! Varēja atpūsties, priecāties . . . ekstrēmisti ar ziedu nolikšanu visu sagandēja. Tagad

14. jūnijs mums ir jāatzīst par sēru dienu.

Ekstrēmisti esot arī tie, kas sacerējuši visādus smērējumus par suverenitāti, kad par to vēl bija rakstīts tikai un vienīgi Konstitūcijā. Atkal rādu Augustam centrālo presi. Šoreiz politisko kustību speciālista B. Rakitska viedoklis:

«Daudzi oficiālo orgānu darbinieki, nespēdami demokrātiskā veidā un bez niknuma pieņemt tautas iniciatīvu, cenšas neformālo kustību iztēlot par sava veida «svešķermeni». Tajā pašā laikā viņi aizmirst, ka neformālo apvienību izveidošana nav pretrunā ar mūsu Konstitūciju un no likuma viedokļa ir pilnīgi pieļaujama.»'

Augusts Dialektiķis tam piekrīt. Protams, dialektiski. Kas attiecas uz Maskavas pašdarbīgajiem formējumiem, tas nevar attiekties uz mūsu pašu Vides aizsardzības klubu, par «Helsinkiem-86» nemaz nerunājot.

Zīmīgs šajā ziņā ir LKP CK 18. jūnija plēnumā izteiktais novērtējums: «Spekulēdami uz pārkārtošanās procesu reālajām grūtībām un nacionālajām jūtām, atsevišķu formējumu līderi cenšas panākt, lai cilvēku sabiedriski politiskā aktivitāte izslīdētu no partijas un valsts orgānu ietekmes, un iesaistīt pilsoņus dažādās ielu akcijās, izvirza uzdevumus ar neformālu apvienību izkārtni radīt strukturālus politiska rakstura posmus.»

Kas ir šie «atsevišķo formējumu līderi»? Ja plēnuma materiāli būtu pieejami atklātībai, tad atbilde būtu skaidra. Tagad atliek tikai minēt. Pēc visa spriežot, pirmām kārtām tas ir Vides aizsardzības klubs. Tam bija noteicošā loma jau pieminētajā lēmumā nosodītajā 14. jūnija mītiņa organizēšanā. Tāpat LKP CK pirmais sekretārs B. Pugo uz kluba aktivitāti atsaucās arī LKP CK maija plēnumā: «. . . nevis pilsētas komiteja un izpildkomiteja sarīkoja metro aizstāvēšanas mītiņu, bet Vides aizsardzības klubs sapulcināja tā pretiniekus.»"

«Cīņa» veltījusi daudz uzmanības grupas «Helsinki-86» «atmaskošanai» (J. Dzenīša un vairāki K. Pakalna raksti). Bet visi šie raksti ir būvēti pēc klasiskajiem Augusta dialektiskās kritikas principiem. Neviens «Helsinki-86» dokuments nav publicēts presē. Bet kritika — kā no pārpilnības raga. Tiesa, pārsvarā tiek atmaskoti nevis uzskati, bet gan grupas dalībnieku personiskā dzīve.

Tāpat kā dažādie sabiedriski politiskie klubi Maskavā, arī «Helsinki-86» un Vides aizsardzības klubs ir tautas politiskās aktivitātes augļi. Un, ja to darbībā sastopami politiskās kultūras trūkumi, vaina jāmeklē demokratizācijas procesa attīstības nepilnībās.

Viedokļu dažādībai jābūt, bet . . .

Ja presē būtu publicēts «Helsinku-86» grupas memorands, kas sarakstīts pagājušā gada beigās, mēs redzētu, ka saturiskajā ziņā tas ir tuvs Rakstnieku savienības valdes paplašinātā plēnuma rezolūcijai. Protams, inteliģence savu dokumentu ir izstrādājusi pamatīgāk un noformulējusi gludāk.

Bet neaizmirsīsim, ka programmātiski un demonstratīvi ar daudzām no šīm idejām pirmie tomēr uzstājās «ekstrēmisti». Uzdrošināšanās — lūk, viņu galvenais nopelns.

Augusts Dialektiķis rauc pieri. Tad jau iznākot, ka inteliģence patiešām nav nemaz tik tālu no «ekstrēmistiem». Jā, varbūt arī — «ekstrēmisti» ir ļoti tuvi inteliģencei? Bet Augusts tik ļoti grib nostāties viņiem pa vidu (tāpat kā starp inteliģenci un «pamatšķiru»). Jā, viņš atļauj pat šo to pateikt. Kāpēc? Tikai tāpēc, ka pretējā gadījumā par to pašu runāšot «tie tur». Sie ļautiņi taču nekaunoties vienā dienā un pilnā balsī izkliegt visu to, ko Augusts uzmanīgi un gudri ir čukstējis pa zilbītei gadiem ilgi. Protams, Augusta domu gājiens ir daudz dialektiskāks. Ja «ekstrēmisti» šodien aizstāv tos pašus principus, ko pirms gada, tad Augusts, kaut arī zilbīti pa zilbītei, soli pa solītim, tomēr gada laikā ir dialektiski tālu aizlocījies.

Viedokļu dažādībai jābūt, bet . . .

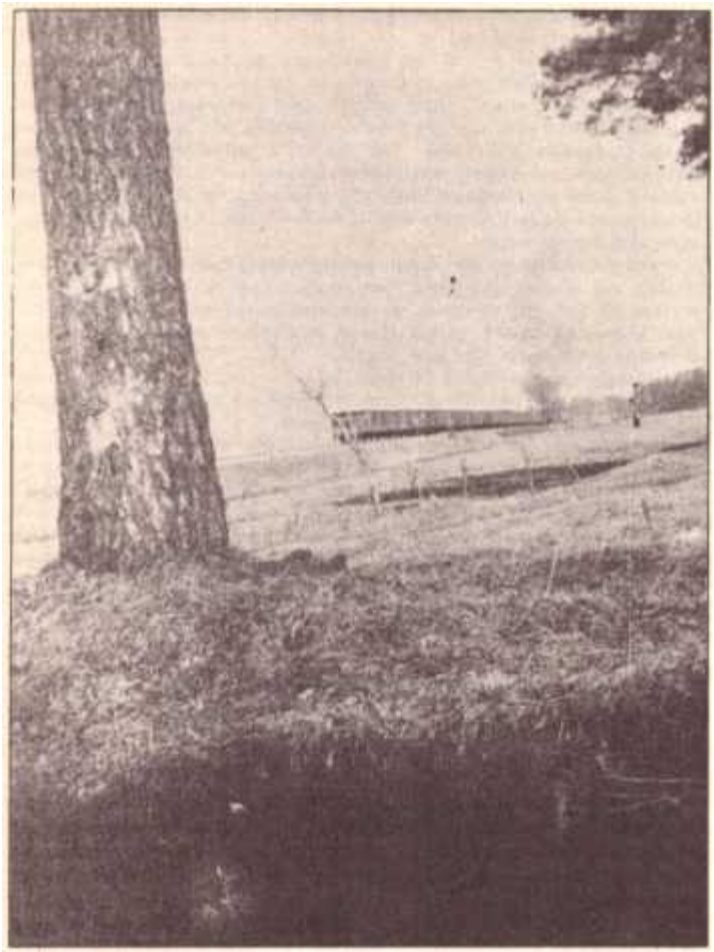

Kā baigu un neziņas pilnu atceros četrdesmit devītā gada pavasari, kad Auces stacijā Sibīrijas virzienā stāvēja aizrestoti lopu vagoni latviešiem, kad ikviens, sadzirdot pie savām durvīm svešus solus, varēja sagaidīt arī klaudzināšanu ar dūri vai automāta laidi. Man tolaik bija četrpadsmit. Kopā ar saviem vienaudžiem mācījos septītajā klasē.

Kad sēdējām kādā militārās apmācības stundā, negaidīti atsprāga durvis un mēs ieraudzījām trīs svešus vīrus nošmu-lētos aitādas puskažokos ar automātiem uz krūtīm. Divi panācās klases priekšā, trešais palika stāvot durvīs. Zaldāti bažīgi pacilāja mācību rokas granātas.

Mēs sapratām, kādēļ viņi te nākuši. Kurus no mums aizvedīs?

«Тут есть *Земите Мирдза Яновна?»*

Nosvērti mierīga piecēlās viena no mūsu skolas labākajām skolniecēm, mūsu klases vecākā Mirdza Zemīte.

«Пойдем!»

Trīs automāti aizveda vienu skolnieci!

Kā neticēdami skatījāmies uz tukšo vietu solā logu pusē. Atģidušies mēs, cits citu pārkliedzot, pieprasījām paskaidrot notiekošo. Militārais skolotājs zaļganā frencī (uzvārdu neatceros) satrauktos prātus centās nomierināt ar frāzēm par budžu kaitīgumu un to, cik laba dzīvošana Latvijā būšot bez padomju varas un kolhozu ienaidniekiem. Mēs neticējām. Mēs neticējām, ka mūsu Mirdza ir kaitīga «budzene». Skolas direktore, vēstures skolotāja Eltermane, raudāja. Bija noticis kaut kas ļauns, liktenīgs un nelabojams. Stundas izjuka, un pa apaļo logu no skolas bēniņiem, pirkstgalos paceļoties, mēs slepus vērojām, kā pildās ešelons, un centāmies konvoja dzīto cilvēku vidū sazīmēt Mirdzu baltā lakatiņā. Mūsu dvēselēm, mūsu apziņai bija pieskāries Lielās Netaisnības melnais spārns . . .

... Tā bija mana pirmā fotoreportāža.

Esmu jau piemirsis, kā mēs, puikās, toreiz uzzinājām ešelona atiešanas laiku. Pusstundu pirms lokomotīves garā svilpiena es ar lienētu 6X9 «Kodak» fotokameru biju ieņēmis iepriekš izraudzīto vietu. Četrarpus gadus veco māsu norīkoju sardzē. Kas notiktu, ja mani kāds šajā situācijā ieraudzītu, paredzēt nebija grūti. Vēl bija jārēķinās, ka uz vagonu sastāva pēdējās platformas atradās šautspējīgi sargi.

Vilcienam aizejot, aiz tā kā balts pārslu putenis virpuļoja zīmītes, vēstules, ko pazemotie pa vēja pastu sūtīja palicējiem. Vējš uzpūta. Izmisuma un cerību vārdi, kas sedza dzelzceļa uzbērumu, kopā ar smiltīm sagriezās vērpetē.

Mēs, pulciņš zēnu no septītās, zvērējām mūžam neaizmirst šo dienu.

Lai šī necilā, traģiskajā vēstures brīdī uzņemtā fotogrāfija līdz saglabāt arī Jūsu atceri par tiem izsūtītajiem latviešiem, kas cieta un gāja bojā nevainīgi.

GUNĀRS JANAITIS

Honorāru novēlu netaisnības skarto upuru pieminek|a fondam.

TIKAI VIENS LIKTENIS, VIENS NO DESMITIEM TŪKSTOŠIEM...

Nu jau labs laiks pagājis, kopš šīs vēstules tika nodotas manā glabāšanā — vienkārši tāpat, necerot uz Izmantošanu, kur nu vēl publicēšanu. Nav tajās nekā īpaša (briesmīgi tā sacīt, bet līdzīgs liktenis piemeklēja tik daudzus, ka visi šie desmiti tūkstoši cilvēku vēl līdz šai dienai nav ne precīzi saskaitīti, ne vārdos nosaukti), tie ir pilnīgi privāti, konkrētam adresātam rakstīti sūtījumi, taču laika gaitā tie kļuvuši par satriecošu dokumentālu liecību.

Šos tālos notikumus mēs tagad redzam plašās laikmeta kopsakarībās, vēstules tos sniedz visā konkrētajā tiešumā tādus, kādus

tos pārdzīvoja jauna sieviete toreiz — to nežēlīgajā traģiskumā. Nekādi īpaši komentāri te nav vajadzīgi, jo vēstuļu rakstītāja pati izstāsta, kas ar viņu noticis, kādos apstākļos viņa nonākusi, kā dzīvo citi izsūtītie. Paliek vienīgi jautājums, kas mocīja vēstuļu autori: « .. PAR KO! Sevišķi tiem mazajiem, par ko tiem jācieš! Bet uz to laikam varēs atbildēt citi, es to nevaru.»

Un mēs — vai mēs šodien to varam!

Vēstures zinātņu kandidāts i. Riekstiņš atbild skaidri: «Kulaku kā šķiras likvidācija nostiprināja padomju varu, nostiprināja strādnieku šķiras un zemniecības savienību»; «Kulaku kā šķiras likvidācija bija šķiru cīņas procesa sastāvdaļa». Tā rakstīts grāmatā «Latvijas likteņgadi. II (1988)», kas īpaši veltīta, kā saka redkolēģija, «Latvijas jaunākās vēstures dramatiskākajiem brīžiem un problēmām, kas saista mūsu visu prātus».

Tātad — tika pieļautas atsevišķas kļūdas, bija zināmas pārmērības, bet principā viss notikušais bija pareizs, vajadzīgs, nepieciešams! Bija nepieciešamas šīs sievietes ciešanas, bērnu nāve, tūkstošiem un tūkstošiem citu sieviešu, bērnu, veco tēvu un māšu mokas! Lai «nostiprinātu padomju varu», to varu, kas nupat bija sagrāvusi fašismu, bet ko nu apdraudēja bērni un veči!

Tādi ir šie jautājumi, par kuriem, vēstules lasot, gribot negribot jādomā. Un atbildes jāmeklē — godīgi un ar tīru sirdsapziņu.

HARIJS HIRSS

Mīļā *Austra!*

Tu droši *vien nevari* iedomāties, no *kurienes es tagad Tev rakstu. Mēs* ceļojam uz *plašo* dzimteni, *es, Guntiņš un Intiņa. Par pārējiem neko nezinu, biju viena pati mājās, kad* iebrauca *kādi pieci zirgi* un *vesels bars karavīru, un kāds loti* laipns virsnieks man paziņoja, *ka* es *tiekot izsūtīta* uz tālākiem apgabaliem. *Tajā brīdī neko neaptvēru, bet loti aukstasinīgi sāku gatavoties ceļam. Aizbraucu, atstājot visas* durvis *līdz galam* va|ā. Kas *tur ar visām mantiņām notika, to nezinu. Mani* saņēma 7^{0s} *no rīta 25. martā, pa* ceļam *vēl saņēma* arī *citus. Bērni* bija Limbažos *pie Mirdzas, tos man pašai* vajadzēja atvest. Tad nodzīvojām *Kultūras* namā *līdz* 2^{m} *naktī, pēc tam* sēdāmies automašīnās un *braucām uz Inčukalna staciju, kur tagad* guļam vagonos un *priecājamies, ka tik laba dzīve vēl nekad nav* bijusi, *protams,* domāt *jau nedrīkst, tad birst asaras. Bet, ko lai* dara, tāds liktenis tagad *ir bezgala daudziem, un es ceru, ka mēs vēl dzimteni redzēsim.* Gaidu vecos *arī* ierodamies, bet *vēl nav, varbūt viņiem laimēsies. Lai Dieviņš* viņiem *palīdz. Vislielākās* bēdas *jau Tu zini, par ko man ir, bet ceru, ka arī to Dievs* sargās.[30] *Ja kādu* satiec, mierini un *saki, lai par* mani *nebēdā* — mēs *brauksim* atpakaļ. Ceru, ka arī *bērni*

turēsies dūšīgi.

Sveicini visus, kas vēl palikuši, kad nobraukšu *galā,* tad ziņošu adresi, būšot Sibīrijas *vidienē.* Vēl ešelons nav *pilns, bet nāk arvien jaunas mašīnas klāt, tā ka, iespējams, ka* nākošā *naktī jau varēsim braukt.*

Mīļš sveiciens visiem.

Maiga

Inčukalnā, 26. martā

Ir *Sinšķini, Jaunīši, S*poni un *vēl bezgala daudz.*

II

St (acija) Kindalī, 8.0*5.49.*

Mīļš sveiciens.

Ir aizgājis jau tik bezgala ilgs laiks, kopš esam šķirti no visiem mīļiem cilvēkiem.

Visu laiku atradāmies ceļā, *adresi nezinājām, tādēļ arī neko nevarējām paziņot. Tagad esot nobraukuši galā un* novietoti *kolhozā «Sarkanais Arājs». Dzīvojam kopā ar krieviem* vienā *istabā, viena sieviete ar pieciem bērniem, tad vēl viena ģimene no Salacas pagasta,* tā *kā biezuma ir pietiekoši, knapi ko apgriezties. Bet nu tā nekas, istaba tīra un silta,* un tas *jau* galvenais, *mežs tepat tuvumā, paši nesam malku. Darbā vēl neesmu* bijusi, *nezinu arī vēl, kas būs jāstrādā.* Vīrieši *iet* uz *aršanu, sievietes pie sētu taisīšanas, varbūt arī pie lopu* kopšanas. *Bez darba jau dzīvot nevarēs, jo nebūs, ko* grauzt. Vēl gan *pagaidām ir miltiņi no*

L*atvijas līdz, ar to aizdaru tā sliktāk. Bērniem ņemu katru* dienu puslitru piena, *vairāk* nevaru *atļauties, lai* ilgāk *būtu,* ko *pirkt, maksā 5* rbļ. *litrā. Bērni ir stipri* novārguši. *Intiņa Tomskā ilgi* slimoja ar *temperatūru un caureju; tagad ir tik švakiņa, ka* nevar lāgā *nostāvēt kājās. Sāk jau drusku atlaboties, kad* dabūs pienu un svaigu *gaisu, tad ceru, ka būs* labi. *Tomskā* gan *reiz* domāju, ka nav *vairs* cerību, *biju izmisusi līdz ārprātam, jo* gribu viņus tomēr vēl *aizvest* atpakaļ dzimtenē. Sinšķinu *māti un Beķeru Atim mazo puisīti atstāja Tomskā, tie vairs* nekad *neatgriezīsies.* Mūsu kolhozā nav neviena no *limbažniekiem, tepat* blakus *kolhozā ir Sinšķini, Krūmiņu Kristīne un Slauņu* māte, *citi izkaisīti pa tālāku* apkārtni, un *par tiem neko* nezinu. Mūsu *kolhozs nav no vissliktākajiem, tādēļ ceru, ka dzīvot kaut kā* varēs, *ja tik būs veselība. Sādža* atrodas *augstā kalnā, gar* vienu pusi *tek upe un atrodas meži.* Upes *krasti apauguši ar rožu* un ogulāju *krūmiem, ir bērzi, egles,* ciedru koki, ievas un kārkli. *Otrā* pusē *ir pļavas, kas pārplūdušas* un pārvērtušās nepārredzamos ūdens *klajumos. Pārāk izmisusi* neesmu, jo *mani stiprina ticība un* cerība, ka *varbūt* šoruden *atkal skatīsim dzimtās āres.* Vislielāko nemieru *rada neziņa, kas* noticis ar maniem mājiniekiem un *visiem* citiem radiņiem. Visu laiku lūdzu Dievu, *lai viņš būtu saudzīgs un lai pēc iespējas mazāk būtu to, kam jāmērī šis* tālais ceļš. *Bieži uzmācas* jautājums, **par kol** Sevišķi *tiem mazajiem, par ko tiem* jācieš? *Bet uz to laikam varēs atbildēt citi, es to nevaru.*

Tagad ar lielu nepacietību gaidīšu *ziņas no dzimtenes, no* saviem mīļajiem cilvēkiem.

Sūtu visiem *visiem mīļus sveicienus, un ceru, ka mēs nebūsim aizmirsti.*

Paliekam stipri ticībā.

M.

III

13.06.49.

To, ko esmu šajā naktī pārdzīvojusi, *to* nevienam *cilvēkam nevaru* izstāstīt. *Mēģināšu* Tev *izstāstīt tikai* notikumu *gaitu, tad varēsi saprast pati.*

Visu garo ceļu turējāmies *dūšīgi, lai gan* bija *grūti, tomēr visi* bijām veseli. *Tomskā Intiņa saslima ar* bronhītu, bet atkal izveseļojās. *Grūtāks bija ceļš no* Tomskas līdz Kargasokai ar *kuģi,* bija *ļoti saspiests, viss* ešelons — 1090 cilvēki ar *visām mantām vienā kuģī. Tad* Kargasokā dabūjām *nīkt* divas dienas nekurinātās *telpās, un liktenīgais laikam* bija pēdējais brauciens — 25 km *va/ējā laivā, nakti* pārgulējām uz ūdens, *jo pa nakti* nebrauca, uznāca pērkons un lietus. *Izkāpjot malā,* dabūjām *ilgi nīkt upmalā aukstā vējā,* bijām *galīgi sastinguši, kamēr tikām telpās. Pēc dažām dienām bērni saslima, ne ārsta, ne* zāļu nebija, arī uz *pilsētu nevarēja tikt, jo* bija iestājies *vētrains laiks un* neviena laiva neuzdrošinājās doties ceļā. *Tā kā Intiņa* nebija *kristīta, tad lūdzu* Lielsalacas draudzes baznīcas *priekšnieku* un *pērminderi Mārtiņu Dārziņu, kas* brauca *reizē ar mums, to izdarīt. 12. maijā nokristījām Intiņu, man stāv* acīs, kā viņa kā *mazs balts* kamo*līts gulēja gultā, tik loti viņa bija* novārgusi. *14.* maija *naktī klusām no* mums aizgāja. *Sēdēju naktī pie gultas. Intiņa gulēja* klusi *un it kā* vieglāk *elpoja,* noliku galvu *viņai blakus uz spilvena un* biju *drusku* iesnaudusies, *pēkšņi iztrūkos un* jutu, *ka viņa vairs* neelpo, saņēmu viņu rokās un *purināju, bet* ķermenītis palika nekustīgs, mazā dvēselīte bija aizgājusi mūžības mājokļos. *Intiņa* bija *loti* smukiņa, *tik balta, it kā* smaidošu sejiņu, likās, *ka viņa tikko* iemigusi.

Bēdas par Intiņ u aizstāja rūpes par Guntiņu, kas bija ļoti *slims. Tajā dienā, kad Intiņa mira, atbrauca ārste, bet ko tas līdzēja, ka* nebija nekādu zāļu. *Ārste* ieteica *spirta kompreses,* aizņēmos naudu no *citiem* latviešiem un *pirku spirtu,* mainīju *kompreses* dienu un *nakti, un palika* labāk. Visi *teica, ka* Guntiņš būs *glābts.* Lūdzu Dievu dienu un *nakti, lai* vismaz vienu man *atstātu. Tad pēkšņi palika sliktāk, vienu rītu skaidri redzēju, ka viņam uzspiests nāves* zīmogs. *Izmisumā lūdzu Dievu,* lai *man viņu neatņemtu, to* dienu viņš *briesmīgi* mocījās, bet es vēl *ticēju brīnumam.* Vakarā nevarēju *vairs noskatīties viņa* mokās un *lūdzu Dievu, lai* atvieglo viņa ciešanas.

18. maijā pēc saules *rieta apstājās pukstēt viņa* mazā *sirsniņa.*

Domāju, ka zaudēšu *prātu. Latvieši* bija *loti* izpalīdzīgi un *nokārtoja*

visu apbedīšanu, *pati* nebiju *spējīga kaut ko darīt.*

Sinšķinu tēvs uztaisīja zārciņus, un visi latvieši bija uz pavadīšanu. *Izvadīja tas pats Dārziņš, kas* Intiņu *kristīja.*

Intiņai dziedāja 675., 678. dziesmu.

Guntiņām dziedāja 677., 793., 781. 1. pantu.

Nodod viņu pēdējos sveicienus mūsu pa-pītim un saki, lai viņš piedod man, es darīju visu, kas bija manos spēkos. *Bet tas* bija *Dieva prāts.*

Varbūt mana *vienīgā vaina* bija, ka es *viņus* paņēmu *līdz, bet tajā rītā, kad man* stāvēja *visapkārt kareivji ar* kailiem *stiķiem šauteņu* galos, *tad* uztraukumā *pateicu, kur atrodas mani* bērni. Vēlāk to *loti* nožēloju, bet *tad jau* bija *par vēlu.* Lūdzos virsniekam, *lai atstāj* bērnus *Latvijā, bet viņš mani izsmēja,* ka *esot slikta māte, kas grib savus bērnus atstāt.*

Pēc visiem uztraukumiem saslimu pati. Nogulēju *divas* nedēļas. Temperatūra *gāja pāri 40°, galva bija sapampusi* kā bluķis, *vairākas dienas acis nemaz nevarēju* attaisīt, bija *aizpampušas ciet. Ļoti lūdzu Dievu, lai viņš* pieņem *mani pie sevis, lai* es *varētu gulēt blakus* saviem *bērniņiem. Biju* tik reāli iedomājusies, ka man *jāmirst, ka kādā* naktī pamodos ar brīnišķīgu viegluma *sajūtu, un man pirmā* doma bija — mana *sirds vairs nestrādā. Ilgu laiku arī* neelpoju, un man *bija tik viegli* un *labi. Bet, redzams, vēl* nebija pienācis mans *laiks, un es sāku* izveseļoties. Tagad esmu *miesīgi vesela, tikai* liels nervu sabrukums. Manī ir *tāds tukšums* un *vienaldzība pret visu* pasauli. Vienīgā vieta, kur varu *izraudāties* un *nomierināties, ir mani mazie* kapiņi. Esmu viena svešā zemē un svešos ļaudīs, nav neviena, *kas pateiktu* mīļu mierinošu vārdu. *Tādēļ loti* gaidu kādas *ziņas no* dzimtenes, mani ļoti *nomāc neziņa par maniem mīļiem* cilvēkiem. Daudzreiz *uzmācas* domas, vai *tiešām mani grēki ir tik lieli, ka man uzliktas tik* briesmīgas ciešanas?

Vienīgā grāmata, kas man ir līdz un ko es *tagad katru dienu lasu, ir Dziesmu grāmata. Mums ir dažas* iemīļotas *dziesmas, ko visi lasām* — 65., 167., 500., 501. Visus *stiprina* doma par *dzimteni. Gribēju Tev lūgt, ja ir* iespējams, *atsūti man kādas latviešu grāmatas.* Gribētos *(Fr.* Bārdas) «Dziesmas un lūgšanas *Dzīvības* kokam» *un varbūt vēl kādu pēc saviem ieskatiem.*

Vēderā *mēs* iepildām *kartupeli, to te* var *dabūt, bet* garīgai *barībai mums nekā nav. Paciņas* varam *saņemt tikai vasarā, kad iet kuģi, ziemā* vedot *pastu no* Tomskas *apm(ēram) 500 km un* tad *tikai vēstules, paciņas ne. Tad vēl papīrus un aploksnes, te var dabūt tikai atklātnes, bet es* šodien uzrakstīju uz *pēdējā papīra gabaliņa, kas man* bija *līdz.*

Ko vēl lai stāstu? *Strādāju* kolhozā visus *lauku* darbus. Pašreiz stāda *kartupeļus. Stāda ar lāpstām, izrok* bedri un *katrā liek* divas *kartupeļu miziņas vai pierītes, kā te sauc. Zeme ir loti* laba, *tikai paviršī tiek strādāta. Zirgus sit ar* sētas *mietiem, tomēr uz* priekšu *nedabū. Govis gan ir pienīgas,* slaucējas *stāsta, ka no astoņām govīm var izslaukt* sešus

litrus piena.

Sveicini manu draugu un *saki, ka* doma par viņu *vēl* mani *uztur, ceru, ka* mēs vēl redzēsimies un varbūt vēl *varēsim dzīvot* labāku *dzīvi nekā līdz* šim. Lūdzu *atsūti man viņa* fotogrāfiju, kādu grupu bildīti un arī *to, kur viņš ar* zirgu. *Gribas redzēt* mīļas sejas, *kaut arī uz* bildes.

Sveicini visus radus, draugus un pazīstamus, kas mani *atceras.*

Pašai vismī|ākie *sveicieni* un *lūdzu neaizmirsti* mani.

M.

IV

28. maijā 1950. g.

Mīļā *Austra!*

Saņēmu Tavu vēstuli, *ko esi izrakstījusi* 11. *aprīlī,* nākusi *loti ilgi, bet tas sakarā ar pasta* pārtraukumu. *Tagad jau pasts nāk atkal regulāri ar «kāķerīti», tad vēstules parasti saņemu pa* 10 dienām. Saņēmu *vēstuli arī no Limbažiem un no Ciņa tantes. Ļoti,* loti priecājos par *katru vēstuli. Jūtu, ka vēl* kaut kur *ir* cilvēki, kas man tuvi un *mīli.* Gribēju *tikt uz* plostiem, bet nelaida, kolhozam vajadzīgi strādnieki. *Esmu ieslavēta par labu strādnieci, un neviens* negrib ne *dzirdēt par manu pro-jāmi*ēšanu. *Aizsūtīja uz plostiem* tādus puikas.

Strādāju visādus *darbus, kādi jau kolhozā ir, vairāk lauku darbus. Gribēja mani pielikt pie aršanas, tad gan* biju nobijusies, jo *te* jau *loti strauji zirgi, briesmīgi* jābļauj un *jāstrādā ar mietu.* Beigās *tomēr viena krieviete labprātīgi apņēmās art,* un es tiku va|ā.

Tagad mani *visvairāk norīko pie* airēšanas. *Jābrauc uz* Kargasoku *pēc sēklas. Esmu jau* bijusi četras *reizes pilsētā. Aizairēt 25 km bez* pārtraukuma nav joka lieta. Pirmo *reizi tā sāpēja rokas, ka nevarēju pakustināt.* Tagad *jau gan* pieradušas. Vakar *iz* braucām *turp un atpakaļ* vienā dienā. Šodien *visi kauli tādi kā salauzti, nemaz* negribas *pakustēties.*

Šodien pirmie Vasaras svētki. Tik skumji iedomāties, kādi bija iepriekšējie, vismaz *bija* kāds mī|š cilvēks, ar ko varēju *parunāties, un tagad* — viena. Labāk nedomāt, nedomāt. Nezinu, kas ar mani arī ir *noticis, esmu palikusi tik trula,* nekas vairs mani *neuztrauc.* Un, *pat satiekoties kopā* latviešiem, nav, ko *runāt.* Man ir *tikai divi cilvēki, kas man tuvi. Kristiņtante un Emmas tante. Tām varu visas savas bēdas un rūpes izstāstīt. Tagad iesniedzu lūgumu komendantam, lai man atļauj iet pie viņām dzīvot, viņas dzīvo otrā kolhozā.* Komendants savu *piekrišanu* deva, *bet vēl nezinu, vai kolhozs mani atlaidīs. Tur man būtu daudz labāk.* Emmai *ir vīra māsa, kas kolhoza darbā neiet (viņa tāda* slimīga). *Tā* vienmēr *iztaisa* ēdienu, kad nāk *no darba mājās. Pašām sava* gotiņa, un tagad kolhozs apsolīja arī *mājiņu.* Viņām daudz *labāks kolhozs nekā manējais,* viņām *izstrādes* diena *iznāk 5* rbļ., *bet* man *tikai 2 rubli. Arī maizes* labību *drusku saņēma.*

Ko lai vēl Tev pastāstu, esmu tik tukša, un dzīve *tik* vienmu|a, *ka*

tiešām nav, ko rakstīt. Domas šaudās no *vienas* vietas uz *otru,* un nekur nevaru pieturēties. Mani *atkal ir* pārņēmis tāds briesmīgs nemiers, *nekur nevaru tverties. Kad esmu* darbā, *tad ir labāk, bet mājās nav miera, tad skrienu uz otru* kolhozu vai *atkal uz kapiņiem, tur izraudos, tad atkal paliek vieglāk. Pašreiz atkal mums visapkārt ir lielie ūdeņi.* Kur vien acis veras, *tikai ūdeņi, tikai krūmu gali šur tur rēgojas ārā.* Mierīgā *laikā vēl nekas,* ūdens *mierīgs kā* spogulis, un koki atspoguļojas *tajā,* ļoti *daudz ūdens* putnu, kaijas, *pīles, gulbji un citi, kam vārdus nezinu. Bet vējainā laikā, kad* viļņi *lieli un* ūdens *galīgi* melns, nevaru *nemaz pa* logu ārā paskatīties, *tūlīt palieku nervoza.*

šoreiz beigšu, gribu *vēl pa* vakaru *aiziet aplūkot Emmas tanti, viņa stipri* slima, baidās, ka nav malārija. Sveicini mīļi visus labos *cilvēkus, kas* mani *vēl atceras.* Sveicini Valiju, lai *Dieviņš stāv viņai klāt grūtajā stundā, un lai sargā mazo* dzīvībiņu no visa ļaunā. *Tāpat Tev, Austriņ, lai būtu spēks* pārciest visus grūtumus un sagaidīt gaišākas, saulainākas dienas.

Visu mīlu', mīļu

Maiga.

V

24. febr. 1953. g.

Labvakar, mīļā Austra!

Daudz *dienas aiztecējušas no tās* dienas, kad saņēmu no Tevis pēdējo vēstuli. Rudenī saņēmu paciņu, bet nevienu *rakstu* rindiņu *nekur neatradu. Mīļi* pateicos par *paciņu, es jau gan vēstuli* aizrakstīju. *Šo ziemu strādāju kolhozā. Kopā ar vienu latvieti vedam* sienu. Mūsu brigādē 5 zirgi. Braucam vienu dienu vienu *reizi, otru* dienu — divas *reizes. Pļavas* apmēram 5—10 km.

29. janvārī bija kolhoza gada sapulce. Esmu pagājušā gadā nopelnījusi *88* kg *labību un 2*00 rubļus naudas. Naudiņas nepietika, ko *samaksāt* nodokļus. *Maizītes jau gan kādu laiku* pietiks. Ceru, ka šogad vairs *tik daudz* neslimošu un varēšu *nopelnīt vairāk. Mīļo Austriņ, loti* gaidu no Tevis *vēstuli, atraksti, kā Tev* iet, kā dzīvo *visi radiņi. Lai* gaišas Tev domas un *gaiši* ceļi.

Ar mīļu sveicienu, un *ļoti* gaidu

Maiga.

VI

1. aug. 1953. g.

Mīļā *Austra!*

Saņēmu Tavu *vēstuli, bet nav bijis laika Tev atbildēt. Tik loti* priecājos, kad saņemu

kādu *vēstuli, kas* gan tagad notiek *loti reti. Arī pati* esmu *ievilkusies sevī kā gliemezis savā* čaulā. Vienīgais tuvākais un mīļākais cilvēks *man ir Kristiņtante, māte nevarētu būt* labāka pret savu *bērnu kā viņa pret* mani. Viņa *arī šogad loti ilgi* slimoja un ir *pavisam švaka. Palīdzu viņai,*

cik varu, sanesu ūdeni un malku. Viņa *tad* izvāra *ēdienu, kad nāku no darba, man viss ir gatavs.* No *siena pļavas nākam loti vēlu, 12*—1 *naktī.* Jūnija beigas un *jūlija* sākums bija *loti karsts un sauss.* Bridām ar visām drēbēm ūdenī, *lai* drusku *rastu vēsumu. Jūlija* beigās *iestājās auksts un lietains laiks.* Vairāk nekā *nedēju strādāju pie mērniekiem (mums pārmērī visus* kolhoza *laukus un mežus). Katru dienu cauri* slapja *līdz ādai, gan no lietus, gan rasas. Kur* seklāki *ezeri, tur viņiem* jābrien *cauri.* Esmu dabūjusi *iesnas un klepu. Bez tam esmu apsaldējusi olnīcas, jūtu stipras* sāpes *labajos sānos un* mugurā. Veselība *jau ir pazaudēta, sāp vienā vietā, sāp otrā vietā.*

Austriņ, es tomēr nenožēloju, ka mani bērni ir miruši, viņiem ir labi, nav vairs *pasaulē* jāmokās. *Labprāt arī pati gulētu viņiem blakus. Jo kāda gan vairs* nozīme *manai dzīvei*? Lai *sāktu visu* no gala, man *vairs nav spēka.* Tagad *tikai tā* dzīvoju, ka *tikai diena kaut kā pavadīta.* Nav *mērķa, nav* nozīmes dzīvei. Darbu jau no rīta *pasaka, par to nav* jādomā, *tikai ej un izpildi.* Nu *priekš* vēdera *jau arī kaut ko* sagrabina. *Grāmatu mums nav, ko varētu palasīt. Cilvēki ir palikuši* sīkumaini un nenovīdīgi, cits *citu aprunā un* izsmej. Es *brīvo laiku* pavadu *savā istabiņā* un bez vajadzības *nekur neeju, arī pie latviešiem ne. Patiesībā brīvā laika ir loti maz,* tikko pietiek, lai *izmazgātu un pielāpītu savas* drēbes. Kad *jau to* drēbju maz ir, tad viņas *ātri plīst.* Pārdevu savu *dzelteno* kleitiņu un nopirku, ko *valkāt* svārciņus un divas *blūzītes, ļoti žēl* bija pārdot, *bet ko lai dara, uz pļavu jau arī nevarēju viņu vilkt* mugurā. 200 rubļus par viņu dabūju.

Austriņ, kā Tu domā, vai cilvēks mainās savā *raksturā*? Man *šķiet, ka esmu loti pārvērtusies. Senāk es par katru nieku varēju raudāt un uztraukties.* Tagad es *raudu loti reti, manī ir ieaugusi tāda spītība, tāda* spītība, un uz *pārestībām atbildu ar zobgalību. Tas daudzreiz vairāk palīdz kā* asaras. Ir grūti, ka nav neviena, *aiz* kā varētu *aizslēpties un pie kā varētu rast* mierinājumu un patvērumu pret *pasaules vētrām.*

Austriņ, *Tu raksti, ka Tev ir* draugs. Tu *vari būt* laimīga, *ja Tev tāds ir, esi laba un mīla pret viņu. Mēs, sievietes, esam* diezgan *patmīlīgas un* drauga vērtību saprotam tikai tad, *kad tas ir zaudēts.*

Ko lai vēl Tev rakstu, nu jau esmu vienu *laiku pļāpājusi.* Almai es esmu pateicīga, *ka viņa man atsūtīja manas* drēbes. Es *viņai arī tūlīt aizrakstīju vēstuli. Ja* Tu *raksti,* sveicini mīļi no manis, *tāpat mīli sveicini savu māmiņu, viņa ir* tikpat *mīla un laba kā Kristiņtante.*

Nu par braukšanu mums *katra* doma *jāizmet, jo,* cik vairs *ilgi, mēs atkal iesalsim ledū. Varbūt uz pavasari.* Nāk atkal garā un *bargā ziema.* Nav filcu, nav *siltu bikšu. Bet gan jau kaut kā. Novēlu Tev, mīļo* Austriņ, veselību un gaišu Tavu dzīvīti. *Sveicini visus radiņus un pazīstamus.*

Visu mī/u
Maiga.
VII

4. sept. *(1954)*

Mīļā Austra,

pateicos Tev sirsnīgi par vēstuli. Tā bija atnākusi ātri — pa 8 *dienām. Gribēju* atbildēt *tūlīt, bet* neiznāca *laika. Pašreiz pie mums labības* novākšana, *tādēļ* esam ar *darbiem pilnīgi pārslogoti.* No *rīta* ceļos *pīks.* 5^{0S}, *kamir izslaucu 20* govis un nododu pienu, jau *pīkst.* 9^{00}, *Atnāku mājās,* paēdu *brokastis un projām uz tīrumu siet labību. Uz tīruma strādāju* apm. *līdz olkst.* 5^{lem}. *Kamēr paēdu pusdienas, pienācis laiks atkal iet uz slaukšanu.* Vakaros *ātrāk par pīkst.* 10^{IEm} *mājās netieku. Tad esmu tā nogurusi, ka tūlīt* liekos *gultā. Vienā ziņā,* Au*stri*ņ*, ir labi, ja* cilvēks ir *tik noguris, viņam* nav jādomā. Tu *jau zini, kā* domas *samaitā cilvēku. Saņēmu vēstuli no Limbažiem. Man raksta,* ka Saulgoži esot *pavisam pārvērtušies.* Koki *un krūmi* izauguši *lieli, ka aizsedzot pat visus logus. «Ja tumšā naktī turpu aizietu, es katru akmentiņu atrastu!» Tas bija tik sen, un tomēr liekas, ka tikai vakar. Katrs puķu* krūmiņš, *katrs* kociņš *stāv acīs. Bet tomēr man ir tāda sajūta, ka nekad vairs tur neatgriezīšos.* Dzīve ir noārdīta *līdz pamatiem. Vai* to vairs varēs *atjaunot? Tur vajadzīgs daudz spēka* — kā miesīgi, *tā garīgā, bet man vairs nav ne* viena, ne otra.

Par *tām* kurpēm. Nezināju, ka viņu tur *vairs nav, tad nebūtu* nemaz prasījusi. Man *jau viņas reti kad ir vajadzīgas. Un, ja* nav, var *arī iztikt pavisam bez kurpēm.* Gribēju *braukt uz Kargasoku pie zobārsta, un tur tad* bija kauns braukt ar *zābakiem.* Tagad *man visvairāk ir vajadzīgi* ziemas *apavi. Bet gan* jau kaut *kā iztikšu.*

Zini, Austriņ, man žēl Mirdzas, nekā viņa dzīvē laba nav *redzējusi. Visu laiku viņa* gājusi pa ceļa *maliņu un pārtikusi* no *mazumiņa.* Varbūt nebūtu bijis *slikti, ja viņa būtu atvesta toreiz te, uz* Sibīriju. Daudzi jaunieši, kas ir slimojuši ar *plaušām, šeit ir* palikuši *veseli.* Pie mums dzīvo jauns zēns, arī *kādreiz slimojis, bijis sanatorijā, tagad vesels* kā zirgs.

Grāmatas, ko Tu man esi atsūtījusi, esmu *saņēmusi. Ļoti, loti Tev pateicos. Tu nevari* iedomāties, cik *loti es ilgojos* pēc *kaut kā skaista* un laba. *Es jau* pēc dabas esmu sapņotāja, ne *cīnītāja. Ja kādreiz ir loti grūti, visapkārt aukstums un tumsa, tad aizeju savā* sapņu *zemē, tur ir silti un labi. Vai Tu nevarētu man atsūtīt E.* Zālītes *«Sila* ziedi» vai *arī kaut ko no Fr. Bārdas* dzejām. *Vispār* vairāk no vecākiem rakstniekiem. No jaunākiem darbiem *mums* šis *tas ir atrodams šeit bibliotēkā. V. Lāča Jaunais krasts,* Zvejnieka dēls *un vēl šis tas, protams,* krievu valodā. *Es jau lasu, bet man aiziet ilgs laiks, jo krievu* valodā *lasīšana* neveicas.

Tikai *ilgas,* šīs *neprāta* ilgas
Nerimsies *tikmēr, līdz* debesis *zilgās*
Starotā mirdzumā redzēt būs ļauts.

Mīļo *Austriņ, loti priecājos* par Tevi, ka esi *laimīga un* ar savu dzīvīti apmierināta. Zinu, ka tādu *labu gariņu,* kāds esi Tu, visi mīl. Lai *vienmēr gaiša un skaista būtu* Tava dzīve.

Sveicini sirsnīgi savu *draugu, tāpat visus radiņus un* pazīstamus, *kas* mani vēl *atceras. Sirsnīgs* sveiciens Neldai, vēl *šovakar* izlasīju *dzejolīšus, ko viņa reiz man* bija *uzrakstījusi. Ļoti gaidīšu vēstuli.*

Visu *labāko*

Maiga.

Zini, kā man *nupat* iznāca? Pagājušo mēnesi saņēmu vēstuli no *drauga, kur* viņš *raksta,* ka abi *ar* opapu *iedevuši katrs* piecdesmit *rubļus, lai man* atsūta. *Laiks* bija *lietains un auksts. Man nebija nekā, ko aut kājās. Ļoti priecājos, ka nu* varēšu *apaut kājas. Aizgāju uz* veikalu un paņēmu gumijas zābakus uz *parāda (90* rubļi). Gaidīju, gaidīju, jau *pagājis mēnesis, bet* naudiņa vēl nav pienākusi. Aizņēmos no *vienas latvietes un* parādu veikalā samaksāju. Nezinu, vai ceļā *pazudusi, vai* arī *sūtītāji* .viņu *nemaz nav izsūtījuši.* Vakar atkal saņēmu *vēstuli no drauga, un viņš jautā, vai naudiņu esmu* saņēmusi, *ko* iedevis *Austrai D. atsūtīt, bet līdz šai* dienai es gan vēl saņēmusi neesmu. Nezinu arī, *kur viņu meklēt.*

Pagājušo nedēļu mūs piemeklēja liela nelaime. *Kristiņtantei* saslima gotiņa un bija jānokauj. Tagad esam bez *pieniņa.* Kolhozs solīja dot grūsnēju *teli, bet vēl skaidri* nekas nav *zināms. Gotiņa jau* kolhozniekam visa bagātība, un, *ja tās vairs nav, tad* grūti dzīvot. Es jau Tev laikam esmu *rakstījusi, ka* man *ir* labi *cilvēki, ar* kuriem *dzīvoju kopā. Kristiņ-tante man ir tikpat kā māte, un kāds jauns* zēns *Kārlēns — mans* jaunākais *brālis.* Dzīvojam saticīgi, neviens ļauns vārds nav atskanējis mūsu mājā.

Bija *atbraukusi* Slauņu mātei meita un *aizveda savu māti uz dzimteni. Es viņu* ļoti, *loti* gaidīju, bet, *kad viņa atbrauca, jutos* vīlusies. Viņa *loti* jūsmoja par *skaisto* Sibīrijas *dabu. Par skaistajām rudens krāsām. Bet, kā mēs būtībā šeit dzīvojam, to viņa neredzēja,* un *tas arī viņu neinteresēja. Par mātes kopšanu* viņa pat *paldies* mums *nepasacīja.*

Mī/ā Austriņ, kā gribētu būt dzimtenē. Nāk *atkal bargā un bezgalīgi garā* ziema. *Kā viņu atkal aizvadīt*? Nav ziemas apavu un *siltu* drēbju. Par braukšanu uz *dzimteni man maz* cerību, jo nav neviena, kas mani *varētu* izsaukt. Lūgumus *vislabāk vajagot sūtīt* — Rīgā, Drošības *ministrijai, jo bez* tās atļaujas neviens no šejienes vēl nav aizbraucis. Ceru, ka nākošo vasaru b*rauksim* visi. So *ziemu jau vēl kaut kā* jāpārdzīvo. Vislielākā bēda man ir par *to, ka nav,* ko aut *kājās, tikai* gumijas *zābaki, kas arī jau metas* cauri. Pagaidām vēl turas silts *laiks, bet kuru katru* dienu var iestāties *sals.* So rudeni *jūtos* ļoti *nogurusi kā* fiziski, *tā* garīgi. *Eju darbā ar* vislielāko *piespiešanos. Ļoti bieži sāp galva un lauž visus kaulus.* Laikam jau vēl *tā pati malārija* moca, *tikai vieglākā veidā, nav tieši uz gultas* jāguļ.

Mīļo Aušiņ, *sirsnīgi* pateicos par bildīti. *Tu izskaties* tikpat mīļa un *sirsnīga,* kāda *biji senāk,* un arī Tavs vīrs liekas ļoti *labs un* jauks *cilvēks. Ļoti* priecājos, ka esi atradusi *īstu draugu, kam vari uzticēties un rast*

atbalstu dienās *baltās* nebaltās.

Sveicini sirsnīgi visus *tos, kas* mani vēl *atceras. Man nav daudz tādu, tādēļ zinu, kāda vērtība ir labiem* draugiem un sirsnīgiem, *uzticamiem* cilvēkiem.

Visu labāko no sirds *novēlu Tev, Aušiņ, un Tavam* draugam.

Maiga.

IX

3. VI 56. g.

Sveicināta, mīlā Austriņ!

Aizgājis *bezgalīgi ilgs laiks, kopš neesmu* no Tevis *saņēmusi nekādu ziņu.* Pēdējā vēstule, ko saņēmu, bija *rakstīta 14.* decembrī. Arī no Frīda *neesmu* sen *saņēmusi* vēstuli. Tik loti esmu sanervozējusies, ka nevaru nekur *mieru rast. Vai* noticis kas ļauns? Mums bija šogad *ilgs* pasta *pārtraukums,* vairāk nekā *mēnesi. Ar lielu* nepacietību gaidīju pirmo pastu. Bet mani sagaidīja vilšanās, *nesaņēmu* nevienu *vēstuli, kad arī otrā pastā nebija* vēstuļu, tūlīt *norakstīju vēstuli.* Tagad atkal būs drīz pagājis *mēnesis, bet* nav nekādas *ziņas* pienākušas. Mani nervi ir *saspīlēti līdz ārprātam, nezinu, ko darīt* un kur *mieru rast. Mīļo Austriņ, Tu uzraksti man visu* patiesību, lai arī tā būtu cik *rūgta.* Labāk *tomēr zināt taisnību nekā* mocīties nezināšanā. Ja viņam varbūt ir grūti *vai* neizdevīgi *tur dzīvot, lai viņš tūlīt* brauc *šurp* pie manis. Man tagad ir gotiņa, *teliņš, arī* sivēntiņu drīz dabūšu. Dzirdēju, *it kā esot tāds likums, ka tādiem kā viņš jānodzīvojot pieci* gadi izsūtījumā. Tad jau labāk, *lai viņš brauc* labprātīgi. Tie, protams, ir minējumi un klusēšanai nedod izskaidrojumu. Kāda *sieviete man lika kārtis un teica, ka viņš atradis sev citu draugu. Es kārtīm* neticu, bet, ja nu tas *tā* būtu, tad taču to var *skaidri* pasacīt. Es labāk skatos acīs *patiesībai, lai arī tā būtu cik rūgta, nekā* mocos nezināšanā.

Šogad mani *piemeklē neveiksmes. Pirmajā* maijā pārdūru *roku uz sarūsējušas* naglas. *Tūlīt gāju pie ārsta, laida* potes *pret asins* saindēšanos, *tas ātri pārgāja, tikai* divas dienas nokavēju darbu. 20. *maijā, malku* skaldot, *pārcirtu roku. Govis slaukt vairs nevarēju.* Nosēdēju *mājās* desmit *dienas, kas* pagāja vienā nervozēšanā. Es taču *nedrīkstētu* kavēt nevienu dienu, jo man *tik daudz* parādu kolhozā, tos visus vajaga *atstrādāt,* t. jūnijā *pieņēmu* teļus — 65 galvas, 1,5—2 mēnešus vecus. Tie jāgana un divas reizes dienā jādzirdina ar vājpienu. Roka vēl nav *sadzijusi un stipri sāp, bet kaut kā galā tieku. Esmu atkal Pavlovā, tas ir* kādi divi kilometri no *sādžas, lopu* vasaras ganībās. Seit ganās *visi* jaunlopi — ap 350 galvas, *slaucamās* govis — 100 un aitas ap 200 *galvas. Esam pavisam 11 cilvēki: 5 slaucējas, 3* gani, *aitkope,* teļiniece un *piena malēja. Es* no rīta, kā *teliņus padzirdinu, tā aizeju ar viņiem pļavās uz visu* dienu. Pļavas ir *bezgalīgas, līdz 10 kilometru platībā. Ļoti daudz ezeru, kārklu* krūmu, nelielas apšu *birzes, daudz meža rožu* un nelielu krūmiņu ar rozā ziediem. *Pašu reizi zied*

ievas un upenes. Šeit ir ļoti *daudz upeņu,* veselas *grīvas,* krūms pie krūma, ka *cauri nevar izlīst.* Krūmi *lieli, pāri* cilvēka *galvai. Man ir daudz savārīts upeņu, tikai nav* naudiņas, ar ko nopirkt cukuriņu, un bez *saldumiņa ēšana lāga neveicas. Kad tikšu* ārā no *parādiem, tad jau būs* vieglāk.

Ļoti, loti *gribētos braukt uz* dzimteni. Daudz *runu klīst, bet* noteikti neko *nezinu.* Nu, fakts ir *tas, ka no šejienes atlaiž tikai tad, ja ir* dokumenti no Latvijas ar Maskavas apstiprinājumu, un arī *tad vēl ar mokām.* Šopavasar no mūsu *kolhoza aizbrauca viena* kundze ar savu dēlu. Viņa *jau ziemā zināja, ka ir atlaista, un vairāk nekā divi* mēneši gaidīja uz dokumentiem. *Es* Frīdim *uzrakstīju viņas vīra* adresi, lai viņš *aiziet parunāties. Viņš* pagājušo rudeni bija atbraucis ciemā un *redzēja, kā mēs te* dzīvojam. Bet uz to vēstuli es *atbildi* neesmu saņēmusi. Es viņu *lūdzu,* lai *aiziet pie* Tevis, kad iebrauks Rīgā, *ja tikai viņa atcerēsies adresi. Kad* saņemšu no viņas *vēstuli, tad* uzrakstīšu Tev *viņas adresi, viņa* dzīvos Rīgā, kaut kur pie *Baltezera.*

Mīļo Austriņ, neliec, lūdzu, man ilgi *gaidīt uz atbildi, uzraksti kaut* dažus vārdus, *lai es zinātu, ko nozīmē* šī *klusēšana. Kā Tev* tagad *klājas, kā ar* veselību? Ko dara Tava mazā *Agnīte, tik loti* gribētos viņu *redzēt, viņa* droši vien ir līdzīga Tev. Sveicini sirsnīgi savu *draugu,* mazo *mīlulīti* un *pārējos radiņus.*

Visu labāko novēlu *visiem*

Maiga.

MIHAILS BULGAKOVS

(2. turpinājums)

Slimības vēsturi beidzu. Mūsu priekšā jauns organisms; tas jānovēro no sākuma.

Pielikums: runas stenogrammas, fonogrāfa ieraksti, fotouzņēmumi.

Paraksts: Profesora F. F. Preobraženska asistents

Doktors Bormentāls.

VI

Bija ziemas vakars. Janvāra beigas. Priekšpusdiena, laiks pirms pieņemšanas. Uz pieņemamās istabas durvju aplodas karājās balta papīra lapa, uz kuras ar Filipa Fili-poviča roku bija uzrakstīts:

«Saulespuķu sēklas dzīvoklī ēst aizliedzu»

F. Preobraženskis.

Un ar Broinentāla roku, zilā krāsā, trekniem kā pīrāgi burtiem:

«Mūzikas instrumentu spēle no pīkst. 5 dienā līdz 7 no rīta aizliegta.»

Tālāk ar Zinās roku:

«Kad atgriežaties, pasakiet Filipam Filipovičam: es nezinu, kur viņš aizgājis. Fjodors teica, ka ar Švonderu.»

Ar Preobraženska roku:

«Simt gadus gaidīšu stiklinieku?»

Ar Darjas Petrovnas roku (drukātiem burtiem):

«Zina aizgāja uz veikalu, teica, atvedīšot.»

Pateicoties lampai zem zīda abažūra, ēdamistabā valdīja ļoti vakarīga noskaņa. Gaisma no bufetes krita uz pusēm pārcirsta — spoguļstikli slīpā krustā bija pārlīmēti no vienas fasetes līdz otrai. Filips Filipovičs, pār galdu noliecies, grima milzīgas avīzes lapas lasīšanā. Zibeņi šaudījās viņa sejā, un caur zobiem bira aprauti, strupi dudinoši vārdi. Viņš lasīja piezīmi:

«Nav nekādu šaubu, ka tas ir viņa nelikumīgi dzimušais (kā izteicās satrūdējušajā buržuāziskajā sabiedrībā) dēls. Lūk, kā izklaidējas mūsu pseidomācītā buržuāzija! Kurš katrs prot aizņemt septiņas istabas, kamēr mirdzošais taisnības zobens nav iezibējies pār viņu sarkaniem stariem.»

Šv. . . .rs.

Aiz divām sienām ļoti uzmācīgi, ar bramanīgu veiklību tika spēlēta balalaika, un āķīgās «Spīd mēnestiņš» variāciju skaņas Filipa

Filipoviča galvā sajaucās ar rakstiņa vārdiem kaitinošā putrā. Izlasījis viņs sausi nospļāvās par plecu un automatiski caur zobiem iedziedājās:

— «Spī-īd mēnestiņš... spī-ī-īd mēnestiņš... spī-ī-īd mēnestiņš . . .» Tfu-tu, pielipa, nolādēts meldiņš!

Viņš piezvanīja. Zina pabāza galvu starp portjeru strēlēm.

Pasaki viņam, Ita jau pieci, lai izbeidz, un pasauc viņu šurp, lūdzu.

Filips Filipovičs sēdēja atzveltnes krēslā pie galda. Starp kreisas rokas pirkstiem viņam trīsēja brūns cigāra nodegulis. Pie portrejas, atspiedies pret aplodu, kājas sakrustojis, stāvēja maza auguma nesimpātisks cilvēks. Mati uz galvas viņam auga cieti un it kā puduriem izravētā laukā, bet seju klāja neskūta pūka. Piere pārsteidza ar savu niecīgo augstumu. Gandrīz vai zem uzacu melnajām, izvērstajām slotiņām sākās bieza matu birste.

Zem labās paduses pārplēstie svārki bija salmiem aplipuši, svītrotās biksiņas uz labā ceļgala saplīsušas, bet uz kreisā nosmērētas ar lillā krāsu. Ap kaklu cilvēkam bija indīgi debeszila kaklasaite ar mākslīga rubīna saspraudi. Šīs kaklasaites krāsa bija tik kliedzoša, ka, laiku pa laikam aizverot pārgurušās acis, Filips Filipovičs pilnīgā tunisā te uz griestiem, te sienas redzēja liesmojošu lāpu ar gaišzilu vainagu. Bet, acis atverot, apžilba atkal, jo no grīdas, gaismas vēdekļus šļakstīdamas, acīs lēca laka kamašas ar baltām getrām. «Kā galošās,» ar nepatiku nodomāja Filips Filipovičs, nopūtās un šņākuļodams sāka darboties ap savu nodzisušo cigāru. Cilvēks pie durvīm apmiglotu skatu šķielēja uz profesoru un, bārstīdams pelnus uz krekla krūtežas, pīpēja papirosu.

Pulkstenis, kas karājās līdzās koka irbei pie sienas, nosita piecas reizes. Tā iekšās vēl kaut kas vaidēja, kad sarunu sāka Filips Filipovičs.

— Es, liekas, jau divas reizes esmu lūdzis negulēt virtuvē uz lāvas, jo sevišķi dienā?

Cilvēks čerkstoši, it kā būtu aizrijies ar kauliņu, ieklepojās un atbildēja:

— Virtuvē gaiss patīkamāks.

Balss viņam bija neparasta, neskanīga un tai pašā laikā dobja, it kā runātu mazā muciņā.

Filips Filipovičs pašūpoja galvu un jautāja:

— No kurienes šī riebeklība? Es par šlipsi runāju.

Ar acīm sekodams pirkstiem, cilvēciņš pār savu atšiepto lūpu lielā maigumā pašķielēja uz kaklasaiti.

— Un kāpēc gan riebeklība? — viņš ierunājās. — Šika kaklasaite. Darja Petrovna uzdāvināja.

— Darja Petrovna jums draņķi uzdāvinājusi, tādu pat kā šie zābaki. Kas tā par spīdošu nejēdzību? No kurienes? Ko es jums lūdzu? Nopirkt pie-klā-jī-gus zābakus, bet kas tas ir? Vai tiešām doktors

Bormentāls tādus izvelējās?

— Es viņam pieteicu, lai pērk lakas. Es, ko, par citiem sliktāks? Paejieties pa Kuzņeckuju, tur visi lakādā staigā.

Filips Filipovičs nogrozīja galvu un sāka runāt stingri:

— Gulēšana uz lāvas tiek izbeigta. Skaidrs? Kāda nekaunība? Jūs taču traucējat. Tur sievietes.

Cilvēka seja satumsa un lūpas atkārās.

— Neko teikt — sie-ievietes. Kundzes kādas. Prasta kalpone, bet deguns gaisā kā komisārienei. To visu Zinka klačojas.

Filips Filipovičs bargi paraudzījās:

— Neiedrošinieties saukāt Zinu par Zinku! Skaidrs?

Klusums.

— Skaidrs, es jums prasu?

— Skaidrs.

— To draņķi no kakla novākt. Jūs ... tu . . . jūs paskatieties uz sevi spogulī, pēc kā jūs izskatāties. Kaut kāds balagāns. Izsmēķus uz grīdas nemest — jau simto reizi lūdzu. Un lai es dzīvoklī nedzirdētu vairs nevienu lamu vārdu! Nespļaut! Lūk, spļaujamtrauks. Ar pisuāru apieties uzmanīgi. Ar Zinu visas sarunas pārtraukt. Viņa sūdzas, ka jūs tumsā uzglūnot. Sargieties! Un kurš pacientam atbildēja «suns viņu zina»? Jūs domājat, ka krogā atrodaties?

— Jūs gan, papucit, kaut kā pārlieku mani apspiežat, — cilvēks pēkšņi raudulīgi novilka.

Filips Filipovičs piesarka, brilles nozibsnīja.

— Kurš jums te ir papucītis? Kas tā par familiaritāti? Lai es vairs nedzirdētu šo vārdu! Saukt mani vārdā un tēvvārdā!

Cilvēciņa sejā iekvēlojās nekaunīga izteiksme.

— Nu, ko jūs vienmēr ... Te nespļaut. Te nesmēķē. Tur neej . . . Kas tas ir, tiešām? Tīri kā tramvajā. Ko jūs man dzīvot neļaujat?! Bet, kas attiecas uz «papucīti», to nu jūs veltīgi. Varbūt es lūdzu jūs operāciju taisīt? — cilvēks sašutis rēja. — Glītas lietiņas. Nogrāba dzīvnieku, galvu ar nazīti sagraizīja, bet tagadiņ paši ar riebumu. Es, varbūtās, savu atļauju operācijai neesmu devis. Un tāpatās mani radinieki ne. Es, varbūtās, prasību varu iesniegt.

Filipa Filipoviča acis kļuva gluži apaļas, cigārs izvēlās no pirkstiem. «Ir gan tips,» nozibēja galvā.

— Jūs atļaujaties būt neapmierināts, ka jūs par cilvēku pārvērta? Jums varbūt atkal labpatiktu pa mēslu bedrēm rakāties? Pavārtēs salt? Nu, būtu es to zinājis . . .

— Nu ko jūs visu laiku pārmetat — mēslu bedres un meslu bedres. Es pie sava maizes kumosiņa tiku. Bet ja es zem naža būtu nomiris? Ko jūs, biedri, šai sakarā izteiksit?

— Filip Filipovič! — pārskaities izkliedza Filips Filipovičs,— es jums neesmu nekāds biedrs. Tas ir drausmīgi! «Murgi, murgi,»

noplaiksnīja domas.

— Protams, protams, kā citādi ... — cilvēciņš ironiski ierunājās un uzvaroši izlika uz priekšu kāju, — saprotam . . . Kadi nu mēs jums biedri. Kur nu. Mēs universitātēs neesam mācījušies, 15 istabu dzīvokļos ar vannām neesam dzīvojuši. Tikai tagadiņ būtu laiks šito aizmirst. Pašreizējos laikos katram ir savas tiesības . . .

Filips Filipovičs bālēdams klausījās cilvēka spriedelēšanā. Tas pārtrauca runu un demonstratīvi devās pie pelnu-trauka ar izdegušo papirosu rokā. Viņa gaita bija zval-stīga. Ilgi viņš spaidīja izdeguli, un viņa sejas izteiksme bija nepārprotama: «Še tev! Še!» Papirosu nodzēsis, viņš pēkšņi noklabināja zobus un iegrūda degunu sev padusē.

— Ar pirkstiem blusas ķert! Ar pirkstiem! — nikni uzkliedza Filips Filipovičs, — un kur jūs tās ņemat, es nesaprotu?

— A ko, es šās audzēju, vai? — apvainojās cilvēks,

— redzams, blusas mani mīl, — te viņš ar pirkstiem paurķē-jās oderē zem piedurknes un palaida gaisā rudas vieglas vates kumšķi.

Filips Filipovičs pievērsa skatu griestu rotājumiem un sāka nervozi bungot pa galda virsmu. Cilvēks, sodījis blusu, pagāja nost, apsēdās krēslā, un, elkoņus uz atzveltnes atspiedis, ļengani nokāra plaukstas gar svārku atlokiem. Skatiens noslīdēja lejup pie parketa dēlīšiem. Viņš apcerīgi vēroja savus zābakus, un vērošana viņam sagādāja lielu baudu. Filips Filipovičs pavērās turp, kur zibsnīja asie bļiki uz strupajiem purniem, samiedza acis un ierunājās:

— Jums ir vēl kāds jautājums?

— Ta kāds nu tur jautājums. Jautājums vienkāršs. Man, Filip Filipovič, dokuments vajadzīgs.

Filips Filipovičs viegli nodrebēja.

— Hm . . . Velns! Dokuments! Patiesi . . . Khm . . . Bet varbūt to var kaut kā .. . — viņa balss skanēja nedroši un skumji. ■

— Apžēlojieties, — pārliecināti atteica cilvēks, — kā gan bez dokumenta? Tas jau nu — piedodiet. Paši zināt — cilvēkam bez *dokumenta* eksistēt stingri aizliegts. *Pirmkārt*, mājas komiteja . . .

— Kada tur daļa majas komitejai?

— Kā tā — kāda daļa? Satiek, jautā, — kad gan tu, saka, augsti cienījamais, pierakstīsies?

— Ak tu dievs, — grūtsirdīgi izsaucās Filips Filipovičs, — satiek, jautā . . . Varu iedomāties, ko jūs viņiem stāstāt. Es taču jums esmu aizliedzis pa trepēm vazāties.

— Kas es, katordznieks, vai ? — izbrīnījās cilvēks, un savas taisnības apziņa iekvēlojās pat viņa rubīnā. — Ka tā — «vazāties»? Diezgan aizvainojoši *ir* jūsu vārdi. Es staigāju kā visi cilvēki. -

To sakot, viņš ar lakotajām kurpēm pastnķēja grīdu.

Filips Filipovičs apklusa, viņa skats aizklīda sāņus. «Vajag sevi

tomēr savaldīt,» viņš nodomāja. Un, piegājis pie bufetes, vienā rāvienā izdzēra glāzi ūdens.

— Te-eicami, — viņš ierunājās jau mierīgāk, — vardi nav galvenais. Un tātad — ko saka tā jūsu brīnišķīgā mājas komiteja?

— Kas šai ko teikt .. . Bet jūs velti viņu par brīnišķīgo apsaukājat. Viņa intereses aizsargā.

— Kā intereses, atļaujiet uzzināt?

— Zināms, kā — strādniecības elementa.

Filips Filipovičs ieplēta acis.

— Un jūs tad būtu strādnieks?

— Tak skaidrs — ne jau nepmanis.

— Nu labi. Tātad, — ko viņiem vajag, lai aizstāvētu jūsu revolucionārās intereses?

— Zināms, ko — pierakstit mani. Viņi saka — kur gan tas redzēts, ka cilvēks dzīvotu Maskavā nepierakstīts. Tas — viens. Bet pats galvenais — uzskaites kartīte. Es dezertieris būt nevēlos. Tāpat arī — savienība, birža . . .

— Atļaujiet jautāt, uz kāda pamata lai jūs pierakstītu? Pēc kādiem dokumentiem? Pēc šī galdauta vai pēc savas pases? Jārēķinās taču ar stāvokli! Neaizmirstiet, ka jūs esat... E .. . hm . . . jūs taču esat, kā sacīt, negaidot izveidojies radījums. Laboratorisks, — Filips Filipovičs runāja arvien nedrošāk.

Cilvēks uzvaroši klusēja.

— Te-eicami. Kas tad, galu *galā*, vajadzīgs, lai jūs pierakstītu un, vispār, iekārtotu pēc tās jūsu mājas komitejas plāniem? Jums taču nav ne vārda, ne uzvārda.

— To nu jūs veltīgi. Vārdu es sev pilnīgi mierīgi varu izvēlēties. Nodrukā avīzē, un basta.

— Un kā gan jums labpatiktos saukties?

Cilvēks sakārtoja kaklasaiti un atbildēja:

— Poligrāfs Poligrāfovičs.

— Netēlojiet muļķi, — drūmi atsaucās Filips Filipovičs,

— es ar jums pilnīgi nopietni runāju.

Indīgs smiņņš saverkšķija cilvēka Ūsiņas.

— Kaut kā nesaprotu, — viņš ierunājās jautri un pārdomāti. — Es «māmiņā» lamāties nedrīkstu. Spļaut — nedrīkstu. Bet no jums to vien dzirdu — «muļķis», «muļķis». Redzams, kāpēc feserā tikai profesori lamāties drīkst.

Filipa Filipoviča seja pielija asinīm, un, glāzi piepildot, viņš to saplēsa. Padzēries 110 citas, nodomāja: «Vēl drusku, un viņš mani sāks mācīt, turklāt viņam pilnīga taisnība. Neturi sevi rokās.»

Viņš pagriezās krēslā, pārspīlēti svinīgi pielieca augumu un dzelžaini stingri teica:

— At-vainojiet. Man nervi nav kārtībā. Jūsu vārds šķita man

dīvains. Kur jūs, interesanti zināt, tādu izrakāt?

— Mājas komiteja ieteica. Pēc kalendāra meklēja, — sak, kuru gribi? Es arī izvēlējos.

— Nevienā kalendārā nekā tamlīdzīga nav.

— Diezgan pārsteidzoši, — cilvēks pasmīnēja, — tads jums apskates telpā karājas.

Filips Filipovičs nepieceldamies sasniedza zvana pogu uz sienas un zvanam atsaucās Zina.

— Kalendāru no apskašu telpas.

Nogaidoša pauze. Kad Zina atgriezās ar kalendaru, Filips Filipovičs noprasīja:

— Kur?

— 4. martā svinams.

— Parādiet... Hm . . . Velns... Krāsnī viņu, Zina, un tūdaļ.

Zina, acis izbiedēti blisinadania, aizgāja ar kalendāru, bet cilvēks nosodoši pakratīja galvu.

— Uzvārdu atjausiet uzzināt?

— Esmu ar mieru mantoto uzvārdu pieņemt.

— Kā? Mantoto? Un tas būtu?

— Šarikovs.

Kabineta galda priekša stāvēja majas komitejas prīeks-sedētājs Švonders ādas trenci. Doktors Bormentāls sēdēja krēslā. Viņa salā piesārtušie vaigi (viņš tikko bija atgriezies) pauda tikpat lielu apjukumu kā blakus sēdošajam Filipam Filipovičam.

— Kā tad lai raksta? — viņš nepacietīgi vaicāja.

— Nu, ko, — ierunājās Švonders, — lieta nav sarežģīta. Rakstiet apliecību, pilsoni profesor. Ka tā, vai, un šitā, dotā dokumenta uzrādītājs patiešām ir Šarikovs Poligrāfs Poli-grāfovičs, dzimis jūsu, sak, dzīvoklī.

Bormentāls apjucis sakustējās krēslā. Filips Filipovičs noraustīja ūsas.

— Hm . . . nu, velns! Neko muļķīgāku pat iedomāties nevar. Ne viņš dzimis, nekā, vienkārši . . . nu, vārdu sakot . . .

— Ta jau ir jūsu darīšana, — mierīgi un |auni paziņoja Švonders, — dzimis, nedzimis . . . Visumā un kopumā taču jūs eksperimentu taisījāt, profesor! Jūs ari radījāt Šari-kovu.

— Un ļoti vienkārši, — norēja Šarikovs no grāmatu skapja. Viņš tur spoguļattēla bezdibeni pētīja savu kaklasaiti.

— Es jūs ļoti lūgtu, — atcirta Filips Filipovičs, — nejaukties sarunā. Velti jūs sakāt «un ļoti vienkārši», — tas nepavisam nav vienkārši.

— Ka lai nejaucos, — aizvainoti iebubinājās Šarikovs.

Švonders nekavējoties viņu atbalstīja.

— Atvainojiet, profesor. Pilsonim Šarikovam pilnīga taisnība. Tās

ir viņa tiesības — piedalīties sava personīgā likteņa apspriešanā, it īpaši tādēļ, ka runā jau par dokumentiem. Dokuments — pati svarīgākā lieta uz pasaules.

Šai mirklī apdullinošs zvans pārrāva sarunu. Filips Filipovičs klausulē pateica «Jā . . .», nosarka un sāka kliegt:

— Lūdzu netraucet mani ar sīkumiem. Kas jums par daļu? — un ar būkšķi nosvieda klausuli uz aparāta.

Gaišzils prieks atmirdzēja Švondera sejā.

Filips Filipovičs, kļūdams vēl sarkanāks, nokliedza:

— Vārdu sakot, beigsim to.

Viņš izrāva lapiņu no bloknota, uzmeta pāris vārdu, pec tam saniknots nolasīja:

— «Ar šo apliecinu» . . . Velns viņu zina, kas . . . Hm . . . «Šī uzrādītājam, laboratoriskas eksperimentālas smadzeņu operācijas ceļā iegūtam cilvēkam, nepieciešami dokumenti.» .. . Velns! Es, starp citu, vispār esmu pret šo idiotisko dokumentu saņemšanu. Paraksts — «profesors Preo-braženskis».

— Diezgan dīvaini, profesor, — apvainojās Švonders,

— kā jus tā dokumentus par idiotiskiem saucat? Es nevaru pieļaut nedokumenteta, turklāt vēl karaklausības uzskaitē neuzņemta iedzīvotāja atrašanos mājā. Un ja nu pēkšņi karš ar imperiālistiskajām haizivīm?

— Es ne uz kurieni neiešu karot, — pēkšņi Šarikovs drūmi uzrēja skapim.

Švonders apstulba, bet ātri atguvās un pieklājīgi aiz-radija Šarikovam:

— Jūs, pilsoni Šarikov, runājat augstākajā merā neapzinīgi. Karaklausības uzskaitē stāties nepieciešams.

— Uzskaite stāšos, bet karot — še piga, — kaklasaites mezglu kārtodams, naidīgi atbildēja Šarikovs.

Bija pienākusi Švondera reize mulst. Preobraženskis pārmija skumji ļaunus skatienus ar Bormentālu. «Lūdzu jums — morāle,» Bormentāls daudznozīmīgi pamāja ar galvu.

— Esmu smagi ievainots operācijas laika, — drūmi iesmilkstējās Šarikovs, — mani, edz, kā apstrādājuši, — un viņš norādīja uz galvu. Pāri pierei stiepās ļoti svaiga operācijas rēta.

— Jūs esat anarhists individuālists? — augstu uzraudams uzacis, vaicāja Švonders.

— Man baltā biļete pienākas, — uz to atbildēja Šarikovs.

— Mm-jā, labi, lai paliek pagaidām, — teica pārsteigtais Švonders, — fakts ir tāds, ka mēs profesora apliecību aizsūtīsim uz miliciju un jums izsniegs dokumentu.

— Vēl kas, ē .. . — negaidot viņu pārtrauca Filips Filipovičs, acīmredzot kādas domas urdīts, — jums nav mājā kāda brīva istaba?

Esmu ar mieru to nopirkt.

Švondera brūnajās acīs iešķīlās dzeltenas dzirkstelītes.

— Nē, profesor. Par lielu nožēlošanu. Un nav paredzama.

Filips Filipovičs saknieba lūpas un neko neteica. Atkal

kā negudrs iezvanījās telefons. Filips Filipovičs, neko nevaicājot, nometa klausuli no radziņiem, un tā, drusku pašūpojusies, palika karājamies gaišzilajā vadā. Visi sarāvās. «Galīgi sanervozējies vecais,» nodomāja Bormentāls, bet Švonders, acīm zibsnījot, paklanījās un izgāja.

Šarikovs, zābaku apmalēm čīkstot, devās tam pakaļ.

Profesors palika vienatnē ar Bormentālu. Bridi paklusējis, Filips Filipovičs drebulīgi noskurināja galvu un ierunājās:

— Tie ir murgi, goda vārds. Jūs redzat? Zvēru jums, dārgais doktor, esmu nomocījies šais divās nedēļās vairāk kā pēdējo 14 gadu laikā. Tas ir tips, es jums teikšu . . .

Kaut kur attālu spalgi saplīsa stikls, pēc tam uzspurdza slāpēts sievietes spiedziens un tūdaļ apdzisa. Nešķīstais gars aizplēsās pa koridora tapetēm apskašu telpas virzienā, tur kaut ko nogāza un acumirklī aizbrāzās atpakaļ. Noklaudzēja durvis, un virtuvē atsaucās Darjas Petrovnas zemā balss. Pēc tam iegaudojās šarikovs.

— Dievs tēvs, kas nu atkal! — iekliedzās Filips Filipovičs, mezdamies uz durvīm.

— Kaķis, — apjēdza Bormentāls un traucās viņam pakaļ. Viņi aizdrāzās pa koridoru uz priekšnamu, iegāzās tajā, no turienes nogriezās pa gaiteni uz tualeti un vannas istabu. No virtuves izsprāga Zina un uzskrēja virsū Filipam Filipovičam.

— Cik reižu neesmu pavēlējis — lai nebūtu kaķu! — satricināts iekliedzās Filips Filipovičs. — Kur viņš ir! Ivan Arnoļdovič, nomieriniet, dieva dēļ, pacientus pieņemamajā!

— Vannas istabā, sātans tāds, vannas istabā sēž, — aizelsdamās kliedza Zina. .

Filips Filipovičs metās vannas istabas durvīs, bet tās nepadevās.

— Tūliņ pat atvērt!

Kā atbilde aizslēgtajā vannas istabā kaut kas sāka spriņ-ģot pa sienām, gāzās bļodas, aiz durvīm dobji norēcās mežonīgā Šarikova balss:

— Uz vietas nositīšu .. .

lešalcās caurules, un sāka gāzties ūdens. Filips Filipovičs metās durvīs un sāka tās raustīt. Uz virtuves sliekšņa parādījās iztvīkusī Darja Petrovna ar pāršķiebtu seju. Pēc tam augstajā stikla logā, kas zem pašiem vannas istabas griestiem izgāja uz virtuvi, iesprāga čūskveidīga plaisa, izvēlās divas lauskas, bet tām pakaļ izkrita milzīga izmēra kaķis, svītrots kā tīģeris un ar gaišzilu lenti ap kaklu, līdzīgs gorodovojam. Viņš nokrita tieši uz galda — garenā traukā,

pāršķeldams to uz pusēm, no trauka uz grīdas, tad apmetās riņķī uz trīs kājām, ar labo priekšķepu pamādams kā dejā, un acumirkli iesūcās šaurajā durvju spraugā uz melnajām kāpnēm. Sprauga lepiētās, un kaķi nomainīja lakatā ieskauta večas fizionomija. Viņas baltiem punktiņiem izraibotie svārki jau atradās virtuvē. Veča ar lielo un rādītājpirkstu apslaucīja iekritušo muti, piepampušām un durstīgām ačelēm nomēroja virtuvi un ziņkārīgi izdvesa:

— O, Kungs Jēzu!

Bālais Filips Filipovičs šķērsoja virtuvi un draudīgi noprasīja:

— Ko jums vajag?

— Uz runājošo sunīti gribētos palūkoties, — pieglaimīgi atbildēja veča un pārkrustījās.

Filips Filipovičs nobālēja vēl vairāk, piegaja vecenei cieši klāt un aizžņaugti nočukstēja:

— Šai pat mirkli no virtuves ārā!

Vecene atkāpās uz durvīm un aizvainoti ierunājās:

— Kaut kā pārlieku jau bezkaunīgi, profesora kungs.

— Ārā, es saku! — atkārtoja Filips Filipovičs, un viņa acis kļuva apaļas kā pūcei. Viņš pašrocīgi aizcirta melnās durvis aiz vecenes. — Darja Petrovna, esmu taču jūs lūdzis!

— Filip Filipovič, — kailās rokas dūrēs žņaudzīdama, izmisusi atbildēja Darja Petrovna, — ko es varu? Tauta cauram dienām laužas, kaut met visu pie malas.

Ūdens vannas istabā rēca dobji un bridinoši, bet balss vairs nebija dzirdama. Ienāca doktors Bormentāls.

— Ivan Arnoļdovič, no sirds lūdzu ... hm . . . cik tur ir pacientu?

— Vienpadsmit, — atbildēja Bormentāls.

— Atlaidiet visus, šodien es nepieņemšu.

Filips Filipovičs ar pirksta kauliņu pieklauvēja pie durvīm un uzsauca:

— Esiet tik laipns un tūliņ nāciet ārā! Kādēļ jus esat ieslēdzies?

— Hu-hū! — žēlabaini un neskanīgi atsaucās Šarikova balss.

— Kada velna! . . . Nedzirdu, aizgrieziet krānu!

— Vau! Vau!

— Tak krānu aizgrieziet! Ko viņš ir izdarījis, nesaprotu ... — nevaldāmās dusmās iebļāvās Filips Filipovičs.

Pavērušas durvis, Zina un Darja Petrovna raudzījās no virtuves. Filips Filipovičs vēlreiz nodārdināja ar dūri pa durvīm.

— Re, kur viņš! — Darja Petrovna virtuvē iebrēcās.

Filips Filipovičs metās turp. Sasistajā logā zem griestiem parādijas un izspraucās virtuvē Poligrāfa Poligrāfoviča

fizionomija. Tā bija izvaikstīta, acis raudulīgas, bet gar degunu, svaigās asinīs liesmojoša, stiepās gara skrā-pējuma švīka.

— Jūs esat jucis? — vaicāja Filips Filipovičs. — Kāpēc nenākat ara?

Šarikovs skumji un bailīgi atskatījās atpakaļ un atbildēja:

— Man atslēga aizcirtusies.

— Nu, tad atveriet. Jūs atslēgu nekad neesat redzējis?

— Tak neveras, nolāpītā! — izbiedēti atbildēja Poligrāfs.

— Tētīt! Viņš drošinātāju aizcirtis! — sasizdama plaukstas, iesaucās Zina.

— Tur ir tāda podziņa! — bļāva Filips Filipovičs, cenzdamies pārkliegt ūdeni, — nospiediet to uz leju ... Uz leju spiediet! Uz leju!

Šarikovs nozuda un pēc minūtes atkal parādījās lodziņa.

— Ne suņa nevar redzēt, — viņš šausmās norēja logā.

— Tak gaismu ieslēdziet! Viņš ir satrakojies!

— Runcis, nolādētais, lampu sadrašķījis, — atbildēja Šarikovs, — bet es sāku viņu, neģēli, aiz kājām tvarstīt, krāns izskrūvējās, un tagad nevar atrast.

Visi sasita rokas un tādā stāvoklī sastinga.

Pēc minūtēm piecām Bormentāls, Zina un Darja Petrovna sēdēja rindiņā uz mitra, pie durvju pakājes rullī satīta paklāja, un ar dibeniem spieda to pie spraugas zem durvīm, bet šveicars Fjodors ar iedegtu Darjas Petrovnas līgavas sveci pa koka trepēm, līda vēdlodziņā. Viņa pelēkrūtotais dibens pazibēja gaisā un izzuda loga caurumā.

— Du . . . hu-hū! — caur ūdens rēcieniem kaut ko kliedza Šarikovs.

Atskanēja Fjodora balss:

— Filip Filipovič, tikpat jāver vaļā, lai izplūst, 110 virtuves izsūknēsim.

— Veriet! — dusmīgi uzsauca Filips Filipovičs.

Trijotne piecēlās no paklāja, vannas istabas durvis

atvērās, un tūdaļ vilnis Iegāzās koridorā. Tur tas sadalījās trīs straumēs: taisni — uz pretī atrodošos tualetes telpu, pa labi — uz virtuvi, un pa kreisi — uz priekštelpu. Lēkādama un plakšķinādama Zina aizcirta priekšnama durvis.

Lidz potītēm ūdenī, nez kādēļ smaidīdams, iznāca Fjodors. Viņš bija *caurcaurēm* slapjš, drēbes pielipušas pie miesas.

— Tik tikko aizbāzu, liels spiediens, — viņš paskaidroja.

— Kur šis? — vaicāja Filips Filipovičs un lādēdamies pacēla vienu kāju.

— Baidās nākt ārā, — muļķīgi smīnēdams, atteica Fjodors.

— Vai sitīsiet, papucīt? — no vannas istabas atskanēja raudulīgā Šarikova balss.

— Stulbenis! — īsi atsaucās Filips Filipovičs.

Zina un Darja Petrovna lidz ceļiem uzspraustos svārkos un plikām kājām un Šarikovs ar šveicaru basi, ar uz-rotitām biksēm šļapstināja pa virtuves grīdu slapjām lupatām un izgrieza tās netīros spaiņos un izlietnē. Pamestā plīts gaudoja. Odens caur durvīm tecēja skanīgajās trepēs, tieši kāpņu šahtā un krita pagrabā.

Bormentāls, pirkstgalos pastiepies, stāvēja dziļā peļķē uz priekštelpas parketa un sarunājās caur ķēdē nedaudz pavērtajām durvīm:

— Nebūs šodien pieņemšanas, profesors nav vesels. Esiet tik laipni, paejiet nost no durvīm, mums caurule plīsusi . ..

— Bet kad gan pieņems? — uzstāja balss aiz durvīm,

— man tikai uz mirklīti. . .

— Nevaru, — atbildēja Bormentāls un pārvietoja svaru no pirkstgaliem uz papēžiem, — profesors guļ, un caurule ir plīsusi. Rīt, lūdzu! Zina! Miļā! No šejienes izslaukiet, citādi parādes trepēs ieplūdīs.

— Lupatas vairs neņem.

— Tūliņ ar krūzītēm izsmelsim, — atsaucās Fjodors,

— tūliņ.

Zvani sekoja cits citam, un Bormentāls stāvēja ūdenī jau ar visu zoli.

— Kad operācija? — piesējās balss un pūlējās ielīst spraugā.

— Caurule plīsusi. . .

— Bet es galošās atnāktu . . .

Aiz durvīm ik pa brīdim parādījās zilgani silueti.

— Nevar, rīt, lūdzu.

— Bet es esmu pierakstīts.

— Rīt. Katastrofa ar ūdensvadu.

Fjodors pie doktora kājām dīdījās pa ezeru, smēla ar krūzīti, bet saskrāpētais Šarikovs bija izdomājis jaunu paņēmienu. Viņš sarullēja milzīgu lupatu veltni, nogūlās uz vēdera ūdenī un dzina to no priekšnama atpakaļ tualetes virzienā.

— Tu ko, velns tāds, pa visu dzīvokli dzenā? — dusmojās Darja Petrovna. — Izžņaudzi izlietnē.

— Ta ko tur izlietnē, — rokām tvarstīdams netīro ūdeni, atbildēja Šarikovs, — parādes trepēs ieplūdīs.

No koridora ar šņirkstoņu izbrauca soliņš, un uz tā izstiepies balansēja Filips Filipovičs zili svītrotās kapzeķēs.

— Ivan Arnoļdovič, pietiks atbildēt, metiet mieru. Ejiet uz guļamistabu, es jums kurpes iedošu.

— Nekas, Filip Filipovič, kādi sīkumi.

— Galošās nostājieties.

— Ko tur, tikpat kājas jau slapjas.

— Ak dievs, ak dievs! — uztraucās Filips Filipovičs.

— Ir gan draņķa lops, — pēkšņi atsaucās Šarikovs un izslīdēja uz pirkstgaliem ar zupas bļodu rokā.

Bormentāls aizcirta durvis, neizturēja un iesmējās. Filipa Filipoviča nāsis piepūtās, brilles uzzibsnīja.

— Par ko jūs runājat, — viņš no augšas pajautāja Ša-rikovam, — atļaujiet uzzināt.

— Par kaķi runāju. Šitāds maita, — acis šaudīdams, atbildēja Šarikovs.

— Ziniet ko, Šarikov, — elpu atvilkdams, iesaucās Filips Filipovičs, — es pilnīgi noteikti neesmu redzējis bezkaunīgāku radījumu kā jūs.

Bormentāls ieķircinājās.

— Jūs, — turpināja Filips Filipovičs, — esat vienkārši nekauņa. Kā jūs iedrošināties tā runāt? Jūs to visu sarīkojāt, un vēl atļaujaties . .. Nu, nē! Tas ir velns zina, kas!

— Šarikov, sakiet man, lūdzu, — ierunājās Bormentāls,

— cik ilgi jūs vēl dzenāsieties pakaļ kaķiem." Kaunieties! Ta taču ir nejedziba! Mežonis!

— Kas es par mežoni, — īgni atsaucās Šarikovs. — Neesmu nekāds mežonis. Nav iespējams viņu dzivokli izturēt. Tā vien skatās, ko nočiept. Farsu Darjai notiesāja. Es viņu pamācīt gribēju.

— Pašu jūs derētu pamācīt! — atbildēja Filips Filipovičs. — Jūs paskatieties uz savu fizionomiju spogulī.

— Aci gandrīz samaitāja, — drūmi atsaucās Šarikovs, ar slapju, netīru roku raudzīdams aci.

Kad no ūdens samelnējušais parkets nedaudz apsusa, visi spogu|i pārklājās ar pirts svīdumu un zvanīšana izbeidzās, Filips Filipovičs sarkanās safjāna čībās stāvēja priekšnamā.

— Lūdzu, jums, Fjodor.

— Pazemīgi pateicos.

— Tūdaļ pārģērbieties. Un vēl ko, — iedzeriet šņabi pie Darjas Petrovnas.

— Pazemīgi pateicos, — Fjodors pavilcinājās un tad teica: — Vēl tāda lieta, Filip Filipovič. Es atvainojos, tiešām pat neerti. Tikai — par stiklu septītajā dzīvokli . . . Pilsonis Šarikovs ar akmeņiem mētājās . . .

— Kaķim? — vaicāja Filips Filipovičs, sadrūmis kā lietus mākonis.

— Tur tā lieta, ka saimniekam. Viņš jau i tiesā draudēja iesūdzēt.

— Velns!

— Šarikovs viņējo virtuveni apkampa, a šis viņu sāka dzīt prom. Nu saķildojās.

— Dieva dēļ, jūs man vienmēr uzreiz par tādām lietām ziņojiet! Cik vajag?

— Pusotra.

Filips Filipovičs izvilka trīs mirdzošus pusrubļus un iedeva Fjodoram.

— Par tādu neģēli vēl pusotra sudrabā bleķot, — durvīs atskanēja dobja balss, — viņš pats tak . . .

Filips Filipovičs apgriezās, saknieba lūpas un klusēdams gāja virsū Šarikovam, izbīdīja to pieņemamā istabā un ieslēdza. Šarikovs tūdaļ no iekšpuses sāka ar dūrēm rībināt durvis.

— Neiedrošinieties! — jūtami vārā balsī iekliedzās Filips Filipovičs.

— Nē, tas nu gan, — daudznozīmīgi piebilda Fjodors,

— tik bezkaunīgu savu mūžu neesmu redzējis.

Kā no gaisa nokrita Bormentāls.

— Filip Filipovič, es jūs lūdzu, neuztraucieties.

Enerģiskais eskulaps atslēdza durvis uz pieņemamo istabu, un 110 turienes atskanēja viņa balss:

— Ko jūs iedomājaties? Krogā, vai, atrodaties?

— Tā gan, — piebilda apņēmīgais Fjodors, — tā gan, luk. Pa ausīm viņam vēl . . .

— Nu, ko jūs Fjodor, — skumji noburkšķēja Filips. Filipovičs.

— Vai dieniņās, jūsu žēl, Filip Filipovič.

VII

— Nē, nē un nē! — uzstājīgi runāja Bormentāls, — esiet tik laipni aplikt.

— Nu ko, dieva vārds, — neapmierināti ieburkšķējās Šarikovs.

— Pateicos jums, doktor, — maigi teica Filips Filipovičs, — man, ziniet, jau apnicis izteikt aizrādījumus.

— Vienalga neatļaušu ēst, kamēr neapliksiet. Zina, paņemiet majonēzi 110 Šarikova.

— Tas ir kā «paņemiet»? — satraucās Šarikovs, — es tūliņ aplikšu.

Ar kreiso roku viņš aizsedza trauku no Zinās, ar labo aizsprauda aiz apkaklītes salveti, un kļuva līdzīgs klientam frizētavā.

— Un ar dakšiņu, lūdzu, — piemetināja Bormentāls.

Šarikovs gari nopūtās un sāka zvejot biezajā mērcē stores gabaliņus.

— Es vel šņabiti iedzeršu? — viņš vaicājoši paziņoja.

— Vai nebūs gana? — painteresējās Bormentāls, — jūs pēdējā laikā stipri esat iemīļojis šņabi.

— Jums žēl? — atsaucās Šarikovs un palūrēja caur pieri.

— Nerunājiet muļķības ... — iejaucās bargais Filips Filipovičs, bet Bormentāls viņu pārtrauca.

— Neraizējieties, Filip Filipovič, es pats. Jūs, Šarikov, muļķības

runājat, un visnejēdzīgākais ir tas, ka runājat kategoriskā un pašpārliecinātā toni. Šņabja man, protams, nav žēl, vēl jo vairāk tādēļ, ka tas nav mans, bet Filipa Filipoviča šņabis. Vienkārši — tas ir kaitīgi. Pirmkārt. Un, otrkārt, jus ari bez šņabja uzvedaties nepieklājīgi.

Bormentāls norādija uz aizlīmēto bufeti.

— Ziniņ, pasniedziet man, lūdzu, vēl zivi, — teica profesors.

Šarikovs tikām pasniedzās pēc karafes un, pašķielējis uz Bormentālu, pielēja glāziti.

— Arī citiem jāpiedāvā, — teica Bormentāls, — un sekojošā kārtībā: vispirms Filipam Filipovičam, tad man, un kā pēdējam sev.

Šarikova lūpās iedegās jele manāms satīrisks smaidiņš, un viņš piepildīja glāzītes.

— Viss pie jums kā parādē, — viņš ierunājās, — salveti — tur, šlipsi — te, un «piedodiet», un «lūdzu-mersī», bet tā, lai būtu pa īstam — to nē. Paši sevi nomokāt, kā cariskajā režimā.

— Un kā tad būtu «pa īstam», atļaujiet painteresēties?

Šarikovs Filipam Filipovičam neko neatbildēja, bet

pacēla glāziti un teica:

— Nu, vēlu, lai visiem . . .

— Jums tāpat, — ar zināmu ironiju atsaucās Bormentāls.

Šarikovs iekratija glāzītes saturu sev rīklē, saviebās,

pacēla sev pie deguna maizes gabaliņu, paostīja, pēc tam norija, un viņa acis pielija asarām.

— Pieredze, — pēkšņi, aprauti un it kā domās iegrimis, noteica Filips Filipovičs.

Bormentāls pārsteigti uz viņu pašķielēja.

— Atvainojiet. . .

— Pieredze, — atkārtoja Filips Filipovičs, un rūgti pamāja ar galvu, — tur neko nevar darīt. K|ims.

Bormentāls ar ārkārtīgu interesi asi ielūkojās Filipam Filipovičam acīs.

— Jūs domājat, Filip Filipovič?

— Nav ko domāt, esmu par to pārliecināts.

— Vai tiešām ... — sāka Bormentāls un, pametis skatu uz Šarikovu, apklusa. Šarikovs, aizdomu pilns, sadrūvējās.

— Spāter[1], — klusi noteica Filips Filipovičs.

— Gut", — atsaucās asistents.

Zina ienesa tītaru. Bormentāls ielēja Filipam Filipovičam sarkano vīnu un piedāvāja Šarikovam.

— Es negribu. Es labāk šņabīti iedzeršu, — viņa vaibsti izplūda, uz pieres parādījās sviedru lāsītes, viņš kļuva jautrs. Arī Filips Filipovičs pēc vīna nedaudz atmaiga. Viņa acu skats noskaidrojās, viņš vēlīgāk noraudzījās uz Šarikovu, kura galva peldēja salvetē kā muša

krējumā.

Savukārt Bormentāls iestiprinājies juta siieksmi uz darbošanos.

— Nu, ko labu iesāksim šovakar? — viņš apvaicājās Šarikovam.

Tas pamirkšķināja acis un atbildēja:

— Vislabāk uz cirku iesim.

— Katru dienu uz cirku, — labsirdīgi iebilda Filips Filipovičs, — manuprāt, tas ir diezgan garlaicīgi. Es jūsu vietā kaut reizi aizietu uz teātri.

— Uz teātri neiešu, — nepatikā atsaucās Šarikovs un pārkrustīja muti.

— Žagošanās pie galda pārējiem bojā apetīti, — automātiski paziņoja Bormentāls. — Jūs mani atvainojiet. . . Interesanti, kāpēc jums nepatīk teātris?

(Turpinajums sekos)

■ **Labi (vācu vai.)**

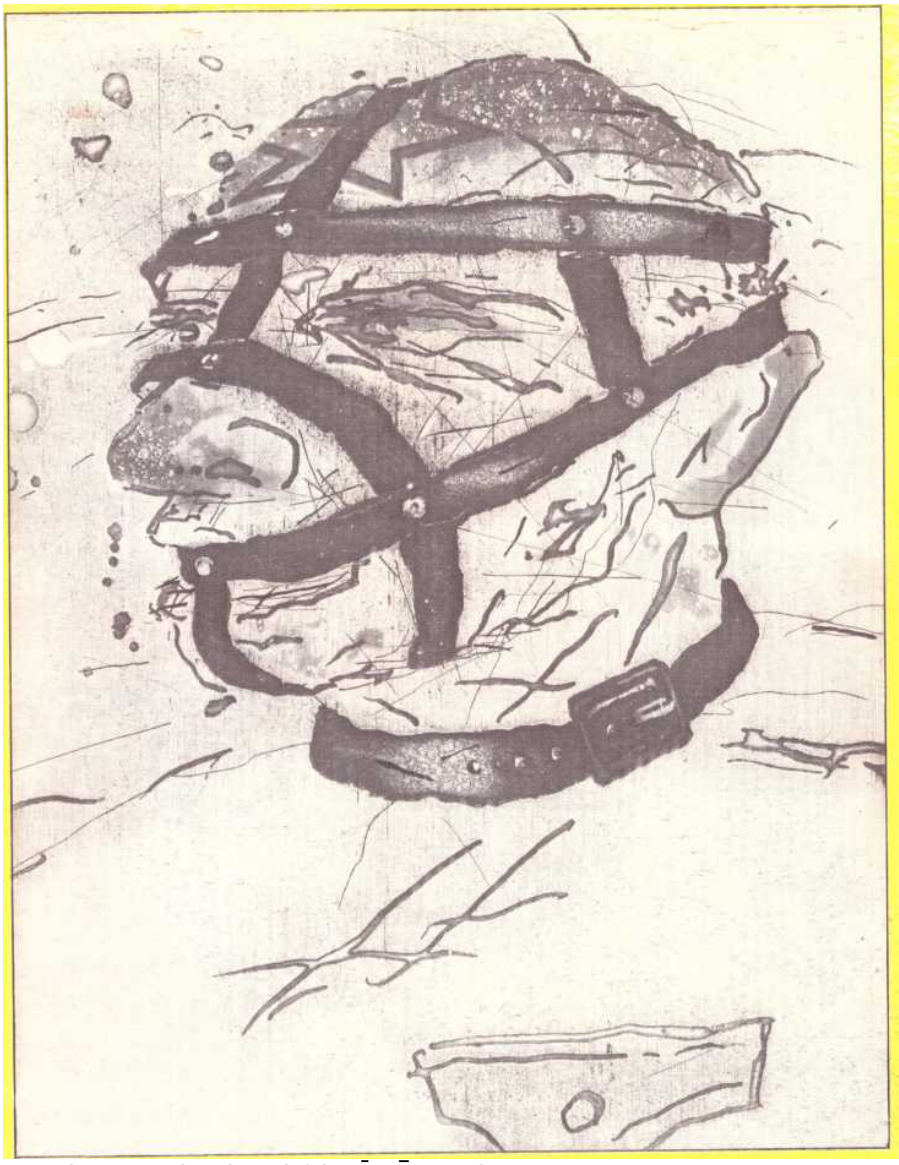

ANDREJA KALNACA ZĪMĒJUMS

SARMĪTES MALIŅAS UN SERGEJA DAVIDOVA VAKU NOFORMĒJUMS

«AVOTS» № 9., 1988. 1—80

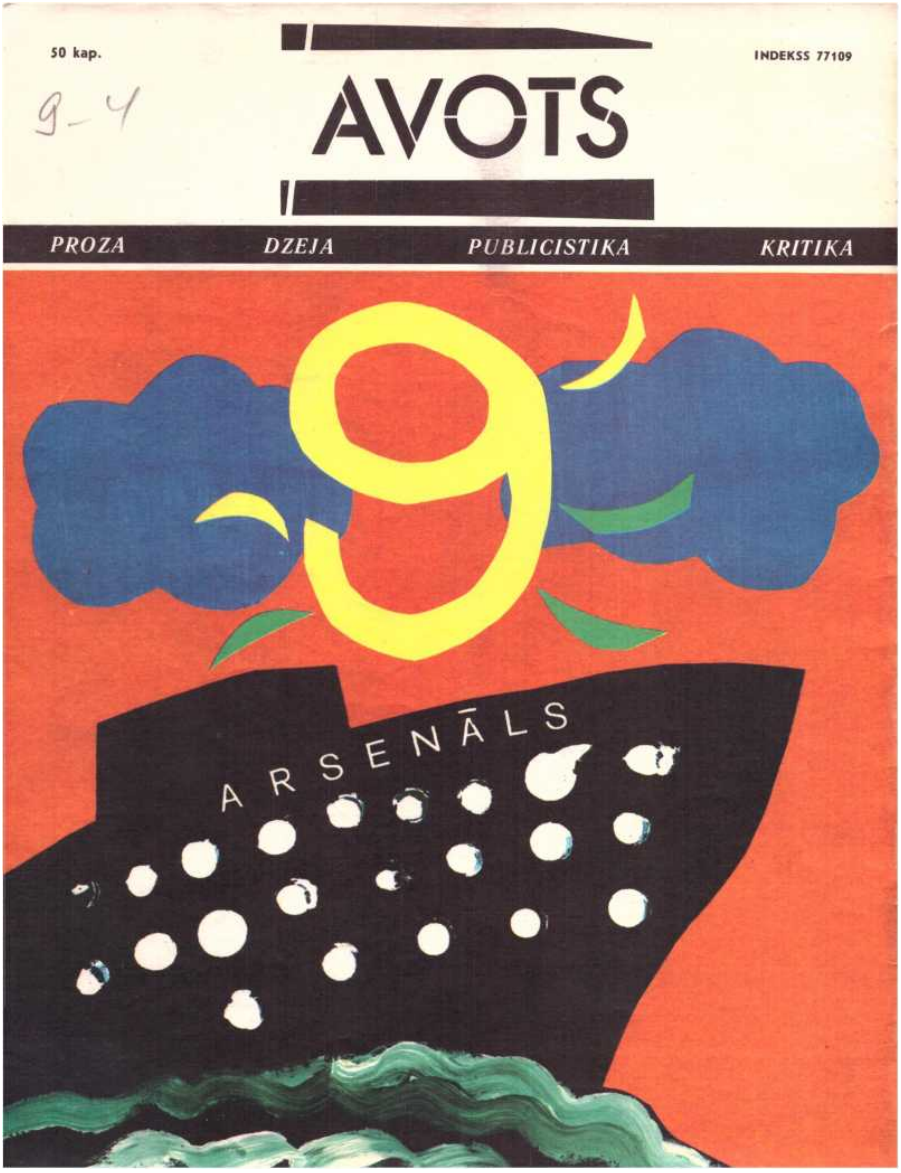
50 kap.
9–4
AVOTS
INDEKSS 77109
PROZA
DZEJA
PUBLICISTIKA
KRITIKA
9
ARSENĀLS

notes

1

Rikerts Fridrihs *(Friedrich Rūckert, 1788—1866),* vācu vēlā romantisma dzejnieks. Lielākie nopelni kā Austrumu literatūru tulkotājam un atdzejotājam. Darbojies ari kā orientālās filoloģijas profesors Erlangenes universitātē.

2

Kelhs Kristiāns (*Christian Ķelch, 1657—1710),* mācītājs un hronists. Ievērojamākais darbs — *« Lief ländische Historia, oder kurze Beschreibung der denkwürdigsten Kriegs- und Friedensgeschichte Ehst-, Lief- und Lettlands .. .»* (Vidzemes vēsture jeb Igaunijas, Vidzemes un Latvijas ievērojamāko kara un miera vēstures notikumu iss apraksts, 1690— 1707).

3

Te tas ir! (Angl.)

4

«Tu esi pārāk skaista!» (It.)

5

Brīnišķīgā Ouza zeme. (Angl.)

Es esmu brits. (Angl.)

Latviešiem Castagnola ir svētceļojuma mērķis. (It.)

«Virtuss», Lugas. Jānis Jurkāns, Lelde Sfum-bre, Hermanis Paukšs, Andris Zeibots, Dainis Grīnvalds, Uģis Segliņš. Sastādītājs Dainis Grīn-valds. Rīga, «Liesma», 1987.

Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1977. g. pētījumu rezultātiem. Rīga, 1978. g., 95.—97. Ipp.

10

Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980.—1981. g. pētījumu rezultātiem. Rīga, 1981. g.

11

Heinrici Chrinicon Livoniae Recognoverunt

L. Arbusow et A. Bauer. Hannoverae, 1955. V§2.
у Bērziņš J. Livonija un Lietuva 16. gs. sešdesmitajos gados.

Iu Renner J. Liviändische Historien. Gottingen, 1876.

[1] **Rusovs B. Livonijas hronika, Rīga, 1926., 192. Ipp.**

Index Corporis Historico-Diplomatici Livo-niae, Esthoniae, Curoniae. II Theil. Riga und Dorpat 1835., nr. 3286.

Erdmanis G. Vēsturiskās izpētes materiāli.

*** Indriķa hronika.**

16

Hans Grimm. Volk ohne Raum. München, 1933, 176—200, Tausend, 1248. Ipp. (pirmais izdevums 1926. g.).

17

Arthur Schweitzer. On Depression and War: Nazi Phase. Political Science Quarterly. New York, September 1947. Number 3, Volume LX1I, 322. Ipp. .

18

Adolf Hitler. Mein Kampf. Zwei Bände in einem Band. Ungekürzte Aus gäbe. Zentralverlag der NSDAP, Frtz. Eher Nachf. G. rn. b. H. München 753.—757. Auflage 1942, XXVIII Ipp. I'urpinakajas atsauces grāmatas nosaukums rakstīts saīsināti — Mein Kampf.

19

[K] Ernst Thälmann. Im Kampf gegen faschistische Diktatur. Rede und Schlusswort des Genossen Ernst Thälmann auf der Parteikonferenz der KPD im Oktober 1932. Herausgegeben von der Komunistischen Partei, 26. Ipp. Turpmāk: Im Kampf gegen faschistische Diktatur.

20

Г. Димитров. Наступление фашизма и задачи Коммунистического Интернационала в борьбе за единство рабочего класса против фашизма. Доклад тов. Димитрова на VII Всемирном Конгрессе Коммунистического Интернационала 2 августа 1935. Партиздат ЦК ВКП(б) 1935., 8.-9. 1 pp. Turpmāk: Г. Димитров. Наступление фашизма и задачи Коммунистического Интернационала.

21

Ernst Thälmann. Im Kampf gegen die faschistische Diktatur, 17. Ipp.

22

Pēc I pasaules kara Vācija ieradās ap 1 130 000 imigrantu. Hans-Erich

23

Volkmann. Die russische Emigration in Deutschland 1919—1929. Holzner

24

Jean de Pange. L'Allemagne depuis la Revolution française 1789 — 1945. Paris, Fayard 1947, 376. 1pp.

25

Gilbert Badia. Histoire de l’Allemagne contemporaine 1917—1962. Tome premier. Editions Sociales, Paris, 1962, 267. Ipp.

26

V. I. Ļeņins, Raksti, 32. sēj., 250. Ipp.

K. Markss, F. Engeiss. Darbu izlase divos sējumos. LVI, Rīgā 1950.,

28

I sēj., 258. un 259. Ipp.

«Literatūra **un** Māksla», **1988.** gada **18.** marts.

30

Vēstules autore šeit un turpmākajās vēstulēs bažījas par savu vīru, adresātes brāti, kam izdevās palikt Latvijā.